పీఠిక.

దుర్గేశనందినీ పాఠకులలోఁ గొందఱు "అయేషా తరువాత వృత్తాంత మేమైన" దని ప్రశ్నింపమొదలిడిరి. ఆప్రశ్నకుఁ బ్రత్యుత్తరముగఁ జాలకాలముక్రిందటనే దామోదరముఖోపాధ్యాయు లీనవలను బంగాళాభాషయందు రచియించియుండిరి. దానిని బి. వేంకటాచార్యుల వారు కన్నడభాషలోనికిఁ బరివర్తనము చేసిరి. నేనాకన్నడగ్రంథమును ౧౯౧౬ వ సంవత్సరములో నిట్లాంధ్రీకరించితిని. ఈ గ్రంథాంధ్రీకరణ భాగ్యముగూడ నాకేలభించినందుల కెంతయు నానందము నొందుచున్నాఁడను. దుర్గేశనందనిలోఁ బరిచయులైన జగత్సింహుఁడు, తిలోత్తమ, అస్మానుఖాను, అయేషా, మానసింహుఁడు, విమల మొదలగువారే యిందును వచ్చుచుందురు. ఆంధ్రలోక మొసంగిన ప్రోత్సాహముచే మరల ముద్రించుభాగ్య మలవడినందుల కెంతయో సంతసించుచున్నాఁడను.

కపిలేశ్వరపురము,
౧ జూను ౧౯౪౯

చాగంటి శేషయ్య.

శ్రీరామచంద్ర

నవాబునందిని

ప్రథమ భాగము

మొదటి ప్రకరణము

సర్వమును పూర్వమువలెనే యుండెను.

మందారణగడమందు వీరేంద్రసింహుని దుర్గము పూర్వము వలెనే యొకేతీరుగ సహజభావముతోఁ దలయెత్తుకొని యాకాశమార్గమున నిలుచుండి యుండెను. దుర్గపార్శ్వమునందలి మామిడితోఁటయందు వృక్షములు శాఖాప్రశాఖలతో వృద్ధినొంది పూర్వమువలెనే సమాన భావముతోఁ దూఁగాడుచుఁ గ్రీడించుచుండెను. నీరు పూర్ణముగా లేక కృశించియున్న యామోదరానదియును బూర్వమువలెనే మృదుమృదు శబ్దములను జేయుచు దుర్గశిరోభాగమందున్న కుడ్యపాద ప్రదేశములను దడుపుచుఁ బ్రవహించుచుండెను. వసంతమందానిలము వికసించుచున్న సహకారవృక్ష కుసుమములయందలి పరిమళముల నపహరించుకొనివచ్చి హెచ్చుతగ్గులులేకుండ సమానభావముతో నందఱిశరీరములమీఁదను వెదజల్లుచుండెను. కవిప్రసిద్ధమును వసంతస్తావకుడ బాయని సహచరుఁడు నగుకోయిల వృక్షపర్ణములనడుమఁ దన శరీరమును దాఁచుకొని క్రమోచ్చస్వరముతోఁ గంఠమునెత్తి తానకమును గూయుచు దిగంతములను గంపింపఁజేయుచుండెను. సునీలమైన గగనాంగణమందు చంద్రుఁడును నక్షత్రములును పూర్వమువలెనే మేఘమధ్యమున దాఁగిలిమూఁతల నాడుకొనుచుండెను.

అన్నియును పూర్వమువలెనే యుండెను. కాని, ఎంతస్వల్ప కాలములో నెట్టియవాంతరములు జరిగిపోయినవి ! విమలయు దు

ర్గేశనందిని యగుతిలోత్తమను మొట్టమొదట శైలేశ్వరుని దేవాలయమందు యువరాజగు జగత్సింహుని సందర్శించుట, పఠానుల దుర్గమందు విమల యస్త్రాఘాతముచే నవాబు కతులూఖానును మరణించుట, ఈ మొదలగు నవాంతరకార్యములు ఎంతస్వల్పకాలములో నడచిపోయినవి! ఆకాలరాత్రి—ఏరాత్రి విమల యజాగ్రతమూలమునఁ బఠానులు దుర్గమును జయించి దుర్గాధిపతియగు వీరేంద్రసింహుని యువరాజగు జగత్సింహుని బట్టుకొని బంధించి బందీలుగఁ జేసిరో, ఆ కాలరాత్రి సంబంధములైన చిహ్నములేవియు నిప్పుడు కాన్పించుచుండుటలేదు. ఆదినమున రక్తప్రవాహముచే నేలయంతయు నాని పోయిన గుఱుతు లణుమాత్రమును నిప్పుడు కనఁబడుటలేదు. దుర్గమునంతను బ్రకంపించునట్లుచేసిన యానాఁటి హాహాకారధ్వనులేవియు నిప్పుడు శ్రవణగోచరమగుటలేదు. ఎక్కడచూచినను దుర్గము నందంతటను సౌభాగ్యలక్షణములే కనఁబడుచుండెను. అన్నియు సమంజసభావముతో విరాజిల్లుచుండెను. అన్నియు నపూర్వమువలెనే యుండెను. కాని వీరకేసరియైన వీరేంద్రసింహుఁడు మాత్ర మిప్పుడు లేడు. అంతటిస్వల్పకాలములో విమలయు విశంతువై పోయెను. తిలోత్తమ తండ్రిలేనిబాలిక యయ్యెను. దుర్గమునందు సర్వమును పూర్వమువలెనే యుండెను పూర్వముండెడి వారందఱును మరలవచ్చి దుర్గమునందుఁ జేరిరి వీరేంద్రసింహుఁడొక్కఁడు మాత్రము లేఁడు ఆతడు తిరిగిరాలేదు. యముని యందాత్మసమర్పణముచేసి కొనినవాఁడు తిరిగి వచ్చుటఁ జూచినవారెవ్వరును లేరు.

అనేకజనులు యమాలయమునకుఁ బోయియున్నారు. స్థిరమైన యానివాసమున కనేకులు నిత్యమును బోవుచున్నారు. వారిలో నెవరును దిరిగిరాలేదు. వచ్చుటయును లేదు. అందువలనఁ బ్రపంచమునకుఁ గలిగినలోపమేమియును లేదు. వసుంధరయందు సుఖదుఃఖప్రవాహమున కించుకంతయును హెచ్చుతగ్గులున్నట్లు కాన్పించుటయును లేదు. మందారదుర్గమున కధీశ్వరుఁడైన వీరేంద్రసింహుఁడు తిరిగి రాలేదు. అందుచే దుర్గమునకు లోపముగాని దుర్గతిగాని కలిగినట్లు కాన్పింపదు. ఒక్కొకప్పుడు విచారముపోయి దానిస్థానమున సం

బ్రవేశించుట యెందుకొఱకు ? ఈ భాగ్యవతితో నొకటి రెండు మాటలాడుటకైకాదా ! శత్రుగణముల యస్త్రాఘాతములచే శరీరముందలి యమూల్యమైన రక్తమునంతయుఁ బోఁగొట్టుకొని మృత్యుముఖమున కేగుట యెందుకొఱకు ? ఈ యనమ స్త్రీయొక్క తుచ్ఛమైన ప్రాణమును రక్షించుటకొఱకుఁగాదా ? దుర్మార్గులగు శత్రువులచేఁ జిక్కి చాలకాలమువఱకు బందీవై కాలమును గడపుటయెందుకొఱకు ? ఈహీన నారిపై ప్రేమాకర్షణముచేఁగాదా ? నీచరణదాసిగ నుండుటకైన యోగ్యతలేని యబలను బరిణయమాడి ప్రత్యక్ష దేవతాస్వరూపుఁడైన జనకుని యాగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడవగుటెందుకొఱకు ? ఈ యభమవనితపైఁగల మమతచేఁగాదా? యువరాజా! ఇప్పుడు యోచించి చూడుము. ఎవరికెవరు ఋణపడియున్నారు ?

తిలోత్తమ పలికిన యీవాక్యములను విని జగత్సింహుఁడు మిగుల విచలితుఁడయ్యెను. అతఁడాసుందరితోడి యితరసంభాషణము మాని "ప్రాణేశ్వరీ ! ఇంకముందు నాయదృష్ట మెట్లున్నదో చెప్పఁజాలను. నీవీ సంభాషణములో మాజనకుని యాగ్రహమునుగూర్చి ప్రశంసించితివి అందుమూలమున నాహృదయమునఁ గళవళము హెచ్చుచున్నది. ఆవిషయమున నే నుదాసీనుఁడనై యున్నాఁడను. ప్రాణేశ్వరీ ! రమ్ము. ఇటఁ గూర్చుండి యీ విషయమున మన కర్తవ్యమేదియో యాలోచింతము" అనియెను.

తిలోత్తమ మాటలాడలేక పోయెను. ప్రఫుల్లకమలసదృశమగు నామెవదనము వాడిపోయెను. తనవివాహవిషయము మహారాజగు మానసింహునకుఁ దెలియదనియు, దానిపరిణామము భయానకమైనదనియు దామె యెఱుంగును. ప్రస్తుతప్రస్తావనమున యువరాజు నోటినుండి వచ్చిన శంకావాక్యములను వినుటచేఁ దిలోత్తమకుఁ బ్రాణమే పోయినట్లయ్యెను. ఆమె వడఁకుచు భర్తతోఁగూడ మెల్లమెల్లగఁబోయి యట సిద్ధముచేయఁబడియున్న శయ్యపై నొకవైపున నిశ్శబ్దముగఁ గూర్చుండియుండెను.

జగత్సింహుఁడును తిలోత్తమ సమీపమునకు వచ్చి కూర్చుండి వామబాహువుచే నామె కంఠమునుజుట్టి కౌఁగిలించుకొని యుత్కంఠ

తిలోత్తమ — ప్రియుఁడు — తండ్రి పోవుటచే దుఃఖితురాలైన తిలో
త్తమ ప్రేమమయుఁడైన తండ్రిప్రేమ ధనమును బాసి నంచిత్తయై
హృదయవిదారకవ్యథ ననుభవించుచుండెను — ఔను — దానికి సం
దేహము లేదు. కాని, మనుష్యజీవితములో వ్యథలమధ్యమునఁ గూడ ఆ
నంద మొసఁగూర్చు కార్యములు లేవా ? అనేకములున్నవి. క్రూరాత్ము
డగు నవాబు కటులుఖానుని పాపసంకిలమైన యంతఃపురమునం దామె
బందీకృతయయ్యెను. కటులుఖానుని యంతఃపురమునకుఁ బోవుటతటస్థించి
నచో స్త్రీలోఁ గమనపవిత్రతను గాపాడుకొని ధర్మజీవనమును గోలు
పోవకుండ వచ్చిన వారొక్కరును లేరు. కాని తిలోత్తమకు మాత్ర
మచ్చుట నెట్టికళంకమును సంప్రాప్తము కాలేదు. ఆమె తండ్రియగు
వీరేంద్రసింహుఁడు శత్రువులచే నిహతుఁడయ్యెను. ఆమె జీవనసార
రూపుఁడగు జగత్సింహుఁడు శత్రువుల యస్త్రాఘాతముచే మృతప్రా
యుఁడై పోయి యుఁబునర్జీవితుఁడయ్యెను. ప్రేమముగ్ధుఁడును సౌందర్య
వంతుఁడును సౌభాగ్యశాలియు వీరపురుషుఁడునగు కుమారజగత్సిం
హుఁడు పవిత్రమైన వివాహబంధముచేఁ గట్టుపడి యెల్లవేళల, నెల్ల
భావములఁ దిలోత్తమనే తలపోయుచుండెను. అది యొక నిరూపమాన
మైన యత్యంతానందము కాదా !

మహారాజు మానసింహుని యాజ్ఞానుసారముగా మందారగఢ
దుర్గము స్వర్గస్థుఁడైన వీరేంద్రసింహుని పత్నికిని, యాతని తనయయగు
తిలోత్తమకును నొసఁగఁబడి వారియధికారమున స్వాధీనము చేయఁబడియెను.
మందారణదుర్గము కొలఁదికాలము పఠానుల వశమునందున్నను బహిష్కృ
తమున నట్టి పరాధీన చిహ్నము లేవియు నట కాన్పించుటలేదు.

అపరాహ్ణకాలమున నొకనాఁడు దుర్గమధ్యమున నంతఃపుర
మునకుఁ జేరియున్న యొక సౌధముపైఁ గుమార జగత్సింహుఁడొం
టరిగ నటునిటు పచారము సేయుచుండెను. ఆతని మొగమునంకఁ బరి
కించిచూచినచో నాతఁ డేదియో విచారముచే దిగులొందియున్నట్లు
తోఁచును. అప్పటి యా మృదుమధుమాసముగాని, యత్యంత రమణీ
యమైన యాప్రదేశముగాని యాతని హృదయమున కించుకంతయును

వినోదమును గలుగఁజేయుచున్నట్లు తోఁచుటలేదు. అతఁడు హృదయ హారిణివినోదకారిణియైన సుందరితో వివాహసూత్రమున బద్ధుఁడై యింకను నొకనెలయైనను గాలేదు. అట్టి నవోఢ యయ్యు నాసుందరి యాతని నొకనిమిషమైనను విడువకుండ సహచరియై యుండెనని చెప్పినను జెప్పవచ్చును. అట్టిచో నాతఁడు చింతనొందుచుండుటకుఁ గారణమేమి చెప్పఁగా ?

బారుకేశ్వరనదీతీరమునఁ శిబిరములను స్థాపించుకొని సైన్యముతోఁగూడ నివసించియున్న మానసింహుఁడు కలహ మాఁగిపోయినదని తెలిసికొని శిబిరము నెత్తివైచి యనుచరులతోఁగూడ పాట్నా నగరమునకుఁ బయనమైపోయెను. జగత్సింహుఁ డా సమయమునకుఁ బోయి యాతనిని గలిసికొనఁజాలఁడయ్యెను. ప్రస్తుతమునఁ జేయవలసిన విశేష కార్యభారమేమియు నాతనిపై లేకుండుటచే నాతఁడు తనయిష్టము వచ్చినట్లు కాలమును వినోదముగా గడపుచుండెను. ఆతఁడిప్పుడు మందారణదుర్గమునఁ బ్రియతమయగు ప్రణయినీసంగసుఖమునఁ గాలమును గడపుచుండెనని వేఱుగఁ జెప్పవక్కఱలేదు.

యువరాజగు జగత్సింహుఁడు ప్రచారము సేయుచుండిన యా సౌధముపై నొకవైపున శయ్యయొకటి సిద్ధముగ వేయఁబడియుండెను. జగత్సింహుఁ డాశయ్యపైఁ గూర్చుండకయే యా సౌధముపై మఱియొకవైపున నిటునటు నూరక తిరుగాడుచుండెను.

ఇంతలో భువనమోహిని యగు నొకజవ్వని యచ్చటికరుదెంచెను. లావణ్యమయి యగు నాలలనాసమాగమముచే, అస్తమయోన్ముఖుఁడగు సూర్యదేవుని స్వర్ణమయకిరణజాలముతోఁగూడిన సుషమాన్వితయగు ప్రకృతిదేవికి సైత మధికకాంతి కలుగుచుండెను. సౌందర్యసంపద్యుక్త యగు నాయువతియు లజ్జాయుక్తమగు వదనముతో జగత్సింహుని సమీపించి మృదుమధుర కంఠస్వరమున "యువరాజా! నారాక యాలస్యమయ్యెనా యేమి ?" అనియెను.

జగత్సింహుఁడు—అంతవిశేషకాల మాలస్యమైనట్లు కాన్పింపదు. కాని, మోహప్రాణాధికా! ఎవతె దగ్గరలేనిచో యర్ధనిమిష

మైన నొకమహాభాగ్యముగఁ గాన్పించుచున్నవో, యిట్టి నీవు చేసిన యీయత్యల్పాలస్యముగూడ నెంతయో నాలస్యముగా నాకుఁ గనబడు చున్నది.

లజ్జాశీల యగునాసురసుందరి చిఱునగవుతోఁ గూడిన తన వదన మండలము నించుక వంచుకొనియెను. యువరాజు తన వామబాహువు నామెవీపునఁ జేర్చి దగ్గరఁదీసి యేమియుఁ జెప్పకుండ నామె యాజ్ఞలేనిదే సుధామధుర బింబాధరమును పరిపూర్ణ ప్రేమమూర్తిఁ జరిచుంబనము గావించెను. లజ్జవలననో, అనురాగమువలననో, సంకోచమువలననో, మఱియెందువలననో నాయువతీ ముఖమండలము కెంపు వర్ణమును దాల్చెను.

ఆసుందరి దుర్గేశనందినియగు తిలోత్తమయే. ఆ యువతీయువకులకుఁ బరిణయమయి యెన్నిదినములో కాలేదు వారిపూర్వపరిచయము చిరవ్యాప్తమైనదియుఁ గాదు. అందుచే సుశీలలగు సుందరులకు స్వాభావమైన సంకోచమును, లజ్జయు నించుకంతయు కొఱఁతపడకుండ సంపూర్ణముగవచ్చి యామె నావరించుకొనినవి.

తిలోత్తమ మఱింత ముఖమును వంచుకొనియెను. ఆనందానురాగములతోఁ గూడిన లజ్జ యము నామె ముఖమండలమున కొక యపూర్వకాంతి నొసఁగెను. ముగ్ధుఁడగు జగత్సింహుడు మనః సతృష్ణనయనములతోఁ నాకాంతిని సందర్శించుచు “సుందరీ! ఎవరి పుణ్యబలముచే మనకిరువురకును నిట్లు సంఘటితమైనది? చెప్పగలవా?” అని యడిగెను.

తిలోత్త—ఎవరి పుణ్యఫలము? నాదియా? తామున్న పూర్వపుణ్యఫలమా?

జగ—నా పుణ్యఫలమనియే చెప్పవలయు. నీవే ప్రపంచమున సారరత్నమవు. నీతో సమానమైనరత్న మీలోకమున లేదు. ఈరత్నము దేవతాకంఠము నలంకరింపఁదగినది. అల్పమనుష్యుఁడనైన నన్నుఁ గూర్చి చెప్పనేల? మన యీసంఘటనము పుణ్యముయొక్క ఫలమేయైనచో జన్మాంతరము నందట్టిపుణ్యమును నేను చేసియుండవలయును.

తిలో—అసత్యమును జెప్పవలసివచ్చినచో నిక్లై యన్యథా మాటలాడనేయను. నాథా! నీవెవరవో నేనవతెనో నీవెఱుఁగని వాఁడవా? నీవు భువనవిఖ్యాతుఁడైన అంబరేశ్వరుని తనయుఁడవు. రూపమందేమి, సాహసమందేమి, వీరత్వమునందేమి, గుణమునం దేమి, యీప్రపంచమున నీతో సమానులెవ్వరును లేరు. ఇఁక నేనం టినా! అత్యల్పమైన మందారణదుర్గమందలి సామాన్య భూస్వామి తనయను. నీదాసానుదాసిగ నుండుటకుఁ గూడ యోగ్యను గాను. నీవు నాయందలి దయచే నీపాదపద్మములకడ నొక్కింతస్థాన మొసఁ గితివి. ఇది నేననేకకోట్ల జన్మములయందుఁ జేసిన పుణ్యఫలము కాదా నిజముచెప్పుము చూతము.

జగ—పుణ్యము నీదియో నాదియో—ఆవివాదమునుఁ బ్రస్తు తము మనకించుకంతయుఁ బ్రయోజనము లేదు. కాని హృదయే శ్వరీ! స్వర్గలోకముకంటె నధిక మధురమైన స్థానమును నిహ లోకముననే నిర్మించుకొనుట—నందనవనసమీపమున దేవత లనుభ వించు దానికంటె నత్యధిక సుఖభోగముల నీలోకముననే యల్పుఁడైన మానవుఁడుకూడ ననుభవించుట—యనునీరెండును నేను నీసంఘట నముచేఁ బొందితినని యనుకొనుచున్నాఁడను నీవు నన్ను భాగ్యవంతు లలో నగ్రగణ్యునిగాఁ జేసితివి. నేను నీకుఁ జాలకాలము ఋణపడి యుండెదను.

తిలో—(ఇంచుక నగవుతో) కఠోరహృదయముగల యసిసాధ కుఁడగు మహావీరుని రసనయందిట్టి యమృత మున్నదని నేననుకొన లేదు— ఎవరెవరికి ఋణపడియుండిరో, ఆవిషయమునుగూర్చి బాగుగ యోచించితిరా? యోచించిచూడుఁడు. నానిమిత్తమున మీరేకార్య ములను చేయకుండ నుండిరి? అత్యంతపరాక్రమవంతుఁడగు మాన సింహుని తనయుఁడవైయుండియు స్వతః వీరాగ్రగణ్యుఁడవైయుండియు నితరుల దుర్గమున కర్ధరాత్రియందు తస్కరునివలె ప్రవేశించుట యెం దుకొఱకు? ఈ యబల నొకసారి చూడవలయుననికాదా? పుణ్యశ్లో కుఁడవు నత్యంతధార్మికుఁడవునై యుండియు, స్వల్పపరిచితయు నవివా హితయు నగు నొక కులకామినిగొఱకై యంతఃపురమున కొంటరిగఁ

ప్రవేశించుట యెందుకొఱకు? ఈ భాగ్యవతితో నొకటి రెండు
మాటలాడుటకై కాదా! శత్రుగణముల యస్త్రఘాతములచే శరీర
ముందలి యమూల్యమైన రక్తమునంతయుఁ బోఁగొట్టుకొని మృత్యు
ముఖమున కేఁగుట యెందుకొఱకు? ఈ యనుపమ స్త్రీయొక్క తుచ్ఛమైన
ప్రాణమును రక్షించుటకొఱకుఁగాదా? దుర్మార్గులగు శత్రువులచేఁ
జిక్కి చాలకాలమువఱకు బందీవై కాలమును గడపుటయెందుకొఱకు?
ఈహీన నారిపై ప్రేమాకర్షణముచేఁగాదా? నీచరణదాసిగ నుండుట
కైన యోగ్యతలేని యబలను బరిణయమాడి ప్రత్యక్ష దేవతాస్వరూపుఁ
డైన జనకుని యాగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడవగుటెందుకొఱకు? ఈ
యధమవనితపైఁగల మమతచేఁగాదా? యువరాజా! ఇప్పుడు యోచించి
చూడుము. ఎవరికెవరు ఋణపడియున్నారు?

తిలోత్తమ పలికిన మృదువాక్యములను విని జగత్సింహుఁడు మిగుల
విచలితుఁడయ్యెను. అతఁడాసుందరితోడి యితరసంభాషణము మాని
"ప్రాణేశ్వరీ! ఇంకముందు నాయదృష్ట మెట్లున్నదో చెప్పఁజాలను.
నీవీ సంభాషణములో మాజనకుని యాగ్రహమునుగూర్చి వక్కాణిం
చితివి. అందుమూలమున నాహృదయమునఁ గళవళము హెచ్చుచున్నది.
ఆవిషయమున నేనుదాసీనుఁడనై యున్నాఁడను. ప్రాణేశ్వరీ! రమ్ము.
ఇటఁగూర్చుండి యీ విషయమున మన కర్తవ్యమేదియో యాలోచిం
తము" అనియెను.

తిలోత్తమ మాటలాడ లేక పోయెను. ప్రఫుల్లకమలసన్నిభమగు
నామె వదనము వాడిపోయెను. తనవివాహవిషయము మహారాజగు
మానసింహునకుఁ దెలియదనియు, దానిపరిణామము భయానకమైన
దనియు దామె యెఱుంగును. ప్రస్తుతప్రస్తావమున యువరాజు నోటి
నుండి వచ్చిన శంకావాక్యములను వినుటచేఁ దిలోత్తమకుఁ బ్రాణమే
పోయినట్లయ్యెను. ఆమె వడఁకుచు భర్తతోఁగూడ మెల్లమెల్లగఁబోయి
యట సిద్ధముచేయఁబడియున్న శయ్యపై నొకవైపున నిశ్శబ్దముగఁ గూ
ర్చుండియుండెను.

జగత్సింహుఁడును తిలోత్తమ సమీపమునకు వచ్చి కూర్చుండి
వామబాహువుచే నామె కంఠమునుజుట్టి కౌఁగిలించుకొని యుత్కంఠ

తమై నిశావసానకాల శరశ్చంద్రబింబమువలె మలినమైయున్న యామె ముఖమండలమును తనవిశాలవక్షమునం జేర్చికొనియెను. తిలోత్తమయు భయకంపితయై దేవతాస్వరూపుఁ డగుతనస్వామి వదనమును స్థిరనయనములతోఁ జూచుచుండెను.

జగత్సింహు డిట్లు చెప్పనారంభించెను. "నాతండ్రి నాపై మిగుల నాగ్రహముఁ జెందియున్నాఁడు. ఆతఁడు తన యాగ్రహమును మాటలలో వ్యక్తపరుప లేదు. ఆతనికిఁ నమ్మకముఁ గలిగియున్న మనుష్యుల మూలమునను నాకుఁ దెలియఁజేయలేదు. కాని, యనేక శతసహస్రలక్షణములచే నాతఁ డాగ్రహము నొందియున్నట్లు వ్యక్తమగుచున్నది.

తిలో—(మెల్లగా) అయినచో, జాగరూకుఁడవై యుండలేదేమి?

జగత్సింహుఁడు సరళస్వభావయగు నాయువతి ముఖమును చుంబనమాడి యించుకనగుచు "ఎంతసరళస్వభావవు! జాగరూకతయా? నీముఖమునుజూచి, నీప్రేమసాగరమున మునింగి, నీయందాత్మసమర్పణముచేసినవాఁడు మృత్యుదేవత నెదుటఁ జూచినను నాపద్భయముచే జాగరూకతకై ప్రయత్నింపఁగలఁడా? జాగరూకతమాట చెప్పకుము. జాగరూకతనుగూర్చి నేను యోచించుటలేదు" అనియెను.

తిలో—అట్లయినచో నిప్పుడు యోచించుటెందులకు?

జగ—ఇపుడు యోచించుటకు రెండుకారణము లున్నవి. నా జనకుఁడు రాజపుత్రవీరుఁడు. ఆతనిమనసున నుదయించినభావము క్రియారూపకముగఁ బరిణమించుట కాలస్య మెంతమాత్రము నుండదు ఆతనియిష్టమునకు వ్యతిరేకముగ మాటలాడువారీభూమండలమునం దెవ్వరును లేరు. పాదుషహా అక్బరుసైత మాతనియిష్టము ననుసరించి నడచుచుండు నని చెప్పనప్పు డితరులమాట చెప్పనేల? అట్టి నాజనకుఁడు నన్నువిధేయుఁడైనతనయునిగా నెంచి నాకుప్రాణదండనను విధించినను నాశ్చర్యముగానుండదు.

తిలోత్తమ చకితయయ్యెను. జగత్సింహుఁ డిట్లని మరలఁ జెప్పఁ దొడఁగెను. భయపడకుము. రాజపుత్రవీరుఁ డెప్పుడును మరణమునిన

భయపడను. నావనిన నాకెప్పుడును భయములేదు. కాని, నాకిప్పుడు భయమగుచున్నది. మరణించినచో నీవియోగచింతను సహించుట యసాధ్యమని నాకుఁ దోఁచుచున్నది.

తిలో—(సజలనయనయై) ప్రేమమయా! వియోగముకలుగు ననుభయము నాకు లేదు. నీవు వీరశ్రేష్ఠుఁడవు. కాతరమేమియు లేకుండ మరణింపఁగలవు. వీరపత్నులును నవ్వుచునవ్వుచుఁ బ్రాణము లను విడువఁగలరు.

జగ—అయినచో నిప్పుడిఁక నాభయమునకుఁ గారణముండదు. స్వాభావికమైన యపత్యస్నేహము జనకుని, నంతటికఠోరకార్యము నందుఁ బ్రవర్తింపకుండఁజేసినను జేయవచ్చును. కాని, యంతకంటె ద్విగుణీకృతమైన కఠినతరదండనను విధింపఁగల్గఁడు. సులభముగాఁ బ్రాణములను దీసివైచి యాతనాసమూహమును దుదముట్టించుటకు బదులుగ స్వల్పస్వల్పముగఁ బ్రాణములుపోవునట్లు భయంకరయాతన లనుభవించుచుండునట్టి కఠోరదండనను విధింపఁగలఁడు

తిలోత్తమ యీవాక్యములను విని కంపితయై "అదియెట్లు?" అని యడిగెను.

జగ—ప్రాణేశ్వరీ! నీపాణిగ్రహణవిషయ మాతని కిష్టము గాకుండనుండవచ్చును. అందువలన నన్నిఁక మరలనెన్నఁడును నిన్నుఁ జూడకుండఁజేయును.

తిలోత్తమనేత్రములనుండి బాష్పములు ప్రవహింపనారంభించెను. ఆమె రోదనముచే బసితమైన త్రుబ్ధస్వరముతో "నాసవతితల్లి యగు విమల ధర్మపత్నియయ్యును భర్తయింట దాసివలె కాలమును గడపుచున్నది. నేనునట్లె కాలముగడపుటకు మామగారింట స్థలము దొరకదా?" అనియెను.

జగత్సింహుఁడు తనవస్త్రముచేఁ దిలోత్తమనేత్రములను తుడుచుచు "భయపడవలదు. వ్యాకులత నభివృద్ధినొందింపకుము. మనుష్యవాసస్థలములను విడి బహుదూరము పోయి సముద్రతీరమున నొకచెట్టునీడను నీతోఁగూడి వాసముచేయుచుండినను నేను ధన్యుఁడనే

యగుదును. కాని, నాజనకుఁ డెదుర నెదురు లేనిశక్తిశాలి. అతని యిష్టమునకు వ్యతిరేకముగ నిలిచియుండుట కీప్రపంచమున నెవరికిని సామర్థ్యము లేదు. అయినను సాధ్యమైనంతవఱ కనుకూలముగుట కనేకప్రయత్నములను జేసిచూచెదను. అపైని భగవంతుఁ డున్నాఁడు. ఈశ్వరుని యాజ్ఞ యెట్లున్నసట్లగును" అనియెను

తిలోత్తమ మాటాడకుండ నెమ్మదిగఁ గూర్చుండెను. ఆమె నేత్రములయందు బాష్పములు లేవు ఆమెముఖమున విషాదచిహ్నము లేవియును లేవు. జగత్సింహుఁ డాదరముతో నామెముఖముజూచి "తిలోత్తమా ఏమియాలోచించుచున్నావు" అని యడిగెను.

తిలోత్తమయు నిట్టూర్పువిడిచి "మరణమునకు మార్గమెప్పుడడ్డము లేకుండ తెరవఁబడియుండును — అంతకంటె వేఱుచింత యేమున్నది ?" అనియెను.

నూతన పరిణీతులగు ప్రేమోన్మత్తదంపతుల కెట్టి విషమతర యాతన !

రెండవ ప్రకరణము.

పదియునాఁడు ప్రాతఃకాలమున జగత్సింహుఁడు చక్కఁగ శృంగారించుకొనివచ్చి మనోహరముగ నలంకరింపఁబడిన తన గుఱ్ఱముపైఁ గూర్చుండి యొంటరిగ వెలుపలకు బయలుదేరెను. మధురమై సమ్మోహనకారియైన యాయుషఃకాలమునందుఁ బ్రకృతిదేవి పరమ రమణీయ వేషమును ధరించియుండెను. పూర్వదిగంగనయు రక్తాంబరధారిణియైన ప్రగల్భనారివలె నవకుంఠనమును భేదించుకొని వదన మండలము నించుక తోఁపింపఁజేయుచుఁ జిఱునగవు నవ్వుచుండెను. వివిధములగు ననేకపక్షులు విశేషోన్నతములు కాని వృక్షశాఖాంతరములయందుఁ గూర్చుండి తమ మధురగీతధ్వనులచే శ్రోతలహృదయముల నాకర్షింపఁజేయుచుండెను. శుకపికాదిపక్షిసంతతుల మనో

హర కాకలీశబ్దము లితరపక్షిగణధ్వనులతోఁ జేరి చాఁ దూరము
వఱకు నానందప్రవాహమును వెల్లివిరియ జేయుచుండెను. అప్పుడు
శాంతియుఁ బవిత్రతయు, మాధుర్యమును, శోభయు, ప్రీతియు, నా
నందమును మూర్తీభవించి యచ్చటచ్చట సంచరించుచున్నట్లు తోఁ
చుచుండెను. ఆసమయమున జగత్సింహుఁడు తెలుపువన్నెగల తన
గుఱ్ఱము నధిరోహించి యొంటరిగ దుర్గతోరణమును దాటిపోవుచుం
డెను. శాంతిపూర్ణమైన యీ దృశ్యప్రపంచము నతని చిరాభ్యస్త
మైన యీయశ్వము చిరపరిచితుఁడైన యీజగత్సింహుని వీపున వహిం
చుకొని మెల్లమెల్లగ ముందునకుఁ బోవఁదొడంగెను.

జగత్సింహుఁడును, దిలోత్తమయు రాత్రియంతయును సం
తాపనాశకమైన నిద్రాదేవత నాశ్రయించియు నామె సాన్నిధ్యము
నందలేకపోయిరి. ఇరువురకును నించుకంతయును సుఖములేకపోయె
ను. వాయుప్రవాహమున నించుకసేపు తిరుగాడినచోఁ దలయును,
మెదడును జల్లవడి చింతాభార మొక్కింతయైనను దగ్గునేమో యని
యోచించి జగత్సింహుఁడు తెల్లవారకమునుపే, యెవరును లేవక
పూర్వమే శయ్యనువిడిచి లేచెను. ఆతఁడు లేచుటకుఁ బూర్వము తిలో
త్తమకుఁ గొంచెము నిద్రపట్ట నారంభించెను. జగత్సింహుఁడు మిగుల
జాగరూకతతోఁ దనజీవనస్వరూపయు, నిద్రితయు నగుతిలోత్తమ
బాహుపాశమును మెల్లగ విడిపించుకొనియెను నిద్రాభిభూతయగు
నామాధురీరాశి నొక్కింతసే పతృప్తనయనములతోఁ జూచి పిదప
నామె కపోలము నాదరముతో ముద్దువెట్టుకొనియెను. పిమ్మట స్వభావ
సుందరియగు నామె శోభామయశరీరమును జూచుచు నిట్టూర్పు విడు
చుచు నటనుండి బయలువెడలెను.

దుర్గమునుండి కొంచెము దూరమేగి ముందునకుఁ బోవకుండ
నిలిచి హృదయమున నేదియోతోఁచుటచే జగత్సింహుఁడు దుర్గము
నందలి తిలోత్తమశయనమందిరమువంక తిరిగిచూడ నారంభించెను.
చూచుచు గుఱ్ఱపుకళ్లెమును సడలవదలెను. అక్కడ కనఁబడుచుండు
వస్తువులను తెప్పవేయక చూచుచు నిలుచుండియుండెను. శయన
మందిరగవాక్షమునందుఁ జెదరిపోయిన మలినవస్త్రములు గలదియు,

వీడిపోయిన కుంతలములుగలదియుఁ జెదరినహారములుగలదియు నగు తిలోత్తమ నిలుచుండియుండుటను జూచెను. జగత్సింహుఁ డనేక పర్యాయము లనేకభావములతో నాశోభామయిని జూచి విమోహితుఁ డయ్యెను. కాని, యిప్పు డామాధురీసముద్రమున — ఆమాధురీక్షేత్ర మున — ఆమాధురీశోభామధ్యమున — ఆమాధురీమూర్తి నిలుచుండి యున్న స్త్రీ తనిహృదయమునఁ దట్టెను.

జగత్సింహుఁడు శయ్యనువిడిచిన కొంతసేపటికే తిలోత్తమయు మేల్కని యశ్వశాలనుండి యాయితముచేసి దీసికొనిరాఁబడుచున్న గుఱ్ఱముడెక్కలిచప్పుడు విని యాత్రముతోఁ బ్రేమమయుఁడగు తన హృదయరత్నమును జూచుటకై గవాక్షముకడ నిలుచుండి చూచు చుండెను.

జగత్సింహుఁ డామెనుచూచుచు హృదయముపై తనరెండు చేతులను జేర్చికొని యామెకుఁ దనప్రణయసూచనను గనఁబరచెను. తనచౌకమునువిసిరి యామెను లోపలికి బొమ్మని సూచించుచు తో డనేవచ్చెదనని తనచేతితో సంజ్ఞఁ జేసెను. గుఱ్ఱము మెల్లమెల్లగ ముం దునకుఁ బోవుచుండెను. ముందునకుఁబోవుచున్న జగత్సింహుఁడు మ రల వెనుకకుఁ దిరిగిచూచెను. సుందరియు నెప్పటియట్ల యట నిలు చుండియుండెను. ఆతనిదృష్టి యామెవైపునకుఁ బ్రసరింపగనే చీర సవ రించుకొనుచు నేలపైశిరసునుంచి యామెప్రణామముచేసెను. జగత్సిం హుఁడును తనచేయెత్తి "శుభముగుఁగాక!" యనువాక్యార్థము సూ చించునట్లు సంకేతము చేసెను. గుఱ్ఱము ముందునకుఁ బోవుచుం డెను. జగత్సింహుఁడును మరల వెనుకకుఁ దిరిగిచూచెను. తిలోత్తమ రోదనముచేయుచుఁ జెఱగుచేఁ గన్నులను తుడుచుకొనుచుండెను. జగత్సింహుని హృదయము కళవళమంద దొచ్చెను. ముందునకుఁ బోవు టకు మనసొప్పలేదు. స్వల్పదూరముపోయి యటనుండి మరలఁ దిరిగి రావలయునని స్థిరపఱచికొని యశ్వమును దాటించెను అది వేగముగ నడచిపోయెను. జగత్సింహుఁడు మరల వెనుకకుఁ దిరిగిచూచెను. గవా క్షము నేత్రగోచరముకాలేదు. ఆతఁడు నిట్టూర్పును విడిచెను. అశ్వము సమవేగముతోఁ బోవుచుండెను.

జగత్సింహుడు మొట్టమొదట నేమార్గమున మందారణగ్రామమునకు విమలతోఁగూడ వచ్చియుండెనో, యామార్గముననే యిప్పుడు పోవుచుండెను అదియే సూరంగినీతోఁట. ఏయుద్యానవనమునందలి చెట్టుకడ విమల తెచ్చియిచ్చిన భల్లముచే జగత్సింహుని హస్తము నందు పఠానుఁ డొకఁడు మరణమునందెనో, యాయుద్యానవనమును దాటి ముందునకుఁ బోయెను ఆస్థలమున నిప్పుడు జగత్సింహుఁ డద్భుతవేషధారి యగు నొకపురుషుని జూచెను. ఆవ్యక్తియు నుపమాన దీర్ఘకాయుఁడును ఘోరకృష్ణవర్ణ శరీరుఁడునై యుండెను. క్షురికాస్త్ర సాహాయ్యముచే నాతని మస్తకము కేశశూన్యమయ్యెను, వెనుక భాగమున నొక్కింత కేశగుచ్ఛము మాత్రము శిఖాకారముగఁ గాన్పించుచుండెను. వదనము శ్మశ్రుశూన్యతమై యుండెను. ఆతని దేహమున యధోభాగము పాయిజామాచే నావృతమై యుండెను. ఊర్ధ్వభాగము విచిత్రకంచుకాచ్ఛాదితమై యుండెను. ఆతని కంఠము నందలి రుద్రాక్షమాల చరణద్వయము వఱకును వ్రేలాడుచుండెను. దీర్ఘమగు నాతని నాసికపైఁ దిలకమునకు బదులుగ మృత్తికయుండెను. జగత్సింహుని జూచుటతోడనే యావ్యక్తియు తనచేతిని ముందునకుఁ జాపి "ఖుదానారాయణుఁడు మీకెప్పుడును మేలొనఁగూర్చుఁగాక" అని యాశీర్వదించెను.

జగత్సింహుఁడు నగవు నాపుకొనుచు "మీరేనా గజపతి విద్యాదిగ్గజులు?" అని ప్రశ్నించెను.

రుద్రాక్షధారి యగు నాపురుషుఁడు "ఔను మహాశయా! వ్యాకరణాదిశాస్త్రములు మొదలుకొని స్మృతులన్నియు నభ్యసించితిని. అన్నిటియందును నా పేరు జగద్విఖ్యాతమైనది. ఇప్పుడు ఉర్దుభాషయందును శిక్షితుఁడనై యుండుటచే నాపేరు బ్రహ్మాండము వఱకును వ్యాపించినట్లు తోఁచుచున్నది" అనియెను.

జగ—మీకీ వేషమెందులకు ?

గజ—యవనుల సంపర్కముచే యవనవేషమే సంభవమైనది. పఠానులు నా జాతిని ధ్వంసముచేసి నా వేషమును మార్పించి వెడలి

పోయిరి. నావలెనే యింకరులనేకులు వారిసంశ్రయము నందున్నారు వారికెవరికిని జాతిపోలేదు. వారందఱును గ్రామమునకువచ్చి చేరెదరు నేనును నధ్యాపకులగు మూస్వాములకడకుఁబోయి వారికి సలాములుచేసితిని. వారు నన్నుఁజూచి నీవీవేషముతో నాశ్రమమునకు రాఁగూడదు నీకు సనాతనధర్మశాస్త్రములను పాఠములుగఁ జెప్పఁజాలను'' అని సెలవొసంగిరి. అదివిని నేను "బాలానాం రోదనంబలం" అనియెంచి యేడువఁదొడంగితిని. 'అమృతం బాలభాషితం' అని యుండుటచే నధ్యాపకమహాశయులు సంతుష్టచిత్తులై "నీవు గంగాతీరమునకుఁబోయి యచ్చట మూఁడుదినములు నివాసముచేసి గంగాస్నానమును జేసి మస్తకాదులను ముండనముచేసికొని యొకదినము హవిష్యమును భుజించి తిరిగి వచ్చితివేని మరలఁ బాఠములను చెప్పెదను'' అని యాజ్ఞయిచ్చిరి. నేనును గురునియానతిని యవియన్నియును జేసి తిరిగి యాశ్రమమునకుఁ బోవుచున్నాఁడను.

జగ—అయినచో మరల నీవేషమేల?

గజ—వస్త్రాభావము—యవనులు నావస్త్రముల నన్నిఁటిని లాగికొని వీనినిచ్చిరి వీని నుపయోగించుటకంటె గత్యంతరమేమియును లేదు.

జగత్సింహుఁడు తనకవచమునందుండి యొకరూపాయనుదీసి గజపతికొసఁగి మీరు దుర్గమునకు వచ్చిచూచినచో మీసంగతులన్నియు వినియెదను'' అనియెను.

జగపతియు రూపాయను దీసికొని "స్వస్తిశ్రీభోజరాజ! మీరిప్పుడు వీరేంద్రసింహుని స్థానమును వహించియున్నారా?" అని ప్రశ్నించెను.

జగ—మీరు నన్నెఱుఁగిరా? పఠానుశిబిరమునందొకప్పుడు మిమ్ములను నేను జూచియున్నాఁడను. స్వర్గస్థుఁడైన వీరేంద్రసింహుని తనయను నేను పరిణయమాడితిననుసంగతి మీరెఱుంగరా?"

దిగ్గ—ఔనౌను. భార్యయుఁ బుత్రికయు—వీరిరువురను గాపాడవలయును వీరేంద్రసింహుఁడు సతిని బుత్రికను సంరక్షించుభారము సరియైనవారి యందుంచి స్వర్గారోహణమును జేసియున్నాఁడు.

గజపతి విద్యాదిగ్గజుని యసంగతవాక్యములను వినియు విననియట్లు జగత్సింహుఁడు ముందునకుఁ బోయెను. స్వల్పదూరము పోవు నప్పటికి శైలేశ్వరునిమందిరము దృష్టిగోచరమయ్యెను. మందిరమువరకునుబోయి తిరిగి రావలయునని జగత్సింహుని యభిప్రాయము. హృదయమును బదిలపరచుకొని దేవాదిదేవుని చరణకమలములకు భక్తిభావముతో వందనముచేసి తిరిగిరావలయునని యాతఁడు నిశ్చయించుకొనియెను. జగత్సింహుఁడు దేవతాదర్శనముచేసి దేవునిపాదములకడఁ దన దుఃఖములను నివేదనము చేసికొనునూహతోఁ జిత్తసంయమనము గావించుకొని యక్కడకుఁ బోవుచుండెను.

ఇంతలో దూరమునుండి యనేకాశ్వపదధ్వనులు వినవచ్చుటచే నాతనిచిత్తశాంతి దూరమైపోయెను. దూరమునందుఁ గుండలాకారమైన మేఘఖండమువలె ధూళిరాశి యాకాశమండలమున వ్యాపించెను జగత్సింహుని గుఱ్ఱము తనసమీపమునందుఁ స్వజాతీయులు వచ్చుచుండుటనుగుర్తించి వాలము నల్లాడించుచుఁ జెవులు రిక్కించి తనయభిప్రాయమును వ్యక్తపరిచెను. కొంచెము దూరములో ననేకవీరులు శీఘ్రముగఁ బరువెత్తుచుండుటను జగత్సింహుఁడు చూచెను.

జగత్సింహుఁడు ధైర్యవంతుఁడు. శత్రువులువచ్చు సంభవమేమియు నిప్పుడులేదు. పఠానులు యుద్ధవిగ్రహములనువీడి యుత్కలదేశమునకుఁ బోయియుండిరి. దేశమునందు పాదుషహాసైన్యము తక్క వేఱుసైనికుఁ డొక్కఁడును లేఁడు. పాదుషహాసైనికులు మందారణదుర్గమునకు శత్రువులుకారు. మహారాజగు మానసింహుఁడు స్వయముగా మందారణ దుర్గాధికారభారము వీరేంద్రసింహుని యుత్తరాధికారులఁ జెందుట కంగీకరించియున్నాఁడు. అయినచో నీయెదుటవచ్చుచున్న వారెవ్వరు ? వారెవరో యీప్రక్కకే వచ్చుచున్నారు. వారు మహారాజగు మానసింహుని సైనికులైనట్లు కన్పట్టుచున్నారు. జగత్సింహున కాకస్మికముగ హృత్కంపము జనియించెను.

సైనికులు సమీపమునకు వచ్చిరి వారందరు నేబదిమంది యాశ్వికులుగానుండిరి. అందఱును వస్త్రధారులై యుండుటేగాక బలిష్ఠులును బరిపుష్టశరీరులునునై యుండిరి. వారిలో నొకఁడు స్వతంత్రభావ

ముతో నందఱికంటెను ముందుగ వచ్చుచుండెను. అతఁడు తక్కిన సైనికుల కంటె అధికుఁడు నాయకునివలెఁ గన్పట్టుచుండెను. నాయకుని యాజ్ఞాప్రకారము తక్కిన సైనికులందఱును గుఱ్ఱముల కళ్ళెములను బిగఁబట్టి నిలిచి సహభావముతోఁ దమతమకత్తుల నోరలనుండితీసి భుజములపైనమర్చి సమస్వరముతో "జయ! జయ! ఫాదుషహా అక్బరునకు జయమగుఁగాక! మానసింహ మహారాజునకు జయమగుఁగాక!" అని యుచ్చైస్వరముతో జయజయధ్వనులను జేసిరి.

జగత్సింహుఁడును తత్క్షణమే తనకత్తిని దీసి ధరించి "జయ! ఫాదుషహా అక్బరునకు జయమగుఁగాక! జయ! మహారాజగు మానసింహునకు జయమగుఁగాక!" అని జయజయధ్వనులను జేసెను. పిదప ముందుప్రక్కనున్న నాయకునితో జగత్సింహుఁడు "ఇదేమి? మధురాసింహా! సమాచారము లేమి? ఫాదుషహా కుశలవృత్తాంతములు తెలియుచున్నవా? మహారాజునకుఁ గుశలమా?" యని ప్రశ్నించెను.

మధురాసింహుఁడు గుఱ్ఱమునుండి దిగినిలిచి "భగవంతుని యనుగ్రహముచే నెచ్చటను నమంగళసూచన లేవియు లేవు" అనియెను.

వెనుకనుండిన సైనికుఁడొకఁడు వచ్చి మధురాసింహుని గుఱ్ఱపు కళ్ళెమును బట్టుకొనియెను. మధురాసింహుఁడు యువరాజుసమీపమునకువచ్చి యభివాదనముచేసి పిదప రుమాలనువిప్పి యందు కట్టియున్న యొకపత్రికనుదీసి యతివినీతభావముతో యువరాజు హస్తమునందుంచెను.

ఆయుధపాణులై సైనికులు వచ్చుచుండుటఁజూచి తనయానంద సుఖభోగముల కానాఁడే యాస్థలమునందే యప్పుడే తుదికాలమని తెలిసికొని జగత్సింహుఁడు "నావిషయమున మహారాజు వారి యాజ్ఞ యేమి?" అనియడిగెను.

మధు——యువరాజా! నేను మీయనుగతభృత్యుఁడను. ఈ దాసుని యపరాధమును క్షమింపవలయును. మీ రేయవస్థయందున్న

నాయవస్థయం దే నాతోఁగూడ దీసికొని రావలయునని మహారాజుగారి యాజ్ఞయైనది.

జగ — ఎక్కడకుఁబోవలయును?

మధు — పాటాళ్ళనగరమునకు — మహారాజుగారి సన్నిధానమునకు.

యువరాజు — కొంచెము సేపుండి, అటుఁగా — ఇప్పుడిక్కడనుండి బయలుదేరుట కన్నియు సిద్ధపరిచికొని వచ్చుటకంగీకరించుట కేమైన నాక్షేపణమున్నదా?

మధు — (చేతులు జోడించుకొని) యువరాజా! మీరు మాతోఁగూడవచ్చుటకు వెనుకముందుఁజూచి యాలస్యముచేసితిరేని వెంటనే మిమ్ములను బందీగాఁ జేసి తీసికొని రావలయునని మహాజ్ఞయైనది.

జగ — ఇచ్చట నాకాత్మీయులు కొందఱున్నారు. వారిని జూచి వారికడ సెలవుగైకొని వచ్చుటకుఁగూడ నవకాశములేదా?

మధు — (పూర్వమువలెనే చేతులుజోడించుకొని) నేను దాసుఁడను. దాసుని యపరాధములను క్షమింపవలయును. ఇంచుకైన నవకాశమిచ్చుట కాజ్ఞలేదు.

జగత్సింహుఁడు పునరుక్తికిఁగాని ప్రతివాదమునకుఁగాని యది సమయముకాదని తెలిసికొనియెను తనయపరాధము రాజద్రోహము క్రిందఁ బరిగణింపఁబడెననియుఁ దన్ను రాజద్రోహియని యెంచి విచారణముసేయుచున్నారనియుఁ దెలిసికొని మధురాసింహునితో "మహారాజుగారి యాజ్ఞోల్లంఘనము సేయునంతటి ధైర్యవంతులగు మానవులీభరతఖండమున నెవ్వరును లేరు ఇఁక నేనంటినో? — సేవకులయందు క్షుద్రులలో క్షుద్రుఁడను: అయినను నినొక్కప్రశ్న మడిగెదను. నాయంతటనేను మీతోఁగూడ రాకున్నచో నన్నుఁ బందీగఁజేసికొని రావలయునని యాజ్ఞయైనదని చెప్పితివి. ఒకవేళ నేను నీతో యుద్ధమును జేసినచో నప్పుడు నీవు నన్నేమిచేయుదువు? ఆవిషయమున నేమని యాజ్ఞయైనది?" అనియడిగెను.

మధు—యువరాజా! ఈదానాసదాసునినోటనుండి యింత మాట రానేరదు. యువరాజును మృతావస్థయందైనను, జీవితావస్థయందైనను సముఖమునకుఁ దప్పక తీసికొనిరావలయునని మహారాజుగారి యాజ్ఞయైనది.

జగత్సింహుఁడుచేసిన యీవిచారణయందు మహారాజత్యంత కఠోరమైనయాదేశ మొసంగెనని స్పష్టపడియెను. అందుచే క్షణకాలమైన నాలస్యముచేయుట కాతనికి ధైర్యముగాని, సాహసముగాని లేకపోయెను. మహారాజు సమ్ముఖమునకుఁ గొనిపోఁబడినపు డతి కఠోరమైనదండనము విధించుటయే సంభవమగును. తప్పదు. కాని, యీవిచారముతోఁ బ్రస్తుతము ప్రయోజనమేమి? భగవద్వాక్యమును పరిపాలనముచేయుట కనేకవిషయములను బన్ని కాలవిలంబమును జేసినఁ జేయవచ్చునుగాని, మహారాజగు మానసింహుని యాజ్ఞకు మాత్రమిట్టియాలస్య మించుకంతయును గారాదు. ఉత్తరక్షణము ననే యాయాజ్ఞను ప్రతిపాలింపవలయును. జగత్సింహుఁడు మధురాసింహునితో "లెమ్ము! మధురాసింహా! కాలవిళంబనమువలన ననర్థకమేకాని ప్రయోజనములేదు. నాసైన్యము దారుకేశ్వరనదీతీరమందు జహనాబాదుకడ నున్నది. దానివ్యవస్థ యేమికావలయును? అనియెను.

మధు—దానికివలయు నేర్పాటులను నేను గావించెదను.

మధురాసింహుఁడు సైనికులలో నొకనిఁబిలిచి యాతని నా సైన్యమున్నకడకుఁ బొమ్మని యాజ్ఞయొసంగెను. సైనికుఁడు మందారణ దుర్గమార్గమునఁ బోవునని యెరింగి జగత్సింహుఁడాతనితో నిట్లనియెను. "మందారణదురమార్గమునఁ బోవుచున్నప్పుడు నీకెవ్వరైనను గాన్పించినచో జగత్సింహుఁడు తండ్రిగారి యాజ్ఞాప్రకారము వారిసందర్శనమునకై పాట్నానగరమునకుఁ బోవుచున్నాఁడని యాతనితోఁ జెప్పుము." అని చెప్పి పిదప జగత్సింహుఁడు మధురాసింహునితో "నీసైన్యమును రెండుభాగములుగాఁ జేయుము. ఆరెండు భాగములనడుమను నేనుండవలయునని నాయభిప్రాయము. నీవు నా పార్శ్వమునుండి వచ్చుచుండవలయును." అనియెను.

మధు— యువరాజా! ఈదాసుఁడు మహారాజాజ్ఞకు బద్ధుఁడు. ఆజ్ఞాప్రకారము నడచుటకంటె నీతనికి వేఱేమియు లేదు.

తత్క్షణమే మధుకాసింహుని యాజ్ఞానుసారము సైనికులు రెండు భాగములుగాఁ జీలిపోయిరి ఒకభాగము జగత్సింహునకు ముందున్నెప్పునను, నొకభాగ మాతని వెనుకతట్టునను వ్యూహమువలె నిలిచి వచ్చుచుండిరి మధుకాసింహుఁడు గుఱ్ఱమునధిష్ఠించి వచ్చి జగత్సింహుని పార్శ్వమున నిలుచుండియుండెను. అందఱును మెల్లగఁ బయనమును సాగించుచుండిరి

తిలోత్తమా! నీవెక్కడ నుంటివి? ఆసన్నసాయంకాలము నీకళ్ళేశ్వరుఁ డాశంకాసూచకముగఁ బల్కిన వాక్యము లింతశీఘ్రకాలములోనే క్రియారూపముఁ బరిణమించునని యెవరు తెలిసికొనఁగలరు? జగత్సింహా! స్వల్పకాలమునకుఁ బూర్వము గవాక్షమునందు శిశిరసిక్తకమలమువలెఁ దొడిమనుండి రాలిపడిన కుసుమమువలె, సూర్యకిరణములచేఁ గ్లిష్టమైన కిసలయమువలె, మలినమైయున్న ముఖమును జూచియున్నాఁడవుకాదా? ఆసందర్శనమే నీకు తుదిసందర్శనమయ్యెనా? విగళితవసనభూషితయై నవీనబాలారుణ ప్రదీప్తమైన యాశోభాసందర్శనము— ఆరోదనము— ఆ వీడుకోలు— ఆ ప్రణామము— హా! హా! అవియే నీప్రేమకుఁ దుదియభినయములా?

మూఁ డ వ ప్ర క ర ణ ము.

శశకము విపత్సముదాయమునుండి తప్పించుకొనుట కుపాయము గాననప్పుడు తననేత్రములను మూసికొని యొకనైపున స్థిరముగా నిలుచుండియుండును. కన్నులుమూసికొనుటచే దాని కేమియుఁ గాన్పింపదు ఇతరులెవరును దనను చూచుచుండుటలేదని యది యనుకొనుచుండును కుమారజగత్సింహుఁడును నట్లే చేసెను. తండ్రి తనపరిణయమున కంగీకరింపఁడని యాతఁ డెఱుంగును. ఆతనికిఁ దెలిసి

నచో వివాహసంఘటనము కాదనియు, వివాహసంఘటనము కానిచోఁ దన జీవనసుఖమంతయుఁ జిరకాలము నష్టమైపోవుననియుఁగూడ నాతఁ డెఱుంగును. కావున నావివాహవ్యాపారము నతిగోప్యముగ జరిగించెను. మఱియు నావృత్తాంతము ఇంద్రసేనునకు దెలియఁజాలదని మిగుల భావించుకొనెను. అల్పప్రాణియగు కీటకమువలె జగత్సింహుఁడు కన్నులుమూసికొని నిద్రించుచున్నట్లే యూరకుండక యోచించుచుండెను గనిపెట్టి తండ్రి నాదుపత్రముఁ జదివి జరిగిన వృత్తాంతమునెల్ల నను తాపముతో నాతని కెఱింగించినచో నపత్యస్నేహప్రాబల్యముచే ననుకంపనొందినవాఁడై యాతఁడు నామానసిక విన్నపము నా కించి మన్నించుననియు; పిదప నాశంకలన్నియు నిశ్శేషముగ నశించి హృదయమునకు శాంతి గల్గుననియు నాతఁడు తలపోయు చుండెను.

జగత్సింహుఁడు, తిలోత్తమ, విమల, అభిరామస్వామి, మొద లగువార లేమేమి భావించుకొనిరో యవియన్నియును మహారాజునకుఁ దెలియవు. జగత్సింహుఁడు సందారణదుర్గమందు వీరేంద్రసింహుని మందిరమునఁ బఠానులచేఁ జిక్కినసువార్త తత్క్షణమే మానసింహునకుఁ దెలిసెను. కుమారుఁడు ప్రాణయుక్తుఁడై దుర్గాధిపతి యంగీకారము లేనిదే యవేళయందు దుర్గమునఁ బ్రవేశించుట మొదలగు వృత్తాంతములన్నియు నెప్పటికప్పుడు మానసింహుఁడు తెలిసికొనుచుండెను. తనయునిపై నాతని కెంతయో యాగ్రహము వచ్చెను. మానసింహమహారాజు వీరేంద్రుని వృత్తాంతమును బూర్వమునుండియు పూర్ణముగా నెఱింగియుండినవాఁడగుటయేగాక వారందఱును గులహీనులనియు, నీచసంపర్కముగలవారనియు నాతఁ డెఱింగియుండెను. అట్టివారు తనకు బంధువులని మాటవరుసకైనను జెప్పుట కాతని కిష్టములేదు. అట్టివారితనయను కోడలునుగాఁ జేకొనుట కాతఁడించుకంతయు నంగీకరింపఁడు.

అనేక వీరాధివీరులసమక్షమునఁ దండ్రియెదురనిల్చుండి జగత్సింహుఁడు మహాగర్వముతో నైదువేలమంది సైనికుల సాహాయ్య

ముగఁ బఠానులను సువర్ణరేఖానది యావలకుఁ బాఱఁద్రోలినప్పుడు సిర ములువలికి పోయియుండెను. మానసింహుఁడు కుమారుని స్పర్థ యును సాహసమును జూచి మిక్కిలి గౌరవించి యాతఁడు కోరినసైన్య ములనిచ్చి పఠానుల జయించుభారమంతయు నాతనిపైఁ బెట్టెను. అట్టి గురుతరమైన మహాభారమును వహించిన జగత్సింహుఁడు యాదృ చ్ఛగఁ గన్యాన్వేషణకార్యమునఁ దగుల్కొని తస్కరునివలె నిశరుల దుర్గమున నర్ధరాత్రియందుఁ బ్రవేశించి దుర్గేశునితనయపైఁ బ్రేమ యలీలాపరిమత్తుఁడై కర్తవ్యమును విడనాడెను. ఈసమాచారము లన్నియు మానసింహుని యాగ్రహమును మఱింత యభివృద్ధిచేయు చుండెను. వీరేంద్రసింహుని తనయతోఁగూడి యామోదనిమగ్నుఁ డైయున్న జగత్సింహుఁడు పఠానులచేఁ జిక్కి బందీయయ్యెనను సమాచారము తెలియుటతోడనే మానసింహునికోపము మితిమీఱి పోయెను. ఆకారణముచే నాతఁడాక్షణమె పఠానుకులము నామూల ముగ ధ్వంసముచేయు ప్రయత్నములఁ జేయఁదయ్యెను. అవిధేయుఁ డును నయోగ్యుఁడు నగు నట్టి కుమారునకు శుభమొసఁగూర్చుట యయుక్తమనియు నిష్ప్రయోజనమనియు మానసింహుని యభి ప్రాయము.

విమలయుస్త్రీఘాతముచేఁ గట్లుఖానుఁడు మరణము నొం దెను. మరణకాలమునఁ గట్లుఖానుఁడు జగత్సింహునితో సంధిప్రస్తా వమును జేసెను. జగత్సింహుఁడు బంధమునుండి విడివడియెను. విడుదల యైనపిదప నాతఁడు పోయి తండ్రినిజూచి పఠానులప్రార్థనానుసా రముగఁ దండ్రితో సంధిప్రస్తావమును జేసెను. మానసింహుఁడు తాను శీఘ్రముగ ఢిల్లీకిఁ బోవలసియుండుట వలనను, దనసహకారి యైన సయ్యదుఖాను వర్షకాలము పోవువఱకును సైన్యములను బోగు చేసికొని తనకు సాహాయ్యముగ వచ్చుటకవకాశము లేకపోవుట వలనను, పైకారణముల వలనఁ బ్రస్తుతము విగ్రహకార్యముల నడ పింప వీలులేకపోవుట వలనను సంధిబంధమున కప్పుడు సమ్మతించెను. పిదప మంత్రి ఖాజాయిసాఖాను, కొత్తనవాబగు సులేమాన్‌ఖాను తోడను, అస్మాన్‌ఖాన్ తోడను, వచ్చి విస్తారముగ నుపహారాదిక

ములకు దెచ్చి మానసింహమహారాజునకు సమర్పించెను. మానసింహుఁడు వానినందుకొని వారిని యథాయుక్తముగ సన్మానించి వీడు కొలిపెను. పిదప మానసింహుని యాజ్ఞాప్రకారము మొగలాయి సైన్యములు పాట్నానగరమునకుఁ బ్రయాణమైపోవుటకు సిద్ధమయ్యెను. మానసింహుఁడు జగత్సింహునిపై విశేషకార్యభారము లేమియు పెట్టలేదు. అతనియవజ్ఞతనుగూర్చి విచారణ సేయవలయునని మానసింహుని యభిప్రాయమై యుండెను.

జగత్సింహుఁడు, తండ్రితనపై విరాగభావముతో నున్నాఁడను విషయమును దెలిసికొనలేదు. అతఁడు శిబిరమునువీడి తనగుఱ్ఱపు వాగెమునకుఁ గట్టియున్నట్టియు బ్రాహ్మణునిచే లిఖింపఁబడియున్న ట్టియు లిపినిచూచి యక్కడనుండి యస్లీవెడలిపోయెను. తండ్రి యాజ్ఞను బడయకయే తండ్రి కేసమాచారమును దెలుపకయే మందారణ దుర్గమునకుఁ బోయి యచ్చటఁ దిలోత్తమను బాణిగ్రహణము చేసికొనియెను. వివాహమునకుఁ దనబంధువు లనేకులువచ్చి కలిసికొనిరి, అశేషము నామెయనుచరులును వచ్చియుండిరి. ఉత్సవసంబంధమగు నానందములన్నియు యథేచ్ఛగ జరిగినవి. వివాహమునకు జనకుఁడగు మానసింహుని రావలయునని వేఁడుకొనలేదు. మానసింహుని యంగీకారమునుగాని తుదకాశీర్వాదమును గాని బడయవలెనను ప్రయత్నము లేవియును జరిపియుండలేదు. తనకుఁ దెలియనిదే యీశుభకార్య మిట్లుజరుగునని మానసింహుఁడెన్నఁడు నను కొనియుండలేదు. మానసింహుని యాగ్రహము మఱింత యధికమయ్యెను. అతనినోటనుండి యాయాగ్రహచిహ్నములేవియు వ్యక్తమగుటలేదు. కాని యదిమొదలు మానసింహుఁడు రాజకీయవిషయములనుగూర్చి తనయునితో నాలోచించుటయే మానుకొనియెను. సామాన్యకార్య నిర్వాహకభార మాతఁడు వహియించియుండెను. జగత్సింహునకుఁ గార్యాకార్యములు మొదలగు వానినిగూర్చి పర్యాలోచనముచేయుట వదలిపోయెను. మహారాజగు మానసింహుని హృదయకుండమునఁ గుమారసంబంధమైన యసంతోషాగ్ని ప్రజ్వలన మగుచుండెను. అత్యంతమును బ్రజ్వలించుచున్న యామహాగ్ని

యథాకాలమున నల్పుఁడగు జగత్సింహుఁడనెడి యింధనమును దృతిలో భస్మముచేసి వేయుసమర్థమైన ననుజ్ఞానము ప్రేమముగుఁదాను సౌందర్య సందర్శన పరతంత్రుఁడునగు కుమారజగత్సింహుని హృదయమునందు గలుగలేదు.

మానసింహ మహారాజుగారి శిబిరము దారుకేశ్వర నదీతీరము నుండి పాట్నానగరమునకుఁ బ్రయాణమైపోయెను. కుమారజగత్సింహు నకాసంగతి తెలిసెను. కాని యాతఁడు యథాకాలమునఁ బోయితండ్రినిగాని, సైన్యమునుగాని చేరుకొనలేదు. రాజకార్యమందు నియుక్తుఁడైన జగత్సింహుఁడు రాజోద్యోగియయ్యును నాతఁడెవరికిని సాహాయ్యముగా ముందుపోయియుండలేదు. ఆతని స్వంతసైన్యము దారుకేశ్వరనదీతీరమున దిక్కులేకుండఁ బడియుండెను. జగత్సింహుఁడును నతనిసైన్యమునుదక్క మిగిలిన వారందఱును పాట్నానగరమునకు వెడలిపోయిరి. మానసింహమహారాజుకోపము మఱింత యతిశయమయ్యెను. అవిధేయుఁడును రాజకార్యములయం దుదాసీనుఁడు నగు సైనికుఁడు తనయుఁడైనను విపర్యాయము రాజదండనముచే దండింపఁ బడక తప్పిపోరాదని మానసింహుఁడు తన హృదయమున స్థిరపఱచుకొనియెను.

తండ్రి తనపై విరక్తచిత్తుఁడయ్యెననుభావముచే జగత్సింహుని హృదయ మొకప్పుడైన వ్యాకులతకు లోనుగాకుండ నుండెనా? లేదు. అతఁడొక నిమిషముకూడఁ గళవళపడకుండ నుండెనని యెట్లు చెప్పగలము? అనేకసమయములయందుఁ దండ్రి తనపైఁ నాగ్రహముకలిగియున్నాఁడని మిగులఁ జింతించుచుండెను. మానసింహుని కోపపరిణామ మత్యంత భయంకరమగుననికూడ నాతఁడు యోచించుకొనుచుండెను. జగత్సింహుని యపరాధము చాల గురుతరమైనదిగాఁ బరిణమించినమాట వాస్తవమే. కాని జగత్సింహుఁడు చిక్కువడిన యవస్థయందే మఱియెవ్వరైనఁ జిక్కువడినచో వారియవస్థయు నపరాధములును నంతకంటె తక్కువకాఁజాలవు. జగత్సింహుఁడు తనసైన్యమునువిడి యొంటరిగ సాలారణ్యమున కేగునప్పటి

కక్కడ నొకభగ్నాలయమునఁ బ్రాణావశిష్టయై తిలోత్తమ పడియుండెను. ఈయవస్థయందున్నప్పు డెవ్వఁడైనను ప్రాణాధికయగు సుందరికి సేవసేయుటను వదలి తదితర కర్తవ్యకార్యములవంకకు నివిష్టచిత్తుఁడగునా? అటుపిదప వివాహవిచారము. తండ్రి యనుమతి లేదు. పైగా నామె వీరేంద్రసింహుని తనయ. ఆమెను బరిణయము చేసికొనుటకు మహారాజుసమ్మతింపఁడని యాతఁడెఱుంగును. అట్లయ్యును గోప్యముగా వివాహకార్యములను బూర్తిచేయుట యత్యంతగురుతరాపరాధమయ్యెను. కాని యేసుందరికొఱకు హృదయ మున్మత్తమై పోవునో, ఏరమణిని పొందనిదే జీవనధారణ మనావశ్యముగఁ గన్పట్టునో, ఏయబలామణి చింతయందుఁదక్క వేఱుకార్యములయందు మనసు పోవదో, అట్టిమోహనలతికను పొందవలయునను నుత్సాహమునఁ బ్రాణమే ప్రమత్తమైనచో నట్టివారిష్టసిద్ధియగు మార్గములను విడిచిపెట్టి విపన్నకంటకితమార్గముల నవలంబింతురా?

ఇంతియేగాక జగత్సింహుఁడు కేవలమాసుందరీ సందర్శనలాలసుఁడై యొకదినముననైన దనకార్యములను నడపుచుండుట లేదు. గొప్పగాలియు వానయు వచ్చుటచే జగత్సింహుఁడు మార్గమధ్యమునఁ జిక్కి యెచ్చటనైన నాశ్రయము దొరకునేమోయని చూచుచుండ నింతలో నెదుట శైలేశ్వరుని మందిరము కనఁబడియెను. అందులోని కాతఁడు పోవుటతటస్థించెను. తనభవిష్యన్మనోమోహిని యగు తిలోత్తమ యందుండునని మొట్టమొదట నాలయమునకుఁబోవునప్పు డాతనికిఁ దెలియదు. పిదప నచ్చట నామెదర్శన మయ్యెను. దర్శనమాత్రముననే ప్రమత్తత కలిగెను. ఆప్రమత్తతను దనహృదయమునుండి దూరముగా తరిమివేయవలయునని జగత్సింహుఁ డనేకవిధములఁ బ్రయత్నించెను. కాని, యాచింతను, నాకల్పనలను నాతఁడు విడిచిపెట్టఁజాలకపోయెను. అట్టిఘటనము సంఘటితమైన పిదప హృదయమునందలి యాప్రబలానురాగ ప్రవాహవేగము నెవ్వరు సులభముగ మరలింపఁగలుగుదురు? మఱియు చిత్తక్షేత్రమునుండి యాప్రబలాకర్షణరేఖలనన్నిటి నెవ్వరార్పివేయఁగలరు? అటుపిమ్మట జగత్సింహుఁ డామనోమోహిని పరిచయమును దెలిసికొనవలయునని పదునైదుదినము

లకుఁ బిమ్మట మరల నాస్థలమునకే వచ్చెను. ఆమె సంగతిని తెలిసికొ
నినపిదప నాతని హృదయము మథితమైపోయెను. పరిచయమైనతోడనే
యాసుందరీ సమాగమలాభము తన నుదుట వ్రాయఁబడియుండ లేదని
యాతఁడనుకొనియెను. వీరేంద్రసింహుని తనయతో మానసింహుని
కుమారునకు వివాహసంబంధము కేవల మసంభవము. ఎప్పటికిని సంభ
వింపఁదగినది కాదు. ఇప్పుడు జగత్సింహునకొక భ్రమ కలిగెను. తనజీవన
సారస్వరూపయగు నాయబలామణి నొక్కమారు కడసారిగవచ్చి యా
మెచే సెలవుఁ గైకొని రావలయునని యాతనికాశ పొడమెను. అది యా
తని కజ్ఞానముచేఁ గలిగిన భయానక భ్రమ—ఆరీతిగ చూచి సెలవుగై
కొనుటచేఁ బ్రణయము నూఱురెట్లభివృద్ధి నొందునని హతాశులగు ప్రి
యులు తెలిసికొనఁజాలరు. అదర్శనముచేఁ బ్రణయలోలత కాలక్రమ
మున మందీభూతమైనను కావచ్చును కాని దర్శనరూపము నెయి యింధన
సంయోగముచేఁ బ్రణయానలము ప్రజ్వలితమై ప్రబలముగ మండుచు
విస్తారముగఁ బైకిలేచెను. అదియెటు గాక ప్రేమగలవారు తుదిసందర్శన
ముకొఱకై యున్మత్తులగుచుందురు. అనేకసందర్భములయం దట్టితుది
సందర్శనమే సర్వనాశనమునకుఁ గారణమగుచుండును. జగత్సింహుని
యదృష్టమునకు నావిధముగనే సంభవమయ్యెను.

విమల యాహ్వానముచేయుటచే జగత్సింహుఁడామెతో మందా
రణమునకుఁబోయెను. దుర్గాధిపతి యనుమతిలేని దే దుర్గములోనికిఁ బ్ర
వేశించుట కాతనికిష్టము లేకపోయెను. విమల యతనికర్ణరంధ్రమున
తన స్వవిషయమునుగూర్చి చెప్పినపిదప జగత్సింహుఁడు దుర్గమునందుఁ
బ్రవేశించెను. అప్పటి ప్రస్తావనసందర్భమున విమలయుపయోగించిన
యొకటి రెండుమాటలు వినినపిదప జగత్సింహునకు క్రోధమో లేక,
చిత్తవికారమో కలుగుట మంచిదేయయ్యెను. జగత్సింహుఁడామెను
సుచరిత్రయని సంబోధించుటకై, విమల తానుకుచరిత్రనని చెప్పుకొని
యెను. స్త్రీలు తాము కుచరిత్రలమని చెప్పుకొన్నచో నదిమిగులఁ జెష్ట
యర్థమును వ్యక్తపరచుచుండును. దుర్గమునందుఁ బ్రవేశించునప్పుడు
గుప్తమార్గప్రస్తావము రాగా విమల "చోరుఁడున్నచోట కన్నముండును"
అని చెప్పియుండెను. అదివిన్న రాజపుత్రున కనుమానము కలుగవలసి

యుండెను. ఏమనిన "చోరుఁడు—కన్నము" అనుపదములను గుప్తప్రణ యమునకు గుప్తోపాయమని చెప్పినట్లు సూచితమగుచుండెను. కులాంగన నోటనుండి యట్టి మాటలు వచ్చుట యుక్తముకాదని యాతని కన్నవిను తోఁచియుండినదో నిట్లు సంభవించియుండదు. జగత్సింహుఁ డామాట లన్నియును సరసప్రణయగు విమల సరసవాక్యములని యోచించి యర్థాంతరమును తెలిసికొనఁడయ్యెను. వస్తుతః అదియే నిజమని తోఁచుచున్నది.

అంత్యసందర్శనమయ్యెను. కడసారిసందర్శనమున నేమిజరుగునో, ఈసందర్భమునందును నదియేజరిగెను. ఇరువురును పరస్పరము నాత్మ సమర్పణము చేసికొని చిరకాలావిచ్ఛిన్నమగు ప్రణయపాశమునందు బద్ధులైపోయిరి. ఈవిధముగా వారి ప్రణయలీలాచరిత్రము చెప్పఁబడి యెను. జగత్సింహుఁడు వీరుఁడును, సైన్యాధిపతియు నక్బరుపాదుషహా సేవకుఁడునై యుండెను. అందువలన నాసమయమునఁ బ్రణయరంగ మున నాతీతిగాఁ బ్రమత్తుఁడై యుండుటాతని కుచితముకాదు. కాని ఘటనలన్నియు నాతనికిఁ బ్రతికూలములై యున్నవి. ప్రణయరంగ క్షే త్రము నందభినేతృఁడైయుండఁ బ్రార్థించిన వాఁడుకాడు. ఘటనాపరంపర యసంభావితోపాయములచే నాతని నారంగస్థలముపైఁ గూర్చుండఁజే సెను. ఆమదిరామోహనావేశ మొక్కసారి తలకెక్కినచో నెట్టివీరుఁ డును దానిశాసనమునుండి బయటపడఁజాలఁడు.

మానసింహుఁ డీసంభవములనన్నిఁటి నెఱుఁగునా? అతని కేవ్యా పారమును దెలియలేదని తోఁచుచున్నది అయినను నాతఁడు కుమా రునిపై నాగ్రహము కలిగియుండెను. అతఁడు మొదట స్వామికార్య మును సాధించి పిదపనే స్వసుఖసంతోష విషయికయోచనము చేయ వలయునని తలంచెడివాఁడు. అట్లుండుటయే కర్తవ్యనిష్ఠుఁ డగువీరునకు లక్షణమై యుండును. న్యాయపరాయణుఁడును గర్తవ్యనిష్ఠుఁడగు సేవ కుఁడు నగునంబరేశ్వరుఁ డట్టియుద్దేశముతోడనే జగత్సింహునిపై నతికుపి తుఁడయ్యెను. క్రమముగ ననేకవిధములచే నాతనికోప ముత్తరోత్తరా భివృద్ధినందెను. దానినిగూర్చి పాఠకు లిదివఱకు చదివేయున్నారు.

ఇంతలోగాన జగత్సింహుఁడు మాసాధిక కాలము తన సైన్యమును విడిచిపెట్టి దూరమున నివసించియుండెను. అది చాలగొప్పయపరాధము. అది క్షమింపఁదగిన నేరము కాదని మానసింహునకు గట్టినమ్మకము. ఆతనికోపమునకు హద్దులేకుండెను. అందుచే మహారాజు మానసింహుఁడపరాధిని సజీవావస్థయందైనను నది యసంభవమైనచో మృతావస్థయందైనను దీసికొనిరావలయునని యాజ్ఞయొసంగెను. ఆయాజ్ఞను వినినసభాసదులందఱును నాతనికోధాధిక్యమును దెలిసికొని యెవరు నేమియు ననలేకపోయిరి.

జగత్సింహుఁడు శైలేశ్వరమహాదేవుని మందిరముకడ బందీయయ్యెను. ఏస్థలమునందాతని ప్రణయాభినయమునకుఁ బ్రారంభము కలిగెనో, ఆస్థలముననే యాతని యవనికపడిపోయెను.

నాల్గవ ప్రకరణము.

పాట్నానగరమున మానసింహమహారాజుగారి దర్బారుమందిరమునం దిప్పుడొక యసాధ్యకార్యము జరుగనైయుండెను. అట్టియథాసమయమున వర్ణనాతీతమైన యొకవిషయము నడవనున్నది. ఇంకకొంచెముసేపటిలో నచ్చట మిగుల గౌరవాస్పదుఁడైన రాజసేవకుని యపరాధమునుగూర్చి విచారణ జరుపఁబడును. రక్షకభటులస్త్రధారులై నాల్గువైపులను నిలువఁబడియుండిరి. కొల్వులమంత్రులును గుప్తపురోహితులును నందఱు నిష్టానుసారము విచారణసభకువచ్చి సిద్ధముగనుండవలయునని యుత్తరువులను పొందియుండిరి. వేలకొలఁది సైనికులు సభాస్థలమును జేరియుండిరి. నగరవాసులందఱును వచ్చిచూచుట కభ్యంతరము లేమియు లేవు. ఆకారణమున విచారకార్య మారంభమగుటకు ముందు చాలసేపటినుండియును జన సమాగమముచే విశాలమైన యాదర్బారుమందిరమునం దెచ్చటఁజూచినను సంపూర్ణముగఁ బ్రజలు క్రిక్కిరిసి యుండిరి.

యథాసమయమున నగారాశబ్దమయ్యెను వాద్యధ్వని యాగిపోయినతోడనే స్తుతిగాయకులు మంగళగానములనుపాడి ముగించిరి. పిదప తూర్యధ్వని యయ్యెను సభాగృహమునందున్న వారందఱును దలలెత్తి మహారాజువచ్చెడి మార్గమువంకఁ జూడనారంభించిరి తోడనే యంబరేశ్వరుఁడగు మానసింహమహారాజు ధీరగంభీర పాదనిక్షేపముతో, బ్రత్యేకముగనున్న యొకమార్గమునవచ్చి సభాస్థానమునఁ బ్రవేశించెను. ఆతనితోఁగూడ నాతనియనుచరులును సేనాపతులును సభాసదులును బారిషదులు నాతనిననుసరించి వచ్చినవారును గ్రమముగా నాసభలోఁ బ్రవేశించిరి. అందఱిముఖములును భయముచే నావరింప బడియుండెను నాఁ డేదియో యొకభయంకరవ్యాపారము సంఘటింపఁగలదని యందఱును భయవ్యాకులితహృదయులై యుండిరి. మానసింహమహారాజు సభయం దాతనికి నిర్దిష్టమైయున్న యున్నతసభదాసనముపైఁ గూర్చుండెను సేనాధిపతులు సభాసదులు మొదలగువా రుభయపార్శ్వములయందును గొంచెముతగ్గియున్న యాసనములపైఁ గూర్చుండిరి. అటనున్నవారందఱికిని మానసింహమహారాజు ముఖమునందు స్థిరగాంభీర్యభావసూచకలక్షణములు గన్పట్టుచుండెను

జనసమాగమముచే సభయంతయు నిండియుండినను, నత్యంత శాంతమును నిస్తబ్ధతయు నంతటను విరాజిల్లుచుండెను. ఎవరినోట నుండియును మాటలేదు. పార్శ్వమునందున్న జనులలోఁగూడ మాటలాడవలయునను ప్రవృత్తి లేదు. గట్టిగ నుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములను విడుచుటకైన నెవరికిని ధైర్యములేదు. అందఱును జింతాకులులైయుండిరి. అందఱును భయావహులై యుండిరి.

మహారాజు సింహాసనము నధిష్ఠించి యకంపితగురుగంభీరకంఠముతో "బందీని తీసికొనిరావలయును" అని యాజ్ఞాపించెను.

తోడనే సభయంతయు విచలితమయ్యెను. అక్కడనున్నవారందఱిముఖములును మఱింత యుమ్మలికముతోఁ గందినట్లయ్యెను. అందఱు నుత్సుకులై మార్గమువంకఁ దిరిగి చూడసాగిరి. అప్పటికిఁ జుట్టుకొనఁబడియున్న నడివయస్కులగు భటులమధ్యనుండి బందీ తల వాల్చుకొని యాసభాప్రదేశమునందుఁ బ్రవేశించెను. జనులందఱును

గిరిరాజసాహసికులగు నేత్రములతో సభరాజ్ఞని ప్రవేశించెను. అటుగో
“మహారాజ జగత్సింహులు దయ.”

బంగీ వచ్చి యెదురుగ నిలిచినతోడనే మహారాజగు మాంధాసింహుడు పూర్వమువలెనే దృఢకంఠముతో “బంగీజగత్సింహా! నీవనేక విషములగు నపరాధములను జేసి యపరాధి వైతివి. నీయపరాధములను రెండు భాగములుగా విభాగించితిని. కొన్ని యపరాధములు పారివారికమైనవి. మరికొన్ని యపరాధములు రాజకీయమైనవి. ఇప్పుడు నీయప రాధముల విచారణచేసి నీకు దగినదండన విధింపబడును. రాజకీయసంబంధములైన నీయపరాధములు చాల గొప్పవి. విచారణ కార్యము సులభముగానుండు నని యెంచి ముందు నీపారివారికాపరాధ ములు విచారించుచున్నాను.” అనియెను.

అవనతశిరస్కుడైన జగత్సింహుడు మిగుల లజ్జచే నుతింత తలవంచుకొనియెను. సమీపమునందున్న మొగలాయీ పారిషదు లలో వృద్ధుడొకడు తనస్థానమునుండి లేచి నిలుచుండి మహారాజునకు విహితవినయపురస్సరముగ నభివాదనముచేసి “అనీనుడగు నీయపరాధిని క్షమింపవలయును. సవినయముతో విన్నవించుకొనుచున్నాడను. పారి వారికమైన యపరాధములను గూర్చి యాలోచించునప్పు డితరులెవ్వ రును వినవలసినయావశ్యకము లేదు. అసమయమున మేమందఱమును మరియొకస్థలమునకు బోయియుండవచ్చునా?” అని విన్నవించు కొనియెను.

మాన—వలదు. ఎవరును నీస్థలమును విడిచిపోవలసిన యావ శ్యకము లేదు. ఏమనిన—అపరాధి పారివారికాపరాధములతో గూడ రాజకీయాపరాధములను గలిసిచేసియుండుటచే నొకయపరా ధముయొక్క విచారణపై రెండవయపరాధ విచారణ మాధారపడి యుండును.

మొగలాయీ పారిషదుడు మరల కూర్చుండెను. అందఱును విగ్రహములవలె తమతమస్థానములయందు గూర్చుండి మహారాజాజ్ఞ నెదురుచూచుచుండిరి.

మహారాజు — బందీ! వినుము. ముందు వేయు ప్రశ్నలకు నిజమైన ప్రత్యుత్తరములను జెప్పకపోయినచో నీయపరాధములు మఱింత గొప్పవిగా గ్రహింపబడును.

జగ — (గర్వముతో) మహారాజా! శాసనము కేవలమనావశ్యకమైనది. జగత్సింహుఁ డసత్యములను చెప్పుటెన్నఁడు నెఱుఁగఁడు. ప్రాణభయమునచేనైన నసత్యములనుడువ నశక్తుఁడు.

మాన — నీవు వీరేంద్రసింహుని యంతఃపురమునందలి యొకగది యందొక స్త్రీతోఁగూడ పఠానులచేఁ బట్టువడి బందీగాఁ గొనిపోఁబడ లేదా?

జగ — ఔను. కొనిపోఁబడితిని.

మాన — నీవు పఠానులవశమున బందీవై యుండి కతలూఖానుని పాలితతనయయగు నయేషాహృదయమందు ప్రేమలాలస నుత్పన్న మగునట్లు చేసియుంటివా?

జగ — మహారాజా! ఆప్రశ్న కుత్తరము చెప్పవలయుననిన చోఁ జాలఁగలదు. క్షమింపవలయును. నవాబునందినియగు నయేషా నాకుఁ బరమహితైషిణి. నేననేకాపరాధములచే నాపాదితుఁడనైన యపరాధినై నను నిప్పుడు న్యాయవిచారణకొఱకు మీసన్నిధానమునకువచ్చి నిలుచుండుటకు సమర్థుఁడనగుట నవాబు తనయయగు నయేషాగుణాతిశయముచేతనే. నేనస్త్రఘాతముచే క్షతవిక్షతశరీరుఁడనై జ్వరవికారముచే స్మృతితప్పియున్నప్పుడు నవాబునందినియగు నయేషా తల్లివలెను సోదరివలెను సహధర్మచారిణివలెను సఖివలెను సర్వప్రయత్నములతోడను శుశ్రూషచేసి నా కారోగ్యమును గలుగఁజేసినది. ఆదేవికి భక్తితో నమస్కరించెదను సర్వాంతఃకరణములచేతను నామెను సన్మానించెదను. ఆమె నిష్కపటచిత్తయగు యాత్మీయబంధువని నాయభిప్రాయము అట్టిదేవకన్యను బ్రేమదృష్టితోఁ జూచుట కథముఁడనైన నాకు ధైర్యమెన్నటికి నుండదు. ఆమెను దేవతగాభావించి పూజార్హములగు భావములతోఁ దక్కమఱి యేయితరభావములతోడను జూడవలయు ననుప్రవృత్తి యెప్పుడును లేదు. కాని, చెప్పుటకు హృదయము విదీర్ణమైపోవు

చున్నది. ఒకానొక యసంభావితఘటనచే గుణవతి యగునవాబునందిని యయోగ్యుఁడనగు నాయందుఁ బ్రేమసక్తయైనదని తెలియవచ్చినది. సదయహృదయయగు నయేషాహృదయము మితిలేని యాతన కాకరమ య్యెనని తెలిసినది మొదలుకొని యత్యంతకష్టముల ననుభవించుచుం టిని. ఆమెను బ్రణయోన్మత్తనుగాఁ జేసితినను మాట యసత్యము అపా ర్థమైన యానాప్రణయమున కించుకైనను ప్రతిదానమును జేసి సమా ధానపడినవాఁడనైనచో నాసుఖసౌభాగ్యానందములకుఁ బారమే లేకుండ నుండియుండును. ఆమెహృదయమునఁ బ్రేమోత్తేజనము చేయుటయనఁ జాలదూరతోపాస్తవిషయము. ఆమె యాహృదయమునుండి ప్రేమా కర్షణచిహ్నమును మాత్రము తొలఁగఁజేయుటకొఱకెట్టియసాధ్యకార్య మైనఁ జేయవలసివచ్చినచో నందులకించుకంతయును వెనుకంజవేయను.

మాన — ఇదువిషయమున నీకును బతానుల నవాబగు నస్మాన్ ఖానునకును ద్వంద్వయుద్ధమయ్యెనా ?

జగ — అయినది మహారాజా ! అయేషాప్రణయమే యందు లకుఁ గారణము. అస్మాన్ ఖా నీప్రపంచమున నయేషాయొక్క ప్రేమకు రెండుస్థానము లుండరాదు. అందుచే మనయిరువురియం దెవ్వరైననొక రిప్పు డంతమొంది తీరవలయు నని నాతోఁ జెప్పెను. నేనందులకుఁ బ్రత్యుత్తరముగ "నాకయేషాపై వలపులేదు. అందునిమి త్తము యుద్ధముచేయవలసిన ప్రయోజనము లేదు" అని స్పష్టముగాఁ దెలియఁజెప్పితిని. అస్మాక్ "నీవు ప్రేమించుటలేదు. కాని అయేషా నీయెడ ననురాగయై యున్నది. యుద్ధమొనర్పుము క్షమాపణ లేదు. నీవు వధ్యుఁడవు" అని చెప్పెను. అదియంతయు నస్మాక్ ఖానుకూడ నొప్పుకొనును. అతఁడు నాతో యుద్ధమునకుఁ గడంగినాఁడు. కాని నేనాతనితో యుద్ధమును చేయలేను.

మాన — నీవు నవాబుకుమార్తెకప్పుడప్పుడుత్తరములను బంపి యుండలేదా ?

జగ — అప్పుడప్పుడు మరలమరల వ్రాయలేదు. ఒక్కసారి వ్రాసితిని.

మా—నీవు కారణములేనిదే అయేషాను చూచుటకు పోయి యుండలేదా ?

జగ—పోయియుంటిని. ఈదేశమును విడిచిపోవుకాలమునందుం దదిపర్యాయ మొకసారి చూచివచ్చుటకై పోయితిని.

మాన—ఆమెను రావలయునని నీవేవరిచేనైనను వర్తమాన మంపితివా ?

జగ—రావలయునని వర్తమానమంపితిని.

మాన—నీ వయేషాను జూడబోయినప్పుడామె నిన్ను చూడ నంగీకరింపక నిన్ను వెనుకకుంబొమ్మని యనలేదా ?

జగ—ఒకానొక కారణ విశేషముచే నామె నన్నుచూచుట కంగీ కరింపనిమాట నిజము.

మా—(విరసపునవ్వును నవ్వి) నీవు నవాబునందని యం దాస క్తుండవై యుండలేదని యిప్పుడును జెప్పెదవా ? నీ వామెకుం బ్రేమో త్సాహముంను జూపితివా ? లేక ఆమెయే నీయెడ ననురాగిణి యయ్యెనా ?

జగ—అగును. మహారాజా ! నేను దానినిగూర్చి మొదటనే చెప్పియుంటిని. ఇప్పుడును జెప్పెదను. నమ్ముటయు నమ్మకపోవుటయు మహారాజువారి యిచ్ఛాధీనము.

మాన—(దృఢస్వరముతో) వీరేంద్రసింహుని తనయ నీకుప పత్నియా ?

జగత్సింహుఁడు విచలితుఁడయ్యెను. అతనిశరీరమున విద్యుత్ ప్రవాహము ప్రవహించినట్లయ్యెను. అతఁడు స్థిరస్వరముతోం జెప్పం దొడంగెను. "మహారాజా ! మీరు భూపాలురు, శాసనపాలనకర్తలుం ప్రభువులు. విశేషించి నాకు జనకులు. అందుచే ప్రత్యక్షదేవతా స్వరూపులైయున్నారు మీరడిగినప్రశ్నకు సరియైన ప్రత్యుత్తరము నిచ్చుట కశక్తుడుగ నున్నాఁడను. ఇతరులెవరైన భ్రమచేఁగాని పరిహాస మున్నకై గాని యట్టిప్రశ్నను వేసినచో వారి నా నిమిషమున నే సర్వ నాశనము చేసితీరుదును. వీరేంద్రసింహుని తనయ నా సహధర్మిణి. పవిత్ర మంత్రానుష్ఠాన పురస్సరముగాం బరిగ్రహీతయైన ధర్మపత్ని.

మానసింహుఁడు జటలువెఱికిన సింహమువలె భయంకరరోషగర్జితస్వరముతో నిట్లనియెను. “నరాధమా! రాజపుత్త్రకుల కళంకా! పాపోద్రేకము”లైన యిట్టి మాటలను నా సమక్షమున వచియించి నప్పుడు నీజిహ్వ ముక్కముక్కలైపోలేదేమి? క్షోభచే దనులజ్జ చేతను నీప్రాణ మాలోడితముకాలేదేమి? వీరేంద్రసింహుని కుమార్తె నీకు ధర్మపత్నియా? ఏ వీరేంద్రసింహుఁడు వారివాహకనివశై బవిత్రమైన నాయంతఃపురమునందు ప్రవేశించి పరిచారిక గౌరవమును ధర్మమును సర్వనాశనముచేయవలయునని యత్నించెనో, ఏవీరేంద్ర సింహుఁడు నాయంతఃపురమునందు పట్టుబడి వ్యభిచారిణియైన యొక శూద్రస్త్రీ తనూజాత యగువిమలను వివాహముచేసికొనియెనో, ఆ పాపాత్ముఁ డగువీరేంద్రసింహుఁడు నీకు మామయా? మఱియు నా శూద్రస్త్రీతనయ యగువిమల నీధర్మపత్నికి సవతితల్లియా? ఇంకను వారివారిచారిత్రములను జెప్పవలయునా? నీధర్మపత్ని యనిచెప్పెడి యాస్త్రీ యొకజారజగర్భమున జన్మించినది. ఇంతేకాదు. శశిశేఖరుఁ డనుపేరుతోఁ బ్రపంచమునంతను దలక్రిందులుగఁ జేయయత్నించి యనర్థోత్పాతములను గల్గించినసన్యాసి యిపు డభిరాముఁడై పరిణమించిన యాతఁడు నీధర్మపత్నికి మాతామహుఁడు. ఆతఁడు ప్రవాసియగుటకుఁబూర్వము ప్రవాసియైన మఱియొకనిభార్యకు గర్భోత్పాదనము చేసి పలాయనమైపోయెను. కాశికేగి బహుశాస్త్రముల నభ్యసించియుఁ దనకు సేవసేయుచు నివసించియుండుటకు గృహమునొసంగిన యొక శూద్రకన్య కన్యాధర్మమును నాశనముచేసెను. ఆమహాపురుషుఁ డిప్పుడు పరమజ్ఞాని. ఛీ! ఏమి! నీవివేచనము— నీచజఘన్యులైన వారందఱు నీకాత్మీయపరివారముగా నెంచుకొనుచు సామాన్యపు జమీందారుని తనయను వివాహముచేసికొంటివి. నీ వామెను నీయుప పత్నిగా నంగీకరించినచోఁ గొంతవఱకు నీయపరాధముస్వల్పమై క్షమించుట కర్హమై యుండును. తండ్రియిష్టమునకు విరోధముగాఁ దండ్రియాశీర్వాదముగాని తండ్రియంగీకారముగాని యపేక్షింపనిదే యట్టి నికృష్ట వంశమువారితో సంబంధమునుచేసికొనిన కుమారుఁడు తండ్రిఁ బరిత్యజనీయుఁడు. ఇదిమొదలు జగత్సింహుఁడు నాకుమారుఁడుకాఁడు,

నీ వెవరితో నైనను మానసింహుని తనయుఁడనని చెప్పుకొనినచో నీకు ప్రాణదండనము సంభవించును.

సభయందలివారందఱు భయభ్రాంతులై మహారాజు నాజ్ఞను వినుచుండిరి. మహారాజు మరల చెప్పఁదొడఁగెను——ఇఁక నీరాజకీయాపరాధమునుగూర్చి యాలోచింపవలసియున్నది. నీవు పాదుషహా వారి సేవకుఁడవై యొకానొకకార్యభార్యమును వహించిన సేనాధిపతి వయ్యును ననాయాసముగా నొకతస్కరునివలె నర్ధరాత్రియం దెవరు నెఱుఁగకుండ దుర్గాధిపతికిఁ దెలియనిదే యితరులదుర్గములోనికిఁ బ్రవేశించియుండలేదా?

జగత్సింహుఁడు ప్రత్యుత్తర మేమియునీయకుండఁ దలవాల్చుకొనియుండెను. మానసింహుఁడు చెప్పఁదొడఁగెను. ఐదువేల సైన్యమును గూడఁదీసికొని పఠానులను దరిమివేయుభారమును వహించి యాకార్యమును జేయక యే స్వసుఖప్రయత్నమున నారీలాభము నాశించి యక్కడ నుండలేదా?

జగత్సింహుఁడు నిరుత్తరుఁడయ్యెను. మానసింహుఁడు చెప్పఁదొడఁగెను. పఠానులచెఱనుండి విడుదలయైనపిదప నీవు సైన్యములున్న కడకుఁ బోయి వారిని కలిసికొని నాయాజ్ఞల నెదురుచూచుచు నేల యుండలేదు?

జగత్సింహుఁడు మాటాడలేదు. మానసింహుఁడు మరలఁ జెప్పదొడఁగెను సేనాధిపతులందఱును శిబిరములను వీసి సైన్యసమేతులై పోవుచున్నప్పుడు నాయాజ్ఞానుసారముగఁ బోయి నీవు వారితో నేలచేరలేదు?

జగత్సింహుఁడు మాటాడలేదు. మానసింహుఁడు తిరిగి చెప్ప నారంభించెను ఏవిధమైనయుత్తరువును బడయనిదే పాదుషావారి యేకార్యమునందును జేరనిదే స్వతంత్రుఁడవై కాలహరణము నేల చేసితివి?

జగత్సింహుఁ డేమియు జెప్పలేదు. మానసింహుఁడు నుడువసాగెను. చెప్పుము! దురాత్మ! కర్తవ్యజ్ఞానవిహీనుఁడవైన నీయట్టివాని

కట్టడిశిక్షవిధింపవలయును ? ప్రాణదండనమే నీకు తగినదండనమై యున్నది

మొదటఁజెప్పిన మొగలాయిపారిషదుఁడు లేచినిలుచుండి యత్యంతవినీతిభావముతో మహారాజునకు సలాముచేసి "హుజూర్ ! అభయము ప్రసాదింపఁబడుఁగాక ! ఒకవిన్నపము విన్నవించుకొనుచున్నాఁడను. యువరాజు మీకు పుత్రు—

మాటముగియకపూర్వమే మ్లానసింహుఁడు వజ్రగంభీరస్వరముతో నిట్లనియెను. హతభాగ్యుఁడగు నీనీచుఁడు నాకుఁదనయుఁడని చెప్పువారెవరు ? నాకుఁ గుమారుఁడేయైనచో రాజద్రోహియై కర్తవ్యాకార్యమునందనాసక్తుఁడై ప్రభువునకవమానమును గలుగఁజేయఁడు. పుత్రత్వసంబంధమును బరిత్యాగము చేయవలయుననియే పారివారికసంబంధములగు నపరాధములని మొట్టమొదట విచారణచేయ నారంభించితిని. ఆవిచారణముతోడనే యీ హతభాగ్యునితోఁ బుత్రత్వసంబంధము తుదముట్టినది.

మొగ—మంచిది! మీరు ధర్మావతారులు. యోచించి చూడవలయును. యువరాజింకను దరుణవయస్కుఁడు.

మానసింహుఁడొక్కింతసేపధోముఖుఁడై యాలోచించి పిదప "దురాత్మా ! వినుము. నీయపరాధములకుఁ బ్రాణదండనముతక్క వేఱుసముచితమైన శిక్షయేదియు లేనట్లుతోఁచుచున్నది. అయినను నీ చిన్నతనమునకుఁ దగినట్లు నీకు యావజ్జీవమును గారాగారవాసదండనమునుమాత్రము విధించితి" నని చెప్పి కావలివారలను జూచి "ఈహతభాగ్యునిదుస్తులను భూషణముల నన్నిఁటిని దీసివేసి నాసమక్షముననే యీసభయందు సంకెలలను దగిల్చి యందఱును జూచుచుండఁగా వీని నాకారాగారమునకుఁ గొనిపొండు" అని యానతిచ్చెను.

మహారాజుగారియాజ్ఞ తత్క్షణమే నెరవేర్పఁబడియెను. జగత్సింహుఁడు బందీదుస్తులను దొడిగికొనియెను. లోహశృంఖలము లాతనిహస్తములయందును బాదములయందును నిబద్ధములయ్యెను. నాల్గుమూలల నుండియును నస్ఫుటములగు హాహాకారములును నిట్టూర్పుధ్వనులును

బయలు వెడలెను సైన్యాధిపతులందఱును దలలు వాల్చుకొనిరి వృద్ధు లందఱి నేత్రములనుండియుఁ గన్నీరు ప్రవహించుచుండెను. కావలి వారలు బందీని గొంపోయిరి. సభయు విడిపోయెను.

ఐ ద వ ప్ర క ర ణ ము.

వార్తావహుఁడు.

దారుకేశ్వరస్వామి తీరమునకుఁ బోయిరమ్మని యాజ్ఞాపింపఁబడిన సైనికుఁడు మధురాసింహుని సైన్యమును వీడి యొంటరిగా మందారణ దుర్గాభిముఖుఁడై కొంచముదూరము వచ్చినపిదప నాతనికి దారియందు వికటవేషధారియైన గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడు కనఁబడియెను. గజపతి కొంచముసేపటికి పూర్వము శ్వారోహియైన జగత్సింహుని గలిసికొని యాతనియొద్దనుండి యొకరూపాయను బుచ్చుకొనియుండెను. మరల నిఁకనొక యశ్వారోహియగు వీరపురుషుఁడు వచ్చుచుండుటను జూచి మనసునందుఁ దనకది సుప్రభాతమనియు, నామనుష్యునితో మాటాడినచోఁ దనకేదైన లాభముండుననియు భావించుకొని యశ్వారోహి కెదురేగినిల్చుండి రెండుచేతులను బైకెత్తి "అల్లామహాదేవుఁడు హుజూర్ తబియతును (మీ దేహారోగ్యమును) కాపాడుఁగాక!" యని యాశీర్వదించెను.

అశ్వారోహియగు సైనికుఁ డాశ్చర్యవేషియైన యా మనుష్యుని నోటనుండి యాశ్చర్యభాషయందు వచ్చిన యా యాశ్చర్యాశీర్వాదమును విని యాశ్చర్యమునొంది యాతనితో మాటలాడవలయు నను నభిప్రాయముతో గుఱ్ఱమును మెల్లమెల్లగ నడపనారంభించెను. దిగ్గజుఁ డాతని పార్శ్వమునుండి నడచివచ్చుచుండెను.

అశ్వారోహి—మీ రేజాతివారు ?

దిగ్గజుఁ డాలోచింపఁదొడంగెను. కొంచెము సేపయినపిదప గురువుగారినడిగి తెలిసికొననిదే "మీప్రశ్నకు సరియైన ప్రత్యుత్తరము నీయఁజాలను" అనియెను.

అ—అదేమిమాట? మీజాతినిగూర్చి యింకొకరి నడుగనిదే చెప్పఁజాలరా?

దిగ్గజ— నేనేమో సరిగా నేయుంటిని కాని, నా జాతివిషయ మింకను సరిగా లేదు.

సైనికుఁడు తన మనసునందు "ఈమనుష్యుఁడు పిచ్చివాఁడని తోచుచున్నది. ఇతనితో మాటాడినచో కాలమువ్యర్థముగా నష్టమగు" నని యోచించి "ఏమి చాల నాశ్చర్యముగ నున్నది." అనియెను.

దిగ్గజ— నేను హిందూబ్రాహ్మణుఁడను. పిదప నేను మున ల్మానుఁడనైతినని విన్నాఁడను. పునః హిందువునగుటకుఁ జేయవలసిన దానినంతను జేసితిని. ఇప్పుడు నాజాతినిగూర్చి యేమని చెప్పవలయునో మాస్వాములవారు సెలవిచ్చువఱకును నేనేమియుఁ జెప్పజాలను.

సైనికుఁడు సంగతి నంతయును దెలిసికొనవలయు నని యెంచి "స్వాములవా రెవరు" అని యడిగెను.

ది— నా కధ్యాపకులు—పాఠములను జెప్పెడివారు.

సైనికుఁడు మరల విస్మితుఁడై "నీకధ్యాపకులా? నీకు వయ స్సునందుఁగొఱఁత యేమియు లేనట్లు తోఁచుచున్నది ఇప్పుడును నీవు విద్యార్థివేనా?" అని యడిగెను.

దిగ్గజ—నాకు వయసత్యల్పము. అమ్మాని చెప్పినట్లు నేనింకను బసివాఁడనే ఆమాటయెప్పుడు నసత్యముకాదు?

సైనిక—అమ్మానీ యెవరు?

దిగ్గజుఁడు కొంచెముసేపు కన్నులుమూసికొని యోచించి పిదప "ఎవరో నేనెఱుఁగను." అనియెను.

సై—అమ్మానీ స్త్రీయా? లేక పురుషుఁడా?

దిగ్గజుఁడు మరల కొంచెము సేపాలోచించి పిదప "నిశ్చయ ముగాఁ జెప్పజాలను. స్త్రీ యనియే తోఁచుచున్నది" అనియెను.

సైనికుఁడాతనికి బుద్ధిచాలదని తెలిసికొనియెను. అట్టివానితోఁ బరిహాసమాడుచుండు టందఱికి నిష్టమే. సైనికుఁడు మరల "అమ్మానీ స్త్రీ యని యెవరివలనఁ దెలిసికొంటిరి?" అనియెను.

దిగ్గజ—స్త్రీవలెనే చీరను ధరియించును. శిరోజములను గొప్పు పెట్టుకొనును. భూషణములను ధరియించును. యీలక్షణములనుజూచి స్త్రీ యని నిశ్చయించితిని

సైని—ఆమెకు గడ్డమును మీసములున్నవా?

దిగ్గ—అవేవియు గాన్పింపలేదు.

సైని—అందువలననే యామె స్త్రీయని తెలియుటలేదా?

దిగ్గజుఁడు కొంచెముసేపాలోచించి పిదప "అంతమాత్రముచే నిశ్చయముగాఁ జెప్పవలనుపడదు. నాకు పాఠములుచెప్పిన యధ్యాపకుల కనేకులకు గడ్డములును మీసములును లేవు అనేకులువైదిక లౌకికులకును మీసములు గడ్డములు లేవు. ఈయుత్కలదేశమునందుఁ బురుషులకు గడ్డములును మీసములును లేవు. మస్తకమునందో—కొప్పు పెట్టుకొన వీలులేనిశిరోజములు మాత్రము—."అనియెను.

సై—ఆపాత్మనీ యధ్యాపకురాలు కాదని చెప్పవచ్చునా?

ది—మహాశయులు చెప్పినది సరికాదని చెప్పను. కాని యా పాత్మనిముఖభావము మొట్టమొదట నాయధ్యాపకుని ముఖభావమునకు సరిగాఁబోలియున్నది. అదియుఁగాక యాపాత్మనీ వ్యవహారాదు లా యధ్యాపకుల వ్యవహారాదులవలె నున్నవి.

సైనికుఁడు కౌతూహలముతో "ఏవిషయమునందు" అని యడిగెను.

దిగ్గ—ఆమె యెప్పుడును నన్నుఁ గొట్టుచునేయుండును. కాని నాయందు మిగుల ప్రీతికలిగియుండును. నేను చేయఁదగిన కొన్ని కార్యములను నాచేఁ జేయించుకొనుచుండును. సుఖదుఃఖములను గూర్చి నాకుఁ జెప్పుచుండును

సై—నీకు పాఠములను జెప్పుచుండుటలేదా?

ది—లేదు. అది నాదోషమనియే చెప్పవలయును. నేనామెను జూచినతోడనే సర్వమును మరచిపోవుదును. చదువవలసిన విషయములు మనస్సునఁ బట్టవు. పాఠములనుజదువుటకు సమయముండదు.

సై—ఆహ్మానీ స్త్రీయని యిప్పుడు తెలిసినది. మీరిదివఱకును నాతోఁ బరిహాసమాడుచున్నట్లున్నది. ఆహ్మానీ మీకుఁ బ్రియని.

దిగ్గజుఁ డుద్దండుడై యెగిరి గంతువైచెను. అతఁడు పైకెగిరి గంతువేయుతొందరలో నాతనికంఠముననున్న రుద్రాక్షమాల కంఠమునుండి తెగి దూరముగాఁబడిపోయెను. అతఁడు దానిని తీసికొనకుండ నట్లేపోయి సైనికునియొద్ద నిలిచి "మీరేమిచెప్పితిరి? నేనామాటనే యోచించుకొనుచున్నాఁడను. కాని, ఇతరులామెను స్త్రీయని తెలిసికొందురా?" అనియెను.

సైనికుఁడు చిఱునగవుతో "నిజముగా జనులట్లే తెలిసికొందురు. ఆమె మీయందుఁ బ్రీతికలిగియున్నదనియు మీరొకటి రెండు మాటలాడినతోడనే యామె మీప్రియయని యనియుఁ దెలిసికొంటిని" అనియెను.

దిగ్గజుఁడు వ్యస్తుఁడై రుద్రాక్షమాలను దీసికొని కంఠమున వేసికొని సైనికునిసమీపమునకు వచ్చి నిలిచి "మీరు దైవజ్ఞులా? మీరు నిజమైనమాటలనే చెప్పుచుండిరికదా? నేనీపర్యాయము దుర్గములోనికిఁ బోయి యామెను నాప్రియయని యని పిలువవచ్చునా?" అనియెను.

సైనిక—ఆమె మీప్రియయని యని నిజముగాఁ జెప్పుచున్నాను మీరు పోయి స్వచ్ఛందముగా నామెను మీప్రియతమ యని చెప్పి యాదరింపవచ్చును. నేను చాలకాలము మాగురువులకడ సాముద్రికశాస్త్రము నభ్యసించితిని. మీముఖమును జూచినతోడనే మీకొకమనోమోహిని యుండెనని తెలిసికొన్నాఁడను. ఆమెనామము యొక్క మొదటియక్షరము "ఆ" యని గోచరమైనది. ఆమెనామము నందలి యంత్యాక్షరము గోచరమయినదికాదు నీవిప్పుడు తొందరగావచ్చి నిలుచుండినపిదప మీప్రియయినీ నామాంత్యాక్షరము "ని" యని స్పష్టమయ్యెను.

ది—(పరమానందముతో) దేవరచెప్పినమీఁదట కన్నులు తెరచిచూచినట్లయ్యెను. మీవంటిదైవజ్ఞులనోటినుండి వినినపిదప నాహ్మానీ

నాపత్నియని యని ధృఢవిశ్వాసము కలిగినది. అందులకు సంశయము లేదు. మీరు దయచేసి నాలలాటమును కొంచెము పరీక్షించిచూడవలయును. నా పత్నియనీ నామూతాక్షరములుగానుండ నక్కడక్కడ నేజేయక్షర సముదాయమేమైననున్నదేమో సరిగాఁ బరీక్షించి చూచి చెప్పవలయును.

గజపతి లలాటమును గొంచెము విప్పి దగ్గరగా వచ్చెను. సైనికుఁడు "అక్షరములున్నవి. కాని, "ఆ" "ని" అను నీరెండక్షరములుఁ గనఁబడినంత స్పష్టముగాఁ దక్కినవి కాన్పించుటలేదు అవిమసకలైపోయినవి." అనియెను.

గజ—మీరు నాకుమహోపకారమును జేసినవారైనారు. మీరెక్కడకుఁబోయెదరు ?

సై—ప్రస్తుతము మందారణ దుర్గమునకుఁ బోయెదను. పిదప నేజే మఱియొకతావునకుఁ బోయెదను.

గజ—మందారణ దుర్గముకడకు వచ్చినారము. ముందు కనఁబడుతోఁట వెనుకనేకదా కోటయున్నది. ఇక్కడ కెవరికొఱకువచ్చితిరి ?

సై—విశేషకార్యము లేవియు లేవు. కోటలోనొకవార్తఁ జెప్పవలసియున్నది.

గ—అయినచో పోవుదము రండు. నేను మొట్టమొదట కోటలోపలికే పోయెదను. అచ్చట నాపత్నినీ యున్నది. మొదట నామెను చూడనిదే మఱియెక్కడకునుఁ బోను.

సై—మీరు దుర్గమునందున్న యందఱితోడను మాటాడుట కలదా ?

గ—(గర్వముతో) అనేకపర్యాయములు—విశేషముగ—దుర్గమునకుఁ గర్తలగు నభిరామస్వాములు నాకధ్యాపకులు. దుర్గమందు సర్వమయి యగునామె నాఘృతభాండము. ఎవతెనామూతాక్షరములలో మొదట "ఆ" యును నంత్యమున "ని" యును కలదో, ఆమెయే నాకు ముఖ్యాధారము.

సై—అయినచో దయచేసి మీరొక సామాన్యవార్తను దుర్గమునందుఁ దెలిపినచో గొప్ప యుపకారమును జేసినవారగుదురు. ఎవతె నామాక్షరములలో మొదట "ఆ" యును చివర "ని" యును కలదో, యట్టి మీరాముఖ్యాధారిణి మూలముగ నీవార్తను బంపిన జాలును!

గ.—అవశ్యము జేయుదును. మీకొఱకు నాప్రాణమును గూడ గోల్పోవుటకైనను సిద్ధముగా నున్నాఁడను. ఆమ్మాని నాప్రియురాలని యని మీరుచెప్పినది మొదలుకొని నాధైర్యసాహసము లెట్లులభివృద్ధి యయ్యెనో నేను చెప్పఁజాలను. నేనిప్పుడేపోయి వార్తను జెప్పివైచెదను సమాచారమేమి? చెప్పుడు.

సై—మీరు దయచేసి కుమారగజపతిసింహుఁడు బందీయయ్యెనని తెలియఁజేయ వలయును.

గజపతి "ఎందులకు బందీయయ్యెను? ఎవరు బంధించినారు?" అని యడిగెను.

సై—ఎందులకు బందీయయ్యెనో చెప్పఁజాలను. మహారాజగు మానసింహుని యాజ్ఞాప్రకారము మేమే యతనిని బందీగా పట్టుకొంటిమి

దిగ్గజుఁడు కొంచె మాలోచించి యువరాజు బందీయైనప్పుడు దుర్గమునందలి మిగిలినవారందఱకు నదేగతిపట్టుననియు, వీరేంద్రసింహుఁడు బందీయైనప్పు డాతనియనుచరులందఱు నాతనితో నను గతులై బందీలైరనియు భావించుకొనియెను. తానుచేసిన గంగాస్నానము, తీర్థదర్శనము, గంగాతీరవాసము మొదలగునవన్నియు వ్యర్థములయ్యె ననియు, యువరాజునుపట్టుకొని బందీచేసినవారిలో నొకఁడు ముందుగా వచ్చినాఁడనియు, మిగిలినవారు వెంటనే రాఁగలరనియు, ప్రస్తుతమున బందీగాఁజేయునాతనిసహవాసమును వీడిపారిపోవుట మిగులమేలనియు యోచించుకొని ప్రకాశముగా సైనికునితో "ఈవార్తను దుర్గమునందుఁ దెలియఁజేసెదను. వేఱుకార్యమునుగూర్చి మీరు దయచేయ వచ్చును" అనిచెప్పెను.

ఈవిధముగఁ జెప్పి దిగ్గజుఁడు క్రమముగా నచ్చటచ్చట నడ యాడనారంభించెను. సైనికుఁ డాతని కడ్డమువచ్చి వెన్నంట లేదు. దిగ్గజుఁడు మెల్ల మెల్లగ కొంచెముదూరము పోయి పిదప పరువిడనారం భించెను. పరుగెత్తుచు నప్పుడప్పుడు వెనుదిరిగిచూచుచు మరల పరు గెత్తుచుండెను. పరుగెత్తుటయం దాతనికి విశేషనైపుణ్యముండెను. పూర్వ మొకప్పుడు విమలతోఁగూడ రాత్రికాలమునఁ బోవుచున్నప్పుడు పిశాచభయముచే గజపతి యీరీతిగనే పారిపోయియుండెను.

దిగ్గజుఁడు పలాయనమై యదేపోకగాఁబోవుచుండుట యంతవిశే షముగా సైనికుఁడు గమనింపలేదు. పదస్థుఁడగునాతఁడు పదచ్యుతుఁ డగువానికిఁ బూర్వమువలె గౌరవమునొసంగక యవజ్ఞచేయుచుండు టెల్లరకును స్వభావసిద్ధము. జగత్సింహుఁడు ప్రస్తుతమున బందీయై యుండుటచే నాతనియాజ్ఞను నెరవేర్చుట యంతయావశ్యకముకాదని సైనికుఁడు తెలిసికొనియెను. యువరాజు చెప్పినవార్తను దెలుపుటకుఁ దానే దుర్గమునకుఁబోయి కాలమును వ్యర్థముగా నష్టముచేసికొనుట ప్రయోజనకారికాదని యాతఁడు తెలిసికొనియెను. ఇంతేగాక యా స్థితియందు యువరాజుచెప్పినవార్తను దుర్గమునకుఁబోయి తెలియఁ జెప్పుట క్రమముకాదనికూడ నాతఁడు భావించుకొనియెను ఏమనుం టిరా? ఈవార్తను దుర్గమునకుఁబోయిచెప్పినను సమాచారము మహా రాజెఱింగినచో సైనికుఁడు దండార్హుఁడగును. అశంక చేతనే దుర్గము నకుఁ బోవలసినయావశ్యకము లేదని యాతఁడనుకొనియెను. గజపతిని వార్తావహునిగాఁ జేసి వార్తను దుర్గమునఁ దెలియునట్లుచేసి తనపైఁ బెట్టినభారమును తగ్గించుకొనియెను.

మందారణదుర్గమునకు సరిహద్దున నాల్గుమార్గములు చేరియుం డెను. ఒకటి దుర్గములోనికిఁ బోవును. ఒకటి శైలేశ్వరుని మందిరము నకుఁ బోవును. ఒకటి వర్ధమానముకడకుఁ బోవును. నాల్గవది పురము నకుఁ బోవును. సైనికుఁడు దుర్గమునకుఁ బోవకుండ పట్టణమునకుఁబోవు మార్గమునుబట్టి పోయెను. కశాఘాతముచే నుత్తేజితమైన యాతనిగుఱ్ఱ మును వేగముగాఁ బోవుచుండెను.

ఆఱవ ప్రకరణము

గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁ డూసిరివిడువకుండ పరువెత్తి దుర్గము లోనికిఁ బోయెను. మఱియెక్కడకును బోవకుండ నామ్మాసినిజూడ వలయునని యంతఃపురమునకుఁ బోవుట కధికారము లేకపోయినను సాహసముచేసి పోవుచుండెను. అస్పష్టముగనున్న యాతనిదుస్తులనుఁ నత్యంతవ్యస్తభావముతో నాకస్మికముగా నాస్థలమునకువచ్చి నిలుచుం డుటయుఁ జూచి ద్వారరక్షకుఁడు కసరుకొనుచు నాతని నచ్చటనుండి వెడలిపొమ్మని చెప్పెను.

దిగ్గ—అన్నా! కోపపడెద వెందులకు? నేనొకగూఢసమాచార మును దెచ్చితిని. దానినిప్పుడే తెలుపుటయత్యావశ్యకము.

ద్వారపాల—అట్టి వార్తయేదియో నాకుఁ దెలుపఁగూడదా?

దిగ్గ—నీకుఁ దెలుపఁదగినది కాదు. ఒక్కరికి మాత్రమే యది యే కాంతముగాఁ దెలుపఁదగియున్నది. నీకుగడ్డమును మీసములున్నవి కచ్చ బిగించుకొని బట్టకట్టుకొంటివి. నీతలపై కొప్పులేదు. నీకు వార్తజెప్పు టకు నీవు నాకధ్యాపకుఁడవా?

ద్వార—నిన్నువిడిచి పెట్టినచో ఠాకూరాణియొద్దఁ గూర్చుండి నీవార్తలను వినిపించెదవా? ఇక్కడ నిలువవలదు. దూరముగఁ బొమ్ము.

దిగ్గ—నీవు నన్నెఱుఁగవా? నేనిక్కడివాఁడనే. నీవు నన్ను మఱచిపోయితివి కాఁబోలు.

ద్వార—నీవిప్పుడు నిక్కడివాఁడవుకావు. నేను చూడనివాఁ రెవరు నిందులేరు. నీవిక్కడివాఁడవే యైనచో నిట్లువచ్చి మార్గము నొద్ద గద్దెమూయుచుండవు. నీవు నిజముగాఁ గిష్కింధలో నుండువాఁడవు.

దిగ్గ—నిజముగా నీవు నన్నుఁ జూచియుండలేదా? దుర్గము నందు నన్నెఱుఁగనివారున్నారనుమాట నా కాశ్చర్యమును గల్గించు చున్నది. నీ వభిరామస్వామి నెఱుఁగుదువా?

ద్వార—ఆయన నేనెఱుఁగనా? నీవుపిచ్చివాఁడవు—నీకును నాయునకు నేమిసంబంధము?

దిగ్గ—ఆయన నాకు గురువు. నేనాయనకుఁ బ్రిధానశిష్యుఁడను.

ద్వార—కొంచెము యోచించి పిదప నాయనకు శిష్యుడవేవైన చో నీకీవేష మేల ?

దిగ్గ——దానినిగూర్చి చెప్పవలయుననినచోఁ జాలఁగలదు. మఱి యొకనాఁడదియంతయు నీకెఱింగించెదను ఇపుడంతఃపురమునందు నా యాపాక్ష్మనీయున్నది నేను చెప్పవలసిన యత్యావసరవార్త నామెకు మాత్రమే చెప్పెదను.

ద్వార——పక్ష్మనీ యన్నమాట నిజమే. నీవామె కేమగుదువు?

దిగ్గ——దానినిగూర్చి చెప్పవలయుననినచోఁ జాలకలదు. అది యట్లుంచుము. నీవామె నిక్కడకుఁ బిలువుము. అట్లు కాకపోయినచో నేనామె యుండుస్థానమునకుఁ బోయెదను విడువుము అదియునుగాక పోయినచో నిక్కడనుండియే యామెను గట్టిగా కేకవేసి పిలుచుట కొప్పుకొనుము.

ద్వార—కొంచెము సేపాగుము. జనులెవరినైనను బంచి యామె యొద్దకు సమాచారమును జెప్పిపంపెదను.

దిగ్గజ——నేను వేచియుండఁజాలను. వేగముగా సమాచారమును జెప్పిపంపుము. నేను తెలియఁజేయవలసినవార్త చాలనవసరమైనవార్త. కాలవిళంబమైనచో నది యొకమహావిపత్తునకుఁ గారణమగును.

ద్వారపాలకుఁడు కొంచెము యోచించి పిదప మనస్సునందు "ఇతఁడు మందారణనివాసుఁడేయనియు, నితని నిచ్చట నిలిపియుంచు టుచితముకాదనియు నిశ్చయించుకొని ఆగుము. లోనికి వార్తనంపెదను." అనియెను.

దిగ్గజునకును ద్వారపాలకునకును నీవితండవాదము జరుగుచున్నప్పడదియంతయును నంతఃపురమునందుఁ బ్రచ్ఛన్నయై గవాక్షముకడ యవనికాంతరాళమున నొకప్రౌఢవిధవాంగన నిలుచుండి చూచుచుండెను ఇతరులకామె కానిపింపకుండ మార్గముకడకువచ్చి నిలుచుండి,

ముఖహస్తపాదాద్యవయవములతో నభినయముసేయుచు గంగగోళ ముఁజేయుచున్న దిగ్గజుని జూచుచుండెను.

ఆమెవిమల. ఆమె దేహమున నెచ్చటనునాయుజ్జ్వలతయు నా కోమలతయు నిప్పుడులేదు. అత్యంతమనోహరమగు నాచంపకసదృశ వర్ణ మిప్పుడులేదు. అధరోష్ఠములయం దాతాంబూలరాగవర్ణ మిప్పుడు లేదు. లోచనములయందు పూర్వమువలె నాకజ్జలరేఖలు నిప్పుడు లేవు. ఆలోచనములయందు మన్మథశరరూపములగు నాకటాక్షము లును లేవు కుంతలములయందా నిబిడకృష్ణతయును లేదు. వేణిగాని కబరిగాని యేదియును లేదు. శరీరమందెచ్చటను నొక్కయాభరణమై నను లేదు. స్వర్ణసూత్రసమన్వితమైనవస్త్రముచే నామెశరీరము సమా వృతమై యుండలేదు. వక్షమునందు ముక్తాఖచితమైన కంచుకము లేదు. పూర్వశోభాసమృద్ధు లేవియు విమలయందిప్పుడు లేవు. విమల వయస్సునందేగాక యుండ పైకిఁజూచుటకుఁగూడ వృద్ధయై యుండెను. ఆమె యాయలౌకికలావణ్యమును, శోభామయమైన యాయౌవన సంపద యును గాలముచే జయింపఁబడినవని యనేకులెఱుంగుదురు. ఇప్పుడవి శ్రీభ్రష్టములును, మలినములును, విశుష్కములునై యుండెను. ఆమె యవయవములు క్షీణించియుండెను. దేహము కాతరమై యవసన్నమై యుండెను. గమనము కంపితమై విచలితమైయుండెను భావభంగులు సంయతములై సావధానములై యుండెను విలాసమయియగు నా విమల యిప్పుడు శుభ్రవసనధారిణియై యుండెను. హాస్యకౌతుకమయి యగు నావిమలయధరోష్ఠము లిప్పుడు రవికరప్రతప్తకుసుమలతికలవలె మ్లానములైయుండెను. ఆ హాస్యానందము లామెయొద్దనుండి చిర కాలపుసెలవును గైకొనిపోయినవి. రహస్యము, రసికత, పరిహాసము మొదలగునవి యామెస్నేహమును వదలిపెట్టిపోయినవి. హా! శోకమా! నీవీసంసారమునందు ఘటించినయచింతిత పూర్వాపరివర్తనము లేవియు రాకుండనుండవా?

ఆసమయమున నొంచెము స్థూలకళేబరమును శ్యామలవర్ణ మునుగలప్రౌఢవయస్కయగు మఱియొకస్త్రీవచ్చి విమలవెనుకప్రక్క నిలుచుండియుండెను. ఆస్త్రీ ఆష్మాని.

ఆప్మాని—సఖీ ! మధురకుఁబోవు మార్గమునుజూచుచు వ్యర్థముగాఁ గాలహరణముసేయు టెందులకు? శతుఁడగునానటు మ దగ్గఱుఁడు వెనుకకుఁదిరిగిరాఁడు.

విమల——ఈ ప్రణయబంధమును ద్రెంపివేయుట కెవరికిసాధ్యము? మన శ్యామసుందరమదనమోహనుఁడు మరలవచ్చియున్నాఁడు

ఆ——నిజమే ! ఆహా ! అట్టిదినము మరలవచ్చునా?

వి——వచ్చిచూడుము !

ఇట్లుచెప్పి విమల ఆప్మానీని తానున్నయెడనిల్పి తాను కొంచెము వెనుకకుదిరిగి "చూడుము. మనచోరునిజూడుము. ఔనా? కాదా?" అనియెను.

ఆప్మానియుఁ జూచి నవ్వుచు "ఔను అమ్మా ! ఆపోకిరి బ్రాహ్మణుఁడు వచ్చినాఁడే ! కాని యేూచుస్తులేమి?" అనియెను

విమలయు నవ్వుచు నాప్మానీగడ్డమును బట్టుకొని విరహవిహ్వలా. రాధా ! అన్నియును మఱచితివా ? గోపకన్యలప్రాణధనమిప్పుడు మధురాపురమునకు రాజుగానున్నాఁడు. అది యారాజవేషము అనియెను

ఆప్మాని—పరిహాసమున కేమి—ఈనిర్భాగ్యుఁ డిన్నిదినములకుఁ దరువాత నిప్పు డెక్కడనుండి వచ్చెను ?

విమ—అది తెలిసికొనుట మిగుల నావశ్యకము. నీవుపోయి గజపతిని దీసికొనిరమ్ము. ద్వారపాలకునితో గద్దలముసేయు టెందులకు ?

ఆప్మానియు నక్కడనుండి క్రిందికిదిగిపోయి లక్ష్మణియను నొక దాసినిబిలిచెను. ఆమెవచ్చెను. ఆమెనుగూడదీసికొని యాప్మాని పార్శ్వమందున్న యొకచీఁకటింటికిఁ బోయెను అక్కడఁ గూర్చుండుటకు స్థలము లేదు. అటునిలుచుండి ఆప్మాని లక్ష్మణితో "ద్వారమునొద్ద పొడవైనకాళ్లును, బట్టతలయును గలమనుష్యుఁ డొకఁడువచ్చి మాటాడుచున్నాఁడు. అతఁడెవఁడో, ఎక్కడివాఁడో, యతనియుదేశము విచారించి తెలిసికొనివచ్చి చెప్పుము" అనియెను.

ల——నీవేపోయి యడుగరాదా ?

ఆ——అతఁడు నామనోహరుఁడు. ఆకస్మికముగ నేనెట్లుపోఁగలను? నేనిప్పుడు చూడఁగూడదు.

లక్ష్మణి చాలకాలమునుండి దుర్గమునం దుండియుండెను. తఱచుగా విమలతో మాటలాడుచుండును. రసికశాస్త్రమునందును, గుప్తికృత్యములు చేయుటయందును వెనుకఁదీయునది కాదు. ఆమె మనస్సునందు "రసోల్లాసము బాగుగ నేయున్నది" అని యనుకొని "ఏమేశిఖండి! నీహృదయహారమును విప్పుకొని నేను తగిలించుకొనవలయునా యేమి ?" అనియెను.

ఆస్మాని——నీకది సాధ్యమే ? నీవునీవే; యజమానురాలగు ఠాకురాణి నాకేమియుచేయ లేక వెడలిపోయినది. నేనొకప్పుడు దయాపూర్వకముగ నామె నాతనికిఁ జంద్రావళిగా నొప్పిదము చేసితిని. మానవమయియగు రాధికవైయున్న యామె నేనుదక్క మఱెవ్వరును గారు. నేనొక్కతెను మాత్రమే మొదటినుండియు నాతని పాలిటి రాధికనై యున్నాను.

లక్ష్మణి యధికవయసుకలదికాదు ఆస్మానీకంటె నొకటిరెండు సంవత్సరములు తక్కువవయస్సు కలదని తోఁచుచున్నది శరీరచ్ఛాయయు నామెకంటె స్వచ్ఛమైయుండెను. అందుచే లక్ష్మణి తననైసొబగును జూచుకొని దానాస్మానీని వినాశనము చేయఁగలనని యనుకొని "నీకంతటిమోహము తగినదికాదు" అనియెను.

ఇట్లుపలికి లక్ష్మణి ద్వారముకడకు వచ్చెను. ఆమె యక్కడకు వచ్చునప్పటికి గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడును గాతరభావముతో ద్వారపాలకునిఁగూర్చి "అన్నా ! నీవు నాకవకాశము నీయనిచో నేనిచ్చటనే ప్రాణములను బోఁగొట్టుకొనియెదను. అందువలన నీవు గోహత్య బ్రహ్మహత్య, స్త్రీహత్య, భ్రూణహత్య మొదలగు మహాపాతకములకు గుఱియగుదువు." అని యనుచుండెను.

ద్వార——నీవు ప్రాణములను విడిచినచో నేనట్టి మహాపాతకములకు గుఱియగుటకుఁ గారణమేమి ?

దిగ్గ—చెప్పెదను వినుము. బాల్యమునందు మాగురువులు నన్ను "శుద్ధపశువు" అని పిలుచుచుండెడివారు. అందుచే నీకు గోహత్యాసిద్ధమగును. నేను బ్రాహ్మణకుల ప్రదీపకుఁడను. అందుచే బ్రహ్మహత్య సంఘటించునని తోఁచుటలేదా? నేనెల్లప్పుడును మిగుల భయస్థుఁడను. అదిచూచి నాసహాధ్యాయియొకఁడు నన్ను స్త్రీయనియు నబలవలె ధైర్యములేనివాఁడననియు ననుచుండెడివాఁడు. నేను సులభముగా మాటిమాటికి నేడ్చుచుందును అదిచూచి జనులు నన్ను కేవలము స్త్రీయని చెప్పుచుందురు. అందుచేత స్త్రీహత్యయు సంభవింపఁగలదు. నేనొకప్పుడు చేఁపలనుగొనవలయునని యంగడికిఁ బోయియుంటిని. అచ్చట నామత్స్యములను విక్రయించు నొకస్త్రీ చేఁపలను గుట్టలుగుట్టలుగాఁ బోసియుంచెను. వెలయెంతని విచారింపగా 'నొక డబ్బు' అనిచెప్పి యక్కడనున్నగుట్టలను చూపించెను నేనొకడబ్బు నిచ్చి యాగుట్టల నన్నిటిని ప్రోగుచేసి యెత్తుకొనుచుంటిని ఆ స్త్రీ "అదేమిస్వామీ? ఒకడబ్బునిచ్చి యన్నిగుట్టలను దీసికొని పోయెదరా?" అనియెను. నేను "అన్నిగుట్టలు నొక్కడబ్బుకాదా" అనియంటిని. ఆస్త్రీ మీనములను దీసికొనుచు "పాపముస్వామి యేమియునెఱుఁగరు. ఇంకను దల్లికడుపులోనేయుంటిరి" అనియెను. ఆమెయట్లు చెప్పియుండుటచే భ్రూణహత్యయు నీతలకుఁ జుట్టుకొనును.

దిగ్గజుఁ డీవిధముగాఁ జెప్పునప్పుడు లక్ష్మణియు నాతనిదర్శనము చేసి "ఏమి! రసికపురుషా! జ్ఞప్తియున్నదా?" అనియెను,

దిగ్గజుఁడు తలవంచుకొనసాగంభించెను. అటునిటుచూడఁ దొడంగెను. ఆసుందరినెఱింగియున్న ట్లాతనికి జ్ఞప్తిలేదు. కాని యత్యంత సుందరియగు కామినియొకర్తువచ్చి "రసికపురుషా!"యని తన్నుసంబోధించినప్పు డామె యెవరో తానెఱుంగనని చెప్పుట యరసికతయగునని భావించుకొని "సుందరీ! నిన్ను నేనెఱుగుదును. చూచియున్నాఁడను. బాగుగ నెఱుగుదునుగాని గుర్తింపజాలను. నీవెవరవు? చెప్పఁగూడదా?" అనియెను.

లక్ష్మణియు ముఖమును విశేషభావసూచకముగ ముడుచుకొని "సరి! నేననుకొన్నస్త్రీపురుషజాతిని దెలిసికొనకుండ వారికే హృదయ

ప్రాణముల నర్పించినచోఁ దూదకిక్లేయగునని నేనెఱుంగుదును. తుదకు స్త్రీకి విలపించుటయే గతి. నాహృదయము నపహరించుకొనిన నీవు తుదకుఁ జెప్పినమాట యిదియా?" అనియెను.

దిగ్గజుఁడు చాలసేపుయోచించెను. కాని యెవరిహృదయము నపహరించినట్లాతనికి జ్ఞప్తికిరాక "నాజీవితకాలములో నేనెప్పుడు నితరులది యొకచిల్లిగవ్వయైన నపహరించియుండలేను. నేనుదొంగనుగాను. అదియంతయు నీమందారణాదుర్గమునందున్న వారందఱు నెఱుఁగుదురు. అన్యాయముగా నన్ను చోరుఁడవని చెప్పెదవేల? నీవు బాగుగా నెవకి చూడుము? నీహృదయప్రాణములు మఱియెచ్చటనో యుండియుండవలయును. నేను వానినెప్పుడును దీసికొనియుండలేదు" అనియెను.

లక్ష్మిణియు చురచుఱ చూచి "తుదకీమాటలనఁ దలఁచి జెప్పెదరు మంచిది. నేనిప్పుడే వెడలిపోయెదను" అనియెను.

దిగ్గజ—వెళ్ళిపోకుము. సుందరీ! వెళ్ళిపోకుము. నేను నిన్ను బాగుగా నెఱుఁగుదును. గుర్తించుటకుఁ దగినట్లు చెప్పినచో గుర్తించెదను. నన్ను చోరుఁడనని చెప్పుటకు నీకిష్టముగానుండెనేని నేను చోరుఁడనే యగుదును. నీవిప్పుడు దయచేసి నాకొక్క యుపకారమును జేయవలసియున్నది.

ల—అది యేమి చెప్పుము.?

ది—(చేతులుజోడించుకొని) ఆస్వామితో నత్యవసరమైన యొక వార్తను జెప్పవలసియున్నది. దానికనుకూలమగు నేర్పాటులను నాయందు దయయుంచి నీవు చేయవలయును. ఇదే నాప్రార్థనము

ల—గొప్పకష్టము సంఘటిల్లినది. నీవాస్వామిపై వలపుఁగొని యున్నట్లున్నావు. నన్నుమఱచిపోయితివి. నేను నీకు జ్ఞప్తికి రాలేదు. నన్ను గుర్తింపలేకపోయితివి నేనిప్పుడే పోయి యాయాస్వామిని బిలిచి కొనివచ్చి నీసన్నిధిని విడిచి పోవలయునా! అయ్యో! నాలలాట లిఖితమా!

లక్ష్మిణి యీ విధముగాఁజెప్పి పోవుచుండ దిగ్గజుఁడుచూచి భయభ్రాంతుఁడై యామెవస్త్రమును బట్టుకొని "నాతోడు. నీవు నాపైఁగో

పగింపవలదు—కృపయుంచి ఆప్మానిని గెలువుము. చిరకాలమునీ నాసా
నుదాసుఁడనై యుండెదను" అనియెను.

లక్ష్మణి నవ్వుచు నాతనినిగూడఁ దీసికొనిపోయెను. ద్వారపాలకు డభ్యంతరపెట్టలేదు. లక్ష్మణి దిగ్గజుని కచ్చేరిగదిలోనికిఁ దీసికొనిపోయెను.

దిగ్గజుఁడు గదిలోఁ దలపెట్టిచూచి "లోపలనంధకారము" అనియెను.

లక్ష్మణి—నీవు లోపలకుఁబోయినచో వెలుఁగువచ్చును, ఆప్మానినిజూచెదవు.

దిగ్గజుఁడులోపలకుఁబోయి చూచెను. లోపల నాప్మానియుండెను దిగ్గజుఁ డానందముచే నుబ్బి నోరార నవ్వసాగెను.

ఆప్మాని "ఇదేమిభూతమా? ఇన్నిదినము లెచ్చటనున్నది?" అనియెను.

ఆప్మానినిజూచుటతోడనే గజపతి విద్యాదిగ్గజుని కవిత్వముపొంగి పొరలెను. ప్రణయినినిజూచి యొకశ్లోకమును చెప్పనిదే సంబోధించుట యుచితముకాదని యెంచి "యాదేవీసర్వభూతేషునమస్తస్యైనమోనమః" అని చెప్పి బ్రాహ్మణుఁడాప్మానికి నమస్కారమొనర్చెను.

అ—నాకు నమస్కారమును జేయుచుంటివా?

ది—బ్రాహ్మణవర్యులు నాగవాసుల పాదసేవనే సేయునప్పుడు నమస్కారముచేయుట యొకగొప్పకాదు.

అ—నీవు రసికుఁడవేయగుదువు. నీవింతవఱకు నెక్కడనున్నాఁడవు?

ది—ఆమాట పిదప చెప్పెదను. నీవిప్పుడు నాతో బయలుదేరవలయును. ఇక్కడనున్నచో ననేకవిపత్తులకు గుఱిగావలసివచ్చును. నీవు నాప్రణయినివికావా?

ఆ—దానినిగూర్చి మరలమరల చెప్పనేల? నీవు నాకేమగుదువో యావిషయము నందఱు నెఱుఁగుదురు.

ది.—సరిగా జెప్పితివి ఔను. ఆవిషయము నగరములు వెలుగు నట్టు, దేశవిఖ్యాతుఁడైన జ్యోతిషపండితుఁడొకఁడు నన్నుచూచెను. అతఁడును దానిని దెలిసికొనినాఁడు అట్లయినప్పుడు నీవు నాతోడరాఁగూడదా ?

ఆ.—రాదని యెవరుచెప్పగలరు ? నేను నీపై నెంతప్రేమగలిగి యున్నానో నీవు నాపై నంతప్రేమను గలిగియుండుట లేదు

ది.—లేదని యెవరుచెప్పగలరు? అట్టిమాటను జెప్పినవాఁడు కేవలము మిథ్యావాది. నామనస్సును బాధించుట కసత్యవాక్యములను బ్రకటించినాఁడు. నేను నిన్ను ప్రేమించుచున్నాననుటకు నాశరీరము సాక్షి. నేను చూచిన జ్యోతిశ్శాస్త్రమహాశయుఁడు నాలలాటమునుజూచి దానిపై, నీనామాద్యక్షరమగు "ఆ" యనునంత్యాక్షరమగు "నీ" యును వ్రాసియున్నవని నుడివియున్నాఁడు అట్టి ప్రీతివిశ్వాసములు మఱియెవరియొద్ద కనఁబడఁగలవు?

ఆ.— అదియంతయు నసత్యము నీవంతవిశేషముగా నన్ను ప్రేమించుచుండిన యెడల నీవు నన్నువిడిచి విదేశమునకుఁబోయి యింతకాలము ప్రవాసివై యుండనేయుండవు.

ది.—అమ్మాజీ! ప్రాణేశ్వరి! నాకపాలమున నీనామము వ్రాసియున్నది. నా మాటయందు నీకు నమ్మకము లేకపోయినచో నీవే చూడుము.

అని చెప్పి దగ్గఱకు డామ్మాజీ నేత్రములకు సరిగాఁ దనలలాటమును బెట్టి "చూచితివా?" అనియెను.

ఆ.—ఔను, చూచితిని. కాని, నీవు చెప్పినయక్షరము లేవి యునట లేవు. నీకపాలమున "పశువు" అని స్పష్టముగా వ్రాసియున్నది.

ది.—అట్లును నుండవచ్చును. ఏమనిన నేనునీపశువునేయగుదును నీవునన్ను మేపుచుంటివి. త్రిప్పుచుంటివి. బయటకుఁ దోలుచుంటివి నీకిష్టమువచ్చినట్లు చెప్పుము. ఇక నధిక కాలవిళంబముతోఁ బ్రయోజనములేదు. వేగముగా నాతోడరమ్ము. ఇక్కడనుండుటవలన భయంకర విపత్తు సంభవముగును.

ఆ—ఏమి యాపద ?

వి—వీరేంద్రసింహుని వ్యాపారము పునః సన్నిహితమైనది.

ఆ—అదియేమి ?

వి—యువరాజు బందీయైనాఁడు.

అస్మాని ప్రకంపితయై భయముతో "ఎవరు చెప్పినారు ?" అని యెను.

వి—బందీగాఁ జేసినవారే చెప్పినారు

ఆ—బందీగాఁ జేసినవారెవరు?

వి—మహారాజగు మానసింహుని మనుష్యులు.

ఆ—ఎక్కడ బందీగాఁ బట్టుకొనినారు ?

వి—పోవుచున్న దారియందు.

ఆస్మాని యాత్రముతో నీవార్త యసత్యమునది కాదని తెలిసికొని మరల "నీవు చెప్పినది నిజమేనా ?" అని యడిగెను.

వి—(హృదయముపైఁ జేయిపెట్టుకొని) నీతో నసత్యమును జెప్పినచో నాకు నరకమందును స్థలము దొరకదు నా కామాట బాగుగాఁ దెలియును. నీకు తెలియదా ? యువరాజు బందీయైనప్పుడు పూర్వము వలెనే యిప్పుడును దుర్గమునందున్న వారందఱును బందీలగుదురు. నీనిమిత్తమై నేనెంతయో యోచించుచున్నాఁడను ఇప్పుడే రమ్ము! ఎక్కడికైనను బారిపోవుదము.

ఆస్మాని మిగులకళవళపడి విమలతో నీవార్తను జెప్పుటకై యాత్రము గొనుచుండెను. గజపతి నక్కడనుండి పంపివేయుటకై "సరిగాఁ జెప్పితివి. పారిపోవుటయే వివేకమని తోఁచుచున్నది. నీవిప్పుడు పొమ్ము. సామానులను దీసికొని చీకటిపడగనే వెడలిపోవుదము." అని యెను

వి—ప్రాణేశ్వరీ ! ఆలస్యముచేయుటకు ధైర్యముచాలదు. మనము పోవులోపలనే యాయాపదవచ్చినను రావచ్చును.

ఆ—అందుల కొకయుపాయమును జేసెదను నీవిప్పుడేపోయి యాశ్రమమునందున్నవారితో మానసింహుని మనుష్యులిక రెండుగంటలలోవచ్చి దుర్గమును ముట్టడింపనున్నారని చెప్పుము.

వదినెను ద్వారముకడకు వచ్చి "ఏమంటివి? నేనిప్పుడే పోయెదను" అనియెను.

ఆ—నీవు పొమ్ము. నేనుసమయమునకు సరిగావచ్చి నిన్నుఁగలిసికొనియెదను.

గజపతి యొకమార్గము నెంట ద్వారముకడకుఁ బోయెను అచ్చట లక్ష్మణి నిల్చుండియుండి "మిత్రుఁడా! నన్ను విడిచిపెట్టి పోయెదవా?" అనిపలికి యతనిపైనున్న వస్త్రమును బట్టుకొనియెను.

"లేదు—ఇప్పుడే వచ్చెదను—బట్టను విడువుము" అని దిగ్గజుఁడనియెను.

ఆవస్త్రములోసగము లక్ష్మణిచేతిలోనె కూడివచ్చెను. గజపతి పలాయనుఁడైపోయెను.

ఏడవ ప్రకరణము.

గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడు చెప్పిన దుర్వార్త స్వల్పకాలములో దుర్గమంతటను వ్యాపించెను. జగత్సింహునకు సంభవించిన యాపద్వార్తను వినినప్పటినుండియు నాతని యమాత్యులదుఃఖమునకుఁ బారము లేదు. అభిరామస్వామి శీఘ్రముగా దిగ్గజునిబిలిచి యనేకవిధములగు ప్రశ్నలనడిగి తెలిసికొనియెను. దిగ్గజుఁడు విశేషసంగతు లేమియు చెప్పఁజాలకపోయెను తుదకు సత్యస్థితిని దెలిసికొనివచ్చుటకు నమ్మకమైన యొకగుఱ్ఱపురౌతును బంపవలయునని నిశ్చయించుకొనిరి. అభిరామస్వామి యాజ్ఞానుసారముగ రౌతొకఁడు పాట్నానగరమునకు బయలువెడలెను. ఆసమయమున నందాత్మీయులందఱును గర్తవ్యమును గూర్చి యోచింపనారంభించిరి.

సూర్యాస్తమయమైనపిదప నిరువురుస్త్రీ లభిరామస్వామి కుటీరమునకు వచ్చిరి. అభిరామస్వామి మృగచర్మముపైఁ గూర్చుండియుండెను. వచ్చిన యిరువురిస్త్రీలలో నొకతె విమల. మఱియొకతె ఆస్మాని. వారిరువురును నేలపైఁ గూర్చుండియుండిరి. అందఱిముఖములను జింతా

విషాదము లావరించుకొనియుండెను. అందఱును మౌనమునుదాల్చి యుండిరి.

విమల మాటాడుట కారంభించి "ఇప్పు డుపాయ మేమి?" అని యెను.

అభిరామస్వామి యథోముఖుఁడై కొంచెమసేపుచింతించి పిదప నిట్లు చెప్పనారంభించెను. "విమలా! శైలేశ్వరునిమందిరమున నీకును, జగత్సింహునకును బ్రథమసందర్శనమైనపిదప నీవు నన్నాలోచనయకు గుటకు వచ్చియుంటివికాదా ? ఆదినమున జరిగినమాట లేమైన నీకు జ్ఞప్తియందున్నవా? చాలకాలముమాటకాదు. అదేస్థలమున నిలుచుండి నీవు నన్ను మరలనాలోచన మడుగుచున్నావు."

విమల—జ్ఞప్తియందున్నది. ఆదినమున జరిగిన మాటలన్నియు బాగుగా జ్ఞప్తియందున్నవి.

అభి—మానసింహుఁ డీపరిణయమున కంగీకరింపఁడని నేనప్పుడు చెప్పియుంటిని. నీవందులకు యువరాజే స్వతంత్రుఁడని బదులుచెప్పితివి. ఆమాటలు జ్ఞప్తియందున్నవా?

విమల - (అధోముఖియై) ఔను.

అభి - ఆస్వాతంత్ర్యమున కిదియే ఫలము యువరాజున కెప్పుడు నేమాత్రమును స్వాతంత్ర్యము లేదు. ధనమునందును, మానమునందును, బదవియందును, బ్రతిష్ఠయందును, శౌర్యపరాక్రమములయందును, గౌరవమునందును మానసింహుఁ డద్వితీయుఁడని చెప్పిన నది యత్యుక్తి కాఁజాలదు. తండ్రియిష్టమునకు వ్యతిరేకముగా నేకార్యముఁ జేయుటకును జగత్సింహున కిసుమంతమాత్రమును స్వాతంత్ర్యము లేదు. ఇంతేగాక, మానసింహునకును, యువరాజునకును బ్రభుభృత్యసంబంధముండుటచే యువరాజు సార్వభౌముని కార్యములయందు నియోగింపఁబడినవాఁడు. ఆకార్యములయందును నాతని కేవిధమైన స్వాతంత్ర్యమును లేదు.

విమల—ఆవిషయమిప్పుడు తెలిసినది ఒకవేళ నీసంగతి యప్పుడు తెలిసియున్నను నేమిచేయఁగలము? ఆప్రేమప్రవాహమును నిరుద్ధము చేయుటకు సాధ్యము కాదు.

అభిరామస్వామి యసహ్యాసూచకమందహాసమునుజేసి మరలఁ జెప్పనారంభించెను. "విమలా! నీవు బాలవుకావు. ఇట్టివ్యాపారములను దెలియనిదానవుకావు సమయము వచ్చినప్పుడు చలింపకుండ నుండుట నీకుచితమైయుండెను. అనురాగము నంకురమునందే త్రుంచి వేయవలయునని నీకుఁ దెలియఁజేసియున్నాఁడను. కాని నీవు నా మాటలు వినవైతివి. దానిపరిణామమిప్పుడు భయంకరమైనది. ముం దెట్లు జరుగునో యెట్లుపరిణమించునో తెలియదు

విమల—మీరు తిలోత్తమను సర్వదా చూచుచుండెడివారు కారు. నేనామెయొద్ద నెల్లప్పుడు నుండెడిదానను. అట్టిసంబంధమును దీరికయు సంఘటనమగునెడలఁ జాలదుఃఖములు కలుగఁగలవని నేను బాగుగ నెఱింగించియుంటిని.

అభి—నేనాసంగతినప్పుడు తెలిసికొనియుండలేదు. ఇప్పుడును దెలిసికొనఁజాలను. ముందైనను దెలిసికొనవలసినంత యవసరము సంభవించునని నాకుఁదోఁచుటలేదు. ప్రథమసందర్శనమున నెక్కడనైనను దైవవశముచే మార్గమధ్యమున నొక్కపర్యాయ మాకస్మికముగ నైన సందర్శనముతోఁ బుట్టిన ప్రేమము ప్రగాఢముగాఁ బరిణమింపనేరదు. అది కేవలలోలతచేఁ గలిగినక్షణికమాత్రమోహమేకాని వేఱుకాదు. దానియుత్తేజనము మిగులఁ ప్రబలమైనది. అది మనుష్యుని దిక్కుతెలియనివానివలెను జ్ఞానశూన్యునిగను జేయఁగలదు. కాని సరియైన కర్ణధారుఁడు నౌకనునడపించుభారమును వహించినచో నన్నియాపదలును నాశంకలును దూరమైపోవును. అసంగతమును నసంభవమును నగుప్రవృత్తిప్రవాహమున నుచితకాలమునందుఁ దత్క్షణమే యడ్డును గల్పింపనిచో నది మిగులవర్తితమై క్రమముగఁ గూలమూల నతిక్రమించి సమస్తమును దేలనేసికొని పోవును. నీవట్టివిషయములయందు మిగుల నభిజ్ఞవని యెంచి చక్కగా నడపించుభారమును నీపైఁ బెట్టి నిశ్చింతుఁడనైతిని.

విమల—(అధోముఖయై) సాధ్యమగునంతవఱకు నేను కార్యమును చక్కనిమార్గముననే చేయుచు వచ్చితిని. ఎట్లుచేసినచో సమస్తమును సుఖమయమును, నానందమయమగునో యట్లుచేసితిని.

అభి—మనకిప్పుడు ఘోరతరమైన యాపత్సముద్రము తటస్థించి నది. మనమందఱమును విషాదమునందు మునిఁగియున్నారము. వెనుక జరిగిపోయిన యప్రియప్రసంగమునుగూర్చి యిప్పు డాలోచింపకుండ నుండుటయే యుచితము. అయినను బ్రస్తావవశమున నావిషయమును గూర్చి యొకటిరెండుమాటలను మాటాడుటవలన హానియుండదని తలంచెదను. ఈ విషయమున మొదటినుండియును నింతవఱకును జక్కనిమార్గమునే యేర్పరిచితినని నీవుచెప్పెడిదానిలో నాకుఁ దెలియ కుండ నున్న దించుకంతయును లేదు. నీవుచేసిన యాకార్యములలోఁ బ్రతిభాగమునందును భయంకరమైన నీయవివేకమును, నసావధాన తయు, బుద్ధివిహీనతయు మొదలగు తొందరపనులు స్పష్టముగాఁ గన్పట్టుచున్నవి.

విమల యధోముఖియై నిరుత్తరయయ్యెను. అభిరామస్వామి చెప్పఁదొడఁగెను. "నిజమాడిన నిష్ఠురముగానుండును. ఈదుఃఖసమ యమునం దప్రియమైన నిజమునుచెప్పి వేదన నభివృద్ధిచేయుట నాకిష్ట ములేదు. జరిగిపోయినదానిని తిరిగి కూడఁదీసికొనుట కుపాయమున్న చో నిప్పుడు దానినిగూర్చి చర్చించినందువలన ఫలముండును. కాని, యిప్పుడు జరగిపోయినదానినిగూర్చి యోచించుట కష్టమునకుఁ గారణ మగుటయేగాని వేఱుకాదు.

విమల—నాప్రాణములపైనైనను దృష్టిలేకుండ సర్వదా తిలో త్తమ హితసాధనములగు కార్యములనే చేయుచు వచ్చితిని. తిలోత్తమ నా రెండవప్రాణము నా జీవనమందలి సమస్త సుఖములను వదలు కొంటిని. నాసుఖములన్నియు నష్టమైపోయినవి. ఈప్రాణముచు నా దేహమున నొకదినమైనను నిలుపఁజాలను. కాని, యిపుడు ప్రాణములను నిలుపుకొనియుండుట కేవలము తిలోత్తమ ముఖమును జూచుకొనియుం డుటయే యైనది. తిలోత్తమ సర్వసుఖముల ననుభవించుచుండఁగా జూచి ప్రాణములను విడువవలయునను నొకటే సంకల్పముతో నుంటిని. ప్రార్థనీయసుఖములన్నియును దిలోత్తమకు లభించినవి. కాని నాయదృ ష్టదోషముచే మరల నామె యిప్పుడు కూలములేని సముద్రములోఁ దేలుచున్నది. మరల నామె శోకమువలనను, జింతవలనను, మృతప్రా

యద్భుతపడియున్నది ఈదుఃఖము నెవరు తెలిసికొనఁగలుగు ? నాయీ పరవశ్య మెవరితోఁ జెప్పఁగొందును ? నే నిపరిస్థితులలో నెంత సర్వదా వ్యాకులత నొందుచుండవలసివచ్చెనో, అక్కటా! యింకను నాయొక్క నేరములవల నను బుద్ధిదోషమువలనను నెట్టియాపద సంభవించెనో నాకుఁ దెలియదు. అది యప్రియమైన మాటయైనను దానిని విని పశ్చాత్తాపము నొందు చున్న. నే నేసమయమున నన్యాయముగా వ్యవహరించితినో దయయుంచి నిజము నాకుఁ జెప్పవలయును.

అభి—పూర్వాపర కార్యములయందు నీ వెఱుఁగని దిసుమంతయును లేదు. మానసింహుని తనయునితో వీరేంద్రసింహుని తనయకు బరిణయసంబంధ మెట్టి సందర్భమునందును సంఘటితము కాఁజాలదని నీవు బాగుగ నెఱుంగుదువు. అట్లయిన యీయాశ నిర్మూలమైపోవునట్లు స్పష్టముగా సరళవాక్యములతోఁ దిలోత్తమ కా విషయమును దెలియఁజేయుట నీకున్యాయము. దానివలన నేట్టిఫలమును గలుగకపోయినను నీవు తిలోత్తమకు దాసివైనను ఆమె కేకపాత్రి సంరక్షణి వగుటచే నట్టికర్తవ్యమును జేయుట నీకు విధియైయున్నది. నీ వాకర్తవ్యము నొకప్పుడుగూడ నెరవేర్చియుండలేదు. పదునైదు దినములకుఁ బిదప రెండవమారు యువరాజను శైలేశ్వరమందిరముకడఁ జూడవలెనను నుద్దేశముతో బయలుదేరుటకుముందు నీవొకసారి యావిషయమును దిలోత్తమకుఁ జెప్పియున్నావను మాట వాస్తవమే. కాని, యా మాటను నీవు నొక్కిచెప్పియుండలేదు. మొదటనుండియు నామాటను పదింబదిగా స్పష్టముగాఁ దెలియఁజేయుట నీకు విధియైయున్నది. నీవట్లు చేయలేదు. అదినిజమేనా ?

విమల మాటాడలేదు. అభిరామస్వామి చెప్పఁదొడఁగెను. "శైలేశ్వరుని యాలయమునందు మొట్టమొదట సమావేశమైనప్పుడు జగత్సింహుఁడు మీరెవరో తెలిసికొనకుండఁగనే వెడలిపోవుచుండెను. అప్పుడు పదునైదుదినములకుఁ బిమ్మట నదేస్థలమున యావృత్తాంతమును దెలిపెదనని యవకాశముకలుగఁజేయుట నీకుచితమైనపని కాదు. ప్రథమసందర్శనమే యంత్యదర్శనమైనచో నెంతయో శ్రేయస్కరముగ నుండును. ఇచ్ఛాపూర్వకముగ రెండవపర్యాయము మరల దర్శనముచేయుదునని

ప్రతిజ్ఞచేయుట నీకు కేవల మనుచితము. నీవును నాస్వామినియు నాశిష్యుడగు గజపతితోఁ బరిహాసమాడుచు మూర్ఖతతో రహస్యాలాపములాడుచుండుటను నేను బాగుగా నెఱుఁగుదును. కాని యామూర్ఖ దారహాస్య పరిహాసాలాపము లవివేకజన్యములని తెలిసికొనలేను ఆగజపతినిఁ దూరఁ దీసికొని యర్ధరాత్రమున శ్రైలేశ్వరుని యాలయమునకుఁ దీసికొనిపోవుట నీకుఁయు క్షేమముకాదు ప్రపంచజ్ఞానవిహీనుఁడైన యామనుష్యుఁడు మీయందనురక్తుఁడైనాఁడు. అదినమున మీయిరువురినడవడి వలనను మాటలవలనను నతనియనురాగము వృద్ధిపొందినది. పోవుచున్నప్పుడు మార్గమధ్యమున సంగీతాదిలోలత్వవ్యాసారములన్నియుఁ గొదవలేకుండ జరగినవి పశుతుల్యుఁడగు నాపురుషుఁడు మీపై నత్యాచారములు నడపినను నడపవచ్చును అట్టిపవిత్ర స్థలమునందు కుంటెకత్తెల గులకామినుల కత్యంతము నిందాపాత్రము. ఇదియంతయు నిజముగునా కాదా?

విమల నిరతిశయలజ్జాయుక్తయై ప్రత్యుత్తరమీయలేదు. స్వామి మరల నిట్లు చెప్పనారంభించెను. "యువరాజునుజూచినప్పుడు శతేఁడు తిలోత్తమయందత్యంతానురాగమును గలిగియున్నాఁడని నీవు దెలిసికొనియుంటివి. అతనిప్రార్థనను విని యాతనికిఁ నొకసారి తిలోత్తమ దర్శనము చేయించెదనని యొప్పుకొనుట నీకెంతయు ననుచితము. రెండవసారి సమావేశమైనప్పుడా శ్రైలేశ్వరుని యాలయమునందే యా విషయమును విడిచిపెట్టియుండినచో నెంతచక్కగానుండును? అంతటితో వదలివేయక యారాజకుమారుని గూడఁ దీసికొనివచ్చి నీశక్తిని నధికారమును మరచి యనేకగర్హితకార్యములను జేసితివి. అట్టియుద్ధవిగ్రహకాలమునందు దుర్గేశునకుఁ దెలియకుండ యువకుఁడగు నొక మొగలాయీసైన్యాధిపతి ననాయాసముగా దుర్గమునకుఁ గొంపోయితివి. నీవు దుర్గేశునకు శాస్త్రవిహితముగాఁ బరిణయమైనధర్మపత్ని వే యగుదువు. కాని, యట్టివిశేషకార్యములను జేయుటకు నీకధికారము లేదు. స్త్రీలకట్టిస్వాతంత్ర్య మెచ్చటను శోభింపదు. అది యనేకానర్థములకుఁ గారణమగును. ప్రస్తుతమున నదియే సంభవించినది ఈవిషయమున నీవుత్తరవాదినివి కావా?"

సమయ పూర్వమునకే సూచనమైయుండెను. అభిరామస్వామి యిట్లు చెప్పనారంభించెను. "సరె, నీ వే కార్యమును జేసితివో యా కార్యమును జేయుటకుఁ దల్లిగాని, సవతితల్లిగాని, పరిచారికగాని, పరిచితమైన మరియే స్త్రీగాని తుదకు వేశ్యయైనను సాహసింపజాలదు. సురక్షితమై సుశాసితమై బహుద్వారమైన యొక రాజకన్యకాంతఃపురమునకా మెయందత్యాసక్తుఁడై యున్న తరుణవయస్కుఁడగు నొక రాజపుత్త్రుని ననాయాసముగాఁ బ్రవేశింపఁజేసితివి. ఆయపరాధము——ఆ స్వాతంత్ర్యము——ఆయవివేకము .. ఆమాటలను దలఁచుకొనినచో నిప్పటికిని హృదయమునఁ గంపము జనించుచుండును. ఆ నీ యజాగ్రత్తమూలముననే దుర్గము పఠానులకు వశమైనది. దానికి ఫలముగానే నీకు వైధవ్యము సంభవించినది. అందువలననే యనేకానర్థములు సంఘటిల్లినవి. విమలా! నేను నిన్ను తిరస్కారము సేయుటలేదు. తిరస్కారమునకును ననురాగమునకును నిది సమయము కాదు. కాని యోచించిచూడుము. ఈవ్యాపారమునందు మొదటినుండి తుదివఱకును నీవుచేసిన యే కార్యమును బాగుగా లేదు.

విమల పితృచరణములపైఁబడి "నాకుఁ దెలిసినది మొదటనుండియును నేను గర్హితకార్యములనే చేసితిని ఇప్పుడు దాని కేప్రతీకారమును లేదు ఇప్పుడందుల కేమియుపాయముకలదో యోచించి యారీతిగఁ జేసి నన్నురక్షింపవలయును." అని వేఁడుకొనియెను.

అభిరామస్వామి విమలను లేవదీసి "నేను పగలంతయు నుపాయమునుగూర్చి యోచనము చేయుచునేయుంటిని. నేను పంపించిన దూత తిరిగివచ్చువఱకు నేయుపాయము నవలంబించుటకును నవకాశము లేదు. నిర్బోధకుఁడగు దిగ్గజుని వాక్యములవలన నేసంగతియును నిశ్చయముగాఁ దెలియుటలేదు. మహారాజుకోప మేవిధముగా నెందులకు వృద్ధియయ్యెనో తెలిసికొనినపిదప నేమేమియుపాయములను మన మవలంబింపవలయునో స్థిరముచేసికొనవచ్చును" అనియెను.

విమల——దూత తిరిగివచ్చుట కెన్నిదినములుపట్టును?

అభి——రేపే రావచ్చును. కాని, యతఁడు పాట్నాపర్యంతమును బోవలసియున్నచో నెనిమిది పదిదినము లాలస్యముకావచ్చును.

విమ—ఎనిమిది పదిదినములా సస్యమైనచో యింకేయే విపత్తులు సంఘటించునో తెలియదు తిలోత్తమ యిప్పుడే మృతప్రాయయై యున్నది ఆమె యెనిమిది పదిదినములా యాతనను సహించి యెట్లు జీవింపఁగలదు?

అభి—నీవు తిలోత్తమకు విశేషధైర్యమును జెప్పవలయును నేనామెను జేపట్టియుండుటయే చూచి యౌదార్యం బ్రయత్నించెదను.

విమల—మహారాజునకును యువరాజునకును జనకపుత్రసంబంధము. తండ్రి కుపితుఁడై కుమారుని బంధింపఁజేసినమాట వాస్తవము. కాని వారిరువురకును బ్రత్యక్షసమాగమమైనచోఁ గుమారుని నోటి నుండి వెడలువినీతవాక్యములనువిని మనసు కరఁగి మానసింహుఁడు తనయుని క్షమింపఁడా?

అభి—అదియెట్లు? వీరపురుషునికోధము పుత్రులు లేక యాత్మీయు లన్నంతమాత్రమున నిరస్తముకాదు.

విమల—ఆక్రోధ మెట్లుగాఁ బరిణమించునని మీ యభిప్రాయము?

అభి—(కొంచెము యోచించి) నీవాఁడువానవు. సంగతులన్నియు నీకుఁ దెలియకుండుటయే మేలు.

విమ—విశేషానిష్టమేదయిన సంభవించునెడలఁదోడనే దానికి దగినప్రతీకారమును జేయుటకై ప్రయత్నమొనర్చుటుచితముకాదా? మానసింహమహారాజు మీయెడల విశేషశ్రద్ధాభక్తులను గలిగియున్నాఁడు. తండ్రికొడుకులకున్న భేద భావమును దూరముసేయుటకు మీరుమధ్యస్థులై నిలిచినచో మంచిదికాదా?

అభి—ఈవిషయమున నేను మధ్యస్థుఁడనుగానుండుట మరింత యనిష్టమునకే కారణమగునుగాని మనోరథసిద్ధి కాఁజాలదు. మానసింహుఁడు నాయందు శ్రద్ధాభక్తులను గలిగియున్నాఁడని నీయభిప్రాయము. కాని యాతనిభక్తిశ్రద్ధలవిషయమున నాకు నమ్మకము లేదు. అతఁడు సర్వాంతఃకరణములచేతను నన్ను ద్వేషించుచునేయుం

[illegible] [illegible] [illegible] నాతోసరి సమానముగాను, [illegible]గాని, [illegible]గాని లేదు. ప్రస్తుతమున [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] చేయవలసియున్నది [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ప్రియ [illegible] ఇప్పుడు రాత్రి చాలగానున్నది. [illegible] బోయెదము [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] నభిరామస్వామికి వందనములు చేసి దుర్గమునుండి వెడలిపోయిరి.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

దూత తిరిగివచ్చెను. పాట్నానగరమువఱకును బోయి యచ్చట యువరాజుయొక్క దుర్దశావృత్తాంతముల నన్నిటిని సంపూర్ణముగఁ దెలిసికొని యాతఁడు తిరిగివచ్చెను. అతఁడు చెప్పిన యుదంతమును విని దుర్గమునందలి జనులందఱును శోకముచే మృతప్రాయులై పోయిరి.

దూత యాదుఃఖవార్తను దెచ్చినదినమున నభిరామస్వామి యాతనినోటినుండి సమస్తవృత్తాంతమును విని దుర్గముతో సంబంధించినకార్యములను జేయుటయందు నివిష్టచిత్తుఁడయ్యెను. తాను దుర్గమున లేనికాలమున రాజకార్యములు సరిగా నిర్వహించుటకుఁ దగినయేర్పాటులు నన్నిటిని జేసి యాతఁడాదినముననే తీర్థయాత్రలను జేసికొనుటకై బయలువెడలెను, అందఱితోడను దాను తీర్థయాత్రలకై పోవుచుంటినని చెప్పెను. జనులట్లే యభిప్రాయపడిరి. కాని విమలమాత్ర మట్లనుకొనలేదు. ఇప్పుడు సంభవించిన యాశోచనీయ విషయమునకుఁ బ్రతీకారమును జేయువలయుననుప్రయత్నముతో నాతఁడు దుర్గమునువీడి పోవుచుండెనని యామె యనుకొనియెను.

తిలోత్తమ దుఃఖిని—మర్మపీడిత—తిలోత్తమా! దారుణమైన యాదుఃఖమును హృదయమున నిలుపుకొనుటకు నీకుశక్తి లేదా? మిగుల ఘోరమైన యాయాతనను సహించికొనుటకు నీకు సామర్థ్యమున్న

దా ? విపద్వాయువుచే సంక్షుబ్ధమైయున్న సముద్రమును శాంతభావముతో దాటిపోవుటకు నీకు శక్తి కలదా ? లేదు నీకేశక్తియు నులేదు తిలోత్తమ దుర్వార ఘాతముచే నవసన్నయైపోయెను. తీవ్రమైన యాతనచే సర్వభావములయందును నామె విచారగ్రస్తయై యుండెను. దుస్తరమైన యాసముద్రమును దాటుటకు గావలసినశక్తి సాహసములేనియు నామెకు లేవు వియోగవిహ్వలయైన యామెదుఃఖిని యధోవదనయై భూశయ్యయందుఁ బడియుండెను.

ఆగది—ఏగదియందు సర్వదాశిన శ్రేయము నభిలషించు విపుల యనుగ్రహము మూలమున నచింతితపూర్వోపాయముచే తిలోత్తమ తనహృదయేశ్వరుఁడగు జగత్సింహునితో మొట్టమొదట కలిసికొనియెనో ఏగదియందు సరళహృదయయగు తిలోత్తమ జగత్సింహుని హస్తమునందు శాశ్వతముగ నాత్మసమర్పణము చేసియుండెనో ఏగదియందు. దనప్రాణేశ్వరుఁ డెడతెగకుండఁ గత్తిని ద్రిప్పి పిదప శత్రువుల యస్త్రాఘాతముచే స్మృతిహీనుఁడై రుధిరార్ద్రకళేబరుఁడై ధరాశాయి యయ్యెనో ఏగదియందు. తిలోత్తమయు విమలయు కాలస్వరూపులగు పఠానులచేఁ జిక్కి బందీలైపోయిరో, బహువిధసుఖదుఃఖ స్మృత్యుద్దీపకమైన యాగదియందిప్పుడు తిలోత్తమ పడియుండెను ఆమెసమీపమున నామంచము—ఏమంచముపై తిలోత్తమ పరధ్యానభావములో ననంగతములగు నెన్నియోవ్రాతలను వ్రాసివ్రాసి కట్టకడకు కుమారజగత్సింహునినామమును వ్రాసెనో, పిదప తనయసావధానచిత్తమును దెలిసికొనుటచే బొడమినసిగ్గుచే నధోవదనయై యేశయ్యయందలి యాభాగము ననేకపర్యాయములు కడిగితుడిచివైచినను దనహృదయేశ్వరునినామము చెరిగిపోవకుండ స్పష్టముగా వ్రాసియున్నట్లు కాన్పించుచుండెనని యామె యనుకొనియుండెనో, ఆశయ్య—ఏశయ్యపైఁ దిలోత్తమ తనహృదయేశ్వరుని కంఠాలింగనము ను చేసికొని యనేకసుఖకల్పనలచేఁ బ్రమత్తయై యానందసాగరమున మునిఁగియుండెనో—ఆశయ్య యామె పార్శ్వముననుండెను. ఏతల్పముపైఁ బదదినములకుఁ బూర్వము తిలోత్తమ తననాథునిపార్శ్వమున శయనించి యుత్కంఠతతో నారాత్రియంతయుఁ గడపి యుషఃకాలమందమలయ మారుతసంస్పర్శముచే నించుక

నిద్రజెందియుండ నాతఁడు తనబాహుపాశమును విడిపించుకొని ప్రాతః కాలనాహ్యాళికై బయలుదేరిపోయెనో, ప్రియన్నా, సుఖనయన్నా, మనో హరన్నెన యాపర్యంకపార్శ్వమున నాతిలోత్తమ భూశయ్యపై బడి పొరలాడుచుండెను.

ఆమె యశ్వారూఢుఁడై పోవుచున్నతననాథుని గవాక్షమునుండి చూచుట, ఆతనిసంజ్ఞలు, ఆతనివీడుకోలు, ఆమెరోదనము, ఆమెప్రణా మము, ఇవియన్నియు జరిగి పదిదినములైపోయినని అయిననాతఁడింకను దిరిగిరాలేదు. అంతేకాదు. వెనుదిరిగిరానుండుటయేగాదు. ఆతఁడుతిరిగి వచ్చునను నాశయేలేదు అతఁడు శృంఖలాబద్ధుఁడై బందీయై పోయెను. యావజ్జీవమును నాతఁడాదశయందే కాలమును గడపవలసియున్నది. ఈ విధముగా మానసింహమహారాజుగారియాజ్ఞ యైనది తండ్రియాజ్ఞచేఁ గుమారున కాకఠినతరమైనశిక్ష—అత్యంతకఠోరమైన యా యాజ్ఞ కన్య థాచేయఁగలిగినవారెవరు ? మానసింహునిమాటకు వ్యతిరేకముగా నెదిరించి మాటచెప్పఁగలవారీభరతఖండమున నెవరుకలరు ?

అకటకటా ! సుఖమెన్నిదినములుండును? తిలోత్తమ నైలేశ్వరుని మందిరమున జగత్సింహునిమోహనమూర్తిని సందర్శించినది—పిదప కేవలముచింత—ఒకపక్షముదినము ఱతిదారుణమైన గొప్పయాపద— పఠానులగృహమున నివాసము. సతీత్వము — ధర్మము—జీవనము—ప విత్రత—ఇవినాశనమై పోవునేమోయని నిరంతరము భయము అసంభా వితోపాయముచే నస్మాన్ఖానుని యంగుళీయకసాహాయ్యమున నటనుం డివిడుగడ—“వీరేంద్రసింహుని తనయయా ? ఇక్కడ కెందులకు ?” అని యువరాజుపలికిన మర్మభేదకములగు కఠోరవాక్యములు—అయే షాయనుగ్రహముచే ముక్తిలాభము—దానితోడనే హృదయమునంద లివిజాతీయతాపముచేఁ బొడమిన భయంకరవ్యాధి—తన్మూలమున మరణాపన్నదశ—అభిరామస్వామి యాహ్వానముచే జగత్సింహుని రాక — అనుగ్రహము—అతనిపాదపద్మములయందుఁ దావొసంగుట- పిదపనట్టి మహాకష్టము. అసహనీయమగునట్టి యాతనాపరంపర ననుభ వించినపిదప మనోరథమీడేరుట — హృదయేశ్వరునితో సమ్మేళనము- హా ! అకటకటా ! సుఖమెన్నిదినములు? సుఖసౌధముయొక్క ప్రథమ

సోపానమునందే యీబాధ! చిరకాలయత్నార్జితమై మహాయాసలబ్ధమైన రత్నమును వక్షమునధరించుకొనుటతోడనే భయంకరమైనదుర్గతి సుఖసౌధము మొదలంట భస్మీభూతమైపోవునని బాణముచేఁ గొట్టఁబడినలేడివలె నిరీహమైన తిలోత్తమ యాతనల నందుచుండెను అక్కటా! సుఖమెన్నిదినములు!

తిలోత్తమ యాహారమును గైకొనుటలేదు. నిద్రపోవుటలేదు. ముడివీడియున్న యామెనిబిడకృష్ణకేశరాశి ధూళియందు మలినముగఁ బడియుండెను ఆస్వర్ణకాంతి భూతలమునఁబడి మబ్బువలె నైపోయెను. దేహము ధూళిధూసరితమయ్యెను. శరీరము భూషణవిహీనము—నోట మాటలేదు. నేత్రములనుండి బాష్పములులేవు తిలోత్తమ యధోముఖయై, నేలపైఁబడియుండెను

తిలోత్తమ తనహృదయమునందుఁ 'ప్రపంచమున నాపదలనేకముగ నుండును వానికిఁ బ్రతీకారముండుటయుఁ గలదు. అత్యంతఘోర విపత్తునకుమాత్రము ప్రతీకారముండదా? ప్రతీకారము లేదని రోదనముచేయుటవలనను, యోచించియోచించి యూరకుండుట వలనను, శోకయాతనల ననుభవించుటవలనను నేమియుపకారము కలుగును? నాజీవనమునకు జీవనమైన జగత్సింహుఁ డినుపసంకెలలచే నిబద్ధుఁడై కారాగారమునందున్నాఁడు; ఇఁక నేనో—ఇంటియందు పడియుండి యనేక కష్టముల ననుభవించుచున్నాను; అతనికంటె నూఱురెట్లధికకష్టములనే యనుభవించుచుంటిని. కాని దానివలన బ్రయోజనమేమి? ఇట్టి యీ యుద్వేగముచే ఫలమేమి? చేతనైనంతవఱకుఁ బ్రతీకారమునకై యుపాయములను వెదకుట యుచితము. నేనిక నా ప్రయత్నములనే చేసెదను." అని యోచించుకొనియెను.

తిలోత్తమ లేచి కూర్చుండి "ఎవరక్కడ?" అని పిలిచెను.

అక్కడనున్న దాసి యొకర్తుక శీఘ్రముగవచ్చెను. తిలోత్తమ దాసినిజూచి "కాగితము, కలము మొదలగువానిని దీసికొనిరమ్ము" అని యాజ్ఞాపించెను.

దాసి లేఖ్యసాధనములనన్నిఁటిని దీసికొనివచ్చి తిలోత్తమ యొద్దనుంచి "శరీరమునందలి చెమటను దుడిచివేయుదునా? చెదరియు

న్న ముంగురులను సవరింతునా ? పాత్రియందు నీరునుపోసి తీసికొనిరా నా ? కట్టుకొనినచీరను విడిచి మఱియొకవస్త్రమును ధరించెదరా?" అని బహువిధములగు ప్రశ్నముల నెన్నిఁటినో నైచెను.

తిలోత్తమ "ఇప్పుడేమియువలదు. అమ్మ యెక్కడనున్నది ?" అని యడిగెను.

తిలోత్తమ విమలను "అమ్మ" యని పిలుచుచుండును. వీరేంద్ర సింహుఁడు స్వర్గస్థుఁడైనపిదప విమల నిజవృత్తాంత మందఱికిని వెల్లడి యయ్యెను. ఆమె యొకసామాన్యపరిచారికవలె వాసముసేయుచుండి నను వీరేంద్రసింహుఁడు పరిణయమాడిన ధర్మపత్నియని యందఱును తెలిసికొనిరి. కటులుఖానునిచేతినుండి విడిపించుకొని మందారణదుర్గము నకు వచ్చినపిదప దుర్గములోనివారందఱు నామెను యజమానురాలు, ఠాకూరాణి, రాణి, మాత, యని పిలుచుచుండిరి. ఆమెను విమలయని పేరుపెట్టి పిలుచుట కెవ్వరికి ధైర్యముచాలదు తిలోత్తమయు నామెను తల్లియనియే పిలుచుచుండును కాని, వేఱు పేరుపెట్టి పిలుచుట లేదు. తిలోత్తమ "అమ్మ యెక్కడనున్నది?" అని దాసినడిగెను.

దాసి—ఉత్తరపుచావడియందుఁ గూర్చుండి యాపాత్మనీతో నేదియో యాలోచించుచున్నారు. పిలువుమనియెదరా?

తిలో—వలదు నీవుపోయి యిప్పుడు రావలసిన యావశ్యక మేమియులేదనియుఁ గొంచెముసేపైనపిదప నేనేవచ్చి చూచెదనని యు నమ్మతోఁ జెప్పుము.

దాసి యానందముతో వెడలిపోయెను. నాల్గుదినములకుఁబిమ్మట తిలోత్తమ లేచికూర్చున్నదనియు, మాటాడినదనియు, వ్రాసికొనుటకు గావలసినయుపకరణములను దెప్పించుకొనెననియు నేదియోవ్రాసికొను చున్నదనియు, నామె యపరిమితానందమునుబొందెను. ఈ శుభసమా చారమును విమలకుఁదెలుపవలయునని యామె పరువెత్తుకొనిపోయెను.

తిలోత్తమ కాగితమును గలమును పుచ్చుకొని యందొకకాగి తముపై వ్రాయనారంభించెను. చాలసేపువ్రాసెను. వ్రాసినపిదప నిట్లు చదువనారంభించెను.

"సవాబునఁదనీ !

అత్యంతదుఃఖకరమగు సమాచారమును నీకుఁ దెలుపుటకై నే నీయుత్తరమును వ్రాయుచున్నాను. నీకు జ్ఞప్తియున్నదా? అఁనాఁడు—వివాహమునాఁటిరాత్రి—ప్రపంచమునందంతటను శ్రేష్ఠమైన యీపురుషరత్నమును నీయలంకారరాజము నలంకరింపుము" అని యుపదేశించియుంటివి. జ్ఞప్తియున్నదా ? నాయదృష్టదోషముచే నాపురుషుఁ డిప్పుడు బందీగనున్నాఁడు లోహశృంఖలముచే బద్ధుఁడై కారాగారమునందున్నాఁడు. మానసింహమహారాజనేకకారణములచే విరక్తుఁడై గుణమయుఁడగు కుమారజగత్సింహుని యావజ్జీవమును గారాకారబద్ధునిఁగాఁ జేసివైచినాఁడు.

ఆపదలువచ్చినప్పు డాత్మీయులు జ్ఞప్తికివత్తురు. కాని నీకును నాకును బరిచయము రెండుదినములుమాత్రమే. అయినను నాకాత్మబంధురాలవని నేనెఱుంగుదును. అందుచే నేనిప్పుడీ దుఃఖసమాచారమును నీకు వ్రాయుచున్నాను.

పఠానులకును మొగలాయీలకును సంధిసంస్థాపింప బడినపిదప నత్యల్పకాలములో యువరాజునకు నీవొకయుత్తరమును వ్రాసియుంటివి. ఆయన యాయుత్తరము నసర్ఘమగుసంపదయని మిగుల జాగరూకతతోఁ గాపాడుకొనుచున్నారు. ఆయన యాయుత్తరమును బదింబదిగ నాకుఁ జదివి వినుపించుచుండెడివారు. ఆయుత్తరమిప్పుడును నాయొద్ద రత్నపేటికయందున్నది.

ఆయుత్తరమునం దొకచో "ఎప్పుడైన నీహృదయమునకు కష్టముకలిగినేని, అప్పుడయేషాను స్మరించుకొనుము" అని వ్రాయబడియున్నది. రాజపుత్రుఁడిప్పు డత్యంతక్లేశములో నుండియున్నాఁడు. సందేహములేదు. అందుచే నాతఁడు మాటమాటకు నయేషాను స్మరించుకొనుచుండునని చెప్పుటకు సందేహములేదు.

యువరాజు నీకుఁ బ్రేమాస్పదుఁడు—నీవు దానిని మరచిపోవుటకు నిష్టపడుదానవుకావని దోఁచుచున్నది— అనేకలతికలొకసహకారవృక్షము నాశ్రయించును. ఏది దానినివిడనాడియుండఁగలదు ? ఒకయాశ్రయమునందే యనేకములువ్యాపించి వృద్ధిపొందఁగలవు.

నీవు స్త్రీగిత్న నువని నేనెఱుంగుదును. ఈప్రపంచమున నీతో బోల్పదగిన వారెవ్వరును లేరు. నీవంటి స్త్రీరత్నముతో మాటలాడుట నిజముగా నాభాగ్యమేయగును. నీవు నిష్కాపట్యస్వరూపిణివి.

ఇష్టమువచ్చినప్పుడు నీకుత్తరమువ్రాయుటకు మునరాజునకు నీవనుజ్ఞనొసంగియున్నదానవు. ఈయనస్వయందాయన దేవ కారముగా స్వాతంత్ర్యమును జిక్కియుండినచో దప్పకుండ నీకుత్తరమును వ్రాసియుండును. అందునకు సందేహము లేదు.

ప్రస్తుతమున సంభవించిన యాయాపదయందు నీ వేమిచేయ గలవో యేమిచేయవలయునో యది నా కేమియుఁ దెలియదు. నా విషయము నేమియుఁజెప్పను. ఈప్రపంచమున రాజపుత్రుని క్షేమమును గోరువారున్నచో నీవట్టివారియందగ్రగణ్యవు. అందుచే నీకీ సమాచారమును దెలుపుట నాకుఁగర్తవ్యము. నాకర్తవ్యమును నెర వేర్చుకొనుటకే నేనీయుత్తరమును వ్రాయుచున్నాను.

ఇతరకష్టసుఖములనుగూర్చి తెలుపుట కిదిసమయముకాదు.

ఆవశ్యకమగుచో నిష్టమువచ్చినప్పుడు నీవు నాకుత్తరమును వ్రాయవలయును. సమక్షమున మాటలాడవలసిన యావశ్యకముండుట యాశ్చర్యము కాదు—నీవీవిషయమున నెట్లాజ్ఞాపించినసట్లు చేయుటకు సిద్ధముగానున్నదాన.

ఇట్లు

దుఃఖిని

తిలోత్తమ"

ఉత్తరమునఁజదివి తిలోత్తమ దానిక్రిందిభాగమున "నవాబునందిని, అయేషా" అని వ్రాసెను. మరియు నుత్తరముపై వేఱొకపంక్తి "మందారణదుర్గమునుండి" అని లిఖించెను. నియమానుసారముగ నుత్తరమును దారముతోఁగట్టి ముద్రను వేసెను. పిదప నుత్తరమును జేతియందిడికొని యాగదియందొకటి రెండుమారు లిటునటుతిరుగాడి తటాలున నామె తనహృదయమున—"కర్తవ్యముస్థిరమైనది. జేసే కార్యానుష్ఠానమున నారంభము సేయవలయును." అని యనుకొనియెను.

ఎవరియందుఁ జిరకాలము శాంతత, సుశీలత, సిరిహిత, పత్యా మనసారపరివర్తనము ననుగుణములు వాసముచేయుచుండునో, యట్టివారి యందవస్థావిశేషముచే నాకస్మికముగ నద్భుతదృఢత, స్వాధీనత, స్వతంత్రత, తేజస్విత, కర్మకుశలత, ఏకాగ్రత, దృఢప్రతిజ్ఞ, మొదలగుమహాగుణములు పొడచూపుచుండును చరిత్రములయందును జనసమాజము నందును నట్టిదృష్టాంతముల ననేకము మనము చూచెదము. మానవ చరిత్రయందాకస్మికముగ నట్టిపరివర్తనము లెట్లు సంభవించుచుండునో తెలిసికొనుటకు మనోవిజ్ఞానశాస్త్రము నెటి గినపండిత శ్రేష్ఠులే తగిన వారు. సౌమ్యయు, శాంతయు, వినమ్రస్వభావయు, సంతతపరముఖాపేక్షయునగు తిలోత్తమ యీవిధముగా దృఢసంకల్ప యయ్యెను.

ఉత్తరమును జేతియందుంచుకొని తిలోత్తమ యాగదినుండి బయలు వెడలిపోయెను

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

పఠానులు తమరాజధాని నిప్పుడు స్వర్ణదుర్గమునందు స్థాపించుకొనిరి. పరలోకగతుఁడైన కటులుఖానుని తనయులగు ఖాజాసులేమాన్ ఖానును ఖాజా అస్మాన్ ఖానును బాలితతనయులగు నయేషాయు, నితరపురమహిళలును నిశ్చింతతో స్వర్ణదుర్గమునందుండిరి. యుద్ధవ్యాపారములన్నియు నిలిచిపోయెను.

స్వర్గస్థుఁడైన కటులుఖానునితనయు లిరువురును జరిత్రలయందుఁ బ్రసిద్ధినిగాంచియుండిరి వారిరువురకు నెప్పుడైనను రాజ్యసంబంధమగు వివాదము పుట్టునేమోయనెడి సంశయముచే మానసింహ మహారాజు చేసిన సంధినిబంధనాను సారముగా రాజ్యభారమంతయుఁ దనచేతియందిడుకొని వృద్ధమంత్రియగు ఇసాఖాన్ పరిపాలించుచుండెను. ఆతనిశక్తి సామర్థ్యములచే నెచ్చటను విచారము తలసూపుట కవకాశము లేకుండెను అన్నియును జక్కగ నెరవేర్పఁబడుచుండెను.

అన్నియును సరిగా నడచుచున్నను మానవునిహృదయము దుర్దమనీయమైన దురాకాంక్షచే ననేకసమయములయందు యాతనల నను

భాషించుచుండుటయేగాక బుద్ధిపూర్వకముగా విచారములను దెచ్చిపెట్టు కొని యనేకములగు ననాగతయాతనలకు లోనగుచుండును. నవాబు శిగాల్ ఖానుని యిరువురి తనయులస్వభావములు నొకరీతిగానుండక యత్యంతము భిన్నములైయుండెను. సులేమాన్ ఖాను సురాపానమునందును సుందరీసంసర్గమునందును గాలమును వినియోగించినచో, బ్రపంచము నందలి యీజీవితముయొక్క సర్వప్రయోజనములును సఫలీకృతములగు ననునమ్మకము గలవాఁడు. అతఁడు తననమ్మకము ననుసరించి యంతు లకుఁ గావలసిన పదార్థసమూహముచే సర్వదా పరివృతుఁడై యుండి నిశ్చింతభావముతోఁ గాలహరణమును జేయుచుండెను. అతనితమ్ముఁడైన అస్మాన్ ఖాను ఇంద్రియసుఖాన్వేషణ మత్యంతనీచకార్యమని తలంచెడు వాఁడు. మనుష్యజన్మమునుపొంది వీరహృదయమునుదాల్చి పఠాన్ రాజ వంశమునజన్మించి అసిచాలననైపుణ్యమున వన్నెకెక్కి నారీమధ్యమున సురాపానమత్తుఁడై యచేతనావస్థయందు జీవనమును గడపుట మిగుల హీనకార్యమని యాతఁడనుకొనుచుండెను.

అస్మాన్ ఖా నత్యంతమానసిక క్లేశముచేఁ గాలమును గడపుచుండెను. మొగలాయీలిప్పుడు భారతీశ్వరులుగ నున్నారు. మొగలాయీలను భారతీశ్వరులుగా నంగీకరించుట యనిన నస్మాన్ ఖానుని హృదయమునకు మిగుల వ్యథగా నుండెను. ఢిల్లీసింహాసనమునకుఁ బఠానులు ప్రభువులు కావలయునని తలంచి కుతుబుద్దీను తన బాహుబలముచే హిందువులను వశముచేసికొని రాజ్యమును జయించి యమితపరాక్రమముతో భారతవర్షమునఁ బఠానులరాజ్యమును బ్రతిష్ఠించి యుండెననియు మొగలుఁడగు బేబ రధికబలశాలియై పఠానురాజును బదచ్యుతునిఁజేసి ఢిల్లీ సింహాసనము నాక్రమించెననియు, నంతమాత్రమున మొగలాయీలీభారతవర్షమునకు న్యాయసంగతులగు భూపతులని చెప్పుటతగదనియు పఠానుల స్వత్వములను మొగలాయీలు లాగుకొనిరనియు, భాగ్యదోషముచేఁ బఠానులిప్పుడిట్టి హీనావస్థయందున్నను నదృష్టచక్రము పరివర్తనము నొందినప్పుడు మరల నున్నతస్థితికి రాఁజాలరని చెప్పుట తగదనియు, హీనావస్థయందే సంతుష్టచిత్తులైయుండి దానికిప్రతీకారమును జేయ యత్నింపకుండుట కాపురుషలక్షణమనియు నస్మాన్ ఖాను తలపోయుచుండెను.

ప్రస్తుతమున మొగలులకును బఠానులకును జరిగినసంధివిషయ మును గూర్చి అస్మాన్‌ఖానుఁడు తలపోయని దిన మొకటియును లేదు. ఈ మైత్రి కాతనిహృదయము పూర్ణాంగీకార మొసంగుట లేదు. మానసింహ మహారాజుమూలమున జరిగిన యీసంధి యఖండనీయమనియుఁ జిరస్థా యిగా నుండఁ దగినదనియు నస్మాన్‌ఖాను తలపోయుట లేదు. ప్రపంచము నందలి యన్ని దేశములలోను జరిగినమైత్రులన్నియు భంగముఁ బొంద కుండ స్థిరముగా నున్నవా? అని యాతఁ డనుకొనుచుండెను. ఇప్పుడు జరి గినసంధికి మొగలులదోషముచేనైననేమి, పఠానుల దోషముచేనైననేమి స్వల్పకాలములోనే భంగము తప్పకుండఁ గలుగఁగలదని యస్మాన్‌ఖాను నమ్మియుండెను. నవాబు కటుల్‌ఖానుని మరణము, రాజ్యమున నలుప్ర క్కలనున్నవాండ్ర విశృంఖలభావము, యథార్థముగా మానసింహుఁడు చేసిన గొప్పసన్నాహములు మొదలగునవన్నియు నొక్కమారుగ వచ్చి పడుటచే సంధికంగీకరింపవలసివచ్చినదనియు, నాయవాంతరములన్నియు సంతర్హితములై పోయినపిదపఁ గూడ నాసంధి యక్షుణ్ణమై యుండవలయు ననుట సంభావితము కాఁజాలదనియు నాతఁడు యోచించుకొను చుండెను.

అస్మానుని హృదయమునం దసంతోషము నాటుకొనియుండెన నుట కించుకంతయును సందేహము లేదు. ఆతనిహృదయము నందలి య శాంతికి మఱియొక కారణముకూడఁ గలదు. లావణ్యమయప్రతిమయగు నయేషా యాతనిజీవనసర్వస్వము నపహరించియుండెను. ఆతనిజీవనము నందలి శాంతిసుఖము లామెకృపాధీనములై యున్నవి. కాని, భూలోక దుర్లభమైన యాస్త్రీరత్న మాతనిస్త్రీరత్నము కాలేదు. అస్మాన్‌ఖాను నకు బ్రతిదానము చేయుట కామె తనహృదయమున నించుకంతయును స్థానము నొసంగలేదు. ఏమరా కాంక్షయొక్క ప్రబలతరశాసనములచే నస్మానునిహృదయ మెల్లప్పుడు నున్మత్తమగుచుండెనో, ఉత్తేజితమైన యేదురాశచే భారతవర్ష సింహాసనలాభమందు ప్రమత్తమైన యాతని హృదయము కుంఠితమగుచుండెనో, అట్టియాకాంక్షలను — ఆశలను — సర్వము నయేషాయనుమాత్రానుగ్రహమునకైన వినిమయము చేయుట కాతఁడు సిద్ధపడియుండెను. అయిన నాసుందరి తనహృదయమునందాత

నిగిఁ దావొసంగలేక పోయెను. హతాశుఁడగు నా ప్రేమికుని యంతర్జ్వాల దుస్సహనీయముగ నుండెను !

ఆ యయేషయెవ్వరు ? కటుల్ ఖానుని పెంపుడు కన్య—అయేషా కటుల్ ఖానుని కాశ్మీరబీగమునకు సోదరుని తనయ ... అయేషా ఆఱునెలవయసులోనుండగా నామెతల్లి లోకాంతరిత కతురాలయ్యెను. పత్నీవియోగముచే విధురుఁడగు నామెతండ్రి యాశిశువును దనసోదరికడనుంచెను. పిదపఁ గొలఁదిదినములలోపలనే అయేషాతండ్రియు నీలోకమును విడిచిపోయెను. అయేషా తలిదండ్రులు లేనిబాలికయయ్యెను అయినను నామెకట్టిలోపమేమియుఁ గాన్పింపలేదు. నవాబుకటుల్ ఖాను, అసామాన్యరూప లావణ్యవతియగు నాకన్యనతిగారాబముతోఁ జూచుచుండెను. కాశ్మీరబీగమునకు వేఱుసంతానము లేకుండుటచే నీబాలికను దనతనయగనే భావించుకొని సంరక్షించుచుండెను. నవాబునకు వేఱుగఁ గొడుకులును గూఁతుండ్రున్నను నయేషాపై నత్యంతమమత్వమునుగలిగి యూరససంతానముకంటె నధికముగ నామెను బ్రేమించుచుండెను. సాధారణ జనులందఱు నామె కటుల్ ఖానుని తనయయనియే భావించుచుండిరి. అయేషాసయితము తాను కాశ్మీరబేగము గర్భవాసమున జన్మించిన నవాబునందిని యనియె తలంచుకొనుచుండెను.

అస్మాన్ ఖానును నయేషయు సమవయస్కులు నవాబు నంతఃపురమునందు వారిరువురును బాల్యమున గొతుకక్రీడలఁ బొద్దుపుచ్చుచుఁ బెరుగుచుండిరి అయేషాసౌందర్యము నిరుపమానమైనది. ఆమె కుశలతయు సాహసమునుగూడఁ గొనియాడదగినవి. ఆమెబుద్ధియు ధర్మప్రవృత్తియు నసాధారణములైయుండెను వయసు హెచ్చినకొలఁదినీ నస్మానామెయం దనురక్తచిత్తుఁడగుచువచ్చెను. బాల్యమందలి యా యనురాగము యౌవనమునందు వేఱురూపమును దాల్చెను. అస్మాన్ ఖాన్ మెల్లమెల్లగ నయేషాకు దాసుఁడయ్యెను.

కటుల్ ఖాను తనమరణమునకుఁ జాలకాలమునకుఁ బూర్వమే అయేషాజీవననిర్వాహముకొఱకు విశేషధనము నొసంగియుండెను. అయేషాకిచ్చినంత ధనమును నవాబు తనయౌరససంతానములకుఁగూడ నీయలేఁ కటుల్ ఖానును గాశ్మీరబీగమును నయేషాయం దస్మానుఖా ననురక్త

డయియుండెనని తెలిసికొనియుండుటయేగాక మాటలనుబట్టియు ప్రవర్తననుబట్టియు నయేషాకూడ నస్మానుని యందాసక్తయై యుండెననికూడ నమ్మియుండిరి. అయేషా సర్వాంతఃకరణములచేతను నస్మానునకు హితము నేయుచుండును. ఆతనికిఁ బ్రియములైన కార్యములను జేయుటకు సమయము లభించినచో నామె యెంతయో సంతసించుచుండును. ఇంతే కాదు. అస్మానుఖానుని సుఖదుఃఖములయందామె సహానుభూతయగుచుండును. అట్టివేళల నస్మానుని హృదయహారిణియైన యామోహిని అయేషా సర్వదా అస్మాన్‌ఖానునియందు దనహృదయప్రాణముల నర్పించియున్నదని తోఁచుచుండును. కాని అయేషాయనురాగము, మమత మొదలగునవి యన్నియు సోదరస్నేహము నతిక్రమించియుండలేదు. అస్మాన్ తనకు స్నేహమయుఁడైన సోదరుఁడని తలఁచి యామె యాతనిని సర్వదా ప్రేమించుచుండెను. ఆవిషయము నెవ్వరును దెలిసికొనలేకుండిరి. అపరిమిత ధనసంపద లయేషాకుండియుండుటచే ముందస్మానుఖానామె పాణిగ్రహణము చేసికొన్నచో నామె సుఖసౌభాగ్యములు సంపూర్ణతనొందునని బీగముకు, కటుల్‌ఖానును ననుకొనుచుండిరి ఇంతలో నవాబు లోకాంతరగతుఁడగుట తటస్థించెను.

అయేషాప్రణయ మెంతవఱకు ప్రగాఢమైనదో యస్మాన్‌ఖానెఱుంగును. ఆతఁడు తనహృదయమునందలి ప్రేమసూచకవాక్యము నామెకడ నేమాత్రము వ్యక్తముచేయఁ జూచినను నుత్తరక్షణముననే అయేషానిస్సందిగ్ధభావముతో విస్పష్టముగా నాతనియెడఁ దనకుగల హృదయభావము నాతనికిఁ దెలియజేయుచుండెను. అయేషానుడివినవాక్యము లాతనిహృదయమును వాడిశూలములవలె వేధించుచుండెను ఆతఁడాయసహ్యయాతనను మౌనముతో సహించుకొనెను.

ఈవిధముగా బహువిధకష్టములచేఁ బీడింపఁబడుచున్న యస్మాన్‌ఖానొకనాఁ డపరాహ్ణకాలమున దుర్గమునందలి విశాలమైన యొకగదియందుఁ గూర్చుండియుండెను. ఒకప్రక్క నిష్ఫలప్రణయముచేఁ గలిగిన తీవ్రతర యాతన—ఏమిసేయుటకును దోఁచదు. అస్మానుఖానిహలోకమున తనజీవనము కేవలభారమాత్రమేయని తలంచి దారుణక్లేశము ననుభవించుచుండెను. ఆసమయమునం దాకస్మికముగ నెవ

గోవచ్చుచున్నట్లు ధ్వని వినఁబడియెను. అస్మాన్ లేచి మార్గమునొద్దకు వచ్చి నిలువఁబడియెను. [illegible] తోఁగూడిన వద నముఁగలిగి గొప్పతేఁ [illegible] యున్న [illegible] నిసాఖా [illegible] పలుకవచ్చెను. అస్మాన్ఖా [illegible] గౌరవిం చెను. వృద్ధుఁడైన యిసాఖానును ప్రభువగు నస్మాన్ఖానున కుచితరీతిని మర్యాదలను జరిపినపిదప నిరువురు నుచితాసనముల నెక్కిఁ గూర్చుండిరి.

అ—మీరిప్పు డెందులకు వచ్చితిరి? క్రొత్తసమాచారము లేమైన నున్నవా?

మం—జగత్సింహునకుఁ గారాగారనందన విధింపఁబడినదను సంగతి యేలికకుఁ దెలియకుండనున్నదా?

అ—ఆసమాచారము నాకుఁ దెలిసినది. అందువలన మన కేమైన లాభనష్టములున్నవా?

మం—కొలఁదిగ నుండుననియే చెప్పవలసియున్నది. మాన సింహమహారాజు మనతోఁ జేసిన యేసంధిననుసరించి యుభయపక్షము లయందును గార్యము లింతవఱకును నడపఁబడుచుండెనో, ఆసంధి కక్బరుఘాదుషా యంగీకరింపలేదని తెలియుచున్నది. మానసింహుఁడు చేసినసంధి కక్బరుఘాదుషా యంగీకరింపకుండ నుండఁజాలఁడనుటయు నిజము. అయినను నాతనికది సంతోషజనకమైనదికానప్పుడు దాని నన్యథాచేయుటకు సమయమును జూచుకొనుచుండును

అ—జగత్సింహుని కారాగారవాసశిక్షకును నావ్యాపారమునకు నేమిసంబంధమున్నదని మీరూహించితిరి?

మం—సంబంధమున్నదనియే నాయభిప్రాయము. జగత్సిం హుఁడు మననగరమునందు బందీగానున్నప్పు డాతనియెడమనము నడ పినప్రవర్తనమువలన నాతనికి విచారము కలిగినదని యెంచుట కవ కాశమేమియు లేదు. మనయందాతఁడు విరక్తిఁజెందియుండ లేదని చెప్పుట కించుకంతయు సంశయములేదు. విషయములనన్నిఁటిని వివర ముగా విప్పిచెప్పుటకు నాకిష్టములేదు. కాని, మనమైఁబగఁదీర్చుకొనుట కాతని కిష్టముగానుండఁజాలదని చెప్పుటకు వేఱుకారణము లున్నవని మాత్రము నాహృదయమునకుఁ దోఁచుచున్నది.

వృద్ధమంత్రి యేయభిప్రాయముతో నీతునివాక్యములను నుడివెనో యాయభిప్రాయము నస్మాన్‌ఖాను తెలిసికొనియెను. జగత్సింహునియందయే పాటుఁగలయాసక్తిని సూచింపవలయుననునభిప్రాయముతో నట్టిమాటలను వృద్ధమంత్రి నుడివెనని యస్మాన్ గ్రహించెను. ఆమాటలనువినుటచే నస్మానునిహృదయమునం దేకకాలమున సహస్ర వృశ్చికములు కుట్టినట్లయ్యెను. అతఁ డతికష్టముతోఁ దనహృదయభావములను వ్యక్తపడకుండఁ గప్పిపుచ్చుకొని మంత్రిమాటలకుఁ బ్రత్యుత్తరముగ "జగత్సింహుడు మనకనుకూలుఁడై యుండుటచే మనకు హితకరమగుమాటల నక్బరునితోఁ జెప్పుట కాతని కవకాశము చిక్కినచో నిప్పుడు నడచుచున్నట్లే యిఁకముందును పఠానులకును మొగలులకును మైత్రినడచునట్లాతఁడు చేయఁగలఁడనియు నిప్పుడాతఁడు బందీగానుండుటచే మనకుహితముచేయునట్టి యవకాశములేదనియు మీయభిప్రాయముకాదా?" అనియెను.

వృద్ధుఁడు సంకుచితభావముతో "సేవకుఁడట్లే యోచించుచున్నాఁడు" అనియెను.

అ—మీరభిజ్ఞులు, ప్రవీణులు విశేషించి నాకు జనకసమానులు. అందుచే మీమాట కెదురాడ నాకధికారము లేదు. కాని మిమ్ములనొక్కమాట యడుగుచున్నాను — ఈసంధివలన మనకుఁ గలిగిన విశేషలాభ మేమున్నది? మనము మనబాహుబలముచే శరీరములయందలిరక్తమును వెదజల్లి మనకోశాగారమునందలి ధనమునంతను వ్యయముచేసి ప్రాయికముగా వంగదేశమునంతను స్వాధీనముచేసికొంటిమి అప్పడాధరపురయుద్ధమునందు జయమునుబొంది మేదినీపురమునను,వర్ధమానపురముప్రక్కవఱకును మనయధికారమును స్థాపించియుంటిమి ఈసంధితో మనము క్రొత్తగాజయించిన రాజ్యమునంతనువిడిచిపెట్టవలసివచ్చినది. అంతియేకాకుండ జగన్నాథునిమందిరమును పూరిమండలమునుగూడ మొగలులస్వాధీనము చేయవలసివచ్చెను. అట్టిసంధి లజ్జాస్పదమును నసహ్యాకరమును నైయున్నది అక్బరీసంధిని భంగము చేసినను మనమందులకు విచారింపవలసిన యావశ్యకతయేమియును లేదు.

మంత్రి కొంచెముసేపు మౌనముగ నాలోచించి పిదప "నే నావిషయమున నేలికసన్నిధానమున నేపక్షముగను జర్చింపఁజాలను. కాని మనమిప్పుడు దుర్బలులమైయున్నామనిమాత్రము మనవిచేయుచున్నాను" అనియెను.

అ—నిజము! మానసింహున కెదురుగ నిలువఁగలిగిన బలశాలులెవరును మనకడ నిప్పుడు లేరనుట నిశ్చయము. మీ రాలోపమును బూర్తిచేయుటకు యత్నింపఁగలరా?

వృద్ధ—ఏలిక యెఱుంగని దిసుమంతయును లేదు. నేనిప్పుడాభ్యంతరికములైన రాజకార్యముల ననేకవిధముల నిర్వహించుటలో మునిఁగియున్నాఁడను. అందుచే మరి యే కార్యవిచారమునందును నా మనసును బ్రవేశపెట్టుట కవకాశము లేకున్నది

అ—మీహృదయము నా రాజకార్యనిర్వహణమునందే యుంచెదరుగాక! ఈవయసునందు మీహృదయము యుద్ధవ్యాపారముల విషయమున పనిచేయఁజాలదు. ఈస్థితియందెప్పుడును మీరు సంధిని, శాంతినే గోరుచుందురనుటకు సందేహము లేదు. మీరు నన్ను క్షమింపవలయును. వర్తమానమున నడచుచున్న యీసంధి కేవల మవమాన జనకమని నా యభిప్రాయము. అనుకూలమే కానిండు అసహ్యమైన యీసంధి బంధమును ధ్వంసముచేసి మొగలాయీల కెదురుగ రణక్షేత్రమున నిలువఁబడి యుద్ధముచేయుటయే నాకుఁదృప్తికరము. అందులకుఁగావలసినవానినెల్ల సిద్ధముచేసి పిదప నా వృత్తాంతమును మీ కెఱింగించెదను.

మం—ఆవిషయమున నేనిప్పుడేమియుఁ జెప్పను. నేనిప్పుడు విన్నవింపవలసిన స్వల్పవిషయమొకటి కలదు. మానసింహమహారాజు శీఘ్రకాలములో పూరికి రానైయున్నాఁడు.

అ—మంచిదే. కాఫరులు కుత్సితకాష్ఠఖండము నీశ్వరుఁడని నమ్ముచుందురు. మొగలాయీశ్యాలకుఁడగు మానసింహుఁడును నా యీశ్వరపూజకై పూరికి వచ్చుచుండెనా?

మం—రావచ్చును. అతఁడు విస్తారసన్నాహముతోడనే వచ్చుచున్నాఁడు.

అ—ఆతనియిష్టము. సంధిసూత్రానుసారముగఁ బూరిని మనము వారికి విడిచిపెట్టినపిదప బంగాళా దేశపు సుబేదారుఁడగు మానసింహుఁడు సమారోహముగా రావచ్చును భిక్షుకులును బోవచ్చును దానివలన మనకైన దేమి? మనకేమిసంబంధము ?

మం—మనకుఁ గొంచెముసంబంధమున్నది. మానసింహమహారాజు పూరికిఁ బోవుచున్నాఁడు. కావునఁ జాజమూర మార్గము మన రాజ్యము లోపలినుండియే వెళ్ళవలసియున్నది

అ—ఆతఁడిచ్చవచ్చినట్లు వెళ్ళవచ్చును రాజమార్గమున కభ్యంతరము లేదు. ఆతఁడన్నమాటయేమి ? అందఱును బోవచ్చును.

మం—అప్పుడు మనము చేయవలసిన కార్యమున్నది.

అ—ఏమికార్యము ?

మం—అతఁడు మనరాజ్యపుటెల్ల లోనికివచ్చినప్పుడు మనమాతనికి సన్మానము చేయవలసినవిధి యున్నది

అస్మాన్‌నిముఖముపై మేఘము క్రమ్మినట్లయ్యెను.

ఆ... అని యెంకులకు ?

మం—మనము సంధిసూత్రముచే బద్ధులమైయున్నాము. అతనిని సన్మానింపక పోయినచో పాదుషా కవమానము చేసినవారమగుదుము మానసింహుఁ డక్బరు పాదుషాయొక్క ప్రతినిధి.

అ—ఏవిధమైన సన్మానము చేయవలయును?

మం—మనరాజ్యపుటెల్లలలో నున్నంతవఱకు నతనితోఁగూడ నుండవలయును

అస్మాన్ ఖాను సింహాసనమునుండి లేచి యాగదియందిటునటు కొంచెముసేపు పదపరిచారముసేయుచుఁ దటాలున మంత్రికెదురుగ నిలిచి "అట్టి యవమానము ను సహింప జాలను. మానసింహుఁడు జగద్విఖ్యాతుఁడైన పరాక్రమశాలియే యగును. మానసింహుని బాహుబలముచే నక్బరునట్టి గౌరవముండుటయు నిజము మానసింహుఁ డక్బరుని కుటుంబము లోఁ జేరినవాఁడనుటయు వాస్తవమే. మానసింహుఁ డొక దేశమునకు భూపతియు నగును. అట్లయినను

నాతఁడక్బరునకు దాసుఁడై యున్నాఁడు. మనమిప్పుడు బంధీ నులమై యున్నను స్వతంత్రరాజులము అక్బరునకు సమకక్షులము ఘట నాచక్రముచే నిప్పుడు దుర్బలులమై యుండుట నిజమే. అయినను నింత వఱకును మనమక్బరుపాదుషాతో హోరాహోరీగాఁ బోరాడుచునే యున్నాము — జయాపజయములమాట యట్లుంచుము — కాని, మనమెప్పు డును నేకారణమువలనను నెవరికిని — ఒక్కరికైనను — ప్రణతులమై యుండ లేదు. మనమిప్పుడును నొరిస్సాయందు స్వతంత్రప్రభువులము. ఇట్లుండఁగా నక్బరునిప్రతినిధియొక్క పాదుకలను మోసికొనుచు నాతని నాశ్రయించి కూడఁగూడఁదిరుగుట కే నింతమాత్రము నంగీకరింపను" అనియెను.

మం — మహారాజుకొద్దనుండి యుత్తరమొకటివచ్చినది. అని చెప్పి యావృద్ధుఁడు తనకలువుటంగీజేబునుండి యొకయుత్తరమునుదీసి యస్మానుఖానునిచేతియందిడియెను. అందిట్లు వ్రాయఁబడియుండెను. "మానసింహమహారాజు స్వధర్మపాలనార్థమై పురుషోత్తమ క్షేత్రయా త్రను జేయనున్నాఁడు. ఒరిస్సాదేశమున నొరిస్సానవాబుల ప్రదేశములోఁ బ్రవేశించినతోడనే కొత్తనవాబు లిరువురును నాతనిసందర్శనము చేయుదురని నమ్ముచున్నాఁడు" ఉత్తరము ఇసాఖానునిపేర వ్రాయఁ బడియుండెను.

అస్మన్ఖానాయుత్తరమును జదివి తిరిగి మంత్రి కిచ్చివేయుచు "దీనికి బ్రత్యుత్తర మెట్లువ్రాయవలయునో ఉపటదిచినమున మీకుఁ దెలియఁజేసెదను. మానసింహుని యాధైర్యము నాకు జా. విరక్తిని గలుగఁజేయుచున్నది" అనియెను

మం — నేను సెలవుఁగైకొనియెదను. నేనిటనుండి వెడలిపోవు టకుఁబూర్వ మేలికసమక్షమున నొక్కమాటను మనవిచేయవలయునని యున్నది.

అ — చెప్పవచ్చును.

మం — మానసింహమహారాజు మొగలులకును బఠానులకును నడుమచేసిన సంధియంతయు జగత్సింహుని ప్రయత్నములచే నెరవేరి

నడిగనున్నది. మనమావిషయమును జ్ఞప్తియందుంచుకొనుట న్యాయము — మఱియొక్కమాట — మన మాసంధిబలమువలన నుత్కలదేశమునకు స్వాతంత్ర్యాధికారమును బొందినవారమైయున్నను మన మక్బరునకు లోఁబడియుండునట్లంగీకరించియున్నాము. మానసింహామహారాజు శిబిరమునకు బోయి యాతనిని మనము సన్మానింపవలయును. ఆతనికిఁ గానుకల నొసంగి యాతఁడొసంగు బహుమానముల నంగీకరించి సన్మానముల నందఁజేయవలయును. మనము విధిప్రకారము మానసింహ మహారాజున కనగతులమై యుండవలయును. పాదుషాకు సంపూర్ణముగా లోఁబడియుండి యుత్కలదేశ స్వాతంత్ర్యమును బొందియున్నాము. ఇవియన్నియు నింతశీఘ్రకాలములో మఱవకుండ నుండుట మంచిది.

అ — నేనావిషయములను గొంచెమేనియు మఱవలేదు. ఆశశంకము నాహృదయమును బీడించుచున్నది. జయపకీర్తి శీఘ్రకాలములోనే లుప్తమైపోఁగలదు.

మం — (లేచినిలుచుండి) వేఱువిధముగా నవస్థాంతరము సంఘటించువఱకును మానసింహామహారాజక్బరుపాదుషా ప్రతినిధియని తలంచి యాతని కుచితసన్మానములను జేయుట మనకువిధి అట్లుచేయక మనమన్యథా నడచుకొంటిమేని పాదుషాతో మనకు విరోధము తప్పదు. మనమేవిధముచేతను బ్రస్తుతమున నక్బరున కెదురుగ నిలువఁజాలము. ఈవిషయములన్నిఁటిని యోచించి పిదప కర్తవ్యము నవలంబింపవలయునని నాప్రార్థనము. నాకు శరీరమునందు బలములేదు. వార్ధక్యముచేతను దత్సంబంధములైన యితర వ్యాధులవలనను బీడింపఁబడుచున్నాడను. చాలకాలము జీవించియుండఁగలనని తోఁచదు. జీవించియున్నంతవఱకు మాప్రభువుల కవస్థాంతరము సంభవింపకుండ నుండవలయునని నామనోరథము. సెలవుఁగైకొని పోయెదను.

సముచితశిష్టాచారములను నిర్వర్తించినపిదప మంత్రి యుటనుండి వెడలిపోయెను.

పదియవ ప్రకరణము.

విచారపీడితుఁడైన యస్మాల్ ఖాను మెల్ల మెల్లగ గదిలోనుండి యీవలకువచ్చెను. మానసింహుఁడియుత్తరమును నాదేశసూచకమైన యాజ్ఞాపత్రిక (పర్మానా)గా భావించుకొనియెను ఆతడు తనహృదయమునందు "పఠానులు డిల్లీపాదుషాకు వశులైనట్లంగీకరించినను వారి మనోరథములేమైన నీడేరెనా? సంధివలన మొగలాయీ లుపకృతులు కాలేదా? మాతోఁజేసినయుద్ధమునందు మానసింహునకు నష్టము సంభవింపలేదా? సర్వస్థుఁడైన నవాబు ధారాపురయుద్ధమునందు మానసింహునోడించి యాతనితనయుఁడైన జగత్సింహుని బందీగాఁదీసికొని వచ్చెను. అంతేకాకఁ వంగదేశమునందు విష్ణుపురమావఱకును నధికారమునుగూడఁ జేసియుండెను. జగత్సింహుని మాచేజిక్కినప్పుడాతనినేమిచేసినను జేసియుండవచ్చును అట్లుచేసినచో మానసింహునకు మరల సైన్యమును సమకూర్చుకొనుట కవకాశముకలిగియుండక పోవును. ఈలోపలనవాబు మరికొంతప్రదేశము నాక్రమించుకొనినచో మేము వంగదేశమునంతను స్వవశముచేసికొనియుందుమనుటకు సందేహమించుకంతయును లేదు. కాని యింతలో నవాబుబహాదూరుమరణము సంఘటితమైనది. ఆకస్మికముగా సంభవించిన యావిపత్తునందుఁ జిక్కుకొనియుండుటచేఁ గాతరమువలన నెటుచేయుటకు నవకాశము లేక పోయినది. ఆసమయమున యుద్ధమునకుసిద్ధమగు టుచితముకాదని యెంచి సంధి కంగీకరింపవలసివచ్చినది. పఠానులెప్పుడును భీరువులై యుద్ధమునుజేయలేక సంధిబంధమున కంగీకరించియుండలేదు. రణరంగమున వారెప్పుడు నసమర్థులని యనిపించుకొనియుండలేదు మొగలాయీసైన్యములన్ను నాశనముచేయుటయందు వారెన్నఁడును తూతులయి యుండలేదు. జగత్సింహుని నాతనితండ్రి శిబిరమునకుఁ బంపి పఠానులు తమయౌదార్యమును గనఁబరుచుకొనిరి అట్టిపఠానుల విషయమున నంతనిర్లక్ష్యమునుచూపి యట్టికఠినాదేశమును బంపి వారు తమకు వశ్యులైయుండిరికదాయని వారియెడ నక్రమముగా వ్యవహరించుట మానసింహున కుచితముకాదు. మానసింహుఁడాయుత్తరమునం

దావిధముగా వ్రాయుటకు మారుగ "క్రొత్తనవాబులు నా యాత్మీయుల లోనివారుగాఁ బరిగణింపఁబడినవారుగను న్నారు. నేనుత్కల దేశము నం దున్నప్పుడు వారిసందర్శనము లభించినచోఁ జాలసుఖనయ్యెదను." అని వ్రాసియుండినచో మేమునిజముగా నుపాయనాదులతోఁ బోయి యాత నినిచూచి యన్యోన్యవిశ్వాసము నభివృద్ధిచేసికొనఁ బ్రయత్నించియుం దుము." అనియనుకొనియెను.

ఈవిధముగా ననేకవిధములైన చింతలచేఁ బ్రపీడితుఁడైన యస్మా నునిపాదము లాతనిబుద్ధికి గోచరముకాకుండఁగనే యాతని నంతఃపుర మువంకకుఁ దీసికొనిపోయెను ఆతనిచింతాసూత్ర మంతటితో నిలువక ముందునకు సాగుచుండెను. లేదు అట్లెప్పుడును కాదు; నాసోదరుఁడు వ్యాపారములయం దుదాసీనుఁడైయున్నాఁడు. ఆతఁడెక్కడకును వెళ్లఁడు నేనునుబోను. మానసింహుఁడు మాయధికారప్రదేశములలోఁ బ్రవే శించినప్పు డాతని నెదుర్కొనుటకు ను నాతని కావశ్యకములైన పదార్థ ముల నాతని కందించుటకును మాసేవకులలో నుచ్చపదస్థుఁ డొకని నియ మించెదను. ఉపాయనాదికము లేమియువలదు"

ఈవిధముగా నాలోచించుకొనుచు నస్మాన్ ఖాను తానేయుద్దే శముతో నటుపోవుచున్నదియుఁ దెలిసికొనకుండఁగనే ముందునకుఁబోవు చుండెను గర్వితుఁడైన మానసింహునితనయుఁడు చేఁజిక్కినప్పు డాతనిని నాశనముచేయకుండుట యసాధ్యమై పోయినదనియు, నయేషా యా తనియెడ ననురాగిణియై యుండెననియు, నాతఁడామె యం దాసక్తుఁడు గాకపోయినను సంతమాత్రమునఁ దనకేమియు లాభములేదనియు, నా తఁడు ప్రాణములతో నున్నంతవఱకు నయేషా యాతనిని మఱవఁజాలద నియు నాతఁడీప్రపంచమున నున్నంతకాలము నయేషాహృదయమునం దుఁ దనకీషణ్మాత్రమును స్థలము దొరకదనియు, జగత్సింహుఁడు తనకు కేవలము శత్రువనియు, నతఁడు బందీయై యున్నను నాతనిజీవములతో నుంచుట సరికాదనియు ద్వంద్వయుద్ధమునఁ దానోడిపోయినంత మాత్ర మున నాశత్రుత్వమును విడుచుట సరికాదనియుఁ, దనకాతఁడు పరమ శత్రువనియు, నతఁడు కన్నులకుఁ గనఁబడకపోయినచో నామె యాతని యెడ ననురాగమును గలిగియుండఁజాలదనియు, నాతఁడు మరణించి

నచో నయేహాయనురాగము తుదముట్టుననియు, మిమచేనైననేమి, బలముచేనైననేమి జగత్సింహుని నాశనముచే కుటయే తనకు వ్రతమనియుఁ బదింబదిగ ననుకొనుచు నస్మానుఖాను ముందునకుఁ బోవుచుండెను.

ఇట్లు పోవుచుండఁగా నాకస్మికముగఁ బ్రక్కగదిలోనుండి రమణీకంఠస్వరముతో "అస్మాన్! అస్మాన్!" అను కోకిలధ్వని విననయ్యెను.

వినటతోడనే యస్మానుని సర్వవిచారగ్రంథులును విచ్ఛిన్నములైపోయెను. ఆత డాశబ్దమువచ్చిన వైపునకుఁ బరికించెను. కొంచెము దూరములోఁ బ్రౌఢయస్కయగు నొకసజీవదేవీ ప్రతిమయుండెను. ఆమెయే నవాబు కటుల్‌ఖానుని కాశ్మీరబేగము—అస్మానుఖానునకు సవతితల్లి. అయేహాకాఁమె పెంపుడు తల్లి. దర్శనమాత్రము చేతనే యస్మానుఖా నతిభక్తితో నామెపాదములకు నమస్కరించెను.

బే—ఇప్పుడే నీప్రశంస వచ్చినది. నిన్నిక్కడకు రమ్మని వర్తమానమంపితిని. నీవంతఃపురమునకువచ్చినచో లోపలకుఁ బిలువవలసినదని మీాజననితోఁ జెప్పియుంటిని.

అ—(సవినయముగ) ఆజ్ఞయేమి?

బే—(ఉద్రిగ్నభావముతో) ఇట్లునిలుచుండి మాటలాడుట యెట్లు? మాటలాడవలసినవిషయము చాలఁగలదు. నీవు సావధానచిత్తముతో వినవలసియున్నది. గర్భవాసమున జన్మించినకుమారుఁడు దక్క మఱియెవరును బేగములగదులలోనికి రాఁగూడదని నవాబుగారి యాజ్ఞ—నీవు నాగర్భవాసమున జన్మించిన బిడ్డవేయని నాయభిప్రాయము అందుచే నీవు నాగదిలోనికివచ్చి కొంచెమునేపు కూర్చుండి యావశ్యకములైన కొన్నిసంగతులను మాటలాడవలయును అందులకు నీకాక్షేపణ మేమున్నది?

అ—(ఇంచుక యోచించి) మీారు నాకు విమాతలైనను నేను కన్నతల్లిగ భావించి చిరకాలమునుండి భక్తితో మిమ్ముసేవించుచుంటిని మీారయేహాకు జననీసమానలు. అందుచే మీారు నాకుఁ బూజార్హలు—మహాలులోనికిఁ బ్రవేశించుట నియమవిరుద్ధమేయగును. అయినను మీా

యాజ్ఞోల్లంఘనము చేయఁజాలను. మీ యాజ్ఞానుసారముగ లోపలి కరుదెంచెదను.

బే—బిడ్డా! రమ్ము! నేనాజ్ఞనొసంగితిని. అందుచే నీయాజ్ఞో ల్లంఘనదోషము నీకు లేదు. అంతియేకాకుండ నియమముల నేర్పరచుటకిప్పుడు నీవేకర్తవు వచ్చి కూర్చుండుము.

అస్మానుఖా నవనతమస్తకముతో మహలులోఁ బ్రవేశించి గద్దెపైఁగూర్చుండెను అనతిదూరముననే యొకరత్నకంబళముపైఁ గూర్చుండి "అయేషావిషయమున నొక్కమాట చెప్పెదను" అనియెను.

అస్మానునిహృదయము దుఃఖితభావముచే స్పందితమయ్యెను.

అ—ఆజ్ఞయిండు.

బే—నీకు జ్ఞాపకమునున్నదో లేదో నేను చెప్పఁజాలను. అయేషాపినతండ్రి యపరిమితసంపదలను సంపాదించి వాని నయేషాకొసంగి స్వర్గస్థుఁడైనాఁడు. అయేషా యాసంపదలకన్నిటికి నిప్పుడుత్తరాధికారిణి యైనది.

అ—చాలకాలమునకుఁ బూర్వ మీసంగతి నొక్కప్పుడు వినియున్నాఁడనుకాని యదియిప్పుడు బాగుగ జ్ఞప్తియందు లేదు.

బే—ఔను. చాలకాలమునకుఁ బూర్వమే ఇప్పటికిఁ బది సంవత్సరములక్రిందట నయేషాపినతండ్రి లోకాంతరగతుఁడైనాఁడు. అతనిసంపదలకన్నిటికిని నయేషానొక్కతెనే యుత్తరాధికారిణిగాఁజేసి, పంజాబుదేశపుసుబేదారు మీతండ్రికి సమాచారమంపి, దానినంతను నయేషాకొఱకు స్వాధీనముచేసికొనవలయునని వ్రాసియుండెను. స్వర్గస్థుఁడై నవాబు అయేషానొక్కతెనమైనను విడిచి యుండఁజాలకపోవుటచే నిక్కడివారిని గొందరి నక్కడకుఁబంపి యావిభవముతో సంబంధించిన వ్యవహారములనన్నిఁటిని సరిగానిర్వహించుచుండెను ఆసమస్త సంపదలను గాపాడుటకై పోయియుండిన యామనుష్యు లిప్పుడు వచ్చి, "అయేషా ప్రాప్తవయస్కయైయుండుటచే నామె స్వయముగావచ్చి యాయాస్తినంతను స్వాధీనముచేసికొని వ్యవహరింపకపోయినచో నాయాస్తియంతయు దొరతనమువారు స్వాధీనముచేసికొనఁగల"రని చెప్పి

చున్నారు. నీవిప్పుడావ్యవహారమును నిర్వహించుటకు స్వతంత్రుడవై యున్నాఁడవు. ప్రస్తుతమునఁ గర్తవ్యమేమియో నీవు నిశ్చయింపవలయును.

అ—ఈసంగతులన్నియు నిప్పుడు మీకెట్లు తెలిసినవి?

బే—అక్కడిమనుష్యులు మనమంత్రికడకువచ్చి యిట్లుచెప్పినారు.

అ—అయేషా గొప్పవంశమునందు జన్మించినదని యెఱుగుదును. మీసోదరుల కేమిపని?

బే—మాసోదరులు పంజాబుదేశపు సేనాధిపతులు అయేషాస ఆస్తిని విడిచిపెట్టిపోయిన సోదరులు జాగీరుదారులైయున్నారు అయేషా తల్లి సుబేదారుని తనయ.

అ—అట్లయినచో నయేషాతల్లి మొగలాయీస్త్రీయును దండ్రి పఠానుఁడునా? ఈపరస్పరవిరుద్ధఘటన మెట్లుసంఘటించినది?

బే—దానికొక్కటేయుత్తరము. బాల్యమునందుఁ దమతమ ప్రణయవిచారమును దెలుపుకొనుటకు లజ్జయుండదు. మీతండ్రిగారు పఠానులు; నేనోఁ మొగలులకన్యను. ఈఘటన మెట్లుసంఘటించినది?

అ—అదియంతయుఁ దెలిసినది, కాని అయేషా యిప్పుడు స్వర్గస్థుఁడైన కటుల్ ఖానుని తనయగా నున్నది. పఠానులతనయకు నందును విశేషించి కటుల్ ఖానునితనయకు మొగల్ సుబేదారుఁడాస్తి నిచ్చుటెట్లు?

బే—ఆవిషయమున వ్యాఘాతమేమియు నుండదు. అయేషాతండ్రి అక్బరునకత్యంతము ప్రీతిపాత్రుఁడై యుండెడివాఁడు. ఈసంబంధమున నక్బరుపాదుషా స్వయముగా నాజ్ఞాపత్రమును వ్రాసియుండుటచే దానినిమార్చుట కెవరికిని సాధ్యముకాదు. అంతేకాక యొకవిధముగా నయేషా యక్బరునకుఁ బరిచితయై యున్నది. పాదుషా దర్బారునందును నంతఃపురమునందును బరోక్షభావముతో ననేకు లయేషా నెఱింగియున్నారు.

అ—ఇప్పుడు నేనేమిచేయవలయునని మీయభిప్రాయము?

బే—ఏమిచేయవలయునో నేను యోచనసేయలేను. చేయవల సినదానిని నీవే యోచించి చేయవలయును కాని నీకొక్కమాటను జె ప్పక తప్పని సరియగుచున్నది. అయేషా పంజాబునకుం బోవలయునని యిష్టపడుచున్నది.

అ——అదేమి ?

బే——ఆమెకిప్పుడు శరీరమునందు స్వస్థతలేదు. బంగాళాదేశమున బందీయైనతండ్రి మరణించుటచేఁ గలిగినశోకమువలననో మరియేకార ణముచేతనో అయేషా సంతతము చింతాకులయై యుండుచున్నది. ఆమె కాహారమునందుఁ బ్రవృత్తి లేదు. వసనభూషణధారణమునం దభిరుచిలేదు సర్వదా యప్రఫుల్లవదనముతో నుండును ఆమెశరీరము శుష్కించి మలినమైయున్నది. సెలవైనచోఁ గొన్నిదినములు పంజాబు నకుఁబోయి యుండిన సుఖముగానుందునని యనుచున్నది. స్థానపరివర్త నముచే శరీరమునకు స్వస్థతకలుగవచ్చునని తోఁచుచున్నది.

అ——విశేషవిచారకారణమైన విషయము. అయేషాయాస్తిని పరిపాలించుకార్యము నెట్లయినను నిర్వహింపవచ్చును. కాని, అయే షయే యీస్థలమును విడిచి వెళ్ళవలయునని యిష్టపడుచున్నది. అమ్మా! అయేషా యీపట్టణమును విడిచివెళ్లినచో సర్వము నంధకారమై పోవును.

బే—నీవయేషాను మిగులఁ బ్రేమించుచున్నావు. నేనును స్వర్గ స్థుఁడైననవాబును మీయిరువురి శుభసమ్మేళనమును జూచి నేత్రములను సార్థకము చేసికొనవలయునని యాశపడుచుండెడివారము. నవాబు స్వ ర్గస్థుఁడైనాఁడు అభాగ్యనైన నేను జీవించియున్నాను. ఆయాశ యింకను దీరలేదు. ఏదియెట్లుజరుగునో చెప్పఁజాలను. అయేషాస్థితిఁ జూచినచో నిట్లున్నది నీవుసర్వదా చింతాయుక్తుఁడవై యన్యమనస్కుఁడవై యగ పడుచున్నావు. నీవు మహలులోనికి వచ్చుట మానితివి నిత్యము నయే షానుజూచుటతోడనే కాలముగడపు నీవిపుడామె విషయమునుగూర్చి యుచ్చరింపనైన మానితివి మీయిట్టిభావములను జూచుచున్న నాకు మనసులోఁ జాలగష్టముగా నున్నది.

అ—తల్లీ! నాయుపకారము మఱువఁజాలను లేదు. అయేషాకొ
ఱకుఁ బ్రాణములనైన విడుచుటకు సిద్ధముగానున్నాఁడను. కాని, తల్లీ!
అయేషామనస్సునందే జ్వాలలుపుట్టఁజేసినది తానుభస్మమగుచు
న్నది నన్ను భస్మముచేయుచున్నది. ఆజ్వాలలు యీకుఁగూడఁ దగిలి
మీరుఁగూడఁ గష్టములకు గుఱియగుచున్నట్లున్నది. ఇప్పుడామాట
యట్లుంచుఁడు. అయేషాయవస్థకు నా హృదయము విషాద సుధికమగుచు
న్నది. అయేషా యిప్పు డెచ్చటనున్నది? నేనామెను జూడవలయును.

బే—ఇంతకు రెండుగడియలకు బూర్వ మామెయిచ్చట నేయున్న
ది. ఉద్యానవనవిహారమునకుఁ బోయియుండునని తోచుచున్నది. పం
జాబుప్రయాణమునుగూర్చి నీయభిప్రాయము నెప్పుడువచ్చి చెప్పెదవు?

అ—అయేషానుజూచి యామెహృదయభావములను దెలిసి
కొనినపిదప నాయభిప్రాయమును మీకు విన్నవించెదను. నేనిప్పుడు
సెలవుఁగైకొని పోయెదను.

అస్మాన్‌ఖాను విమాతచరణములకు నమస్కరించి మెల్లమెల్లగ
వృక్షవాటికాభిముఖుఁడై వెడలిపోయెను.

పదునోకొండవ ప్రకరణము

ఉద్వేగవిషముచే జర్జరితుఁడై మృతప్రాయుఁడైన యస్మాన్
ఖాను మెల్లమెల్లగఁబోయి వృక్షవాటికలోపలఁ బ్రవేశించెను. అయేషా
యెచ్చటనున్నది? వాపీతటసోపానావళిపై నామె తఱచుగ విశ్రమించు
చుండును. కాని యిప్పు డామెయటలేదు. లతాకుంజమందలి శిలాసన
మున ననేకసమయముల నామెయొంటరిగఁ గూర్చుండుచుండును. కాని
యిప్పు డారూపలతిక యటఁగాన్పింపలేదు. చంపకవృక్షచ్ఛాయయందలి
శిలాసనమునఁ గూర్చుండి యనేకసమయములయం దామె విశ్రమించు
చుండును. కాని యానవీనచంపకవర్ణ యచ్చటనుగాన్పింపలేదు. అనేక
సమయములలో నయేషా విశాలవకుళపాదపపదసమీపమున నొంటరిగఁ

గూర్చుండ ను. కాని యానిరుపమానసజీవపుష్ప మిప్పుడచ్చటను వికసించియుండలేదు గులాబీపూలచెట్లయడవిలోని కప్పుడప్పుడు పోయి యామెపుష్పముల నేరుచుండుటకలదు. కాని సకలకుసుమశోభాహారిణి యైన యాసుందరి యిప్పుడచ్చటను లేదు. అట్లయిన చో నయేషా యెచ్చటనున్నది?

చెప్పవేయకుండ, బరికించినను నెవరును గంటికిఁ గనఁబడుట లేదు. విచారవ్యాకులయముతో నస్మాన్ఖాను ప్రమదావనమధ్యమున నున్నప్రాసాదాభిముఖుఁడై ముందునకుఁ బోయెను. అచ్చట నొకదాసి యాతని కెదురుగవచ్చి యత్యంతగౌరవముతో నభివందనముచేసి "ప్రభూ! నవాబునందిని యీగృహమునందున్నది" అని విన్నవించెను.

అస్మాన ఖాను మిగులమెల్లగ నడుగులనిడుచు లోపలఁ బ్రవేశించెను. లోపల నడుగిడినతోడనే ముఖమునుద్రిప్పి రెండడుగులు వెనుకకువైచెను. అయేషా యేకాకిని; శిథిలవసన; నిద్రిత, ఆస్థితియందు లోపలకుబోవుట యనుచితమని తలంచి యాతఁడు వెనుకకుఁ దిరిగి వచ్చెను. కాని, యదియెంతటిశోభాకాంతి! మర్మరప్రస్తరసమాచ్ఛన్నమైన యావిశాలగృహమునందు ముఖములుతలదిండుపై శిరమునిడికొని భూశయ్యాయం దయేషా నిద్రితయైపడియుండెను. ప్రపంచమునందలి సమస్తశోభారాశియును సృష్టియందలి యాదరమణీయతయును విధాతృనియపూర్వరూపనిర్మాణకౌశలమంతయును నిద్రితయైయున్న యా రమణీదేహమునందొక్కసారిగఁ జేరినట్లు కన్పట్టుచుండెను. ఆసుందరి యించుక మ్లానయై, విషణ్ణయైయుండెను. అందుచే నయేషా సౌందర్యమున కేమైనఁ గొఱతసంభవించెనా? ఇంచుకంతయును గొఱత లేదు. దివాకరునితీక్ష్ణాలోకనముకంటె సుధాంశునిమ్లానమగు సుస్నిగ్ధకాంతి యెట్లధికతరరమణీయమైనదియో, మిగుల స్వచ్ఛముకాకుండ నాచ్ఛాదనాంతరాళమున నుజ్జ్వలముగ వెలుంగుచున్నదీపమెట్లు నయనవినోదకరమో, అట్లే అయేషారూపరాశియును మ్లానమై విషణ్ణమై యున్నను విశేషశోభాయమానమై ప్రకాశించుచుండెను. సుషుప్తియందున్న యాసుందరి మోహినీదేవతవలె నెట్లు విరాజిల్లుచుండెను!

అస్మాన్‌ఖాను గృహములోనికిఁ బ్రవేశించినతోడనే వికళిత వసనస్థమైన యాశోభా మఱుకనఁబడెను. ఆయుత్తరక్షణముననే యాతఁడు వెనుకకుఁ దిరిగివచ్చెను. హృదయరాజ్ఞియగు నావఁ ధుర్యరాశి నింకొకమారు చూడకుండ నాస్థలమును విడిచిపోవుట కాతనికి సాధ్యము కాకుండెను. ఆతఁడు ద్వారముకడ నిలుచుండి యయేషా నిద్రాచ్ఛన్నభువనమోహన శరీరమును జూడవలయునని నయనసంచాలనము చేసెను.

అదేమి ?—అయేషావక్షస్థలముపై నదియేమి? నవీనఘనకృష్ణకేశరచిత్రవేణివలె సూక్ష్మాగ్రములుగల యొకపదార్థమయేషా దేహముపై నొకవైపునుండి వేఱొకవైపునకు విస్తృతమైయున్నది. అదియేమి? అస్మానుఖానున కాపదార్థముయొక్క యొకభాగముమాత్రము కాన్పించినది. ఆపదార్థము నేలపైనుండి లేచి క్రమముగా నాసుందరి వక్షఃప్రదేశమునుండి దేహముయొక్క మఱియొక ప్రక్కకుఁ బోయియుండెను అక్కడనున్నభాగ మాతనినేత్రములకు గోచరముకాలేదు. అతనినేత్రములకుఁ గనబడినభాగము సూక్ష్మాగ్రమైయున్నను గ్రమముగ స్థూలాకారమును దాల్చెను. అదియేమివస్తువై యుండవచ్చును? రజ్జువో కాక కేశరజ్జువోయైయుండవచ్చునా? అయేషాశరీరముపైకి రజ్జువెట్లువచ్చినది. అస్మానుఖానునకు విశేషముగ యోచనలారంభమయ్యెను. ఆతనికిఁగలిగి నయాశోభాసౌందర్య సందర్శనాపేక్షపోయి హృదయమున సంశయము జనియించెను. ఆతఁడు వ్యాకులితుఁడై తోడనే వెనుకకుఁ దిరిగివచ్చెను. కొంచెముదూరములోనున్న దాసిని శీఘ్రముగఁ దనకడకురమ్మని సంజ్ఞ చేసెను.

వచ్చినయామెతో నస్మాన్‌ఖాను "నవాబునందిని నిద్రపోవుచున్నది. అందుచే నేను లోపలకుఁ బోఁగూడదు. నీవు జాగ్రతగ ధ్వని చేయకుండ లోపలికిఁబోయి యామెశరీరముపైనున్న దేదియో చూచి వేగముగరమ్ము. నాకుఁజాలభయమగుచున్నది," అని చెప్పెను.

ఆమెనిశ్శబ్దముగా లోపలికిఁబోయి యానిమిషముననే యత్యంత భయముతో వెనుదిరిగివచ్చి "మహాప్రభూ! ఏమిజరుగనున్నదో చెప్పఁజాలను. నవాబుతనయ యేమాత్రమటుసిటుకదలినను సర్వనాశనము

సంఘటింపఁగలదు. ఆమెశరీరముపైనున్న దొకప్రకాండ కాలసర్పము."
అనిచెప్పెను.

అస్మాన్‌నామాటను విని క్షణకాలము విచలితుఁడై పిదపఁబశ్చిమా భిముఖముగా నిలుచుండి కరుణామయుండైన భగవంతుని దనపై దయ చూపుమని ప్రార్థించెను. పిదపఁ దనకాలిజోడు నక్కడవిడిచి "నీవుకదల కుండ నుండుము. మాటాడకుము. అల్లరిచేయవలదు" అని దాసికాజ్ఞ యొసఁగి నిశ్శబ్దముగా నాగృహమునఁ బ్రవేశించి చూచెను. సాక్షాద్య మునివలె భయంకరమైన కాలసర్పమయేషా వీపునను వక్షస్థలవామపా ర్శ్వమునను జేరి సుఖముగా విశ్రమించియుండెను. ఆయేషాకాలుసేతులు కదపినను, లేక, యేదేనొకవైపున కొత్తిగిలఁబ్రయత్నించినను, మృత్యు స్వరూపమైన యాసర్పము తనపడగనువిప్పి యామెనుకుమార శరీరము ను గఱచివేయును ఎంతటిభయానకమైన యాపద!

అప్పుడస్మాన్‌ఖాను స్థిరబుద్ధిగలవాఁడయ్యెను "సర్పదంశనముచే నయేషా జీవనము తుదముట్టిపోవును. విషజ్వాలచే భువన రత్నము మహా ప్రస్థానమును జేరిపోఁగలదు. అస్మాన్‌ఖాను నిశ్చేష్టుఁడై నిలుచుండి మిడుతు మిడుతుమని చూచుచుండెను. అల్లోన్నడును సంభవింపదు — అదియసంభవము — అంతటియస్వాభావికమైన యప మృత్యువుచే నయేషాజీవనము పరిసమాప్తమగుటయే విధాతయభి మతమైనచో నంతకుఁబూర్వమే యస్మానుని ప్రాణములు బరలోకమును మును జేరియుండవలయును. తరువాత జరుగవలసిన దేదియో జరుగును గాక!" అని స్థిరముచేసికొని మిగులజాగరూకతతో జెప్పవేయునంత లోఁ గాలోపమమైన యాసర్పముయొక్క వాలమునుబట్టుకొని యీా వలకువచ్చెను. ఆక్షణముననే యాకాలసర్పము విద్యుచ్ఛక్తి వేగముతో విచలితమై పడగనువిప్పి వెనుకకుఁ దిరిగెను. అస్మాను తనహస్తమును కొంచెముదూరముగాఁ బెట్టెను సర్పమస్మానును గఱచుటకై తలయెత్తి బుస్సుమని భయంకరధ్వనులను జేయుచు సూదులవలెనున్న తన రెండు నాలుకలను మాటిమాటికివెలకుఁ జూపుచుండెను. అదియయేషానువీడి కొంచెము దూర మీవలకు వచ్చుటనుజూచి యస్మానుఖాను సుశిక్షితుఁ డైన పాములవానివలెఁ గౌశలముతోఁ గఱచుటకు వీలులేనంతట దూర

ములో నిలుచుండి చేయినెత్తుచుఁ బాముసుమరికొంతదూరము తీసికొని వచ్చి మిగులనైపుణ్యమునఁ గుడిచేతితో దానితలను బలముగానదిమి పట్టుకొనియెను. ఈమాటను జెప్పుటకుఁ బట్టినకాలములో సూటవవంతు కాలములోపలనే యీపనియంతయు జరిగిపోయెను తోడనే యాసర్ప మాతని దక్షిణహస్తమును బలముగాఁ జుట్టుకొనియెను. చేతిమణికట్టు మొదలు కంఠమువఱకును జుట్టుకొనియెను.

అస్మాన్ఖానా యవస్థయందే యచ్చటనే మోకాళ్లునేలపై నాని కూర్చుండి పాముచుట్టుకొనిన కుడిచేతితో నెడమచేయినిజేర్చి రెండుచే తులను బైకెత్తి "దేవాదిదేవా! నీమహిమను సంపూర్ణముగాఁ దెలిసి కొనినవారెవరు? నీవు నావంటి యల్పప్రాణిమూలమునఁ బ్రపంచము నందంతటను సర్వశ్రేష్ఠమైన జీవనసారరత్నము యొక్క ప్రాణరక్షణమును జేసితివి. అది నీయపారకృపాకటాక్షము కాదా!" అని స్తోత్రము చేసెను.

సర్పముచుట్టుకొని యున్నచేయి మిగులనొప్పి యెత్తుచుండెను. అస్మానఖాను మెల్లమెల్లగ నిశ్శబ్దముగ గృహమునుండి యీవలకు వచ్చెను.

మార్గముకడ నిలుచుండియున్నదాసి భయానకమైన యాకార్య ములనన్నిఁటిని బ్రత్యక్షముగాఁజూచి భయముచే వణకుచు నటనిలువఁ బడి "మహాప్రభూ! మీరుధన్యులు. ఇప్పుడేమియుపాయము? పాముసు జేతినుండి తీసివేయుటయెట్లు?" అనియెను.

"దీనిని జేతినుండి విడిపింపశక్యముకాదు. దీనిని ఖండఖండము లుగ ఖండించినఁగాని పట్టువిడువదు."

"కుడిచేతికిఁ గట్టినట్లున్నది. దానిని ఖండించి తీసి వేయుట యెట్లు?"

"ఎడమచేతితోఁ గత్తినిపట్టుకొని ఖండింపఁగలను—ఇతరులసా హాయ్య మక్కఱలేదు. మఱియెవరును రాఁగూడదు. బీగము చూచి నిచోఁ జాలనలజడి పొందును. ఎవరును జూడకుండ నాకొకకత్తిని దీసి కొనివచ్చి యిచ్చెదవా? మిక్కిలి శీఘ్రముగా రావలయును. త్వరగాఁ బొమ్ము."

దాసియు "చిత్తము" అని వెడలిపోయెను. సర్పము గట్టిగాజుట్టు చుండుటచే నాతనికి యాతన మిక్కిలి హెచ్చయ్యెను.

దాసి కత్తిని తీసికొనివచ్చెను. అస్మానుఖానామెతో "నీవీపా మును జూచుచుండవలసిన పనిలేదు. నవాబునందినియొద్దకుఁ బొమ్ము. ఆమె మేలుకొన్నను నీసంగతి నామెకుఁ దెలియనీయకుము" అనియెను

"చిత్తము. నేను సన్నిధానమునం దుండనక్కఱలేదా? నా వలనఁ గావఁలసినపని యేమియును లేదా"

'నీవలనఁ గావలసిన కార్య మేమియును లేదని యే తోఁచుచున్నది. కావలసినచోఁ బిలిచెదను. నీవు నవాబునందినియొద్దకుఁ బొమ్ము. ఆమె కింతలో మెలకువరాదు. వచ్చిన నామె కీసమాచారము తెలియఁ గూడదు"

దాసి లోపలకుఁ బోయెను. కాని, యస్మానుఖానునిహస్తము నుండి యానాగపాశ మెట్లువిడిపోవునో చూడవలయునను కౌతూహల ము నామె యడంచుకొనలేక ద్వారము లోపలిప్రక్క నిలుచుండి యస్మానుఖాను చేయుకార్యముల నన్నిఁటిని జూచుచుండెను.

అస్మానుఖాను మిగులనేర్పుతో నెడమచేతఁ గత్తినిధరించి సర్ప దేహమును ఖండింపఁదొడంగెను. అది యతిభయంకరమైన లోమహా ర్షణకార్యమైయుండెను ఆవిషయమునుగూర్చి విస్తారముగా వర్ణనము సేయుట ప్రస్తుతమున కావశ్యకము కాదు. సర్పశరీర మనేకస్థలముల యందు నఱకఁబడియెను. కాని ఖండింపఁబడిన యేభాగమును సంపూ ర్ణముగా విచ్ఛిన్నమై విడిపోలేదు. ఆచరియు సూక్ష్మాగ్రభాగ మంగీని భేదించికొని తనశరీరముపై గాయముచేయు ననుభయముచే సర్పశరీ రము ముక్కలుముక్కలుగా విడిపోవునట్లు తుదవఱకును ఖండింపలేదు. సర్పరక్తముచే నాతనిదుస్తులయం దచ్చటచ్చట రక్తమయ్యెను. ఖండ ఖండములుగా ఖండింపఁబడిన యాసర్పశరీరము పరస్పరసంలగ్నమైన యొకమాలికవలె వ్రేలాడుచుండెను. అయినను నరకఁబడిన ప్రతిఖండ మును భయంకరముగఁ గదలుచుండెను. దానినిచూచి యస్మాన్ ఖాను లేచినిలుచుండెను. సర్పశరీరము వ్రేలాఁడుచు నేలను దాకుచుం డెను. దాని దేహమంతయు ముక్కముక్కలుగ నరకఁబడియెను. నోటి

యొక్క స్వల్పదూరము నరకఁబోలేదు. పిదప రెండుచేతులతోను సర్పమునెత్తి యధికబలముతో నాగారమందున్న యొకస్థలమునకు విసరివైచెను. ఆస్థలమునందుఁ బడిన యాపాము మొండెము పటపటకొట్టుకొనుచు మాటిమాటికి నోటిని దెరచుచుండెను. ఆసర్పరాజుయొక్క దుర్దశ నస్మాన్‌ఖాను ప్రత్యక్షముగాఁ జూచి దానినిఁగూర్చి యప్పుడు చేయవలసిన దేమియు లేదని యోచించి యాతఁడు చేతులను గాళ్లను గడుగుకొనుటకై సరోవరాభిముఖుఁడై వెడలిపోయెను.

పండ్రెండవ ప్రకరణము.

నవాబునందినియగు నయేషాకు నిద్రాభంగమయ్యెను. దాసి యెదురుగఁబోయి నిలుచుండి వందనముచేసెను. అయేషాయభిప్రాయానుసారముగ దాసి యామెదుస్తులను సవరించి పిదప గులాబియత్తరుచే సిక్తమైన యొకవస్త్రమును దీసికొనివచ్చెను. అయేషా యాకరవస్త్రముచే మొగమునదుడిచికొని దాసితో "మోతీ! నీవిక్కడ నెంతసేపటినుండియున్నావు?" అనియెను.

మోతి—అమ్మా! మీరిక్కడకు వచ్చినప్పటినుండియు నే నిచ్చటనే యున్నదానను.

అ—ఇప్పుడు నేనొకకలఁగంటిని; ఎవఁడో యొకఁడు నన్నుముట్టుకొనినట్లును ఆతని దేహ మత్యంతశీతలమై యున్నట్లును గనఁబడినది. నీవు నా దేహముపైఁ జేయి వైచితివా?

మో—అమ్మా! లేదు.

అ—ఇక్కడకు మఱెవ్వరైనవచ్చిరా!

మో—ఔను! హుజూర్ వచ్చినారు.

అ—వచ్చినవారెవరు ?

మో—నవాబుసాహేబు.

అయేషా కుపితఫణివలె ఫూత్కారముసేయుచు "ఏనవాబుసాహేబువచ్చినాఁడు? నేను నిద్రఁబోవుచున్నదానను. నాదుస్తులు సడలి శరీరమును సరిగాఁగప్పియుండలేదు. నేనాస్థితియందున్నప్పుడు

వారెందులకువచ్చినారు? ఇప్పుడాయన యెక్కడనున్నాఁడు?" అని యడిగెను. మోతీ భయముతో "సంగతులనన్నిఁటిని విన్నవింపరాదని నాకాజ్ఞయైనది. అమ్మా! ఆయన యిప్పుడు వసారాలో నుండవచ్చును." అనియెను.

అయేషా లేచినిలుచుండెను. క్రోధహేతువుచేఁ బార్శ్వమునకు పడబడిన యామె కంఠము విరుగులసుందరముగఁ గన్పట్టుచుండెను. అతి విస్తృతములైన యామె నేత్రములు నిద్రాభంగము వలనను, క్రోధము వలనను కొంచెమెఱ్ఱబడియుండెను. అపతిదీర్ఘమైన యామె శరీరము కొంచెము చంచలమైనట్లు కన్పట్టుచుండెను రాజరాజమోహిని కెంతయు పూర్వరూపకాంతియున్నది! ఆమె "విషయములనన్నిఁటిని విశదముగా జెప్పకుండ నిషేధమున్నదా? ఆయన నాతోఁ డితర సామాన్యులవలెఁ జెడుగుచేయవలయునను నభిప్రాయముతోఁ నిద్రబోవుచున్న సమయమున నాగదిలోనికిఁ బ్రవేశించెనా? ప్రవేశించి యజ్ఞానావస్థలోనున్న నన్ను గౌఁగిలించుకొనెనా? రమ్ము నడువుము అతఁడెక్కడనున్నాఁడో, నాకుఁ జూపుము" అనియెను.

కుపితయు, నభిమానినియు నైనయయేషా యాగదినుండి బయలువెడలెను; మోతియు నామె వెనుకనే వచ్చుచుండెను. వసారాయందస్మానుఖాను లేఁడు అయేషా "మోతీ! నవాబిచ్చటలేఁడు. ఎచ్చటనున్నాఁడో చూపుము" అనియెను.

మోతియుఁ గొంచెముదూరము ముందునకుఁబోయి చూచెను. అస్మానుఖాను కాలుచేతులను గడుగుకొనివచ్చి సరోవరతీరప్రదేశమునందుఁ గూర్చుండియుండెను. మోతి చూచివచ్చి "అమ్మా! ఆయన సరోవరతీరమునందున్నారు." అనియెను.

అయేషా యచ్చటకుఁబోయెను. మోతి యిప్పుడొకవిషమ వ్యాపారము సంఘటింపనున్నదని యుఁ జానాసమయమున సమక్షమునందుండుటనుచితమనియుఁ దలంచి ముందునకేగక యచ్చటనే నిల్చుండియుండెను.

అస్మానుఖా నయేషాయలంకారశింజితధ్వనులను దూరమునుండి విని లేచినిలుచుండెను. నవాబునందిని మరింతసమీపమునకు వచ్చు

టనుజూచి యస్మానుఖాను తనహృదయమున "నేనిప్పు డేమిమాటాడ వలయును?" అని యోచించుకొనుచుండెను. కాని, యాతఁ డేమాట యు మాటలాడవలసిన యావశ్యకముయే లేకపోయెను. అయేషా మిగుల సమీపమునకువచ్చి క్రోధకంపితమగు సుత్తేజితస్వరముతో "నవాబ్ సాహేబ్ ! మీకిది యుచితమేనా? నేను నిద్రితను; శిథిల వసనను; ఒంటరిగనున్నదానను. నేనాయవస్థయందున్నప్పుడు మీరు నాగదిలోపల కెందులకుఁ బ్రవేశింపవలసివచ్చినది? మీరు పూజ్యుల నియు మహాపురుషులనియు హీనకార్యములయందుఁ బ్రవేసింపరనియుఁ జాలకాలమునుండి నమ్మియున్నదానను ఇప్పుడు మీరేకారణముచే నాయనుమతిలేనిదే నేనునిద్రించుచున్నప్పుడు నాగదియందుఁ బ్రవే శించినీచవృత్తి కొడంబడితిరి'" అనియెను.

అస్మా—(అధోవదనుఁడై ధీరస్వరముతో) నేను నాబుద్ధిపూర్వక ముగ లోపలకు రాలేదు. ఒకగొప్పయుపాయము సంభవింపనైయుండు టచే లోపలఁ బ్రవేశింపవలసివచ్చినది.

అ—(పూర్వమువలెనే క్రోధవివశయై) మీకది యుత్తమకార్య మేనా? ఎంతటియుపాయము సంభవించినను నంతఃపురమునందు నిద్రిత యైనస్త్రీయున్నగృహములోని కొంటరిగఁ బ్రవేశించుటకు మీకధికార ములేదు. ప్రవేశించి యంతటితోడనే నీవు తృప్తుఁడవుకాలేదు. నీవు నాశరీరమును దాకితివి. ఛీ! ఛీ! నీవొనరించినకార్యము నిందితమైనది.

అస్మా—అయేషా! నీవు నన్నకారణముగ నసంగతముగఁ దిర స్కరించుచున్నావు. నీవు నుడివినట్టియకార్యముల నొనర్చుట కస్మానుఖా నెప్పుడును సమర్థుఁడై యుండలేదు. ఆతఁ డట్టినీచమానవుఁడుకాఁడు.

అ—మరల నట్టియసత్యములను నుడువుటకు నీకుసిగ్గువొడము చుండుటలేదా? నీవిప్పుడు నవాబుగానున్నాఁడవు. అంతఃపురమునందు నీకుఁ బూర్ణాధికారమున్నది. అయినను బరస్త్రీలపై నీవిట్టియత్యాచార ములను నడపుటకుఁ బూనికొనినచో నస్మాన్ఖాన్! నీపాపకార్యము లచే నీరాజ్యసంపదలన్నియు రసాతలమునకంట నడుగంటిపోవునని నిశ్చ యముగాఁ దెలిసికొనుము.

అస్మా—(అవనతశిరస్కుఁడై) అయేషా ! నీవు నన్ను నిష్కా రణముగ నిందించుచు దారుణవ్యథపాలు సేయుచున్నావు నీవు నిద్రితవై యసావధానస్థితియందుంటివని తెలిసికొని లోపలకురాకుండ నీవలనే యుంటిని. ఈవిషయము ద్వారముకడనున్నదాసి పూర్ణముగ నెఱుంగును. కాని నీవొకగొప్పయపాయమునకు గుఱియైయున్నావని యెఱింగి గత్యంతరములేకపోవుటచే లోపలకురావలసివచ్చినది. అప్పుడు నీశరీరమును స్పృశించితిననుమాట యసత్యము. నిన్ను బాగుగాఁజూచుటకైనను నవకాశము లేదు. నీతిరస్కారము నాహృదయముబట్టి వేధించుచున్నది. అయినను నేనేయపాయమునిమిత్తముగా నీవున్నమందిరములోపలికిఁ బ్రవేశింపవలసివచ్చెనో దానినెప్పటికిని దెలుపఁబోను. నీదాసికావిషయము తెలియును. కాని దానిని నీకుఁ దెలుపవలదని తీవ్రముగ నాజ్ఞాపించితిని అయేషా ! నేను నీచకార్యములయందుఁ బ్రవేశించితినని నిందించి నీవు నాహృదయమున కత్యంతతాపమును గలుగఁజేసితివి. జగదీశ్వరుఁడు నీకుమంగళమొనగూర్చుఁగాతమని ప్రార్థించుచున్నాఁడను. కాని నీనిష్ఠురవాక్యములవలనను నాయందునీవగపఱచిన యవిశ్వాసమువలనను నాహృదయగ్రంథి విచ్ఛిన్నమైపోవుచున్నది. సమాధిస్థలమందలి మన్నుతోఁగూడ మన్నైపోవువఱకును నాహృదయజ్వాల కిన్నఁడును నాశనముకలుగదని తోఁచుచున్నది.

అస్మానుఖా నొక్కసిట్టూర్పునువిడిచి ముఖమును మఱియొకవైపునకుఁ ద్రిప్పుకొనియెను.

అ — అస్మాన్ ! నామాటలచే నీవు హృదయవ్యథననుభవించుచున్నావని నేనెఱుంగుదును. కాని యీదినమునందలి నీప్రవర్తనమూలమున నాహృదయము మిగులదుఃఖమునొందుచున్నది. నీవు చెప్పఁగూడదని నిషేధించినరహస్యమును జెప్పకపోయినచోఁ జాలకాలము నీవు బాధపడుచుండుటయేగాక నిర్మలచరిత్రముగల నీవంటిమహాపురుషుని నవిశ్వాసియని తలంచుచుండుటచే యావజ్జీవమును యాతన ననుభవించుచుండుటకుఁ గారణమగును అస్మాన్ ! నీవు నామందిరములోఁ బ్రవేశించుటకుఁ గారణమేమో యెఱింగించు టత్యావశ్యకము.

అస్మాన్‌ఖా నవనతశిరస్కుఁడై చాలసేపు యోచించి పిదప "అయేషా! నాజీవముస్నంతవఱకుఁ దెలుపఁగూడదని నిశ్చయముచేసి కొనిన విషయము నిష్టములేకపోయినను నీబలవంతముచేఁ జెప్పవలసి వచ్చుచున్నది. ఇఁక నేమిసేయుదును! నాతోరమ్ము" అనియెను.

అస్మాన్‌ఖాను ముందునడచిపోవుచుండెను. అయేషా యాతని వెన్నంటి పోవుచుండెను. ఇరువురును ఖండఖండములుగఁ దెగిపడి యున్న సర్పశరీరముకడకుఁ బోయి నిలుచుండిరి అస్మాన్‌ఖాను అయేషా! అదేమియో చూడుము" అనియెను

అయేషాచూచివడఁకుచు "అదియొక భయంకరకాలసర్పము. దానినిపట్టుకొని యారీతిగ ఖండించినవారెవరు? దానితల యిప్పుడును గదలుచున్నది. ఎంతభయంకరముగానున్నది?" అనియెను.

అస్మాన్ — నీవస్వస్థతగానున్నావని నీతల్లివలన నెఱింగి నిన్నుఁ జూచుటకును నీతోఁ గొన్నియితరవిషయములనుగూర్చి యాలోచించు టకును నిచ్చటకు వచ్చితిని. లోపలకుఁ బ్రవేశించినతోడనే యొంటరిగ నిద్రించుచున్న నీవు నాకన్నులఁబడితివి. ఆనిమిషముననే నేనీవలకుఁ దిరిగివచ్చితిని. నీశరీరముపై నాసర్పము పండుకొనియుండెను. నేను బాగుగా దృష్టించి చూడకపోవుటచే నదిసర్పమో మఱియేదైన పదార్థమో తెలిసినదికాదు. తోడనే నీదాసినిఁబిలుచుకొనివచ్చుటకై వచ్చి యామెను లోపలకుఁబంపితిని. ఆమె లోపలకుఁబోయి చూచివచ్చి సర్పమేయని చెప్పినది. ఆమాటవినుటతోడనే నాకుయుక్తాయుక్త విచక్షణాజ్ఞానము నశించిపోయినది. నీవేమాత్రి మజాగ్రతవహించినను సర్పదష్టవగుదువనెడివిచారముచే నేను న్మత్తుఁడనైపోయితిని. గత్యంతరములేకపోవుటచే లోపలఁబ్రవేశింపవలసివచ్చినది. అట్లుప్రవేశించి దానినిబట్టుకొని యిట్లు ఖండఖండములుగాఁ జేసితిని. నీప్రాణముసంరక్షణముసేయుటలో నాప్రాణమును పోఁగొట్టుకొనుటయనునది యొక యల్పవిషయమగుటచే దానిని నీకుఁ దెలుపుటకు నేనిష్టపడనైతిని. కాని యవిశ్వాసరూపమైన నీతీక్ష్ణవిషజ్వాలల కాఁగలేక యావద్వృత్తాంతమును దెలుపవలసివచ్చినది. అయేషా! నిన్ను నిజముగాఁ బ్రేమించుచున్నవాఁడెప్పుడు నితరసామాన్యమానవులవంటివాఁడు కాఁజాలఁడు

అయేషా యీవాక్యములను వినినతోడనే యాకాశమువంక దృష్టినిగుచ్చి చేతులనుముకుళించుకొని కాతరస్వరముతో "ఓపరమేశ్వరా! నీదయలేదు. నీవిప్పుడత్యమూల్యమైన యస్మానుఖానుని ప్రాణమును భయంకరాపదనుండి రక్షణమొనర్చుట నిజముగా నాయదృష్టము" అని భగవంతునిస్తుతించి పిదప సజలనయనయై యస్మానుఖానునికడకు వచ్చి యాతనిహస్తమునుబట్టుకొని "అస్మాన్ ఈసామాన్యస్త్రీనిమిత్తము లోకమున కమూల్యమైన నీజీవనమును మహాపదలలో ద్రోయుటయేమి? నీవు చాల నన్యాయకార్యమును జేసితివి సర్పము నాశరీరమును జుట్టుకొనియెనని నాకిప్పుడు తెలిసినది. నిద్రావేశముచే నింతవఱకును నెవఁడో మనుష్యుఁడు నాశరీరమును స్పృశించెనని యనుకొనుచుంటిని అస్మాన్! నీవు నాపైఁ జిరకాలమునుండియు ననుగ్రహమును జూపుచున్నాఁడవు ఆకరుణకుఁ బరిమితిలేదు అజ్ఞానముచే నిన్ను నేననేకవిధముల గూషించితిని. అన్నా! దయయుంచి నాయపరాధములను క్షమింపవా?" అని వేఁడుకొనియెను.

అయేషా యిట్లుచెప్పుచు నశ్రుపూర్ణనయనయై యస్మానునిపాదములపైఁ బడియెను అస్మానుఖా నత్యాదరభావముతోఁ జేయూతయిచ్చి యామెను లేవఁదీసెను.

అ—నిన్ను క్షమించుటయా! నీవాడిన యానిష్ఠురవాక్యములు నాకర్ణములయందు దమ్ముకమువలె సోకుచుండ నీతిరస్కారమునుగూర్చి నేనాగ్రహించుటెట్లు? అందుచే క్షమించుటనుగూర్చి చెప్పకుము. కాని నీవుభ్రాంతిఁజెంది యవిశ్వాసిననియుఁ జరిత్రహీనుఁడననియు, నీచస్వభావుఁడననియుఁ దలపోయఁజొచ్చితివి. ఆకారణముచే నేనిట్లు ముక్తకంఠుఁడనై ప్రతిఘటించి మాటలాడవలసివచ్చినది.

అయేషా మాటలాడకుండ నధోవదనయై నిలుచుండియుండెను. అస్మానుఖాను చెప్పనారంభించెను. "నీవొకదినమున—అయేషా!—జ్ఞప్తియందున్నదా—వంగదేశమునందలి మనస్సంధావారకారాగారమునందున్న జగత్సింహునియెడల నీహృదయమున నెలకొనియున్న ప్రబలప్రేమసంబంధమైన వాక్యములను ఘంటాపథముగ నుద్ఘోషించియున్నావు—జ్ఞప్తియందున్నదా?— నీయానిశితశరసన్నిభ వాక్యము

లను మాఱుమాటాడకుండ విని సహించుకొనియుంటిని. ఇప్పుడును నీకవ్వుడన్నై సహించుకొనియున్నాను. అయేషా! ఇప్పుడు నీవాడిన నిష్ఠురవాక్యములకు నోరువిప్పి ప్రత్యుత్తర మొసంగుటవలనఁ బ్రణయ విషయము ప్రకటితమైనది. దానిని విని నీవు నన్ను మిగులనసహ్యముగా నెంచఁజాలవు! నాజీవితమరణములును సుఖదుఃఖములును నీచేతిలో నున్నవి.

అయేషా నీరవయు నధోముఖియునై యుండెను. అస్మాను చెప్పఁ దొడంగెను. "అయేషా! వినుము. నేను అత్యాచారిని, అవిశ్వాసిని, కలుషితస్వభావుఁడను—అయినచో నీయాతిరస్కార నిష్ఠురవాక్యము లను వినినప్పుడు నిరుత్తరుఁడనై యుండను. మిషచేనైన నేమి, బలముచే నైననేమి,— ఎప్పుడోయొకదినమున నిన్ను నా భోగపదార్థమునుగాఁ జేసి కొనియుందును. తండ్రియు నిన్ను నాకిచ్చి వివాహముసేయవలయునని యభిలాషపడుచుండెడివాఁడు నీజననియు నీకును నాకును పరిణయము కానందులకై దుఃఖితయగుచున్నది. అందుచే నిన్ను నేను బలాత్కార ముగఁ బరిణయమాడినను నన్నెవ్వరును నిందింపరు. అయిన నామార్గ ము నవలంబించుటకు నాకెన్నఁడును నిష్టముకలుగలేదేమి? నేను నిన్ను మిగులఁ బ్రేమించుచున్నాఁడను. అంతటిప్రేమమును గలిగియుం డుటచేతనే నీయిష్టమునకు విరోధముగాఁ బ్రవర్తింపఁజాలకున్నాఁడను. నీచిత్తము ప్రసన్నముకాకపోయినచో నిన్ను నాజాయగాఁ జేసికొను టకు నాకు సాధ్యముకాదు.

అ—(అస్ఫుటస్వరముతో) నీవు చిరకాలమునుండియు నాపై ననుగ్రహమును జూపుచున్నాఁడవు.

అస్మాన్—నేను చెప్పవలసినదింకను సంపూర్ణముకాలేదు— వినుచుండుము—ప్రత్యుత్తర మొసంగవలసిన యావశ్యకము లేదు. నేనిప్పుడు నవాబును. అంతఃపురమునందు నాయాజ్ఞనిరంకుశమైనది నా మాట కెదురులేదు. నీదేహముమాత్రమే నాకావశ్యకమైనచో— అయేషా! నేను చోరునివలె సమయమునుగనిపెట్టి నీశరీరసంస్పర్శనము సేయనేల? ఇచ్ఛామాత్రమున నెల్లరుఁజూచుచుండ నిష్టమున్నట్లే వ్యవహరించుచు బలాత్కారముగా నీతోఁ గ్రీడింపఁగలను. నేను

భ్రమపడితినైన నట్టివిషయమైన యోచనలు చేయుటలేదేమి? ప్రేమ యున్న తావున నత్యాచారము సంభవించునా? హృదయవిహీనమైన నీ దేహముతోఁ బ్రాణయవిహీనమైన సుఖమునందాస క్తి లేకుండఁ బ్రవ ర్తించుటకు నాకిష్టము లేదు. నాప్రణయము గంభీరమైనది—ప్రగాఢ మైనది—మరియు ననంతమయినది.

అ—నీవు దైవస్వభావుఁడవు. దాని నితరులు తెలిసికొనిన తెలిసి కొందురుగాక! తెలిసికొనకపోయిన పోనిమ్ము. నేను నీస్వభావమును బాగుగా నెఱుంగుదును. దానిని బాగుగా నెఱిఁగి యుండియు నందులకు వ్యతిరిక్తముగా నిష్ఠురములాడి యందులకు ప్రతిఫలముగ మర్మాంతిక వ్యధ ననుభవించుచున్నదానను.

అస్మాన్—నేను చెప్పఁదలఁచినదింకను గలదు. నాజనకున కనేక పట్టమహిషులు కలరు. ఇంతేగాక యుపపత్నులనేకు లుండియున్నారు. నవాబుషాదుమహాకది గౌరవమునకే కారణమైనది. కాని నిందనీయము గా లేదు నాకు వివాహయోగ్యమైనవయసు మిఱిమీఱిపోయినది. అయి నను నేనింకను వివాహబంధముచే బద్ధుఁడనుగాలేదేమి? నిన్నుఁ బొం దవలయునను నెడతెగనియాశచేతనే. యస్మాన్‌ఖానింకను వివాహితుఁడుగాలేదు. నిన్ను పొందఁజాలకపోయినచో నాయదృష్టమునందు చిరబ్రహ్మచర్యమే బ్రహ్మవిధించినట్లు తోఁచుచున్నది. ఈమహాప్రపంచమున నత్యంత సౌందర్యవతులగు స్త్రీలు లేకపోలేదు గుణవతులగుయువతులకును నభా వముతటస్థింపలేదు. కాని, అయేషా! మఱియే సుహిళయైనను నాపట్ట మహిషిగానొప్పుననుమాట యప్రస్తుత ప్రశంస మఱియేవనితను గన్నె త్తిచూచుటకు నాకిష్టములేదు నీరూపమునుజూచిచూచి నాకన్నులు తనివోందనేరకున్నవి. నీగుణపానముచే జిత్రప్రతిమాకారుఁడనై పోయి తిని. నీపైనున్నవలపుచే మోహాంధుఁడనైపోయితిని.

అయేషా కన్నులనుండి ముక్తాఫలసదృశములైన యశ్రువులు జల జల రాలిపడి నేలపైఁబ్రవహింపఁదొడఁగెను. అస్మాన్‌ఖాను చెప్పఁ దొడంగెను. "ఇంకనువినుము. అయేషా! నాసోదరుఁడు విలాససాగర మున దోఁగితేలుచున్నాఁడు. తారకావేష్టితచంద్రునివలె సౌందర్యచాతు ర్యవిలాసినులనడుమఁగూర్చుండి కాలముగడపుచున్నాఁడు. అతని భోగ

లాలసానలమున నుండి మొదలగునవి ఘృతమువలె నాహుతియగుచున్నవి రాజకీయవ్యాపారములయం దాతని యనిష్టభావము ప్రకటితమగుచున్నది. అయిన నాతని కేకళంకమును లేదు. నీనిష్ఫలప్రేమపిపాసకీజీవనమసారమగుమరుభూమిగాఁ జేయకుండ మాయున్నవలె సకలసుఖముల ననుభవించుచుఁ గాలముగడపవలయునని నాహితమునుగోరు స్నేహితులనేకులుబోధించుచున్నారు. అదెంతటి దురాలోచన! ఎవఁడునిన్ను చూచుచుండునో ఎవనిహృదయమున నీమాధురీరూప మంకితమైయొప్పుచుండునో—విధాత శుభసమయమున నసాధారణసృష్టియందు నిన్ను సృష్టించెనని యెవఁడు తెలిసికొనునో పుణ్యమయమై సర్వగుణాధారమైన నీమూర్తి యెవనిహృదయమున ననుపమేయముగఁ బ్రతిష్ఠింపఁబడియుండునో—అట్టియాతఁడు పాపకార్యములను జేయసాహసించునా? అట్టియాతఁడు నీచసంసర్గమునందును, నసహ్యాభోగవిలాసములయందును మునిఁగి నిన్ను మఱచిపోవయత్నించునా?

అయేషా సిరవయు, నధోముఖయునై యుండెను. ఆమెనేత్రములనుండి పడుచున్నకన్నీరింకను నేలపైఁ బ్రవహించుచునేయుండెను. అస్మాన్‌ఖాను మోకాలూని యయేషాసముఖమునఁ గూర్చుండియుండెను. ఒకప్రక్క ప్రాణరహితమై భయంకరముగాఁ గాన్పించుచు ఖండఖండములుగాఁ బడియున్న సర్పకళేబరముండెను. వేఱొకప్రక్క నారీకులరాజ్ఞియు, సుందరశిరోమణియు నైన యయేషా నిలుచుండియుండెను. నడుమ నత్యంతశోభాయుతమగు విశాలవక్షముతో వీరశ్రేష్ఠుఁడైన యస్మానుఖా నంజలిబద్ధుఁడై యిట్లని చెప్పఁదొడంగెను, "అయేషా! ప్రాణేశ్వరీ నా హృదయదేవతా! నా జీవనమును దగ్ధముసేయుట నీకుచితమేనా? చిరకాలమునుండి నన్నిట్లు వ్యథలనొందించుచుండుట నీకు ధర్మమేనా? సుందరీ! ఇహసంసారమునఁ బ్రేమకుఁ బురస్కారములేదా? ప్రతిదానములేదా? జీవనసర్వస్వదానమునకు విలువలేదా?

అయేషా యప్పు డతిసమాదరభావముతో నస్మానుని హస్తములనుబట్టుకొని యిట్లనియెను. "అస్మాన్! నీప్రేమ నిరుపమానమైనది. ఇహసంసారమునం దేయువతి నీప్రేమము ననుభవించునో యామెధన్య.

ఈజగత్తునందుఁ బ్రేమకుఁ బురస్కారమేయున్నచో నీకటప్రాశ్యము కా
గలదు. నీవు దేవతాస్వరూపుఁడవు. నేనంటినో ? ఒకసామాన్యవనితను,
అమూల్యమైన నీప్రేమకును నాపైనుంచుట యపాత్రదానముగను "

ఇట్లుచెప్పి యమేషా యూరకుండెను అస్మానుఖాను "చెప్పుము
ప్రాణేశ్వరీ! నీవాక్యములచే నాహృదయమున నమృతప్రవాహము
పొంగిపొరలుచున్నది. చెప్పవలసినదానిని పూర్ణముగాఁజెప్పి మతి
ముగింపుము" అనియెను.

అ—నీకు నాయాత్మసమర్పణము గావించుటకు నాకు సాధ్యమే
యైనచో నీచరణసమీపమున విక్రీతదాసినై పడియుందును. కాని, హా!
అకటకటా !—నేను మరణింపలేదేమి ?—అస్మాన్ ! నీవు నన్నాసర్ప
ముఖమునుండి యేలరక్షించితివి ?

అమేషానోటనుండి యింకముందుమాట వెడలలేదు. ఆమె య
చ్చట నిలువకుండ యావలికి వెడలిపోయెను.

అస్మానుఖానచ్చటనే కూర్చుండియుండెను దీర్ఘనిశ్వాసమును
విడిచి తనలోఁదాను "అదేమాట ! చిరకాలమునుండియుఁ గఠోరమైన
యా యొక్కటేమాట ! ఆత్మహత్యచేసికొందును. రణక్షేత్రమునసం
దీజ్వాలను నివృత్తిచేసికొందునుగాక !" అని యనుకొనియెను.

హతాశుఁడైన యస్మానుఖాను కాతరభావముతో నవనతమస్త
కుఁడై యటనుండి వెడలిపోయెను.

పదుమూఁడవ ప్రకరణము.

మానసింహమహారాజు బహుజనపరివృతుఁడై పుణ్యతీర్థమైన
పూరినగరమునకుఁ బురుషోత్తమదర్శనార్థమై యేతెంచెను. సముద్రోప
కూలమున విస్తీర్ణమైన యొకవిశాలప్రదేశమున నాతని నివాసమునకై
యనేకపటమండపములు స్థాపింపఁబడియెను. వస్త్రనివాసములన్నియు ననేక
వర్ణములతోఁ బ్రకాశించుచు నతిరమణీయముగాఁ గన్పట్టుచుండెను.
అవియన్నియు ననర్ఘరత్నకంబళములతో నావృతములై పైభాగమున
నలంకరింపఁబడిన స్వర్ణకలశములతోడను పతాకపంక్తులతోడను, సుశో

భితములై యుండెను. దాసదాసీజనము, సంగరక్షకులు, విశ్వాసపాత్రులు, మానవటీందుర్రి, శతఘ్నీప్రయోగకులు మొదలగు ననుచరులనిమిత్తము నాల్గుప్రక్కలను వస్త్రగృహములు నిర్మింపఁబడియుండెను. పశుపాలకులకును, అశ్వము, హస్తి, ఒంటె మొదలగు పశుసముదాయమునకును యథాస్థానములయందు యథాయోగ్యములైన నివాసస్థానములు నిర్ణీతములై యుండెను. నానాస్థానములయందు నానారూపములైన భాండారములును, బారశాలలును స్థాపితములై యుండెను. మహారాజు స్కంధావారము మొత్తముమీఁద క్రోశార్ధపరిమిత భూఖండము నావరించుకొనియుండెను. వస్త్రనివాసములచే నిర్మితమైన యాస్కంధావారము విన్యాసకౌశలమున సౌధములచే శోభించుచున్న యొకగొప్ప నగరమువలెఁ గన్పట్టుచుండెను.

మహారాజుతోఁగూడ ముగ్గురు రాణులు వచ్చియుండిరి అందొకతె యోధపురరాజుతనయయగు నూర్మిళ. ఊర్మిళ మానసింహమహారాజునకుఁ బ్రధానమహిషి కాకపోయినను ప్రధానప్రణయభాగినియై యుండెను. మానసింహమహారాజునకుఁ జాలమంది భార్యలుకలరు. ఆతఁడు బాదుషాహాకార్యములకొఱకనేకసమయములయందనేకస్థలములకుఁ బోవలసివచ్చుచుండెను. సర్వత్రభార్యల నందఱను గూడఁదీసికొనిపోవుట సంభవించుటలేదు. సంభవమేయైన నందఱను దీసికొనిపోవఁడు. అయినను నూర్మిళమాత్ర మెల్లప్పుడు నాతనితోఁగూడ నుండును. రణక్షేత్రమందుండెడి స్వల్పకాలముతక్క మిగిలినయెల్లవేళల నామె ఛాయవలె మానసింహుని విడువక సంచరించుచుండును. మర్యాదయందును, బదవియందును, గౌరవమునందును జగత్సింహునిజనని సర్వప్రధానమహిషియై యుండెను కాని యామె మహారాజుతోఁగూడ నెల్లతావులకుఁ బోవనిష్టపడదు. ఆమెయెడల మహారాజు ప్రణయమును జూపుటకంటె హెచ్చుగా గౌరవమునే చూపుచుండును. ఆదరించుటకంటె హెచ్చుగ భయపడుచుండును. మానసింహమహారాజు వంగదేశమునకు సుబేదారుఁడయినప్పుడు జగత్సింహునిజనని మానసింహునితో వంగదేశమునకు రాలేదు పురుషోత్తమక్షేత్రమునకుఁ మానసింహునితో గూడ వచ్చిన మఱియిద్దరుభార్యలతో మనకథకు సంబంధమేమియును లేదు.

మహారాజు శ్రీక్షేత్రమున నొకవారముదినము లుండవలయునని సంకల్పించుకొనియెను. రెండుదినములు గడచిపోయినవి. మానసింహుండు ప్రతిదినము నుదయమున భార్యలతోఁగూడ దేవమందిరమునకుఁ బోవుచుండెను అచ్చట స్నానము పూజ మొదలగునవి పూర్తియగునప్పటికి రెండుజాములగుచుండెను. అదియైనపిదప ననేక సహస్రస్వర్ణముద్రలను దానముచేయుచు నాను యాత్రికులతోఁగూడ మహారాజు పటమండపములలోని కరుదెంచుచుండెను ప్రతిదినమును జగన్నాథస్వామి పూజార్చనము, మంగళహారతులు మొదలగునవి మహారాజు పేరుతో సంకల్పముచేయఁబడి యత్యంతశోభాయమానముగా జరుగుచుండెను. ప్రతిదినమునను దూరదేశమునుండి వచ్చినయాత్రికులకందఱకు మహారాజుద్రవ్యముతో సమారాధనలు జరుగుచుండును. పఠానులతో జరిగిన సంధిననుసరించి పూరినగరముయొక్క యధికారము పాదుషహాహస్తగతమయ్యెను. ఒరిస్సాదేశమునందలి మిగిలినభాగమునందంతటను బఠానులు స్వతంత్రరాజులైయుండిరి ఒరిస్సాదేశమును బఠానులు జయించుటకుఁబూర్వ మా దేశమును దేవవంశపు హిందూరాజులు పరిపాలించుచుండిరి. ఇప్పుడావంశమున రామచంద్రదేవుఁడను నాతఁడుండెను. పూర్తిగా వశమైనతోడనే మానసింహమహారాజు ఒరిస్సాదేశమునకుఁ బూర్వపుభూపాలుర వంశములోనివాఁడైన రామచంద్రదేవునకు దానిపై శాసనకర్తృత్వభారమునొసంగెను. రామచంద్రదేవరాజు మానసింహుని సుఖసౌకర్యములకుఁ గావలసినవన్నియును సమకూర్చుచుండెను. అందుచే మానసింహున కించుకంతయును బ్రవాసకష్టము గానిపించుట లేదు. మహారాజు రామచంద్రదేవుని గుణములకు మెచ్చుకొని కృతజ్ఞుఁడైయుండెను.

నవాబు సులేమానుగాని, అస్మానుఖానుగాని వారిదేశపు టెల్లలఁగడ మానసింహు నెదుర్కొని యుండలేదు. అతఁడు పూరినగరమునకు వచ్చినపిదపనైన నెవరునురాలేదు. మంత్రిఖాజాయిసాఖానును రాలేదు. నవాబుకుటుంబములోనివాఁడగు నొకమనుష్యుఁడువచ్చి యొకయుత్తరమునుదెచ్చి మానసింహున కిచ్చెను. ఆయుత్తరమునందిట్లువ్రాయఁబడియున్నది. "ఒరిస్సానవాబులు మహారాజసందర్శనము

చేయఁజాలమికిఁ జింతిల్లుచున్నారు. మహారాజు పూరియందున్నప్పు డస్మాన్‌ఖాను తనపనిమీఁదవచ్చి యాతనిసందర్శనము సేయఁగలఁడు. మహారాజున కేవిషయమందైన ననుకూలమయ్యెనేని యది నవాబులకుఁ దెలిసినతక్షణమే దానికిఁ దగినయేర్పాటులుచేయఁగలరు. "ఉత్తరమునుజూచి మానసింహుఁడు సంతుష్టచిత్తుఁడుకాలేదు. పూర్వము మానసింహుఁడు వ్రాసినయుత్తరమునుజూచి యస్మాన్‌ఖానును సంతుష్టచిత్తుఁడుకాలేదు. పైయుత్తర మస్మాన్‌ఖానుని యభిప్రాయానుసారముగ వ్రాయఁబడినది. ఖాజాయిసాఖాను కఠినరోగముచే బాధపడుచున్నాఁడనియును, నాతఁడు జీవించుట కష్టమనియు నుత్తరము తెచ్చిన వానివలన మానసింహుఁడు తెలిసికొనియెను.

పఠానులయుత్తరమును వారిప్రవర్తనమును నసంతోషజనకముగనున్నను మానసింహుఁడు పూరినగరమునఁ బరమానందముతోఁ గాలమును గడపుచుండెను. ధర్మక్షేత్రమున నివసించియున్నప్పుడు ధర్మబుద్ధిప్రభావముచే మనోమాలిన్యము చాలవఱకుఁ దగ్గిపోవును. మానసింహునకును నట్లే ప్రేమము, భక్తి, దయ, శాంతి, యనురాగాకర్షణము మొదలగునవి జనియించుటచే నాతనిచిత్తక్షేత్రము నిర్మలమై యుండెను.

పూరిక్షేత్రముననున్నప్పుడు మూఁడవనాటిప్రదోషసమయమున మానసింహుఁడు జగన్నాథస్వామి మంగళహారతిని దర్శించి బిడారమునకుఁ దిరిగివచ్చి మెల్లమెల్లగ నూర్మిళాదేవియున్న పటమందిరములోపలఁ బ్రవేశించెను. అటనొక గొప్పమండప ముండెను చిత్రఖచితచందనకాష్ఠావరణముచేఁ బరివేష్టితమైన యామండపోపరిభాగము స్వర్ణసూత్రసమన్వితములైన విచిత్రసూక్ష్మాలంకృతములగు వస్త్రములచే నావృతమైయుండెను. నేలపైనంతటను బలకలను బరచి వానిపై నొకవైపునుండి మఱియొకవైపువఱకు నతిమనోహరమైన రత్నకంబళము వేసియుండెను. అపూర్వమైన యావస్త్రగృహమధ్యమున వెండిమంచముపై పాల నురగవలెనున్న మృదుశయ్య విరచింపఁబడి యుండెను. యథోపయుక్తస్థానములయందుఁ గుర్చీలు సోఫాలుమొదలగునవి యమర్పఁబడియుండెను అచ్చటచ్చట నత్యుత్తమములగు స్ఫటికపాత్రముల

యందు దీపములు వెలుగుచుండెను. నానావిధసుగంధములచే మందిర మంతయు గుబాళించుచుండెను. మందిరములోపలకు జనులెవ్వరును వచ్చుటలేదు

మానసింహమహారాజాగృహములోపలఁ బ్రవేశించెను. ఆతని వెనుక విసనకఱ్ఱలనుచేఁబూని యిరువురుదాసీలు కూడవచ్చిరి. ఇంకొక సేవకురాలు బంగారుపాత్రముతో నీరును దెచ్చెను. ఇంకొక తెతాంబూలపుఁబళ్లెమును జేతఁబూని వచ్చినిలుచుండియుండెను.

మహారాజు క్లాంతుడైవచ్చి శయ్యపైఁ బండుకొని "రాణి యెచ్చటనున్నది?" అని యడిగెను.

దాసి — మహారాజుగారి భోజనపదార్థముల సిద్ధముచేయించుటకు వంటలక్కయొద్దకు వెళ్ళియున్నారు. ఇప్పుడేవచ్చెదరు.

మహా — తాంబూలమును నీరునిప్పు డక్కరలేదు. నీవు పోవచ్చును.

ఉదకమును దాంబూలమును దెచ్చిన వారిరువురును వెడలిపోయిరి. వ్యజనధారిణులు మాత్ర మాజ్ఞానుసారముగ బాగుగవిసరుచుండిరి.

ఇంతలో మహారాజ్ఞియు లోపలకువచ్చెను. ఆమె ప్రౌఢవయస్కకాని ముప్పదిసంవత్సరములకు మించినవయసుగల దానివలెఁ గాన్పించుటలేదు ఆమె కొంచెము పొట్టిగ నుండును. కాని; యింక కొంచెము పొడవుగనుండునేని యామెశరీర సౌందర్యమున కించుకహానిగలుగునేమోయని తోచుచుండును. ఆమెశరీరము స్థూలమై యుండలేదు. కాని, దేహమునం దెచ్చటను లోపముకాన్పించుటలేదు. ఆమెశరీరము నందంతటను లావణ్యమునుండి తొణుకులాడుచుండెను. పంచవింశతివర్షప్రాయయగు దేశీయ యువతిశరీరమునందుఁ గన్పట్టులావణ్యమువలెనే మహారాజ్ఞిశరీరలావణ్యమును సముజ్జ్వలమైకన్పట్టుచుండెను. ఆమె మేనిచాయ బంగారమును ధిక్కరించుచుండును. ఆమెశరీరమునందలి రక్తముకాలుచేతుల వ్రేళులనుండి పోవునేమోయని తోపించుచుండును. నేత్రములు యువతీనేత్రములవలెనే సముజ్జ్వలములైయుండెను. లలాటమున రేఖమాత్రములేదు. కృష్ణవర్ణ కేశరాశి కబరీబద్ధమైయుండెను.

భగవంతుఁ డొసంగిన రూపము నభివృద్ధిచేసికొనుటకై మహారాజ్ఞి కృత్రి
మోపాయములను బహుచుంచకపోయినను, నామె సౌందర్యమున కించుకం
తయును హానిలేదు. కాని, ఊర్మిళాదేవిమాత్ర మావిషయము
నందును మిగుల యత్నించుచునేయుండెను. ఆమె యొక్క కబరియందు
ముత్యాలహారమును ధరించియుండెను. కబరిపైభాగమునుండి వామ
లలాటమువఱకును వజ్రఖచితమైన భూషణము వ్రేలాడుచుండెను. కర్ణ
ములయందు నేత్రములను మిఱుమిట్లుగొలుపు కర్ణాభరణము లుండెను.
వానికిముక్తాసమన్వితములైన కుచ్చులుండెను. కంఠమున నమూల్యమైన
ముత్యాలహారము—హస్తమునందు నవరత్నఖచితములైన కంకణములు
బాహువులయందలి మనోహరములగు బాజిబందులు. మరియు దేహము
పై యథోచితములైన భూషణము లుండెను. చరణములయందు మ
నోహరశబ్దములనిచ్చు మంజీరములుగలవు. అతిసూక్ష్మమైన బంగారుపుజ
రీతోఁ గూడిన నిలువుటంగీవంటి పావడ నామెధరించియుండెను. మరియు
నామె ముక్తాలంకృతమైన పీతవర్ణపుగంచుకమును తొడిగికొనియెను.
దానిపై నచ్చటచ్చట దూరదూరముగ బంగారపుపూవులు రచింపబడి
యుండెను ఊర్మిళాదేవి హాస్యమయియుఁ బ్రసన్నవదనయునుగాక పరి
హాసనిపుణయుఁగూడనై యుండెను.

ఆమె తనశరీరశోభాసౌందర్యమును విలోకించుకొనుచు లోప
లకుఁ బ్రవేశించెను. కాని యిప్పు డామెయొక్కతెయే రాలేదు. ఆమె
వెనుక పరమసుందరియైన యువతియొకర్తుకూడ వచ్చియుండెను. ఆ
యువతి యవనతవదన— ధీర— మందగమన—

మహారాజ్ఞి వెనుక నమ్రవదనయైయున్న యాయువతిని మాన
సింహుఁడు చూడలేదు.

మాన—ఒక్కనిమిష మీభువనమోహినిని జూడకుండ నుం
డుటకంటె నొకటిరెండుదినములు భోజనము లేకుండ నుపవాసముండుట
చాలమేలు.

ఊర్మిళ—ఏమహానుభావులుండుటచే నాకిదియంతయు విలాస
మయముగ నగపడుచుండెనో, యట్టిమీకు విందుచేయుటుచితము,
ఆపనిలోనుండుటచేతనే నేనాలస్యముగ వచ్చితిని.

మహా——కాని, సుందరీ! ఏయదృష్టశాలి నీయధరసుధారస పానముచే ధన్యుఁడయ్యెనో యట్టివానికె వీరిమలతోఁ బ్రయోజన మేమున్నది?

ఊ——ముసలివారైనకొలఁదిని హాస్యరసము వృద్ధినొంది పొంగి పొరలుచున్నది కాఁబోలును?

మహా...అందుల కొక కారణమున్నది ఒకవేళ పండుసు హెచ్చినకొలఁదని చిన్నపిల్లవై యావనయౌవనదీప్తిరసవతివైనటుల నిన్నుఁ జూచుటచే హాస్యరసము జనించుచున్నదట నదియే యుబికి పొరలు చున్నది.

మహారాజువాక్యములు క్రమక్రమముగా మేరమీరి గాఢతర ముగుచుండ తెలిసికొని యూర్వశి యొక్కనైపునకు జరగి నిలుచుండెను. అంతట నామెవెనుకనున్న నవీనబాలిక మహారాజుదృష్టిపథమున బడి యెను. అతఁడతికుతూహలభావముతో "ఈబిడ్డయెవ్వరు?" అని యడిగెను.

ఊ——ఈమె చాలకాలముక్రిందట నాకుఁ బరిచితయై యున్న నా స్నేహితురాలితనయ. మహారాజునకు వందనముచేయవలెనని వచ్చినది

నవీనయు నత్యంతసంభ్రమముతోఁ జీరను సవరించుకొనివచ్చి మహారాజునిపాదములు కెఱఁగి మహారాజుపాదధూళిని తనశిరసున ధరించుకొనియెను. ఆమెనేత్రములు బాష్పపూరితములయ్యెను. కాని, మహారాజా సన్వయము గ్రహింపలేదు. ఆబాలికయు శిరసును బాగుగ వంచుకొని మహారాజుకడకువచ్చి నిలుచుండెను.

మహా——ఈబాలిక సాక్షాల్లక్ష్మివలెనున్నది. రూపమునందును మిగుల సౌందర్యవతి నీకీమె యెక్కడదొరకినది?

ఊ ... ఈబిడ్డ తల్లితోఁగూడ జగన్నాథస్వామి దర్శనమునకైవచ్చి నది. ఈమధ్యాహ్నమున నా స్నేహితురాలు నన్నుఁ జూచుటకై వచ్చి చూచివెళ్ళిపోయినది. నేనీబాలికను విడిచిపుచ్చుట కంగీకరింపనైతిని. ఈమెను గొన్నిదినములు నాకడనుంచికొందునని చెప్పి యామెను బంపివేసితిని.

మహా—నువిధముచేసితివి. ఈబిడ్డ మిగుల సుశీల. అత్యంత సౌమ్యస్వభావముకలది. లక్షణములనియు జూడ బాలభాగ్యవతివలెఁ గన్పట్టుచున్నది. ఈమెకుఁ బరిణయమైనదా?

ఊ—పరిణయమైనది. ఆవిషయమున మహారాజులనుకూలమున నేనొకయభియోగమును జేయవలసియున్నది అది యిప్పుడువలదు. వేఱొక దినమున మనవిచేసెదను.

మా—నీయిష్టము వచ్చినట్లు చేయుము. ఈబిడ్డ కననుకూలన మేమియు లేకుండునట్లు తగినయేర్పాటులను గావించితివా?

ఊ—గావించితిని.

మహారాజు శయ్యపైఁబరుండుచు "చాల నుడుకుగనున్నది. చెమట శరీరమునుండి ప్రవహించుచున్నది" అనియెను.

ఊర్మిళ వేఱొకదాసిని బిలువవలయునని యత్నించుచుండెను. ఆమంచముప్రక్క నొకవీవనపడియుండెను. బాలిక మెల్లమెల్లగ ముందునకుఁబోయి యావీవనను గైకొని మహారాజునకు వీవఁదొడంగెను.

మహారాజు "బిడ్డా! నీకెందులకు? పరిచారికలు వచ్చెదరు. నీ చేయి నొప్పియెత్తును" అనియెను.

యువతి యతిమధురస్వరముతో "మీసేవలభించుట నాకుఁ బరమసౌభాగ్యము" అనియెను.

మహారా. జూర్మిళను జూచి "ఈబాలిక పేరెవ్వరు?" అని యడిగెను.

ఊ—రాజలక్ష్మి.

మా—మిక్కిలి సొగసైన పేరు. నిశ్చయముగా నీమె రాజలక్ష్మియే యగును. ఈలక్ష్మి యెవనియింటనుండునో యాతఁడు లక్ష్మితోఁ గూడిన రాజగుటకు సందేహములేదు.

ఇంతలో నిరువురు పరిచారికలు వచ్చిరి. మహారాజు "నీవు వీవనను విడువుము. వారు విసరెదరు నీకుఁ గష్టమెందులకు?" అనియెను.

రాజలక్ష్మి—కష్టములేదు మీయాజ్ఞకు వ్యతిరేకముచేయరా దని నేనీవీవనను విడుచు చున్నాను.

రాజలక్ష్మి వీవనటనుంచి మెల్లమెల్లగజరగి యూర్మిళ వెనుకకు వచ్చి నిలువఁబడియెను.

ఊ—భోజనము సిద్ధముసేయుమనిరాదరా ? రాత్రిపొద్దు పోయినది.

మా—నీ యిష్టము.

రాజలక్ష్మి యూర్మిళహస్తముకుబట్టుకొని యస్ఫుటస్వరముతో "అమ్మా ! ఆజ్ఞయిమ్ము, నేనుపోయి యన్నియును జక్కగా సిద్ధము చేసెదను." అనియెను.

ఊర్మిళయు మహారాజుముఖమును జూచుచు "మంచిది నీవు పోయి చూడుము నేనును వెంటనే వచ్చెదను" అనియెను.

రాజలక్ష్మి వెడలిపోయెను. కొంచెముసేపయినపిదప మానసింహ మహారాజూర్మిళతోఁగూడ భోజనశాలకేగెను. వారక్కడకువచ్చునప్ప టికే రాజలక్ష్మి యన్నికార్యములను జక్కగా సిద్ధముచేసియుంచెను. అదిచూచి మహారాజు మిగుల సంతృప్తుడయ్యెను.

అది మొదలు రాజలక్ష్మి మహారాజునకుఁ దఱచుగా నుపచార ములుసేయుటయందు నియుక్తయగుచుండెను మహారాజంతఃపురము నకు వచ్చినతోడనే రాజలక్ష్మిచేసిన ప్రతికార్యమును సర్వాంగసుంద రమై మహారాజున కత్యంతసంతోషదాయక మగుచుండెను. అందు వలన మహారాజునకు శుశ్రూషసేయు భారమంతయు రాజలక్ష్మి మీఁదనే పడియెను మూఁడుదినములకే, రాజలక్ష్మి చేయని కార్యముల యందు మహారాజున కించుకంతయును దృప్తి లేకుండెను. ఆమె చేసిన కార్యమే యుత్తమమయినదని మహారాజు తలంచుచుండెను.

పదునాల్గవ ప్రకరణము.

విజ్ఞానసిద్ధి ముసన్నిష్ఠుడునైన పఠానుల మంత్రి ఖాజాయిసాఖాను కాలదేవత కాహారమైపోయెను. సామాన్యమైన జ్వరముగవచ్చి తన్మూలమున నుదరామయవ్యాధిపీడితుఁడైన యామంత్రిని జీవిత మంతలో నంతమై పోయెను. నవాబులగు సులేమానస్సాకీఖాను లిద్దరును ఖాజాయిసాఖానునెడల భక్తిశ్రద్ధలనే గలిగియుండెడివారు. వారిరువురును మంత్రి సమాధికార్యముల నత్యంతశ్రద్ధతో నెరవేర్చిరి. ఆతనికి బదులుగ మంత్రిపదవియందు ఖిజర్ఖానును నియమించిరి ఖిజర్ఖాను సాహసికుఁడు. యుద్ధప్రియుఁడు ఆతఁడు నవాబు అస్మాన్ఖానుని కత్యంతము ప్రీతిపాత్రుఁడై యుండెను. ఈ నూతనామాత్యునకు నలువదిమూడు వర్షములకంటె నెక్కుడువయసులేదు. అస్మాన్ఖాను, నీతఁడు ననేక విషయములలో నేకాభిప్రాయులగుచుండిరి అందుచేతనే యస్మాన్ఖానీతనిని మంత్రిపదవియందు నియోగించెను

సులేమానును, అస్మానును వేఱువేఱు స్వభావములు కలవారని మొట్టమొదట చెప్పియున్నాము మంత్రి ఖాజాయిసాఖాను లోకాంతరగతుఁడైనపిదప నవాబు లిరువురును జేరి యాలోచించి ఇకముందు రాజకార్యములు మంత్రిమీఁదఁ బెట్టకుండ నస్మాన్ఖాను స్వయముగనే నెరవేర్చుచుండు నట్లేర్పాటుచేసికొనిరి. సులేమాన్ఖాను రాజకార్యవేత్త కాకపోవుటచే నాతఁడాభారమును వహింప నిష్టపడలేదు. ఆతఁడు భోగవిలాసములయందుఁ బ్రమత్తుఁడై యందుల కనుపగు నుపకరణములకు వ్యాఘాతముఁ గలుగకుండ జరుగుచున్నచోఁ దాను చరితార్థుఁడనగుదునని తలపోయుచుండెను. అస్మానుఖాను చేసిన యేర్పాటులకు వ్యతిరేకముగ నాతఁడేమియు మాటాడుటలేదు.

ఆయేర్పాటుల ననుసరించి కార్యములు జరుగుట కారంభమయ్యెను. అస్మాన్ఖానుని పేర రాజ్యవిధులు, శాసనపాలనములు నిర్వహింపఁబడుచుండెను. ఆతని పేరుతో రాజాజ్ఞ ప్రచారమగుచుండెను.

ఈ సమాచారములన్నియు మానసింహమహారాజునకుఁ దెలియవచ్చెను. పురుషోత్తమ పట్టణమునకు వచ్చిన నవాబుదూత వీనినన్నిఁటిని మహారాజునకు విన్నవించుటయేగాక నవాబు వ్రాసిన యుత్తరమును మానసింహునకిచ్చెను. మానసింహుఁడు రాజ్యసంబంధమైన యీ పరివర్తనలను దక్షిణమే యక్బరుషాదుషహాకు వ్రాసి పంపించెను.

పురుషోత్తమునందు మానసింహుఁ డొకవారముదినము లుండఁ దలఁచుకొని వచ్చెను. అతఁడు వచ్చి యిప్పుడే పదిదినములైనది. అయినను శిబిరములనెత్తుట కాజ్ఞయిడలేదు. ఆవిషయమునఁ దనయభిప్రాయము నాతఁడెవ్వరితోడను వ్యక్తపఱచినట్లు గన్పట్టుటలేదు.

మానసింహుఁడు రామచంద్రదేవునితో నొరిస్సాదేశ శాసనాది విషయము నఁగూర్చి యప్పుడప్పుడాలోచించుచుండెను. వారు తుదకిట్లని స్థిరపరచుకొనిరి—"అస్మాన్ ఖాను వర్తమానసంధి నియమములకిఁక నెన్నిరోజులు కట్టువడియుండఁడు. ఆతని ప్రకృతి యత్యంత దుర్దమనీయమైనది ఆతఁడత్యంత తీవ్రస్వభావముగలవాఁడు అందుచేఁ బ్రస్తుతావస్థతో సంతృప్తినొంది యుండఁజాలఁడు. మరియు నాతఁడు ప్రస్తుతమున మానసింహుని విషయమున నడపిన వ్యవహారమంతయు నౌద్ధత్యప్రదర్శకమై సంపదలక్షణసూచకముగఁ గన్పట్టుచుండెను. ఆతఁడు వచ్చి మానసింహమహారాజును జూడలేదు. మానసింహుఁడు వ్రాసినయుత్తరమునకు సరియైనప్రత్యుత్తరము నీయలేదు. ప్రవాసమునందున్నపుడు మానసింహునకుఁ గావలసినవానినిగూర్చి విచారించి కనుఁగొనుటయు లేదు. ఇదియంతయుఁ బరికించి చూచినచో నవాబు ఖాదు మహా గౌరవానురాగముల నభిలషించుచున్నట్లు కాన్పించుటలేదు. మానసింహుని విరాగభావము నాతఁడు గ్రహియించినట్లు లేదు. ఆతని యాత్మీయతను దృఢపఱచుకొనవలయునను నభిలాష యాతనికున్నట్లు తోఁచుటలేదు. సంధి యగుటకు బూర్వము మానసింహుఁడు యుద్ధమునకు సిద్ధముగా లేదు. ఇప్పుడాతఁడు యుద్ధమునకు సిద్ధమై యుండెను. అయినను సంధికి వ్యతిరేకముగ యుద్ధముసేయుటయం దాతని కిష్టము లేదు. పఠానులు సంధినియమములను మీరకపోయినచో యుద్ధమునకు దిగకూడదని మానసింహుఁడు నిశ్చయించుకొనియెను.

నవాబిప్పుడు మహారాజును జూడవలయునని పూరినగరమునకు విచ్చేసెను. సన్మానపత్రిదర్శనార్థమై యాతఁడు రాలేదు. అతని కాయభిప్రాయమే యున్నచో మొదటనే వచ్చియుండును. ఈరాకకు వేఱు కారణములున్నవి. నవాబు తనవిషయమునుగూర్చి మాటలాడవలయునని తలఁచి యందుకొఱకై వచ్చి తనరాకను మానసింహునకు కెఱింగించెను.

అపరాహ్ణకాలమున మహారాజు సభామండపమునం దాసీనుఁడై యుండెను. మంత్రిమండలియుఁ బరివారజనమేకాకుండ మహారాజగు రామచంద్రదేవుఁడు కూడ నచ్చట నుండెను. ఆసమయమున నస్మాన్‌ఖా నచ్చటకు వచ్చెను.

నవాబువచ్చుసమయమునకు సరిగా భేరీ, నగారా, కాహళ మొదలగువాద్యధ్వనులు ఘోషించెను. తూర్యధ్వనులమ్రోగెను. మహారాజటనున్నవారితో మండపద్వారమువఱకువచ్చెను. వందిమాగధులు హెచ్చరికలను దెల్పుచుండిరి. ఆక్షణమునందే యస్మాన్‌ఖాను వారి నందఱ నెదుర్కొనియెను. మహారాజాతనిని యథావిహితశిష్టాచారములతో గౌరవించెను. నవాబుకొఱ కొకవిచిత్రసింహాసనము వేయఁబడియుండెను. అస్మాన్‌ఖానందుపైఁ గూర్చుండెను.

ఎట్టిసుందరసౌమ్యమూర్తి?—కొంచెము చింతాభావము—కొంచెము సందిగ్ధభావము.— అందుచే నించుక మ్లానభావముతో నున్న యస్మాన్‌ఖానునిమూర్తి యెంతశోభామయమైయున్నది? అతిమనోహరములగునుమఃపులచే నాతనిశరీరము సమాచ్ఛన్నమై యుండెను. వామపార్శ్వమున నవరత్నఖచితమైన యొరయందుఁగూర్పఁబడినఖడ్గము కటినుండి నేలనుదాఁకుచు వ్రేలాడుచుండెను. మస్తకమున నత్యంత శోభామయమైన యుష్ణీషము ప్రకాశించుచుండెను.

నవాబు పరివారమునందుఁ బ్రతిమనుష్యునిగూర్చియు, క్షేమసమాచారము మొదలగుకుశలప్రశ్నలైనపిదప మానసింహమహారాజు పరలోకగతుఁడైనమంత్రి యుసాఖానుని వ్యాధి, మరణము, సమాధి, మొదలగువానినిగూర్చి చాలసేపడిగి తెలిసికొని ప్రధానశిరోమణియైన యాతనిచేతలను గొంతసేపు కీర్తించి పిమ్మట "ఒరిస్సాదేశమునకు

వచ్చియున్నను నాకు, ఒరిస్సా దేశపునవాబుల సందర్శనము లభించునని నేననుకొనలేదు. ఇప్పుడు మీరాక మాయదృష్టసౌభాగ్యములకుఁ గారణమని తలంచుచున్నాను." అనియెను.

మహారాజాడిన శ్లేషపూర్ణమైన యావాక్య మస్మానునిహృదయమునకుఁ దట్టెను. అతఁడించుక సేపు చింతించి "మహారాజులు నిజమానతిచ్చినారు. మాపైదయయుంచి మమ్ముఁ జూచునాకాంక్ష యుండుట చేతనే మాకు దర్శనమొసంగి మమ్ములను గృతార్థులను జేసినారు. ఆత్మీయులసందర్శనలాభము సౌభాగ్యప్రదమని తలంచుటకు సందేహము లేదు కాని, యాత్మీయులలోఁ బరిగణింపఁబడు నదృష్టము మాకు లేక పోయినది. అట్లేయున్నచో "హాజరుకావలయును" అను "హుకుము" వచ్చియుండదు. ఎవరు హుకుమునకు దాసులో, అట్టివారిదర్శనము మహాభాగ్యముగాఁ బరిగణించుట కవకాశము లేదు" అనియెను.

మానసింహునకు సంపూర్ణప్రత్యుత్తరమే వచ్చినది. సంపూర్ణమునకు హెచ్చుగనే వచ్చినట్లెంచవచ్చును. ప్రత్యుత్తర మస్పష్టమైనదికాదు. శ్లేషపూర్ణముకాదు. ద్వ్యర్థిబోధకముకాదు. మానసింహుఁడు కొంచెమువిసుఁగుకొని స్పష్టముగాఁ జెప్పవలయుననియే నిశ్చయముచేసికొని "హుకుమునకు దాసుఁడుగూడ నొక్కొక్కసమయమునఁ బరమాత్మీయుఁడగును. అదివానిగుణమునుబట్టియు, దక్షతనుబట్టియు నుండును. నవాబులు లోఁబడియుండుట కొప్పికొనిరి. వార లాత్మీయులగుటయుఁగాకపోవుటయు వారియిచ్ఛాధీనమైయుండును" అనియెను.

అస్మాన్‌ఖాను మిగులదుఃఖాక్రాంతుఁడయ్యెను. ఆతనిమొగమెఱ్ఱవడియెను. మానసింహుఁడాతనిసమక్షముననే యాతఁడు హుకుమునకు దాసుఁడైనట్లు స్పష్టముగాఁ జెప్పినట్లయ్యెను. అస్మానుని యోర్పునకు మేరలేదు. పరాక్రమము, సాహసము, వీరత్వము, నాతనికడ సంపూర్ణముగ నుండెను. సర్వసామాన్యముగా నామహాగుణములతో సహానము చిరవిరోధమును గలిగియుండును. కాని యస్మాన్‌ఖానుని హృదయక్షేత్రమునమాత్రము పరస్పరవిరోధగుణములు స్వేచ్ఛగా వర్ధిల్లుచుండెను. అయేషా ప్రేమవ్యాపారమునందు నస్మాన్‌ఖానుని

యసాధారణసహిష్ణుతాగుణసంచయము నిత్యమును మనకుఁ గాన్పించు చునేయున్నది. ఇప్పుడును నస్మాక్ ఖా నసాధారణమైన యోర్పుతో స్థిరభావమును దాల్చియుండెను. ఆతఁడుచాలసేపు నీరవుఁడైయుండి పిదప నీవిధముగఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చెను.

"వంగదేశపుసుబేదారగు నోమానసింహాబహాదూర్! నేను మీతో వాదములాడుటకురాలేదు. మీవంటివారితోడి వాగ్వాదము నాకుశోభింపదు. అనేకమహావిషయములనుగూర్చి మీతో నాలోచింపవలయునని నాకభిలాషకలదు. అవి యుభయులకు నిష్టానిష్టసంబంధమును గలిగియున్నవై యున్నయవి. కాని దౌర్భాగ్యవశమున మీరిప్పు డేభావముతో మాటలాడఁబ్రారంభించిరో యాభావమును దెలిసికొనినపిదప మీతో నావిషయములనుగూర్చి యాలోచించుట యుక్తముకాదని తోఁచుచున్నది. నేనిప్పుడే మీశిబిరమునుండి వెడలిపోవుచున్నాఁడను. కాని మీకడ సెలవుఁగైకొనుటకుఁబూర్వము మీతో నొకమాట చెప్పుటకు బాధ్యుఁడనైయున్నాఁడను. ఆవిషయము నాగృహకృత్యసంబంధమైనది. దానిని వెల్లడిసేయుట సిగ్గులచేటు. అయినను ధర్మమును, వివేకమును, న్యాయపరతయు, మీకావిషయమును దెలియఁ జేయ నన్ను వేవిధముల పురికొల్పుచున్నవి. అందుచే దానిని మీకెఱింగించుట నాప్రధానకర్తవ్యము. మీరు దానిని విననిష్టబడిరెయెదరా?"

మా——మీరు చెప్పునది వినుటకు నాకాక్షేపణమేమియును లేదు. మీతో నేవిధమునను విరోధమును దెచ్చిపెట్టుకొనవలయునను నభిప్రాయము నాకు లేదు. మీరు నాతో సఖ్యభావమునువీడకుండ నుండుట వివేకకార్యమని మీకుఁ బదింబదిగఁ జెప్పుచున్నాఁడను.

అ——ఆసంగతులన్నియు నిష్ఫలమువలదు. అప్రియకరములగు నామాటలనుగూర్చి యాలోచించుటకు నాకిప్పు డిష్టములేదు. నేను మిమ్ముల నొకవిషయమునుగూర్చి యడుగఁదలఁచినాఁడను. మీరు మీతెనయుఁడైన జగత్సింహునకు యావజ్జీవకారాగారవాసశిక్ష విధించియున్నారు. ఆవీరపురుషున కేకారణమువలన నట్టిశిక్షవిధించిరో

యాకారణములలో నవాబునందినియగు నయేషాపరిణయ ప్రశ్నా శముకూడ నొక కారణముగా, గైకొనిరని విని యున్నాఁడను. అది సత్యమేనా ?

మానసింహుఁడు కొంచెము వెనుకముందుచూఁచి పిదప "అయేషాయం దనురాగిణియై యామెహృదయమునఁ బ్రేమోత్పాదన మొనరించుట జగత్సింహునియపరాధములలో నొకమహాపరాధమే యగును. కాని యాయొక్కయపరాధమునకే యాశిక్ష విధింపఁబడలేదు. అతఁడవిధేయుఁడై రాజకార్యములయం దశ్రద్ధను జూపినాఁడు మరియు శత్రువులతో స్నేహసూత్రమున బద్ధుఁడైనాఁడు. అవియన్నియు గొప్పయపరాధములు. అందుచే నాతని కాదండన విధింపఁబడినది" అనియెను.

అ—ఆతనికి విధింపఁబడినదండననుగూర్చిగాని, శిక్షయొక్కయుక్తాయుక్తములనుగూర్చిగాని, యాతఁడు చేసినకార్యములనుగూర్చిగాని, వానియందలి ప్రయోజనమునుగూర్చిగాని మాటలాడుటకు నాకిప్పు డేమియు నధికారము లేదు. ఆసంగతులన్నియు నాకుఁ దెలియును. అందుచే వానిని విని, వానినిగూర్చి మాటలాడినందు వలన నాకేమియుఁ బ్రయోజనము లేదు. జగత్సింహుఁడు నాకు శత్రువు. అనేక కారణములచే నేనాతనిహితమును గోరను. కాని నీచమానవులవలె నిష్కారణముగ శత్రువున కధఃపతనముగలుగుచుండ నేను చూడఁజాలను. ఏమనుష్యుఁడైన నితరుఁ డపరాధము లేనిదే నిర్నిమిత్తముగా పీడితుఁడగుచుండఁజూచి యూరకుండఁగలఁడా ? అందుచే నారహస్యమును మీకుఁ దెలుపుచున్యాస్తుఁడనైతిని

మహా— మీయభిప్రాయమును స్పష్టముగాఁ జెప్పవచ్చును.

అ—అయేషా పరిణయసంబంధమున జగత్సింహుఁడు సంపూర్ణముగా నిరపరాధి. మనోవాక్కాయకర్మములచే నాతఁ డెప్పుడు నయేషాయందుఁ బ్రణయమును గనఁబరుపలేదు. అయేషా తనంతట తానే యాతనియెడ ననురాగిణియైనది. ఆప్రణయవృత్తాంతము నయేషావలన వినినపిమ్మటఁగూడ నాతఁ డెప్పుడును దనహృదయ

మున నామెపేర్మికుఁ దావీయలేదు. ఒక్కదినమునందైనను బ్రణయసూచకములగు మాటలాడి, అయేషా యుత్సాహము నాతడభివృద్ధి పరుపలేదు. జగత్సింహుఁడు నాకుఁ బరమశత్రువైనను సత్యము గొఱకును న్యాయముకొఱకును, ధర్మముకొఱకును నేనీమాటలను మీకుఁ దెలుపుటకు బాధ్యుఁడనై యున్నాఁడను. నేనాకర్తవ్యమును నిర్వహించి నామనోభారమును దీసివేయఁగలిగితిని.

మా—అట్లయినచో మీకు జగత్సింహునితో ద్వంద్వయుద్ధమేలసంప్రాప్తమైనది?

అస్మాన్ ఖాను లజ్జాయుక్తమగు చిఱునగవుతో "ఆవృత్తాంతమునుగూడ మీరు తెలిసికొంటిరా? మేలేదైనది. అయేషా నాజీవనమునకు ధ్రువతార. అయేషాను లక్ష్యమునందుంచుకొని నేను ప్రాణములను నిలుపుకొనుచున్నాఁడను. కాని, అయేషాహృదయము జగత్సింహునితో సంపూర్ణముగా నిండియున్నది. ఆ హృదయమునందీ నిర్భాగ్యున కించుకంతయును దావు లేదు. అందుచే జగత్సింహుఁడు నాకు వధ్యుఁడు. పరమశత్రువు. జగత్సింహుని పేరీప్రపంచమున విలుప్తమైపోయినచో నయేషాహృదయమానం దేమియును లేకపోవును. అప్పుడాస్థానమున నాకించుక తావు దొరకఁగలదు. ఇదియే తుదియాశ. ఆయాశను నాహృదయముననిడికొని ప్రాణధారణము సేయుచున్నాఁడను. జగత్సింహు డాద్వంద్వయుద్ధమునఁ బరాజయము నొందింపలేకయేపోయితిని. మంచికాలము సంప్రాప్తమైనప్పు డాతనిని నాశనము చేయవలయునని నాసంకల్పము. జగత్సింహుఁడు యావజ్జీవమును కారాగారమునందుండునేని నామనోరథము నీడేర్చుకొనుటకు సమయము దొరకదు. ఆతఁడు జీవించియున్నచో నయేషా యాతనిని మఱచిపోవుననునాశ నాకులేదు. జగత్సింహునిమరణమే నాకు వాంఛనీయమైనది.

మా—మీశత్రుత్వము మిగుల నద్భుతమునుగలుగఁజేయునదిగ నున్నది మీశత్రువుపై నారోపింపఁబడిన మిథ్యాపవాదమును బోఁగొట్టి యాతనిదోషతను సప్రమాణముగ ధ్రువపర్చితిరి. అట్లయ్యును నిత్యము నాతనిమరణము మిగులనాతురముతో నెదురుచూచుచున్నారు.

అ.—ధర్మశాసనము. స్వార్థప్రయోజనము. ఈ రెండుప్రవృత్తు లకును వశవర్తనుఁడగుటచే మీవిచారణవిషయమున మిగుల భీతిల్లు చున్నాఁడను. కాని, యామాటలతో నిప్పుడు ప్రయోజనము లేదు. నేను చెప్పవలసినది పూర్తియైనది. ఇఁక సెలవు గైకొనియెదను.

మా.—రాజకీయవిషయమున నొకటిరెండుమాటల నడిగెదను. మీవలన నేను తెలిసికొనవలసిన యంశములున్నవి. మీకాతిథ్యసత్కారములను జేయవలయునని నాకభీష్టముగలదు.

అస్మానుఖాను సింహాసనమునుండి లేచి "రాజకీయవిషయమునఁ బత్రికనుగాని, మాతనుగాని పంపినచోఁ గార్యము నెరవేరఁగలదు. మిగిలియున్న యాతిథ్యవిషయము—ఎవరుహూకుమునకు దాసులోయట్టివారి విషయమున శిష్టాచారములను నడపకపోయినను హానియుండదు. నేనిప్పుడే వెడలిపోయెదను" అనియెను.

అచ్చటనున్నవారి కందరకును "సలాము" చేసి గౌరవించి యస్మానుఖానుఁ మండపమునుండి వెడలిపోయెను.

మానసింహమహారాజు, రామచంద్రమహారాజుమిగిలినమిత్రులు మొదలగువారందరును "పఠానులకును మొగలాయీలకునుగల సంధికవసానము సంభవించుటకిక నెంతయోకాలము పట్టదు" అనియనుకొనిరి.

మానసింహుఁడించుకయుద్విగ్నచిత్తముతో సభనుముగించి జగన్నాథస్వామికి హారతిసమర్పించుటకై పోవుప్రయత్నము చేయఁ జొచ్చెను.

పదునైదవ ప్రకరణము.

మానసింహుఁ డోరిస్సాదేశమునుండి వెడలిపోయెను. స్వర్ణదుర్గమునందున్న నవాబగు నస్మానుఖానునకు సర్వవృత్తాంతములును దెలిసినవి. నవాబుయొక్క గుప్తచారులు చెట్టుచెట్టునందును గుట్టగుట్టయందును నివసించియుండిరి.

నవాబు మానసింహమహారాజును జూడవలయునని పోయియుం డెను. కాని యందలిఫల మేపక్షమువారికిని సంతోషజనకము కాలేదు. నవాబు మహారాజునుజూచుటకు పూరికి వెళ్ళినపిదప మహారాజొరిస్సాను విడిచి వెళ్ళుటకుఁబూర్వము మహారాజొకనాఁడువచ్చి నవాబుకుజూడ వలసియున్నదని యను నట్లుచేయనిదే యొరిస్సానుండి వెడలిపోవుటసరిగా నుండలేదనియు, నదిపఠానులహృదయమునకుఁ జాలబాధాకరముగ నుం డెననియు వేరుగఁ జెప్పనక్కఱ లేదు.

అస్మాన్‌ఖానునకు సంధినియమములను గొలదికాలములోనే భంగముచేయవలయునను నభిప్రాయముకలిగెను. అవమానజనకములగు నాకార్యములకు సహించికొనుచు సంధిని సంరక్షించుట యసంభవము. సామాన్యముగా జనులందరును బఠానులేసంధికిభంగము కలుగఁజేసిరని యనుకొందురని యస్మాన్‌ఖానెఱుంగును. కాని ప్రకృతప్రస్తావమున మానసింహమహారాజే సంధినియమములను విచ్ఛేదము చేసెనని చెప్పెదరు.

నవాబు రణసన్నాహములనన్నిఁటిని జేయుచుండెను. యుద్ధమున జయముగలిగినను, నపజయముగలిగినను సరియేకాని యుద్ధముచేయనిదే మాత్రము మొగలాయీల యధికారము నంగీకరించుట కస్మాన్‌ఖానున కిష్టములేదు. ఆతఁడావిషయమున విశేషప్రయత్నములను జేయుచుండె ను. ఆతనినూతనామాత్యుఁడు నావిషయమున నధికముగ శ్రమపడుచుఁ బనిసేయుచుండెను.

దుర్గమునందలి యొకప్రాసాదమున నస్మాన్‌ఖానొక్కఁడె కూర్చుండి యేదియో యోచించుకొనుచుండెను. ఇంతలో నాప్రాసాదమున కుఁజేరియున్న యంతఃపురద్వారము తెఱవఁబడియెను. లోపలినుండి "ఇప్పుడు నవాబుగారొక్కరే కూర్చుండియున్నారు, ఒక్కింతసేపు నేను నవాబుగారిసన్నిధికి రావచ్చునా?" అనియెవరో యడిగినట్లయ్యెను.

అది యయేషాకంఠస్వరము. అయేషాయొక దినమునందైననులో పలిమహాలునువీడి యివ్వల కాలుఁబెట్టియుండలేదు. ప్రతినిమిషమునను మనసునందామెను ధ్యానముసేయుచున్న యస్మాన్‌ఖాను సైతమామెను

చూచుటకు లోపలకుఁబోయి యామెకు విరక్తి కలిగించుటకు భయపడు చుండెను. అట్టియయేషా యిప్పుడు తనంతటతానే వెంటరిగవచ్చి యస్మాన్ ఖానుని చూడనిష్టపడుచుండెను అస్మాన్ ఖానాకంఠస్వరము నువినినతోడనే చకితుఁడై "అయేషా! వచ్చిచూచుట కనుజ్ఞను వేఁడు చున్నావా? నేఁడేమి యాశ్చర్యమైనమాట! చూడవలసిన యావశ్యకమే యున్నచో నీవుస్మరించినంత మాత్రమున నీసన్నిధినుండనా? రమ్ము. ఇచ్చటమఱెవ్వరును లేరు" అనియెను.

నవాబు లేచి ద్వారముకడకేగెను. అయేషాయును నవనతశిరస్క యై యాగదిలోని కరుదెంచెను. నవాబాగది తలుపును తానేమూసివచ్చి "అయేషా! ఇదేమి! నాయదృష్టము నీవిచ్చటకువచ్చుటెందులకు? ఎవ రిచేనైన నించుకవర్తమానమంపినచో నేనేవచ్చియుందునుగదా! నీవు తొందరపడి యిట్లువచ్చుటకుఁ గారణమేమి?" అనియడిగెను.

అయేషావదనము విషాదపూరితమైయుండెను. ఆమె దీర్ఘనిశ్వాస మునువిడిచి యవనతముఖియై "రావలయునని వర్తమానమంపినచో నీకు దొందరకలుగదని యెరుంగుదును. కాని యనేకవిషయముల నాలోచించి నేనే నీకడకు వచ్చితిని. నేనెప్పుడును నిన్ను స్మరించుచుండుట లేదని నీకుజ్ఞప్తియందున్నచో నంతియేచాలును. అట్లుకానిచో నీకు విషమ భ్రమకలుగును, ఆమాటవలన నిప్పుడు ప్రయోజనములేదు. నీకొకట మాట చెప్పవలయునని వచ్చితిని" అనియెను.

అస్మాన్ — చెప్పుము నీమాటలను వినుటయన్న నాకుఁబరమా నందము. నిలుచుంటివేమి? ఇచ్చట కూర్చుండి చెప్పవలసిన దానిని చెప్పుము.

అయేషాయును పీఠమునధిష్టించెను. నిలుచుండి మాటలాడినచో మెదడు సరిగా నుండదనియోచించి పీఠముపైఁగూర్చుండెను. కూర్చుండి మాత్రయె జారిపోయిన మేల్ముసుంగును రెండుచేతులతోడను సవరించు కొనదొడంగెను అస్మాన్ కొంచెము సేపాగి పిదప "చెప్పుము! అయేషా! చెప్పుము. ఏమిచెప్పవలయునని వచ్చితివో, దానిని జెప్పుము" అనియెను.

అయేషాయును బట్టుకొనిన మేల్ముసుంగును విడచి "నీవుకొన్ని దినములనుండి రణసంబంధములగు ప్రయత్నములను విశేషముగఁజేయుచున్నాఁడవు. అనర్థకమైన మాటలను నీతోఁజెప్పుట కిప్పుడు సమయము కాదు. నేను చెప్పవలసినమాటలను మరియొకప్పుడు చెప్పెదను" అనియెను.

అస్మాన్:—అయేషా నీవిప్పుడు చెప్పకపోయినచో నన్నతి కష్టములలోఁ ద్రోసినదానవగుదువు. నీవుచెప్పునది సంపూర్ణముగా ననర్థకమును కలుగఁజేయునదియైనను దానిని చాలసార్థకమైనదిగా నేను దలంచెదను. ఎట్టిపనులున్నను వానినన్నిఁటిని రసాతలములోని కణఁగఁ ద్రొక్కి నీమాటలను వినుటకెల్లప్పుడును నేను సిద్ధముగానుందును. ఆ విషయము నెఱిఁగియుండియుఁ జెప్పవలసినదానిని జెప్పక నీవిట్లనుమానించెదవేమి?

అయేషాయు నెడమచేతితో నల్లనఁ జీరచెఱఁగునుబట్టుకొని కుడిచేతితో దానిని మెలివేయనారంభించెను. నోటినుండి మాటవెడలుట చాలబాధాకరముగనున్నట్లుతోఁచుచుండెను. అస్మాన్ఖాను "చెప్పుము. అయేషా! చెప్పఁదలచినదానిని చెప్పుము. నీవుచెప్పునదిశుభమైన నశుభమైనదానిని వినుటకు నేనుమిగులనువ్విళ్లూరుచుంటిని" అనియెను.

అయేషాయును జీరచెఱఁగునువిడిచి "నీవు నాపైఁజూపుచున్న యనుగ్రహమునకు మేరలేదు. దానినిబోలునది మఱియేమియును లేదు. కాని, నేను నీకేమియు నుపకారమును జేయలేక పోవుచున్నదానను" అనిచెప్పి యూరకుండెను.

అస్మాన్—అయేషా! నేను నీపై నెట్టియనుగ్రహమునుజూపియుంటినో నేనెఱుంగను. కాని నీవు నన్ను నీహితైషినని భావించుటయే నాకుఁ బరమసౌభాగ్యము. కాని, దానికొఱకు "నేను నీకుకృతజ్ఞురాలనైయుందును" అనిచెప్పుట సరికాదు. నీవు నాకుఁ బరమహితైషిణివి. నీవీనవాబునియంతఃపురమున కలంకారమవు. నీవందఱకు నుపకారిణివైయుంటివి. అట్టినీవిప్పు డిట్లేలనుడివెదవు?

అయేషా యవనతముఖియై "అకృతజ్ఞతాధీనంబులైన యీ దేహప్రాణంబులతో నిచటనుండరాదని తలంచుచున్నదానను." అని యెను.

అస్మాన్ లేచినిలుచుండి యార్తస్వరముతో "నీవిచటనుండ కుండుటకే యోచించినచో, బలవంతముగా నిన్నిటనుంచుకొనుట కెవరికిసాధ్యము? నాకిష్టముండునేని నీప్రియత్నమున కభ్యంతరము కలుగఁజేయఁగలను. అట్టిఅభ్యంతరముమాట యట్లుండనిమ్ము. నీయిష్టమునకు విరుద్ధముగా నేకార్యముచేయుటకును నాకుమనసొప్పదు. అయేషా నీవిప్పుడు నాతోఁజెప్పవలసినమాట యిదియా! నీవిచ్చట లేకపోయినచో మఱియెవరుందురు? నీవిచ్చటనుంటివిగనుకనే యధముఁడగు నీయస్మానుఖానింకను బ్రాణములతోనుండఁగలిగినాఁడు నాదురదృష్టముచే నిన్నుఁబోఁదఁజాలకున్నాఁడను. కాని, యింకను నాకాయాశపోలేదు. ఈదేహమునఁ బ్రాణములున్నంతవఱకు నీయనుగ్రహమునుపొందగలుగుదుననునాశ నన్నువీడదు. నాహృదయమునం దాయాశ నెల్లప్పుడు బోషించుకొనుచున్నాఁడను. ఆయాశయే నాపరమసుఖమునకుఁ గేంద్రస్థానమై యున్నయది. అస్మానుని యాశాలతను దుంచివేయుట నీకానందమా?——అయేషా అతని యావజ్జీవహృదయమును సంపూర్ణముగాఁ జూర్ణముసేయుటెందులకు? అయేషా! మమ్ములనువీడి మఱియెచ్చటకుఁబోయెదవు?" అనియెను.

అయేషా ప్రత్యుత్తరము నొసంగుటకు నుద్యుక్తయై "అస్మాన్!" అనియెను. ఆమెకంఠస్వరమించుక వికృతమయ్యెను. ఇంచుక సంక్షుభితమయ్యెను. ఆమె కొంచెముసేపూరకుండి మరల మాటాడనారంభించెను. "అస్మాన్! నీహృదయముమిగుల మహత్తరమైనది. అత్యుదారమైనది. నీవలపును నసమానమైనది. మానవలోకమునందంతట నదిదుర్లభమైనది. కాని——"అనిచెప్పి యయేషా మరల నూరకుండెను.

అస్మా——(ఆతృముతో) "కాని. యనఁగానేమి?" అయేషా?

అయే——కాని దురదృష్టవశమున నీవు నన్నుఁ బ్రేమించి నీమనస్సును గేవలము తాపమునకు గుఱిచేసికొనుచుంటివి. ఈ పాషాణ

మును ప్రేమించి నీవు నిరంతరము ననేక యాతనలపాలఁబడుచున్నాఁడవు. ఈయభాగిని నీసమక్షమునుండి యంతర్హితమైనచో మనయిరువురకునుగూడ శుభమనియే తోఁచుచున్నది.

ఇట్లుచెప్పి యామె యూరకుండెను. అస్మాన్ ఖానాహృదయవిదారకవాక్యముల నతిధీరభావముతో విని చాలసేపు మౌనమును దాల్చి యూరకుండి పిదప నిట్లుచెప్పనారంభించెను. "అయేషా! కాతరుఁడగు నీతనిప్రాణోత్క్రమణావస్థపాలు సేయుటవలన నీకుఁ గలుగులాభమేమి? ఏభవనమందయేషా వసించియున్నదో, యాభవనముననే యీయధముఁడును వసించియున్నాఁడు. అతని కదిగూడ నొకపరమానందకరవిషయమై యున్నది. అయేషా! ఆనాయానందమును హరింపఁజేయుటవలన నీకుఁ గలుగులాభమేమి? ఇష్టమైనప్పుడు దూరమునుండియే యయేషాను జూడఁగలను. లేదా దూరమునుండియే యయేషాకంఠధ్వనిని వినఁగలను. అదినాకుఁ బరమసుఖదాయకము. అయేషా! నన్నాసుఖమునుండి వంచించుటవలన నీకగు నుపకారమేమి?"

అయే—అస్మాన్! నీవుధీరుఁడవు. బుద్ధిమంతుఁడవు. ధీరభావముతో యోచించిచూడుము. దానివలన నుపకారముకాఁగలదు. ఆదర్శనమువలనను దూరమునందుండుటవలనను నీకష్టములకుఁ గారణమైనదానిని నీవు మఱచిపోఁగలవు.

అస్మాన్—(నవ్వుచు) ఎంతటిభ్రాంతి! అయేషా! చూడకపోవుటవలనను, దూరమునందుండుటవలనను బ్రణయాస్పదుల నెప్పుడైన మఱచిపోవుట తటస్థించునా? ఈనగరమునందున్నను నేనెప్పుడును నీసన్నిధికి వచ్చియుండలేదు. వంగదేశమునుండి తిరిగి వచ్చినపిదప నేను నిన్నొక్కసారిమాత్రమే చూచియుంటిని. అంతకాలము నీదర్శనలాభము లేకపోయినను నాహృదయమున కించుకంతయును, నేపరివర్తనమును గలుగలేదు. అట్టిపరివర్తనమేయున్నచో నీవు ప్రేమించుచున్నవారిని జూచి చాలకాలమైనదిగదా — నీవాతనిని మఱచిపోలేదేమి?

అయే—పురుషులకనేకములగు నవలంబనములును, ననేకములగు లక్ష్యములును ననేకములగు కాంక్షలు నుండును. వనితలకుఁ బ్రేమయొక్కటియే యాటవస్తువు. వారనాయాసముగాఁ బ్రేమబంధము నల్లుకొనఁగలరు.—నేను ధైర్యముతో నుంటిని. అంతియేగాక భగవంతుని బ్రార్థించుచుంటిని. నీవీపాషాణస్త్రీని సులభముగా మఱచిపోవుదువుగాక !

అస్మా—దురాశ—అయేషా ! అదియొక దారుణదురాశ. నాయీయాకాంక్ష నాసమాధిమృత్తికతోఁ జేరిపోయినప్పుడేమో చెప్పఁజాలను—కాని యీశరీరమునందు శ్వాసమాడుచున్నంతవఱకు నిన్నుమఱచిపోవుదునను నాశ నాకులేదు. మొట్టమొదటనే చెప్పియున్నానుకదా. ఆశయే నాకు బలమును గలుగఁజేయుచున్నది—నేను దానిని బ్రయత్నపూర్వకముగఁ బోషించుచున్నాఁడను. దారుణతాపముచేఁ బాషాణముకూడఁ గరగిపోఁగలదు. ఈశ్వరసంకల్పముచే మరుభూమియందును సముద్రముద్భవింపగలదు. అయేషా ! ప్రాణములతో జీవించియున్నచో నొకప్పుడైన నస్మాన్ఖానుని ప్రేమపరిగాఢతను గ్రహింపఁగలవు. అస్మానుని ప్రేమించుట కిష్టమున్నదానవైన నగుదువు. అప్పుడీదురదృష్టవంతుఁడు ధన్యాత్ముఁడు కాఁగలఁడు.

అయే—నీప్రేమ మిగుల మహత్తరమైనది అత్యుదారమైనది, అతిప్రగాఢమైనది. ఆవిషయమును నేను మొదటనే చెప్పియుంటిని. నేను దానిని గ్రహింపలేనని యనినచో నీవు నాహృదయమును సరిగాఁ దెలిసికొనలేదని యర్థము నీనిమిత్తమై నాప్రాణములను విడుచుటకుసయితము సిద్ధముగానున్నాను. నాప్రాణముత్సర్గీకృతమై పోయినది. నివేదితమైన పదార్థమును దిరిగి దానముచేయుటకు నాకధికారములేదు. దేనినిచ్చివైచితినో దానిని తిరిగి గ్రహించుటకు నాకు సాధ్యముకాదు. సుఖముగానీ—దుఃఖముగానీ—నేనుమనస్సున్నందైనను ద్విచారిణినిగాఁజాలను. అస్మాన్! నీవు మొదటినుండియు నన్నుక్షమించుచున్నాఁడవు. ఇప్పుడును నన్నుక్షమింపుము. వ్యర్థముగా నీయభాగినిపై నాశచే నీసుఖమునకు భంగముకలుగఁజేసికొనవలదని, నిన్ను వినీతభావముతో వేడుకొనుచు

న్నదానను. మఱియు నాదొక ప్రార్థన. నీకిష్టమైన కన్యను వరించి నీజీవనమును సుఖమయముగాఁ జేసికొనుము. నిరర్థకముగా నీవ శినాసించి ముగ్ధుఁడవై లోకోపకారమునకుఁ బ్రయోజనకరమైన నీజీవనమును ధ్వంసము చేసికొనకుము.

అస్మాన్ అయేషా! నాజీవితమరణములయందు నీవు నాకుఁ బూజనీయవు నిన్నుఁ బొందజాలకపోయినను—ఇదివఱకు నాయాతనను నెమ్మదిగ సహించుకొనుచునచ్చినట్లే – ఇఁకముందును సహించుకొనఁ గలను. కాని, యొకతుదిప్రయత్నము జేసి చూచివిడిచెదను. నీవెవరిని ప్రేమించుచుంటివో, యాభాగ్యవంతుని నాస్వహస్తములతో వధియించెదను. పిదప నీవు స్వతంత్రవు కావచ్చును. అప్పుడు నేను నీయనుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడనైనను గావచ్చును. అప్పుడును నామనోభీష్టము సిద్ధింపకపోయినచో నస్మాన్ఖాన్ని ప్రతిస్వంది నాశనమైపోయెనుగదా యని సంతోషముతో సుఖినయ్యెదను.

అయేషా—ఈప్రపంచమునం దమంగళప్రవాహము వృద్ధి నొందించుటకై అయేషా జన్మించినట్లు తోఁచుచున్నది. నిన్ను నేను మిగులఁ బ్రేమించుచున్నదానను. నీవుసుఖివైయుండఁ జూడవలయునని నాయాశ. అదియేనాప్రధానప్రయత్నము. కాని విధాత యీయభాగిని యదృష్టమునం దాసౌభాగ్యమును వ్రాయలేదని తోఁచుచున్నది. నేను చెప్పదలఁచినది సమాప్తమైనది. ఇఁక సెలవుగైకొనియెదను. ఈజీవితము నందు మరల నిన్నుఁజూడఁజాలనని తోఁచుచున్నది ఒకవేళ నెప్పుడైనను నీకు విశేషాపద సంభవించినప్పుడు నావలనఁ గలుగునుపకార మేదైన కలదేని నేనప్పుడువచ్చెదను. దానిని దెలిసికొనుము. సోదరా! అస్మాన్ నన్ను దుఃఖితయగు నీసోదరినిగా భావింపుము. వలదు. వలదు. వలదు – సర్వప్రయత్నములచేతను నన్నుమఱచిపోవ యత్నింపుము.

అస్మాన్ఖానధోముఖుఁడై యయేషాచెప్పుచుండెడి హృదయవిదారకవాక్యములను వినుచు భయానకములగు నానావిధకల్పనలయందు బ్రమత్తుఁడైయుండెను. ఆతఁడు తలయెత్తిచూచునప్పటికయేషాయచ్చట లేదు. అస్మాన్ఖాను నిట్టూర్పుపుచ్చి రెండుచేతుఁలతోడను శిరసును బట్టుకొని "ఓహో" అని యనుకొనియెను.

మొదటిభాగము సంపూర్ణము.

శ్రీరామచంద్ర.

నవాబునందిని

ద్వితీయ భాగము.

మొదటి ప్రకరణము.

జగత్సింహుఁ డెచ్చటనున్నాఁడు? పాట్నానగరమునందలిలోహ కారాగారమున సంకెలలచే బంధితుఁడై పడియున్నాఁడు. అట్లుండిన యా పౌరుషశాలి ప్రణయసంబంధమయిన యొకస్వప్నమును గాంచెను. కారాగారమంతయు గాఢాంధకారమయము. శృంఖలములచే నిబద్ధుఁడైయున్న యావీరుఁడొకచాపపైఁ గూర్చుండియుండెను. అత్యంతకఠోరమైన యాదుర్దశ కవసానములేదా? అతఁడిఁక నెన్నడును సూర్యచంద్రులను జూడఁజాలఁడా? అయిన నాతనిజీవనసర్వస్వమైన తిలోత్తమతో నొకసారియైనను మరలఁ గలసికొనకుండునా? ఆకారాగారాంధకారమున నాతనిజీవితము సమాప్తమైపోవునా? ఎల్లయాశలకు నదియే తుదియా?

ధైర్యముతో నిరీక్షించినచో నీదుర్దినము నిజముగా దూరమైపోగలదు. జగత్తునం దెప్పుడెచ్చట నెవ్వరికి దుర్దినములు చిరస్థాయిగా నున్నవి? అనిమధురభాషిణియైన యాశాదేవత యాతని చెవిలోనుం దూదెను. జగత్సింహుఁడు గడచిపోయిన తనజీవితచారిత్రమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని యోచించి చూచుకొనియెను. అత్యల్పకాలములో నాతని స్థితియం దెట్టివిపర్యయములు సంఘటిల్లినవి! అతఁడు వానినన్నిఁటి నతిక్రమించి మరల సౌఖ్యముల ననుభవింపలేడా? మరలనట్లే సంప్రాప్తముకాదా?

అతనికష్టసుఖములనుగూర్చి యోచించువా రెవ్వరు? అతని యా క్లేశభారమునువహించి హృదయవేదన ననుభవించువా రెవ్వరు? తన విపద్వార్తనువిని తిలోత్తమయత్యంత చింతాభరాక్రాంత యగునని యు నాబాలిక యెట్టియాతనల ననుభవించుచున్నదో యనియు, దారుణమైన

దుశ్చింతచే నామె హృదయశరీరము లెట్లవసన్నములైపోయినవో యని యు నాతఁడాలోచించుకొనియెను. ఆసురవస్థయందుఁ దనకష్టముకంటె దిలోత్తమనుగూర్చినచింతయే జగత్సింహునకు మిక్కిలి బాధాకరమయ్యె ను. ఎవరివలననైనను దిలోత్తమసమాచారము వినివచ్చినను, నెవరినోట నైనఁ దనకుశలవార్త తిలోత్తమకుఁ దెలియచేయఁగలిగినను,జగత్సింహు డుకొంతవరకు నిశ్చింతుఁడై యుండును—ఆతనికిఁ గొంచెము శాంతియు సుఖమును గలిగియుండును. కాని, దాని కుపాయమేది ?

జగత్సింహుఁ డీపరిక్లేశముచేతను, చింతచేతను, దినములను జరు పుచుండెను దినముపైదినములు సాగిపోవుచుండెను. కాని యాతని యాశ లేమియు ఫలింపలేదు, ఫలింపకున్నను నాశమాత్ర మాతనిని విడి చిపోలేదు. నిద్రలేకుండ సర్వదా చింతతోడనే రాత్రులు జరగిపోవు చుండెను అతిక్లేశముచే—చేయుటకు పనిలేకుండఁగనే—పగలుగడచి పోవుచుండెను. కాని, యాశమాత్రముపోవుటలేదు.

ఒకదినమునఁ,బ్రాతఃకాలమునందు జగత్సింహున కించుక కనుకుపట్టెను. రాత్రి యంతయును దిలోత్తమకొఱ కత్యంతము చింతించుటచే నలసియున్న యాతనినేత్రములప్పు డొకించుక మూత వడియెను. కాని యతఁడాయవస్థయందైనను నిశ్చితుఁడై సుఖము ననుభవింపలేదు. ఆస్వల్పనిద్రయందును దిలోత్తమసంబంధమైన యస్పష్టోద్వేగము క్షీణభావముతో నాతని హృదయవీథికి వచ్చుచుం డెను.

ఇంతలో నాకస్మికముగఁ గారాగారపు టినుపతలుపును దట్టు ఘర్ఘరశబ్దము జగత్సింహునకు విననయ్యెను కాని, యాతని కాశబ్దము వేఱురీతిగఁ దోఁచెను. అత్యంతకఠోరమైన యాశబ్ద మాతనికర్ణము లకుఁ దిలోత్తమ మంజీరసంబంధమగు మధురధ్వనివలె వినఁబడియెను. నిద్రావివశతచే ముద్రితనయనుఁడైన యాతఁడు "ప్రియతమయగు తిలో త్తమ కుసుమమాలను హస్తమునఁదాల్చి నవ్వుచునవ్వుచు ముందునకు జరగి తనయొద్దకు వచ్చినట్లును, తాను "నీయిష్టానుసారముగఁ గత్తిని విడిచిపెట్టితిని, పుష్పమాల తిరిగి తెగిపోవునను భయములేదు "అని చెప్పినట్లును నొకస్వప్నమునుగాంచెను.

తెఱవఁబడినమార్గమునఁ గారాగారరక్షకుఁడు లోపలకు వచ్చి రాజపుత్రునిశయ్యకడనిలుచుండి మధురస్వరముతోఁగూడిన సంభ్రమముతో "యువరాజా !" అని పిలిచెను.

కారాగారరక్షకుఁడు పిలిచినశబ్ద మాతనిచెవినిఁ బడెను. కాని, దానినాతఁడు వేఱుభావముతో గ్రహించెను. తిలోత్తమ "ప్రాణేశ్వరా !" అని పిలిచినట్లాతనికి వినవచ్చెను.

కారాగారరక్షకుఁడు మరల "యువరాజా !" అనిపిలిచెను.

రాజపుత్త్రుఁడు 'పోవలదు. పోవలదు. భయమేమి ?" అని పలుకుచు నుద్వేగముతో శయ్యనుండిలేచి నిలుచుండిచూచెను. ఎదురుగ నప్రియమైన కారాగారరక్షకునిమూర్తి గనఁబడియెను. తిలోత్తమయెక్కడ? ఏసుందరికాపదలు సంభవించెనని తెలిసి తాను పరువెత్తమొదలిడెనో, యాతిలోత్తమయేది? పిదప జగత్సింహునకుఁ బ్రకృతస్థితి గోచరమయ్యెను. ఆతఁడు విసుఁగుకొని మనసునందు "అకటకటా ! స్వప్నమందైనను సుఖమనుభవించుట కీనిర్భాగ్యుఁడు నోచిపుట్టలేదుకాబోలు!" అని యనుకొని కాతరభావముతో జదికిలఁబడియెను. కారాగారరక్షకుఁడు వినీతభావముతో నాతనికి వందనము చేసెను.

జగత్సింహుఁడు నేత్రములను దుడుచుకొని కారాగారరక్షకా ! తెల్లవారునప్పటికే నీవు దెచ్చినసమాచారమేమి? అని యడిగెను.

కారా—(వినయముతో) మీరు కారాగారమునకు వచ్చిన యొకటిరెండు దినములలో నొకసన్న్యాసివచ్చి యప్పటినుండియు మిమ్ములను జూడవలయునని ప్రయత్నించుచున్నాఁడు.

జగ—సరియే. తరువాత?

కారా—మీదర్శనముకొఱ కాతనిని లోపలకు రానిచ్చుటకు నేను సాహసింపఁజాలకపోయితిని.

యువ—అట్లయినచో నామాట నాకుఁ జెప్పుటెందులకు?

కారా—ఆసన్న్యాసి యిప్పుడువచ్చి "చూచుటకున్నను లోపలకుఁ బోనీయవైతివేని, నాసంగతి మహారాజునకుఁ దెలిసి యాతఁడు

మిగులవిరక్తుఁడగును మరియు రాజకార్యమునకు విశేషహాని సంభ
వించును” అని చెప్పుచున్నాఁడు.

యువ——నేనేమిచేయవలసియున్నది?

కారా——ఆతనికి దేవరసందర్శనముచేయించు టుచితమని యో
చించుచున్నాఁడను.

జగ——అయినచో నది నాకుఁ దెలుపు టెందులకు?

కారా——ఆసన్న్యాసిని లోపలకువిడిచిపెట్టినచో యువరాజున
కసంతుష్టిగలుగవచ్చును. యువరాజునకు మంగళమగునని మేము
చేయఁబోవుకార్య మమంగళమైననుగావచ్చును

యువ——(కొంచెముయోచించి) నాకిప్పుడుగలిగిన యీమంగ
ళముకంటె గొప్పయమంగళము వేఱొకటియున్నట్లు నాకుఁదోఁచుట
లేదు. నన్నాఁతడు వచ్చిచూచినను నాకు హానివృద్ధులేమియు సంభ
వింపవు. నీకాక్షేపణము లేకపోయినచో నీకిష్టమువచ్చిన వానిని లోప
లకు విడిచిపెట్టవచ్చును. అందువలన నాకు సంతోషమేగాని విచార
మేమియులేదు.

కారాగారరక్షకుఁడు వందనముచేసి వెడలిపోయెను. జగత్సిం
హుఁడొంటరిగఁ గూర్చుండి యోచింపనారంభించెను. విడివడునాశ
యేమియుఁ గాన్పించుటలేదు. మహారాజు స్వయముగా యావజ్జీవకా
రాగారవాసశిక్షవిధించినప్పుడాతని యాజ్ఞనుద్రిప్పుట కెవరికి సాధ్యము?
శతసహస్రకారణములు గాన్పించినను మహారాజు తానాడినమాట
కన్యథాచేయువాఁడుకాఁడు. న్యాయమునకును, ధర్మమునకును గట్టు
వడినచో నాతఁడట్లన్యథాచేయఁగూడదు. అన్యథాచేసినచో నాతని
పదగౌరవమును శాసనశక్తియుఁ దృణీకృతములైపోవా? ఆతనిప్రతా
పము క్షీణించిపోవును. అతనిన్యాయపరతయుఁ గర్తవ్యనిష్ఠయుఁ బరి
హాసయోగ్యములైపోవును.

అట్లయినచో జగత్సింహుఁడు విడివడుట కుపాయమేలేదా? ఆ
తఁడిట్లే చిరకాలము కారాగారమునందు జీవితమును గడపవలయు
నా?——విడివడుట కొకయుపాయముకలదు. పాదుషాయనుగ్రహ

మున్నచో నన్నికార్యములును జక్కఁబడును. అతఁ డనుగ్రహించి జగత్సింహునివిషయమున ననుకూలముగ నాజ్ఞయొసంగినచోఁ దన కష్టమున్నను లేకపోయినను మానసింహమహారాజు దానికిఁ బ్రతివాదమును జేయఁడు. కాని, యాకార్యమును చేయువారెవరు? ఢిల్లీకి పాదుషహా దర్బారునకీజగత్సింహుని విజ్ఞాపనమును గొనిపోయి విన్నవించువారెవరు ? ఎవరిమాటనైన నచ్చట వినువారెవరు ? దర్బారునకుఁ బోయి జగత్సింహున కుపకారముసేయునిమిత్తము ముంకంజవేసి వచ్చువారెవరు ?

అప్రసన్నవదనుఁడును, సన్న్యాసివేషధారియు నగునొకపురుషుఁడవనతశిరస్కుఁడై మెల్లమెల్లగ నాకారాగారములోపలఁ బ్రవేశించెను, ఆతనిని జూచినతోడనే జగత్సింహుఁడాతని గుర్తించి భూమిపైకెఱగి వందనముచేసి "ఇదేమి ! మీరిచటకెటువచ్చితిరి ?" అని యడిగెను.

ఆయాగంతుకుఁడు మనకుఁ బరిచితుఁడైన యభిరామస్వామియే.

అభి—నాకిచ్చట చాలసేపు నిలిచియుండుట కధికారములేదు. అందుచే సర్వమును నీకు సంక్షేపముగా నెఱింగించెదను నీకీదండన విధింపబడినవార్త నాకుఁ దెలిసిన మరుచటిదినముననే మందారణదుర్గమును విడిచి వచ్చి యది మొదలిచ్చటనే యున్నాఁడను.

జగ—మందారణ దుర్గసమాచారము లేమైన మీకుఁ దెలిసినవా ?

అభి—తెలిసినవి. అందఱును కుశలముగానున్నారు. నీకొఱకందఱును విచారముతో నున్నారు. తిలోత్తమదుఃఖమునకు మితి లేదు.

జగ—మీరిచ్చటకువచ్చినపిదప మందారణదుర్గసమాచారము లేమైన వచ్చినవా ?

అభి—వచ్చినవి. ఒకనెలక్రిందట నాశిష్యుఁడైన గజపతి యిక్కడకు వచ్చినాఁడు. ఆతనిచే విమల యొకయుత్తరమంపినది. ఆయుత్తరమువలన నటనందఱును శోకాకులచిత్తులై యున్నట్లు తెలియవచ్చినది

తిలోత్తమ జీవించియున్నదనియు నతికష్టముమీఁదఁ గాలమును గడపు చున్నదనియు నాప్రయత్నముచే నీవీచెఱనుండి విముక్తి నొందుదువను నాశతో నామె ప్రాణములను నిలువఁబెట్టుకొనుచున్నదనియు నా యుత్తరమువలనఁ దెలిసినది

జగత్సింహుఁ డధోవదనుఁడై యించుకసేపుయోచించి పిదప "మీరెన్నిదినములనుండి యిట నెందుకుంటిరి.?" అని యడిగెను.

అభి—నిన్నుఁ జూడవలయునను నాశచేతను నీవువిడివడుట కే దైన నుపాయమునాలోచింపవలయునని యు నుంటిని.

జగ—మీమొదటియాశ యెట్లుసఫలమైనది?

అభి—కారాగారరక్షకునకు విశేషబహుమానముచేసి వశము చేసికొని కొంచెముసేపుమాత్రము నిన్నుఁ జూచుట కాతనియనుమతిని బడసితిని.

జగ—మీరెండవప్రయత్నము సఫలమగునని తోఁచుటలేదు. మీరావిషయమున వ్యర్థముగా శ్రమపడ నభిలషింపుచున్నారు.

అభిరామస్వామి తనజేబినుండి యొకకాగితమునుదీసి "నిరాశ పొందవలదు. నిజముగా నారెండవయాశయు సఫలముకాఁగలదు. నీవీ కాగితముపైఁ జేవ్రాలుంచుము. నేను లేఖనిని సిరాను దెచ్చితిని. బాదుషహా దర్బారునందు నాప్రయత్నము నిష్ఫలము కానేరదు" అనియెను.

జగ—అచట ప్రయత్నముచేసినచో మనయాశ సఫలీకృతము కాఁగలదనుమాట నిజమే కాని యాకార్య మెవరివలన నిర్వహింపఁ బడును? మీరెవరిసాహాయ్యమును బడసితిరి?

అభి—ఎవరికార్యమును జేకొనియుండిరో, యెవరియుత్సాహ ప్రయత్నములచే నేనిప్పుడీకార్యమును జేయుచుంటినో, యెవరియర్థ వ్యయమువలనను నత్యాసక్తి వలనను మనకార్యములన్నియు నెరవే ర్పఁబడుచుండెనో, యావ్యక్తియే సమస్తమును నెరవేర్చునని నాకు న మ్మికమున్నది.

జగ—ఆవ్యక్తి యెవరు?

అభి — నవాబునందిని — అయేషా

జగత్సింహుఁ డాశ్చర్యముతో "అయేషాయా? ఆమె సాహాయ్యమును మీ రెట్లుబడయఁగలిగితిరి ?" అని యడిగెను

అభి — నేను బడయలేదు. ఆమె సన్న చెఱసాలనుండి కుడిసెంచుట్కై ప్రాణాంతప్రయత్నములను జేయుచున్నది. ఆమెయే యిప్పుడు నాకధికారిణియైయున్నది. ఆమె యిప్పుడు పాట్నానగరమునందున్నది నీవిజ్ఞాపనమును దీసికొని యామె స్వయముగా డిల్లీకేగును. అచ్చట పత్త్రము చక్కఁ జేసికొనివచ్చును. నీవిజ్ఞాపన మర్పించుట తోడనే నిన్ను చెఱసాలనుండి విముక్తి చేయుట కాజ్ఞకాఁగలదు. అందులకు సందేహము లేదు.

జగత్సింహుఁడు తనలో "అయేషా! చిరహితైషిణివైన యో యయేషా! నీశ్రమ నిశ్చయముగా సఫలముకాఁగలదు. కృతఘ్నుఁడైన యీనరాధముఁకొఱకిచ్చుటకువచ్చి నీవ శేషకష్టములననుభవించుచున్నావు ఈఋణమును జన్మజన్మాంతరములయందైనను నే దీర్పజాలను." అని యనుకొని ప్రకాశముగా "స్వామీ! అయేషా సందర్శనము సేయుట కేనిర్భాగ్యున కేయుపాయమును లేదా?" అని యడిగెను.

అభి ... ఉపాయమున్నను నవాబునందిని నిన్నుఁజూచుట కష్టపడుట లేదు. పరస్పరసందర్శన మిరువురకును క్లేశకారణమని యామె దృఢాభిప్రాయము. నీనిమిత్తము ప్రాణములను విడుచుటకుఁగూడ నామె సిద్ధముగానున్నది. కాని, నిన్నుఁజూచుటకు మాత్రమామె కించుకంతయు నిష్టము లేదు తక్కినమాటలను సమయాంతరమునఁ దెలిపెదను ఆవస్యముచే యుండ నీవికాగితముపైఁ జేవ్రాలుంచుము.

స్వామి తెచ్చిన లేఖనితో నాతఁడా కాగితముపై వ్రాలుచేసెను. స్వామియు నాకాగితమును బుచ్చుకొని నలఁగిపోకుండ జోలెయందు పెట్టుకొనియెను.

కారా — సన్యాసిగారూ! చాలసేపైనది. ఇంత సేపిటనుండుటకు మనము మొదట మాటలాడుకొని యుండలేదు.

అభి—పోయెదను యువరాజా! నాకు సెలవిమ్ము. భగవంతుని కృపచే శీఘ్రముగ నే శుభసమాచారమును దీసికొని మరలివచ్చుఁ జూడ గలుగుదునను ధైర్యముతో నున్నాఁడను.

జగత్సింహుఁడు వందనముచేసెను. సన్న్యాసి వెడలిపోయెను.

రెండవ ప్రకరణము.

మానసింహ మహారాజు సైన్యసమేతుఁడై శ్రీక్షేత్రమునుండి పాట్నానగరమునకుఁ బోయి యట నియమితకర్తవ్య కార్యములయందు నివిష్టచిత్తుఁడయ్యెను. మహారాజుతోఁగూడ శ్రీక్షేత్రయాత్రకుఁబోయిన వారందఱును దిరిగివచ్చిరి. ఇంకొకవ్యక్తి కూడ నధికముగా వారితో వచ్చియుండెను. ఆవ్యక్తి మహారాజునాదరమునకును స్నేహమునకును బాత్రమైనరాజలక్ష్మి.

మహారాజు వెనుదిరిగివచ్చుటయేమో నిజమే. కాని, యాతని చిత్తప్రసన్నతమాత్రము పురిసాగరసముద్రమునందు విడిచిపెట్టఁబడినది. దాని కేమికారణమో చెప్పుటకువీలులేదు. ఒకవేళ నాతఁడాప్రసన్నతను జగన్నాథస్వామిపాద సమీపమున విడిచిపెట్టివచ్చి యుండవచ్చును.

మొగలులకును బఠానులకును జరిగినసంధిసంబంధముచే మానసింహుఁడు కొన్నిదినములవరకును నిశ్చింతుఁడైయుండెనుగాని! ఆసంధిబంధము శీఘ్రకాలములోనే భంగమైపోవునను విషయమునం దాతని కిసుమంతయు సందియము లేదు కాని, యదియెవరిదోషము? అస్మాన్ ఖాన్ మానసింహులిరువురిలో సంధిభగ్నము సేయుటకుఁగారకులెవరు? దానికిబఠానులే కారకులనుటకు సందేహములేదు. పఠానులు మిగుల నుద్ధతులు. అస్థిరచిత్తులు అందుచేవారీసంధిబంధమునకు లోఁబడియుండ జాలరని సులభముగాఁ దెలిసికొనవచ్చును. విశేషించి యస్మాన్ ఖాన్ ధైర్యసాహసములందసదృశుఁడు అప్రతివీరత్వమునందును దృఢత్వమునందును నందఱకాశ్చర్యమును బుట్టించుచుండువాఁడు. అట్టివానియధికార

మునను్న సైనికు లోకేవిధముగ సంతుష్టులై యుండఁజాలరా ? మాన సింహుని లే—అనఁగా మొగలాయిపక్షమువారే సంధినియమముల నుల్లంఘించి కళంకమును దెచ్చిపెట్టికొని రనుమాట నిజము. అందుచేఁ దప్పున్నను, శేకపోయినను సంధిని ధృణీకరించిన విషయమునఁ బఠానులే యపరాధులని చరిత్రిముఃయందేమేమో వ్రాయఁబడినది.

అయిననీసందర్భమున నొకవిషయముమాత్రిము బాగుగాజ్ఞప్తియం దుంచుకొనవలసియున్నది మానసింహుఁ డుద్ధతస్వాభావముతో నస్మార్ ఖానునకు వ్రాసిన యుత్తరమునందు "నీవు నీరాజ్యపుటెల్లకడకువచ్చి నాయాగమనమును నిరీక్షించుచు నన్నెగురుకొనవలయు" ననివ్రా యుటయుక్తమేనా ? పూర్తిక్షేత్రమునఁ దనదర్శనమునకు వచ్చినప్పుడ స్మార్ఖానుని తోఁ ధృణీకారభావమున మాటాడఁదొడంగుట మానసిం హునకుచితమేనా ? మానసింహుఁడీరీతి ప్రశ్నలనుగూర్చి తనహృదయ మున మాటిమాటికి యోచనలఁ జేయనారంభించెను. అందుచే నాతని హృదయము ప్రసన్నమైయుండలేదు.

మానసింహుఁడు కుమారజగత్సింహునకు యావజ్జీవకారాగార వాసశిక్ష విధించియుండెను. వీరపురుషున కుచితమగురీతి నాతఁడుకార్య మునేమో చేసినైచెను. దానికిసందేహము లేదు. ఆతని యానిష్పాక్షిక కార్యానుష్టానమునకు సమస్తసైన్యాధిపతులు, సైనికులు, నాయకులు, సేవకులు, నందరును నాశ్చర్యపడిరి. వారిసమక్షమున నాతనికర్తవ్య పరాయణతయు, గౌరవమును మిక్కిలియభివృద్ధిఁ జెందినవి. అక్బరుషాదు షహాసైతము వీరోచితమైన యాకృత్యమునుజూచి హృదయమునందు మానసింహునిగూర్చి మిక్కిలి మెచ్చుకొనియెను. జరిగినదంతయునుత్త మమేయగును. కాని యందువలన నాతనిహృదయము ప్రసన్నతవహించి నదా? యావనవయోధర్మముచేఁ బ్రకృతికి వశమైపోయినప్పుడుజరిగిన యపరాధములకై యోగ్యుఁడైన వీరపుత్రునకు యావజ్జీవకారాగారవాస శిక్ష విధించుట తండ్రికుచితమైన కార్యమేనా ? అత్యంతక్రూరతమ మైన యాయాజ్ఞను జేసినప్పటినుండియు మానసింహునిహృదయమునకు స్తిమితభావములేదు. కాని తనహృదయాందోళనము నాతఁడు మాటల చేఁగాని ప్రవర్తనచేఁగాని వ్యక్తపడనిచ్చుటలేదు' ఒకనాఁడు మహారాజ్ఞి

ఉచ్ఛృంఖలాసేవి సాహసించి సాహసియైయున్న మహారాజగు జగత్సింహుని పత్నియును తన యభిమానమును పోగొట్టుకొనియెను. మహారాజంతవరకు సంతుష్టచిత్తుఁడుకాలేదు. అందుచే నాటనుండియు జగత్సింహుని ప్రస్తావన మడఁగిపోయెను.

కొన్నిదినములకుఁ బూర్వము పూనానగరమునందు, అస్మాన్‌ఖాను జగత్సింహుని ప్రస్తావనను దెచ్చెను. అత్యంతోదారస్వభావముతో నస్మాన్‌ఖాను జగత్సింహుఁ డన్నివిషయములయందు గాకపోయిన నొక్కవిషయమున మాత్రము నిర్దోషియని స్పష్టముగా వాక్రుచ్చి సమర్థించియుండెను. జగత్సింహుఁడు బుద్ధిపూర్వకముగఁ గాకపోయినను, విధివశమునచే బరిణయవిషయమున నస్మాన్‌ఖానునకుఁ బ్రతిద్వంద్వియైయుండెను. అట్టి శత్రుఁడైనను జగత్సింహుని నిర్దోషిత్వమును బ్రకటింపుటకై శ్రమపడి వచ్చిన యస్మాన్‌ఖాను గొప్పపరాకాష్టగలవాఁడని తోఁచుచున్నది. ఆవిషయమున నస్మాన్‌ఖానొక గొప్పమహానుభావుఁడని మానసింహుఁడు గ్రహించెను.

నవాబుకన్యయందలి పరిణయవిషయమున జగత్సింహుఁ డెట్లు నిరపరాధియో యట్లే తక్కినవిషయములయందుఁగూడ నాతఁడు నిరపరాధియైయుండుట యసంభవముగానేరదు. జగత్సింహు నాకస్మికముగాఁ బట్టి బంధించి కారాగారమునఁ ద్రోసివేసిరి. సంగతుల నన్నిటిని రుజువుచేసి తన నిర్దోషతను స్థాపించుకొనుటకు జగత్సింహున కవకాశమీయలేదు. ఆతఁడు దోషియని నిర్ధారణచేయఁబడిన రాజకీయవిషయములనుగూర్చి యవకాశమిచ్చి విచారణజరిపినను బాగుగ నుండును. అందులకు నవకాశమీయలేదు. విచారణయును లేదు.

ఒక్కతప్పుమాత్రము సహింపవీలులేనిది. క్షమింపనర్హము గానిది. జగత్సింహుఁడు తండ్రికిఁ దెలియకుండ వీరేంద్రసింహుని తనయను బరిణయమాడెను. ఆకార్యమతిగర్హితమైన దైనను దానికి యావజ్జీవకారాగారవాస శిక్షమాత్ర ముచితమైనది కాదు. ఇట్లు యోచించుకొనుచుండ మానసింహునకుఁ దనయౌవనప్రారంభకాలమున జరగిన యొకవిషయము జ్ఞప్తికివచ్చెను. తోడనే యాతఁడించుక లజ్జవడియెను.

విచారముచే నస్వస్థహృదయుఁడైన మానసింహుఁ డూర్మిళా దేవిమందిరమున కేగెను. ద్వారముకడ కేగునప్పటి కూర్మిళయుఁ జిఱునగవుతోఁ గూడిన వదనముతో నాతని కెదురేగి దర్శన మొసంగెను.

మాన—మహారాజ్ఞీ! ఒంటరిగఁ గూర్చుంటివేమి? నీరాజలక్ష్మి యేది?

ఊర్మి—నా రాజలక్ష్మియా? అట్లయినచో రాజలక్ష్మికిని మీకును నేమియు సంబంధము లేదా?

మాన—అట్లు చెప్పరాదు. రాజలక్ష్మి కేవలము నాయాదరమునకుఁ బాత్రురాలు నేనామెను జాలఁ బ్రీతితో గౌరవించుచుందును. ఏది రాజలక్ష్మి?

మహారాజు మంచముపైఁ గూర్చుండి పిదప పండుకొనియెను.

ఊర్మి—మీరు వచ్చితిరని యెఱింగి కాలుచేతులును ముఖమును గడిగికొనుటకై చల్లనినీటిని దీసికొనిరావలయునని వెళ్లినది. నీరు సరిగాలేకపోయినచో మీరాగ్రహపడెదరు.

మాన—ఔను. నిజము. సేవకురాండ్రు నీటియందు గులాబి యత్తరువును గర్పూరమును జేర్చి మిగులఁ గటువుగాఁ జేసి తీసికొని వచ్చెదరు. ఆనీటిని నోటఁ బోసికొన నెవరికి సాధ్యము? రాజలక్ష్మి యట్లుచేయదు. అన్నియును జక్కగాఁ జేయుచుండును. మనఃపూర్వకమైనభక్తితో నామె నాసేవను జేయుచుండును. నేనాబిడ్డను మిగులప్రీతితోఁ జూచుచున్నాను.

మహారాజు తుదిమాటముగియకుండగనే రాజలక్ష్మి నీటినిదీసికొని లోపలకువచ్చెను. మానసింహునియావాక్య మామెచెవిని బడియెను. తనసంబంధమైనప్రస్తావన జరుగుచున్నదని గ్రహించెను. లజ్జయు నానందమును జేరుటచే నామెముఖము విశేషకాంతిని దాల్చెను.

ఊర్మి—ఏలిక రాజలక్ష్మిని ప్రీతితోఁ జూచుచున్నారు. అది యామెయదృష్టమే యగును. కాని, నేనేమిచేయవలయునో యది నాకు గోచరించుటలేదు. మహారాజునకుఁ జాలసంతోషమున్నది.

వారందఱును నన్ను తల్లివలెనే భక్తితోఁ జూచుచున్నారు. కాని, రాజలక్ష్మి నన్ను "అమ్మా!" యనిపిలుచుచుండును. ఆమెప్రేమా స్పదములగు భక్తిశ్రద్ధలనుజూచి నేనామె నౌరసతనయగా భావించు కొనుచున్నాను. ఇట్టితల్లిగానుండు సుఖమును నేనిదివఱకెన్నఁడు ననుభ వించియుండలేదు.

ఇట్లు చెప్పునప్పుడా మహారాజ్ఞినేత్రములు జలభారాకులము లయ్యెను. కంఠస్వరము సంక్షుబ్ధమయ్యెను.

మాన—రాజలక్ష్మి నిశ్చయముగా మిగులస్నేహపాత్రురాలుఁ నీవామెను నీయంతఃపురమునందలి పరివారములో నొకతెనుగాఁ జేర్చు కొనుటుచితము. నేనావిషయమున నిప్పుడేయేర్పాట్లు చేసెదను.

ఊ—అదియెట్లగును? మహారాజా!

మాన—రాజలక్ష్మి తలిదండ్రులకామెను మనయొద్దనుంచున ట్లుత్తరవుల నొసంగెదను.

ఊ—రాజలక్ష్మిసంబంధులెవరును నీవిషయమునుగూర్చి యా క్షేపింపరని నాయభిప్రాయము.

మాన—అట్లయినచో నీకళవళమునకుఁ గారణమేమి?

ఊ—రాజలక్ష్మిని మనయొద్దనుంచుకొనుట మనకెంతయావశ్య కమో, యామెసౌఖ్యమునుగూర్చి యోచించుటయు మనకంతయావ శ్యకమే రాజలక్ష్మి రూపమునందును, గుణమునందును, ససదృశురాలే కాని యొక్కవిషయమునందుమాత్ర మామె దురదృష్టవంతురాలు. ఆమెభర్త యామెను గ్రహింపఁడు.

మాన—ఏల?

ఊ—భర్త మొట్టమొదట నెంతోయాదరముతో నామెను బరిణయమైనాఁడు. ఎంతోమమతతో నామెను జేఁబట్టినాఁడు. కాని, యిప్పుడామె నీచవంశసంజాతయనుకారణముచే గ్రహించుటకయోగ్య యని చెప్పుచున్నాఁడు.

మాన—ఏమి? వంశసంబంధమైనదోష మేమైన నున్నదియా యేమి?

ఊ—నేనెఱిగియున్నంతవఱ కంతటిదోషమేమియు నున్నట్లు కాన్పింపదు. ఒకవేళ దోషమున్నను నాబిడ్డచేసిన యపరాధ మేమున్నది? రాజలక్ష్మి సాక్షాల్లక్ష్మీస్వరూప యనుటకు సందియము లేదు. వంశదోషముమాటఁబట్టుకొని గుణవతియైనభార్యను విడనాడుట భర్తకు న్యాయమేనా?

మాన—నిజముగా భర్త యట్లుచెప్పి విడనాడుట మిగులగర్హింపదగినకార్యము, కేవలమధర్మము. ఏకారణముచేతను నట్టిగుణవతియైన భార్యను గష్టపెట్టుట భర్తకుఁగాని యాతనిస్వజనులకుఁగాని యుచితముకాదు. రాజలక్ష్మి భర్త యెవరు? ఏమిపనిచేయుచున్నాఁడు?

ఊ—మీపరిపాలనమునందు మీకధీనుఁడైన యొకసైనికుఁడుగా నున్నాఁడు. ఆర్యపుత్రు లనుగ్రహించినచో రాజలక్ష్మి కష్టములు మాయమైపోవును

మాన—నాకధీనుఁడైన సైనికుఁడేనా? అట్లయినచో నందులకుఁదగినయేర్పాటులను గావించెదను. ఆమెభర్తను నాతనియాత్మీయబంధువుల నొప్పించి యామెనాదరముతో గ్రహించుటకు, దగిన యేర్పాటులు చేసెదను. అది నిశ్చయమని నమ్ముము నీవావిషయమున నిశ్చింతవైయుండవచ్చును. కాని యందువలన మనకేమిజరుగును? రాజలక్ష్మి భర్త యామెనుగ్రహించినచో భర్తతోడ నామెయు పోవును గదా! నీసమీపమున నామెయుండు టెట్లు? నీవామెకుఁ దల్లివైనందున గలుగు సౌఖ్యములన్నియు నంతటితోఁ దుదముట్టును గదా!

ఊ—మహారాజా! అదేమి? మీయనుగ్రహముచే నన్నియును సుఖమయములేయగును ఆసైనికుఁడు మీసమీపముననే యుండును. ఈబిడ్డయు మనయొద్దనేయుండును. ఆమెసుఖముగ హాసముపొంగిపొరలుటను నేనుచూచుచుందును. ఆమెసుఖమున నాసుఖమున్నది పగలంతయు రాజలక్ష్మి మహారాజు సేవయందుండును. అప్పుడు నాసంతోషమునకు మితియుండదు. మహారాజా! మీరు పరమధార్మికులు. న్యాయశీలురు. ధర్మపరాయణులు. దయయుంచి రాజలక్ష్మి దుఃఖమును మాపుచేయరా? మీచరణముల నాశ్రయించియున్న యీదీనురాలిప్రార్థనమును జెవియిచ్చి యాలకింపరా?

మహారాజ్ఞి నేత్రము లనుండి బాష్పములు ప్రవహించుచుండెను. మానసింహుఁ డత్యంతాదరభావముతో నామెహస్తమును బట్టుకొని యిట్లు చెప్పఁదొడంగెను. "మహారాజ్ఞీ! నేను నిశ్చయముగా నీమనోరథము నీడేర్చెదను. దాని కేయాక్షేపణమును బ్రతివాద మును జెప్పను. నీయిష్టానుసారముగా రాజలక్ష్మిని సుఖవతినిగాఁ జేయుట కెట్టికార్యమైనను జేయరానిదిగాఁ దలంపను. అందుచే సరి వారిలోఁ గాని సాధారణులతోఁగాని నేను హీనుఁడనుగాఁ జరిగణింపఁ బడుట తటస్థించినను, జన సమాజమునుండి బహిష్కరింపఁబడుట సంభవించినను నేనావిషయమున వెనుదీయను.

మహారాజ్ఞి చీరనుసవరించుకొని మానసింహుని చరణములను బట్టుకొని "మహాప్రభూ! అట్లయినచోఁ దిలోత్తమను మీకోడ లినిగా గ్రహించి మీప్రతిజ్ఞను గాపాడవలయును" అని వేడుకొని యెను.

తత్క్షణమే రాజలక్ష్మియు నశ్రులోచనయై వచ్చి మహారాజు పాదములపై శిరసునిడి యశ్రువర్షమును గురియింపఁదొడంగెను.

మానసింహుఁ డాశ్చర్యముతో "నాకుఁగోడలా? అదేమి మాటయూర్మిళా!" అనియెను.

ఊర్మిళ చేతులుముకుళించుకొని "ప్రభూ! ఔను. రాజలక్ష్మి జగత్సింహునకు వివాహితయైనధర్మపత్ని" అనియెను.

మాన—అట్లయినచో రాజలక్ష్మి వీరేంద్రసింహుని తనయ యా? ఓహోహో! ఈమె పేరు తిలోత్తమయా?

ఊ—ఈరాజకులవధువు పేరు తిలోత్తమయే.

మానసింహుఁడు చాలసేపుకలవాల్చుకొని చింతించి పిదప నిట్ల నియెను. "ప్రియా! వినుము. నీదీనప్రార్థనమును నేను నిరాక రింపను. నేనాడినమాట నసత్యముచేయను. తిలోత్తమ నాకుఁ గోడ లగుటకు సర్వవిధముల యోగ్యురాలు దాని కిసుమంతయు సందియ ము లేదు. నేనామెను సమాదరభావముతో గ్రహించెదను. ఇది మొదలు తిలోత్తమకు రాజమహిషికివలెనే యుచితమర్యాదలన్నియు

సరిగాజరుగున ట్లేర్పాటుచేసెదను. ఇఁకముందాను నిత్యము నీతో నుండఁగలను"

తిలోత్తమయుఁ గన్నీళ్ళనుతుడిచికొని గద్గదకంఠయై మానసింహునిపాదధూళిని గ్రహించి శిరసునధరించుకొని దూరముగాఁబోయి ముఖమును జీరచెఱఁగుచే మూసికొని యేడువఁదొడఁగెను. ఊర్మిళయు మహారాజుచరణసాన్నిధ్యమునుండి దూరముగావచ్చి యాతనికిఁ బ్రణామముచేసి "ఈదాసి చిరకాలమునుండియు మహారాజు కరుణాలాభముచేఁ జరితార్థురాలగుచున్నది. ఇప్పుడు చూపిన యీయనుగ్రహమీదాసిజీవనాంతమువఱకును మఱచిపోవదు ఇది చిరస్మరణీయమైన కార్యము" అని విన్నవించెను.

మాన — అమ్మా! రాజలక్ష్మి! నీవిప్పుడు నిజముగా నాకుఁ దల్లివి. మాతృకార్యమును జేయుము. నాకాఁకలివేయుచున్నది అమ్మా! భోజనమును సిద్ధపరుపుము.

తిలోత్తమయు నాతని భోజనవిషయమునకుఁ దగినయేర్పాట్లను జేయుటకు వెడలిపోయెను.

మూఁడవ ప్రకరణము

పాట్నానగరమునకువచ్చిన కొన్నిదినములకుఁ బిదప మహారాజు పాట్నానగరమునందొకధనికుఁడగు పఠానుగృహమున నతిథిభావముతో నవాబు కటులుఖానుని తనయయగు నయేషా వచ్చియున్నదను సమాచారమును గూఢచారులమూలమునఁ దెలిసికొనియెను. మానసింహుఁడాసమాచారమునుగూర్చి యనేకవిధముల నాలోచింపఁదొడంగెను. కాని; యందుమూలమున నేమేనియాపద సంభవింపనున్నదని గాని, తాను ముందుగ మేల్కొని చేయవలసినకార్యము లున్నవని గాని యాతనికిఁ దోఁచలేదు. ఒరిస్సా దేశపు పఠానులకును మొగలులకును సంధిసంబంధములున్నవి. అందుచేఁబఠానులు సామాన్యులుగాని,

గొప్పవారుగాని, మొగలాయీలరాజ్యములోనికి వచ్చినను బోవుచు నుండవచ్చును. అందులకాక్షేపణ మేమియు లేదు. కాని నవాబు నందిని, సుబేదారునకు సమాచార మొసఁగి చేసైన నందఁజేసినచో యథారీతిగ నామె నెదుర్కొని యామెకుఁ దగినబిడారములు నున్నను నవి సిద్ధముచేసి ప్రశలవార్త పంపి యామె పటకుటీరములోపలకుఁ గొను లసినవాని నన్నింటిని కూడఁ బెట్టి పంపుట మానసింహున కావశ్యకమై యుండును. కాని యామె యాభానముతో రాకపోవుటచే నాసంబంధమున మానసింహుఁడు చేయవలసిన దేమియు లేకపోయెను.

పఠానులనేకులు పాట్నానగరమునఁ దమతమ కార్యములతో జను నివసించియుండిరి. అనేకులున్నతస్థితియందుండుటయేగాక వారిలోఁ జాలమంది మిగుల సంభ్రమశాలులై యుండిరి. భారతవర్షమునందు మొగలులకును బఠానులకును గల వివాదము చాలదినములకుఁబూర్వమే ముగిసిపోయినది. ఢిల్లీసింహాసన మిబ్రహింలోడీతోఁ బఠానుల చేతి నుండి వీడిపోయినది. దావూదుఖాను బంగాళాదేశపు సింహాసనమును బోఁగొట్టుకొని యొరిస్సాదేశమునకుఁ బలాయనమొనర్చెను. ఒరిస్సా దేశమునఁ బఠానులు స్వాధీనతకై యిప్పటికిని యుద్ధములో మగ్నులై యున్నవారు. కాని, బంగాళాదేశపు బఠానులనేక దినములనుండి శమయప్రీతిమానవిధేయులై యతి నధీనులై మొగలాయీలప్రజలై యుండిరి. బంగాళాదేశమందలి పఠానులు సాహసమునందు లేకపోయినను బైకసంతోషాగ్నిని బయల్పడనీక యణఁచుకొని జీవయాత్రను గడపుకొనుచుండిరి. అందుచే నయేషా రహస్యాగమనమును, బఠానుని గృహనివాసమును మానసింహుని సందేహమున కవకాశమును గల్గింపలేదు.

ఒకవారమైనపిదప భయానకమైన యొకవార్త మానసింహుని చెవులఁ బడియెను. దానితో నాతనిశాంతియంతయు ధ్వంసమైపోయెను. నవాబస్మాన్‌ఖానును సులేమాన్‌ఖానును వచ్చి పూరినగరమును ముట్టడించినారనియు, రామచంద్రమహారాజు పలాయనుఁడైనాఁడనియు నాతనికి వార్తవచ్చెను.

ఆవార్తనిజమైనది. అస్మాన్‌ఖాను సంధివిషయమున మొదటి నుండియు నసంతుష్టచిత్తుడై యున్నాఁడని మనమెఱుంగుదుము. మానసింహుని వ్యవహారమునెడల నాతఁ డత్యంతవిరక్తుడై యున్నాఁ డనికూడ మనమెఱింగియున్నాము. అతని సోదరుఁడగు సులేమాన్‌ఖా నావృత్తాంతముఁ నన్నిటిని విని యుద్రేకితుఁడై సంధిబంధములను ద్రెంపి వేయుట కంగీకరించెను. మానసింహుఁడు వెడలిపోయిన కొన్నిదిన ములలోపలనే వారిరువురును పూరిపట్టణమును ముట్టడించిరి.

అస్మాన్‌ఖానునియుద్ధతభావము మానసింహునకుఁ జాలవిరక్తిని గల్గించెను. అతఁ డొక్కమారుగఁ బఠానుల నందఱ నేలఁగలిపి ప్రపంచమునఁ బఠానుశబ్దము లేకుండఁ జేయవలయునని సంకల్పించు కొని తానే స్వయముగ నొరిస్సాపైకి యుద్ధమునకుఁ బోవలయునని నిశ్చ యము చేసికొనియెను. సైన్యమునకును సేనాధిపతులకును సిద్ధముగా నుండవలయునని యుత్తరువులఁ జేసెను.

పఠానుల నందువిశేషించి యస్మాన్‌ఖానునిజయించి మర్మపీడితు నిగాఁజేయుట కొక్కయుపాయమున్నది. అయేషా యాతని యంతఃపుర మునందంతయాదరభావముతో నుండకపోయినను నస్మానుఖానున కామెయత్యంతము ప్రణయభాజనమై యుండెను. అందుచే నామెనవ రోధించిరేని యస్మాన్‌ఖానునకుఁగాతర మధికమగును. అప్పుడాతనిని యుద్ధమున సర్వనాశనము సేయవచ్చును. ఆతనిని సులభముగాఁ గడ తేర్చుటకు సుకరముగనున్న యీయుపాయమును విడిచిపెట్టుటకు మాన సింహున కిష్టములేకపోయెను.

అయేషా ప్రచ్ఛన్నభావముతోఁ దాజఖానునువాని యింటవాస ముసేయుచుండెను. తాజఖాను,కటుల్‌ఖానునికాశ్మీరబీగమునకు సమీ పబంధువుడు. ఆసంబంధముచేఁ దాజఖానును నాతనిభార్యయు నప్పు డప్పుడు కటుల్‌ఖానుని మందిరమునకుఁ బోయివచ్చుచుండెడివారు. అం దుచే వారియందయేషా మిగులగౌరవమును నభిమానమును, బంధుభా వమును గలిగియుండెను. ఆకారణముచే. దాజఖానునిభార్య యయేషా ను దనయింటకిరమ్మని తఱచు వేఁడుకొనుచుండెను చాలకాలమునకిప్పు డాకస్మికముగ నయేషా యామెకుత్తరమునువ్రాసి పాట్నానగరమునకు

వచ్చెను. తాజఖానుఁడు నాతనిభార్యయు నామె నత్యంతగౌరవముతోఁ జూచుచుండిరి. అయేషాయును నచ్చట మిగుల నానందముతోఁ గాలమును గడపుచుండెను

సాయంకాలమైనపిదప మొగలాయిసైనికులు వచ్చి తాజఖానుని గృహమును ముట్టడించిరి తాజఖా నేసంగతియు నెఱుఁగఁడు. అందుచే నాతఁడానిగ్రహమునకుఁ గారణమును బార్చి తెలిసికొన బ్రయత్నించెను. కాని, ముట్టడివేసిన వారిలో నెవరును దానికిఁగల కారణమును దెలుపఁజాలకపోయిరి, తాజఖాను మహారాజు దర్శనముచేసికొనుట కనుజ్ఞ వేఁడికొనియెను. ముట్టడివైచినవారందుల కంగీకరించిరి.

మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమున భటులచేఁ బరివేష్టితుఁడై తాజఖాను బంగాళాబీహారు దేశములకు సుబేదారయిన మానసింహునికడకు బోయెను. ఆతనిగృహమునందు నవాబుకతులుఖానుని తనయ యున్నదనియు నామెను బట్టుకొనుటకై ముట్టడివైవఁబడినదనియు నవాబు నందినిని మొగలాయీల కప్పగించినచో ముట్టడిమాన వేయఁ బడుననియుఁ దాజఖానున కెఱింగించిరి. ఆప్రస్తావనము కేవల మసంగతముగానున్నదని తాజఖాను తనహృదయమున ననుకొని తానువర్తకముచేసి కొనువాఁడననియు ననేకులు తనయింటికెప్పుడును వచ్చుచుఁ బోవుచుందురనియు నది నిలిచిపోయినచోఁ దనకును నితరులకును విశేషధననష్టము సంభవించుననియు మహారాజునకు విన్నవించుకొనియెను. మానసింహుఁడయేషానొప్పింపకపోయినచో నేమాటలను విననొల్లననియు అయేషాకేవిధమగు నమర్యాదయును జరుగదనియు నామెస్థితికిఁ దగినమర్యాదలతో నంతఃపురమున నుంచెదననియుఁ దాజఖానునకు తెలియఁజేసెను. తాజఖాకు "నాప్రాణముల నెవరైనఁ గైకొనినను సరియే కాని, యింటికి వచ్చినయామెను విడువనొల్ల"నని విన్నవించెను. అందుచే నాతఁడుభటులతోఁగూడ మరల నింటికిఁదీసికొనిపోఁబడియెను.

అయేషా కీసమాచారములన్నియుఁ దెలియవచ్చెను. ఆమె తాజఖానునికడ కేగి తనకు మానసింహునిఁ జూడవలసి యున్నదని చెప్పెను. చూచుటకుఁ గాలమును స్థలము నేర్పడియెను. యథాసమయమున నిరువురు పరిచారికలు తాజఖానుని సమేతముగా భటులచేఁ

బరివేష్టితమైన శిబిక నిర్దిష్టస్థలమునకుఁ బోయెను. నిర్భీకహృదయురాలై యసంకుచితభావముతో నయేషా మానసింహునకెదురుగవచ్చి నిలుచుండెను.

సజీవదేవీమూర్తియే గౌరవముతోఁ దనశోభామహిమలను బ్రసరింపఁజేయుచు ముందునుకువచ్చియున్నదని మానసింహునకుఁ దోఁచెను. ఆమె సమీపమునకు వచ్చినతోడనే మానసింహుఁడు "అమ్మా! నీవునాతనయవు నేను రాజనీతిప్రయోజనార్థము నీకుఁ గష్టములను గలుగఁజేయవలసివచ్చినది. నీవు నాతనయవని భావించుచున్నాఁడను అందుచేఁ నీవు జెప్పవలసినదానిని నిస్సంకోచభావముతోఁ జెప్పవచ్చును." అనియెను.

అ—తండ్రీ! మీరు నన్నవరోధించుటకు నిశ్చయించినట్లున్నది. తండ్రియవరోధమునందు (అంతఃపురమునందు) తనయ స్వల్పకాలము వాసముసేయుట యసంగతముకాదు. నేను సంతుష్టచిత్తనై మీయంతఃపురమున నివసించియుండెదను. ఆసంబంధమున నేను చెప్పవలసిన దేమియును లేదు.

మా—నీవు చెప్పవలసిన దేమియును లేదు. కాని నేను వినవలసినది చాలఁగనున్నది. నీవు నాప్రశ్నలకు నిజమైనయుత్తరముల నొసంగితివేని నేను సుఖినయ్యెదను.

అ—అయేషా జీవితమునందు దాచియుంచఁదగిన ఘటనము లేవియు లేవు. ఆకారణమున నసత్యములను నుడువుటకు కించుకంతయు నావశ్యకము లేదు. మీరు వినవలసినసంగతుల నడుగవచ్చును.

మా—నీవు నీయాత్మీయులనువీడి యొరిస్సానుండి పాట్నానగరమున కేలవచ్చితివి?

అ—(కొంచెముయోచించి) నిజమునే జెప్పెదను. మీకొమరుఁడైన జగత్సింహుని చెఱనుండివిడిపించవలయునను నభిప్రాయముతో నిటకు వచ్చితిని.

మానసింహుఁడు తనపుత్రుని కారాగారవిముక్తిక్తై యించుక వ్యాకులపడుచుండెను పైకి వెల్లడిచేయకపోయినను హృదయమునం

దండముల కుపాయములను వెదకుచుండెను. ఇప్పుడంకులకు సహాజమైన ననుపాయము దొరకినదని మనస్సునందు సంతుష్టుడయ్యెను.

మా—నీవందుల కేయుపాయముల నవలంబించుచున్నావు?

అ—యువరాజుకడనుండి పాదుమహాకు విజ్ఞాపనపత్రికను బంపించుట—

మా—నేను సుబేదారుడను. నాకుఁ దెలియకుండ పాదుష హాకు విజ్ఞాపనపంపుటకుఁ బ్రయత్నమేలచేసితివి?

అ—మీవలన నీవిషయమున నేయుపకారమును జరుగదు. మీరు స్వయముగా బహిరంగమైనసభలోఁగూర్చుండి యపరాధియని నిశ్చయించి యువరాజునకు దండవిధానమును జేసియేయున్నారు. ఆ మొదటియాజ్ఞకు విరోధముగాఁ జేయుటకు మీకిప్పుడిష్టముండదు. ఒక వేళ నిష్టపడినచో సర్వత్ర సమాదృతమై విఖ్యాతినొందిన మీనామ మత్యంతపరిహాసమునకు గుఱియైపోవును. మహారాజుగారి మర్యాదను గ్రహించి రాజపుత్రుని యావేదనపత్రమును నాతని జనకునియొద్ద సమర్పింపక తండ్రికంటె నుచ్చపదస్థుఁడగు పాదుమహాకడ కంపుటకు నిర్ధారణచేసితిని.

అదేమాయిచ్చిన ప్రత్యుత్తరమునకు మహారాజుపరితుష్టుఁడై "ఆవేదనపత్రము సిద్ధమగుటకవకాశము కావలదా?" అనియడిగెను.

అ—ఆవేదనపత్రము సిద్ధమై కుమారజగత్సింహుని చేవ్రాలుంపఁబడి వెడలిపోయినది. అది యిప్పుడే ప్రయాగను దాటి ముందునకుఁ బోయియుండవచ్చును.

మా—ఆకాగితము కారాబద్ధుఁడైయున్న జగత్సింహునిచేఁగ చేవ్రాలుఁ పబడినదియా ?

అ—లేదు. మహారాజా ! దొంగచేవ్రాలు చేయుట కగత్యము లేదు. కారాబద్ధుఁడైయున్న కుమారజగత్సింహుఁడు స్వయముగా సమస్త విషయములను జదువుకొని చేవ్రాలుంచినాఁడు.

మా—కారాగారమునందున్న యాతనికడ కా విజ్ఞాపనపత్రి మెట్లుపోయినది ?

అ—ఆవిషయమున నాకుఁగొంచెము కష్టముకలిగినది. అందుచేఁ కారాగారాధ్యక్షునకు విశేషద్రవ్యమునిచ్చి వశముచేసికొనవలసి వచ్చినది.

మా—నీవు మిగుల బుద్ధిమంతురాలవుగను, గార్యకుశలినివిగను గనఁబట్టుచున్నావు. కాని ముఖ్యవిషయమున నేమిచేసితివి? ఆవేదన పత్రము పాదుషహాదర్బారునకుఁ బోవుటెట్లు? అదియేగొప్పసందేహము— ఆవిషయమున నేమైన నేర్పాట్లను గావించితివా?

అ—మహారాజా! ఆవిషయమునఁగూడఁ గావలసినన్నియేర్పాటులైనవి. విజ్ఞాపనపత్రము దర్బారునకుఁ జేరుటకును, జేరినవెంటనే పాదుషహాచేతికందుటకును, నందినతోడనే యనుకూలములైన యుత్తరవులగుటకును దగినయేర్పాటులను గావించితిని. కార్యానుకూలమగుట కించుకంతయును సందేహములేదు.

మా—నీయుద్దేశమేమి? నీవా యసమసాహసకార్యము నిర్వహించుట కేలపూనుకొంటివి? దానినిగూర్చి తెలిసికొన నభిలాషపడుచున్నాఁడను.

ఆయేషా యవనతమస్తకయై యోచించుచుండెను. ప్రశ్నకుత్తరము రాలేదు.

మా—నీ కాప్రశ్నకొకయుత్తరమిచ్చుట కిష్టములేనట్లు తోఁచుచున్నది. నేనావిషయమున నిన్ను మరలఁ బ్రశ్నింపను. నీ వెప్పుడైనను జగత్సింహుని కారాగారమునందుఁ జూచియున్నావా?

అ—లేదు.

మా—నీసమాచారము నెప్పుడైన నాతనికి వర్తమానపంపితివా?

అ—లేదు.

మా—నీప్రయత్నములచే జగత్సింహునకు విముక్తియైన నిక్కము నిజముగా నీవాతనినిజూడనొల్లవా?

ఆ—చూడను—

అయేషా ప్రణయవిషయికవిద్యమానము లేమియు మానసిం హునకుఁ దెలియకుండలేదు అయేషాయొసగిన ప్రత్యుత్తరములను వినినపిదప నాతఁ డాయనుపమాననారీరత్నము జగత్సింహుని యం దనురక్తయైయున్నదని తెలిసికొనియెను. ఇంతేగాక జగత్సింహుఁడు తనహృదయమున నయేషాయెడ తదనురూపమైన యనురాగమును గలిగియుండలేదనియు, నందునేతనే యాతఁ డాతపఋకును జగత్సిం హునిఁ జూచియుండలేదనియు, నికముందును జూడనిష్టపడుటలేదనియు నందులకాయబల నితాంతమనఃపీడితయైయున్నదనియుఁగూడ మాన సింహుఁడు స్పష్టముగాఁ దెలిసికొనియెను. తనయునకుఁ గారాగార విముక్తియైనపిదప నానారీరత్నముయొక్క మనఃక్లేశమును బారదోలుటకై శక్తివంచనములేకుండఁ బ్రయత్నముచేయవలయునని యాతఁడు మన మున సంకల్పముచేసికొనియెను.

ప్రణయసంబంధమైన విషయముల నింకను దెలిసికొనవలయు ననునభిప్రాయముతో మానసింహుఁడు తనతనయుఁడగు జగత్సింహుని గృతఘ్నుఁడనియు, నరాధముఁడనియు నుడివి పిదప "అమ్మా! నీవాతని నిమిత్తమై యంతటియాయాసము నెందులకుఁ బొందెదవు?" అని యడిగెను.

అయేషా నీరవయు, నధోముఖియుఁ జింతాకులస్వాంతయు నయ్యెను.

మా:—తల్లీ! సామాన్యప్రశ్నల కుత్తరమిచ్చుటకు సందే హించుచుంటివేమి?

అ—మహారాజా! మీరొకకట్టెపుల్లను గూర్చి "పరులకొఱకు దగ్ధమై నీవెందులకు భస్మమయవయ్యెదవు?" అనిప్రశ్నించిన బాగుగ నుండును. జగత్సింహుఁ డకృతజ్ఞుఁడుగాఁడు. నరాధముఁడునుగాఁడు. ఆతఁ డత్యంతధర్మపరాయణుఁడైన మహాపురుషుఁడు.

మా:—బిడ్డా! అయేషా! నీవు రమణీలోకమున కంతకును రత్నమవు. నీకు సౌఖ్యముగలుగఁజేయుటకై నేననేకవిధములఁ బ్రయ త్నించెదను.

అ—అతిప్రగల్భవలె మహారాజంకటివారి సముక్షమున నిలుచుండి విశేషముగా మాటలాడితిని. కాని, నేనామాటలను నామనః పూర్వకముగా నుడివియుండలేదు. మహారాజుగారి యాజ్ఞయైనప్పుడు చెప్పకపోయినచో నాగ్రహమువచ్చుననుభయముచే నానాలుక లజ్జావిహీనమై విశేషముగా మాటలాడినది అందుకొఱకు మహారాజు చరణ సముక్షమున క్షమాపణమును వేఁడుకొనుచున్నదానను

మా——అయొహా ! రాజకార్యార్థము నిన్నుఁ గొన్నిదినములవఱకును నిర్బంధములో నుంచవలసివచ్చినందులకు నేనెంతయో దుంఖించుచున్నాఁడను. కాని, అమ్మా ! నిన్నుఁజూచి నీతోమాటాడినపిదప నామనస్సర్వథా పరిణమించినది. ఇప్పుడావిచారమువలదు. ఒరిస్సాదేశమునఁ బఠానులతో యుద్ధముప్రారంభమైనది. ఈనాటిదినముననే నేనక్కడ కేగుచున్నాఁడను. యుద్ధముసమాప్తమగువఱకును నీవునాయొద్ద నుండవలయును. ఆయుద్ధసంబంధమున నీవు చెప్పవలసినదేమైనఁ గలదా ?

అ—నేను చెప్పవలసిన దేమియునులేదు. సంధివిగ్రహశాసన పాలనములన్నియు రాజసంబంధమైనవి. మేము స్త్రీలము. మాకవియేమియుఁ దెలియవు. నేనావిషయమున మాటాడుటేల ?

మా—నవాబస్మాక్ఖానున కాసంబంధముననఁ దెలియ జేయవలసిన దేమైనఁగలదా ?

అ—తెలియఁజేయవలసిన దేమియును లేదు. నవాబు స్వయంతేజస్వి, సాహసికుఁడు. పరాక్రమవంతుఁడు, అతనిబుద్ధి కేదితోఁచునో, యేకార్యమునందాతఁడు ప్రవర్తింపనుద్యమించునో యట్టివాని విషయమున నావంటివారాలోచనఁజెప్పనుద్యమించుట మహాసాహసము. అతఁడు చేయఁబూనినకార్యముయొక్క పరిణామమును ఫలాఫలములు నాతఁడు బాగుగా నెఱుఁగును. ఆతఁడందులకు సిద్ధముగాఁగూడ నుండును.

మా—అంతపర్యంతమును నీవీయంతఃపురమునందే యుండవలయును. ఊర్మిళాదేవి నీకుఁగావలసినవన్నియు సమకూర్చి నీక్షేమ

ము నరయుచుండుము. యుద్ధానంతరమున నేను మరలవచ్చి నిన్నుఁ జూచెదను. నేనిప్పుడు బహుళకార్యాంతరనిమగ్నుఁడనై యున్నాఁడను. వెడలిపోయెదను. నీవు తాజఖాను నాతని గృహమున కంపివేయుము.

మహారాజు వెడలిపోయెను. తాజఖాను మరల దనగృహమున కేగెను అతనిగృహము కావలివారినుండి విముక్తినొందెను.

నాల్గవ ప్రకరణము.

ఒరిస్సాదేశమున విషమసమరానలము ప్రజ్వలితమయ్యెను. పఠానులు సంధిసమయములను బాటింపక పూరినగరమునాక్రమించుకొనిరి. రామచంద్రదేవ రాజాయుద్ధమునకు సన్నద్ధుఁడై యుండకపోవుటచే నతిసులభముగా పూరినగరము పఠానులవశమై పోయెను. రామచంద్రదేవుఁడు పూరినివిడిచి పలాయితుఁడై పోయెను. సర్వవృత్తాంతములును మానసింహునకు వర్తమానమంపి యాతఁడంతటితో నిశ్చింతుఁడై యుండెను.

మానసింహుఁడు విశేషప్రయత్నములతో నొరిస్సాకు బయలుదేరివచ్చెను. వర్ధమానమునుండి సైదుఖానుగూడ విశేషసైన్యములను దీసికొని యొరిస్సాకు రానారంభించెను. సంధినియమములకు భంగము చేసినారను క్రోధమొకటి— ఇంతియేగాక హిందువులకు బ్రధానతీర్థక్షేత్రమగు పురుషోత్తమ నగరము నాక్రమించుట యొకటి— విశేషించి యస్మాన్ ఖానుని నితాంతగర్వోద్రేకము — వీనియన్నిటిమూలమునను బఠానులను సర్వనాశము చేయవలయునని మానసింహుఁడు దృఢనిశ్చయుఁడయ్యెను.

పఠానులును దమప్రయత్నముల యందేమియు గొఱత లేకుండ జేసికొనిరి. ధరపురవిజయుఁడైన యస్మాన్ ఖాను సంధినియమములకు భంగము కలిగినతోడనే యుద్ధముతప్పక సంప్రాప్తమగునని యెఱింగియున్నవాఁడగుటచేఁ జాలదినములనుండి యుద్ధసంబంధములగు నాలోచనలను జేయుచు సంపూర్ణముగా రణసన్నద్ధుఁడయ్యెను. యుద్ధవిషయ

మంన్నియును జరిత్రయందు వివరముగా వర్ణింపఁబడి యున్నవి. మేమిట నాయుదంతమంతయును వర్ణించిచెప్పట నావశ్యకము. ప్రస్తుత కథతో సంబంధించినంతవరకు సంక్షేపముగా నాయంశములనిట సూచించెదము.

వనపురసమీపమున మొగలాయీలకును బతానులకును దుముల యుద్ధము ప్రారంభమయ్యెను. పఠానులు రణరంగమునకు విశేషముగ నేనుఁగులను దెచ్చిరి. మొగలాయీలనేక శతఘ్నులను దీసికొని వచ్చిరి. వాని ఫెళఫెళశబ్దములను వినినతోడనే కరిబృందమునకు గుండెలవియః జొచ్చెను మావటీండ్రు కరిసంకులసంరంభము నణంపలేకపోయిరి. ఆమత్తగజము లొక్కమారుగ విశృంఖలవృత్తి చెలరేగి సమీపసైన్యములఁ జిందరవందరఁ జేయుచు నాల్గుదిక్కులకును బారిపోవఁదొడంగెను. యుద్ధాంగణమునకు ముందుగ నేనుఁగులనుంచిన యవివేకముచేఁ బఠాను సైన్యవ్యూహము భంగమయ్యెను అనేక సైనికు లేనుఁగులకాళ్ళక్రింద బడి ప్రాణములంగోలుపోయిరి.

అయినను బఠానులొకరి నొకరు హెచ్చరించుకొని మరలరణో న్ముఖులైరి. కాని, మొట్టమొదటి ప్రయత్నమంతయు భంగమైపోవుటచే రెండవసారిచేసిన యీ రణమునందు హతోత్సాహులైపోయిరి. యుద్ధము భయంకరముగనే జరిగినది. కాని తుదకుఁ బఠానులు పరాజితులైపోయిరి. వనపురమునందట్లు ఘోరరణముజరిగెను ఆరణముమూలముననే వన పురము చరిత్రయందుఁ బేరుగాంచినది. వనపురరణమున జయ మొంది దిన మానసింహుఁడంతటితో శాంతచిత్తుఁడు కాలేదు. ఒరిస్సా దేశమునఁ బఠానుల ప్రాముఖ్యమును నాశనముచేయవలయునని యాతఁడు సంక ల్పించుకొనియెను అతఁడు క్రమక్రమముగ దుర్గమువెనుక దుర్గమునుఁ నగరమువెనుక నగరము నాక్రమించుకొనఁ జొచ్చెను. జలేశ్వరమును, కటకమును మొగలాయీల యధీనమయ్యెను. ప్రతిదుర్గమునందును మొగలులపతాక మెగురనారంభించెను. మొగలుల స్వర్ణదుర్గము మొగ లాయీలవశమైపోయెను ఇఁక జేయునదిలేక యస్మాన్ ఖాను పరాజయ మునొప్పుకొనవలసివచ్చెను నవాబు సులేమాన్ ఖానును నస్మాన్ ఖాను ను, అక్బరునధికారము నంగీకరించి యాతనికి సామంతులై కప్పముగట్టు

టకంగీకరించిరి. ఒరిస్సాదేశము సంపూర్ణముగా మొగలాయీల రాజ్యమునఁ జేరిపోయెను.

ఒరిస్సావిజయసమాచారము యథాసమయమున నక్బరునకుఁ దెలిసెను. సస్యశాలినియు, రత్నగర్భము నగునాప్రదేశము చాలకాలమునుండి మొగలాయీల కశాంతిని, నుద్వేగమును బుట్టించునదిగ నుండెను. ఇప్పుడది సంపూర్ణముగ మొగలులస్వాధీనమైనందున నక్బరుపాదుషహా సంతోషమునకు మితిలేకుండెను. అదిమొదలు మానసింహమహారాజు బంగాళా, బీహారు, ఒరిస్సాదేశములకు సుబేదారుగా నెన్నఁబడుచుండెను రామచంద్రదేవుడు మొదలగు పూర్వభూపతు లవిచలచిత్తులై మొగలాయీపక్షము నవలంబించి వారికి సామంతులై తమపదగౌరవములను నిర్విచారముగాఁ గాపాడుకొనుచు వచ్చిరి.

అస్మాన్‌ఖాను హతాశుఁడైపోయెను. అట్టిదుర్గతిసంభవించునని యాతఁడెప్పుడు ననుకొనియుండలేదు. ఈరణము ప్రారంభమైనది మొదలాతనిచిత్తము స్థిరముగానుండక నానావిధయాతనలకును దుశ్చింతలకును, విచారములకును, నాకరమయ్యెను యుద్ధారంభమున కించుకపూర్వము ఆయేషా యంతఃపురమును వీడి వెడలిపోయెను. ఆయేషాయస్మాన్‌ఖాను నేభావముతోఁ జూచుచున్నను, నామె యాతని ప్రాణములకుఁ బ్రాణమై, సకలానందములకును సకలోత్సాహములకును సకలప్రయత్నములకును గారణభూతురాలై యుండెనని చెప్పుటకు సందేహములేదు. అయేషాయును నస్మాన్‌ఖానును బాల్యమునుండియు నొక్కచోనాడుకొనుచు హాస్యపరిహాస్యములను జేసికొనుచు విహారము సేయుచుండెడివారు వారిరువురు నొక్కచో బెరిగి పెద్దవారైరి. ఆమెపై నస్మాన్‌ఖానునకుఁ గల ప్రీతివిశ్వాసములకు మేరలేదు. అతని ప్రేమ కవధిలేదు. అట్టియయేషా యిప్పుడంతఃపురమును వీడిపోయినది. అతనిసాహసోత్సాహములన్నియు నాతనినివిడిచి దూరమేగి మాయమైపోయినవి. అంతటి నిరాశతోడను నసంతుష్టితోడను వ్యాకులహృదయముతోడను జేసినకార్యములకు విరుద్ధఫలమే లభియించెను. అస్మాన్‌ఖాను నిజముగ నవసన్నుఁడైపోయెను.

ఐదవ ప్రకరణము.

కారాగారవాసియైన జగత్సింహుని విముక్తినొందించుటకై వి
జ్ఞాపన పత్రికాదులను తీసికొని యభిరామస్వామి డిల్లీకిఁబయనమ
య్యెను. అతనితోఁగూడ నైదుగురు రక్షులు బయలువెడలిరి. బయ
లుదేరిన వారందరు నాశ్వికులైయుండిరి. అనేకస్థలములయం దనేకు
లకు లంచము లీయవలసిన యవసరముండును. పాదుషహా దర్బారున
కు విజ్ఞాపనపత్రికను గొంపోవుటయన సామాన్యమగుపనికాదు. దాని
కెంతయో ద్రవ్యము వెచ్చింపవలసియుండును అందుకొఱకె యేషా
యనేకరత్నములను, విశేషధనమును నభిరామస్వామి కిచ్చియుండెను.

అయేషా యింకను ననేకసదుపాయములను జేసెను. పాదుషహా
యంతఃపురమునందును దర్బారునందును గలయనేకులతో నదివఱకామె
పరిచయమును గలిగియుండెను. ఆపూర్వపరిచయమును జ్ఞప్తికిఁదెచ్చుచు
నామె వారికుత్తరములను వ్రాసియిచ్చెను. ఇంతియేగాక మానసింహు
నకు సోదరియు, జగత్సింహునకు మేనత్తయు నగుబీగమున కొకవినయ
పూర్వకవిజ్ఞాపనమును వ్రాసి యామెకరుణావిలోకమును బ్రసరింపఁ
జేయుటకై వేఁడుకొనియెను. ఆమెవ్రాసిన యుత్తరములన్నియు వార
లకుఁ జేర్పఁగలిగినచోఁ గార్యసాఫల్యమగుట కించుకంతయును సంది
యము లేదు. ఆమె యేకొఱంతయు లేకుండఁ జేయవలసిన ప్రయత్న
ముల నన్నిటిని జేసెను.

అయేషా కొన్నిదినములు గడచినపిదపఁ దాను స్వయముగ
డిల్లీకిఁబోవలయునని కూడ నిశ్చయించుకొనియెను. బహుశః ఆమె డిల్లీకిఁ
బోవుటకుఁ బూర్వమే యభిరామస్వామి కార్యమును సఫలముచేసికొని
తిరిగివచ్చునని యందఱు ననుకొనుచుండిరి. ఇంతలో నాకస్మికముగ
మానసింహమహారాజు నాజ్ఞాప్రకార మయేషా పాట్నానగరమున
బందీగానుండవలసివచ్చెను. మానసింహుఁడు యుద్ధవిషయములలో
మునిఁగియుండెను. అందుచే నయేషా యటనుండి కదలుట కవకాశము
లేకపోయెను. అయిన నామె యసంతుష్టచిత్తయై యుండలేదు. ఎందు

వలన నన:గా—ఆమె తనయభీష్టసిద్ధికిఁ గావలసినప్రయత్నములన్నియుఁ జేసినపిదపనే మానసింహుని యంతఃపురమున నవరుద్ధయయ్యెను. కొంత కాలమేకాదు.—బ్రదికియున్నంతవఱకును బందీగనుంచినను నామెకు విచారములేదు. కర్మమయమును నుత్సాహమయమును నానందమయ మునగు జగత్సింహునిజీవన మంధకారమయమైన కారాగారమునందు నష్టమైపోవుచున్నది. అతని నాయంధకారమునుండి విముక్తి నొందించు టకై యావజ్జీవమును నాతనిస్థానమునఁ గారాగారమునం దుండవలసి వచ్చినను నయేషా సంతోషచిత్తముతో నందులకు సిద్ధముగానుండును.

ఐదవదినమున నభిరామస్వామియు నాతనితోఁగూడవచ్చిన యైదుగురువీరులును గుఱ్ఱములనెక్కి కాన్నపురమునకు వచ్చిరి. అక్బరు పాదుషహా ఢిల్లీనుండి యాగ్రకువచ్చెనని యభిరామస్వామి కచ్చటఁ దెలియనయ్యెను. ఆసమాచారము తెలియుటతోడనే యభిరామస్వా మికిఁ బట్టరాని సంతోషముకలిగెను. వెదకబోయినతీవపదములఁ దగిలి నట్లయ్యెను. అచ్చటనుండి రెండుదినములలోనే యాగ్రకుఁ బోవ చ్చును. విధాత యనుకూలుఁడై యున్నాఁడనియు, నేవిషయమునందుఁ బ్రతికూలత లేదనియు నభిరామస్వామి సంతోషించుచుండెను.

వారందఱును కాన్నపురముచేరునప్పటికి మధ్యాహ్నకాలము తిరిగిపోయెను. అశ్వము లాయాసమునొందుచుండెను. అశ్వారోహ కులును క్షుధాతురులై దప్పిఁగొనియుండిరి. అభిరామస్వామి యంగడి వీధికి సమీపప్రదేశమ్మునందలి యొకగొప్పవటవృక్షముక్రింద నాశ్రయ మును గల్పించుకొనియెను. తక్కినయశ్వారోహకులు కొంచెముదూర ములో మఱియొకచెట్టున కశ్వములను గట్టివైచిరి. స్వామి వీపునకుఁ గట్టుకొనిన చర్మమును నేలపైఁబఱచి దానిపైఁ గూర్చుండెను. జగత్సిం హుని విజ్ఞాపనమును, నయేషాయిచ్చినయుత్తరములును, నామె యొసఁ గిన ధనరత్నములును దనయుత్తరీయమున మూటగట్టి దాని నాతఁడు తనవక్షోభాగమ్మునఁ జేర్చి కట్టుకొనియెను. ఆతఁడామూటను విప్పి చర్మా సనము క్రిందనుంచి దానిపైఁ దనశిరసుంచి పండుకొనియెను.

రక్షకులుగావచ్చినవారు తమతమచెంబులను, బగ్గములను దీసి కొని సమీపములోనున్న బావిలోనినీటిని దోడుకొని ముఖమును, గా

లుఁ జేతులను గడిగికొనిరి. వారు వరుసగా గుఱ్ఱములకు సేవచేసిరి పిదప వారిలో నిరువురు గుఱ్ఱముల కాహారమును దేఁ బోయిరి. వారందఱు నొకేజాతివారు. ఒకవంటకమునందు వారందఱును గలిసి భుజించెదరు. కాలుసేతులను గడిగికొనినపిదప నొకఁడుప్పు, బప్పు మొదలగు పదార్థములను దీసికొనివచ్చుటకై యంగడికిఁ బోయెను. ఇంకొకఁడు వంటఁ జేయ దొడఁగెను. ఐదవవాఁ డభిరామస్వామికడకు వచ్చి "ప్రభువు వారిసేవకొఱ కేమిసిద్ధముచేయవలయును?" అనియడిగెను.

అభిరామస్వామి "కొంచెము పిండిలోఁ బంచదారనుగలిపి పుచ్చుకొనియెదను. నానిమిత్త మేమియును జేయవలసినపని లేదు. మీారు తెచ్చినదానిలోఁ గొంచెమైనను జాలును. వేఱుగ నేమియు నక్కఱలేదు" అనియెను.

అడుగవచ్చినవాఁడు వంటచేయువానికి సాహాయ్యముసేయుటకై వెడలిపోయెను. గుఱ్ఱములనుజూడఁబోయిన వారు రెండుమోపుల గడ్డినిగోసి తమబట్టలలోఁగట్టి దానిపై నీటినిజల్లి తోడివాండ్రతో గుఱ్ఱములను దీసికొని నీటివసతియొద్దకు వచ్చిరి. భోజనమునకుఁ గావలసిన పదార్థములను దేఁబోయిన యాతఁడు యథేష్టముగాఁ బదార్థములను గొని తీసికొనివచ్చెను. వంటచేయువారిలో నొకఁడు వానినన్నిఁటిని దీసికొని యభిరామస్వామికొఱకు కొంచెముపిండియుఁ బంచదార మొదలగునవి వేరుగనుంచి మిగిలినవానితో వంటకముచేయనారంభించెను. వంటప్రారంభమయ్యెను. గుఱ్ఱములను మేపఁబోయినవారు వానికిఁ జక్కగ నాహారమిడి తమకాలుచేతులను గడుగుకొన నారంభించిరి. ఎల్లెడఁ జీకటులుక్రమ్మనారంభించెను.

సాయంకాలమయ్యెను. రక్షకు లంగడికిఁబోయి దీపపుసామగ్రిఁదెచ్చి దీపములను వెలిగించిరి. భోజనమునకు సర్వమును సిద్ధమయ్యెను.

రాత్రి యొకమిదిగంటలైనది. ఆకస్మికముగ నంగడివీధియందొకగొప్ప కోలాహలశబ్దముత్పన్నమయ్యెను. "పోయినది! అగ్నిహోత్రము! నీరు! నీరు! తెండు! తెండు!" ఈమొదలగు శబ్దములు

హెచ్చుగవినవచ్చుచుండెను. అందఱిదృష్టియును నాట్యపునకే పో
యెను అతిభయంకరముగాఁ గన్పట్టుచుండెను. అంగడివీధి కగ్ని
హోత్రుడు ముట్టుకొనెను, "హా! హా! ఏమైనది? అయ్యో! సర్వ
మును నాశనమైనది" ఈమొదలగు హృదయవిదారకశబ్దములు నిరంత
రము వినవచ్చుచుండెను. చూచుచుండగనే యగ్నినాల్గుమూలల
వ్యాపించెను చీకటిలో నాయగ్నిశిఖ లగ్నిపర్వతమువలె గన్పట్టు
చుండెను. అగ్నిశిఖలు నభోమండలమునకంటు వ్యాపించెను అగ్ని
నాల్గువైపులకును బరువులెత్తుచున్నమంట లగ్నిశైలముపైఁ బరువెత్తు
వహ్నివిహంగముల వలెఁ దోఁచుచుండెను సర్వభక్షకుఁడగు నగ్నిభగ
వానుఁడు తనసహస్రజిహ్వలను విస్తరించి సర్వభక్షకత్వమును దు
ర్నిరీక్ష్యమైన భయంకరమగు సీతాకోపజ్వాలలును నాగ్రహదము
లును దిక్కులందే మంతయు వ్యాపించి గగనమండలమును జేయుచుండెను.

అభి— అయ్యో! ఉన్నలారా! చూచితిరఫలమేమి? విపద్గ్రస్తు
లకు సాహాయ్యముచేయువారు లేకపోయినచో మీరుపోయి మహాప్రయ
త్నములను జేయుఁడు.

ఈమాట ముగియకపూర్వమే రక్షకులందఱును సిద్ధముగా
నున్నపదార్థముల నచ్చటవిడిచిపెట్టి మంటమున్న యంగడివీధికిఁ బరువెత్తు
కొనిపోయిరి. అభిరామస్వామి యచ్చటనే నిలుచుండి మనోవ్యగ్రతా
జనకమగు నాదారుణవ్యాపారమును జూచుచుండెను.

ఇంతలో నొకయార్త నాదము కోలాహలమును నతిక్ర
మించి వినవచ్చెను. అది నారీకంఠస్వరము, హృదయభేదకమై యీ
క్రింది విధముగ వినఁబడియెను. "అయ్యో! నాబిడ్డ! నాసర్వస్వము.
రక్షింపుఁడు! కాపాడుఁడు! నేను మీకు దాసినయ్యెదను. అయ్యో!
నాబిడ్డ! కాపాడనిచో నాతోడు! లేదేని నన్నాయగ్నిలోఁ ద్రోసి
వేయుఁడు! అయ్యోబిడ్డా!"

అభిరామస్వామి యామార్తనాదమును విని యేమియుఁదోఁచక
జ్ఞానశూన్యునివలెనై యతిశీఘ్రముగ నాశబ్దము వినంబడుచున్నవైపునకుఁ
బరువెత్తుకొనిపోయెను. అతిసాహసముతో నున్మత్తప్రాయుఁడైన యభి

రామస్వామి యామహాగ్నికుండమునఁ బడియెను. ఆబిడ్డ రక్షింపఁబడి యెను. పరుండి నిద్రించుచున్న యాబిడ్డ నెత్తుకొని వక్షస్స్థలమున గదియించి పట్టుకొని నిర్విఘ్నముగా నీవలకుఁ బరువెత్తుకొనివచ్చెను. అతని దేహ మనేకస్థలముల నగ్నిచుట్టుముట్టుకొనియెను. కాని, యాతఁడు దానిని గన్నెత్తిచూడ లేదు.

రాత్రి పండ్రెండుగంటలకు వీతిహోత్రుని యాటోప మించుక యడంగెను. రక్షకు లభిరామస్వామినిజూచి యాతనితోఁ గూడ తమ విశ్రమస్థానమునకు వెనుదిరిగివచ్చిరి. అందఱును ధూళిధూసరిత గాత్రులై దగ్ధప్రాయములైన దేహములతో సమీపముననున్న వటవృక్షమునక్రింది కరుదెంచిరి. కాని, యెంత భయానకము! గుఱ్ఱములలో నొక్కటియు నచ్చట లేదు. అగ్నిభయముచేఁ బ్రాణములఁ దప్పించుకొని యెచ్చటికైన పారిపోయియుండునా? రక్షకులు సిద్ధముచేసికొనిన కూర, పచ్చడి, రొట్టె మొదలగునవి యేమియు నచ్చట లేవు. కుక్కలు నక్కలు తినిపోయియుండవచ్చును. చెంబులు మొదలగు వస్తువులు కూడ లేవు. అట్లయినచో దొంగలెవరైన వచ్చియుండవలయును. అభిరామస్వామి యాందోళనముతోఁ దనచర్మాసనము నెత్తి చూచికొనియెను. అచట నుత్తరీయమునఁ గట్టినమూట లేదు. ఆవిజ్ఞాపనపత్రము లేదు. ఆయుత్తరము లేమియును లేవు. అనర్ఘరత్నములయం దొక్కటియును లేదు. "హా! ఏమైపోయినవి?" అని యఱచుకొనుచు నిశ్చేష్టుఁడై యభిరామస్వామి యచ్చటనే కూలఁబడియెను.

ఆ ఱ వ ప్ర క ర ణ ము.

అంధకారమయమైన కారాగారమునందు బసియున్న జగత్సిం హుఁడు తనకతిశీఘ్రకాలములోనే విముక్తికలుగునని యొకకలఁగాం చెను. ఆనందపంజరమున బద్ధమైయున్న యయేషా హృదయమునందుఁ దనహృదయేశ్వరునకు సుఖానందములు గలుగుననెడి యాశను గల్పించుకొని సంతసించుచుండెను. మానసింహమహారాజు దారుణ

యుద్వ్యాపారనిమగ్నులై యుండియు నితరప్రయత్నములచే సన్యాసి యునకుఁ గారాగారబంధము తొలఁగిపోవునని యాశించుచుండెను. వారి యాశలన్నియు వ్యర్థములైపోవునని యెవ్వరుననుకొనలేదు. ఎవ్వరు ననుకొనియుండని యొకయపూర్వకార్యముమూలమున వారి యాశలన్నియు వ్యర్థములైపోవునని వారిలో నొక్కరైన నెప్పుడును దలఁపోసికొని యుండలేదు

అభిరామస్వామియు నాతని యనుచరులు నారాత్రి యేమియుఁ జేయకుండ నూరకుండిరి. పవిత్రముహూర్తమున నాదినమెల్ల నేమియు భుజింపకుండుటవలనను, సుత్కరమూలమునను వారందఱును గాత్రముల నలచేతనిదురకొని వటవృక్షముక్రింద నారాత్రి పడియుండిరి. మఱునాటియుదయముననే లేచి చోరులుపట్టుకొనిపోఁగా మిగిలినసామగ్రులను గైకొని యూయూర్ధ్వపథికులును నగరమునందలి కొత్వాలు కడకుఁబయలుదేఱిపోయిరి.

కొత్వాలు యమదూతవలె నత్యంతభయంకరుఁడుగా నుండెను. అతనియెదుటకుఁబోయి నిలుచుండి మాటలాడుటకు జంకనివారరుదు. అభిరామస్వామి చాలమంది బాదుషాహోలదర్బారులకుఁబోయి చూచియున్నవాఁడు ఈకొత్వాలుదర్బారు బాదుషాహాలదర్బారులకంటెఁ జాలభయానకస్థానమని యభిరామస్వామికిఁ దెలియదు కొత్వాల పదవిలోని యనేకులు కాగలుగుచున్నను లేకపోయినను దమప్రభుత్వాధికారమును జూపి తమకెదురుగవచ్చిన మనుష్యులనుబట్టి దండించి తమ ధర్మము విధ్యుక్తముగా నెరవేర్చినట్లు సంతోషించుచుండురు. అట్టివారిలోఁ జేరినయుచ్చశ్రేణ్యులుగల యూకొత్వాలుకడ కభిరామస్వామి తన యనుచరులతోఁగూడఁ బోయి నిలుచుండెను.

అభిరామస్వామిచేసిన యభియోగవిషయములన్నిఁటిని విని యాకొత్వాలు "వీరందఱును నితరదేశమునుండి వచ్చినచోరులు. ఈసన్యాసి నిశ్చయముగా ప్రఖ్యాతచోరుఁడు. (K. D.) సుప్రసిద్ధచోరుఁడు. అందుచేతనే యీతఁడు సన్యాసివేషమునుదాల్చి నిజస్వరూపమును గప్పిపుచ్చయత్నించుచున్నాఁడు. వీరందఱు నిచ్చటకు దొంగతనముచేయుటకై వచ్చియున్నారు. తమదుష్కృత్యములు వెల్లడి

యగుననుభయమునుచేఁ దమసాత్త్వికత్వమును లోకమునకుముందే తెలుప వలెననుకృతిమోద్దేశముతో నీయభియోగమును జేయుటకై వచ్చి నారు" అని నిశ్చయముచేసెను. అత్యంతసమర్థుఁడగు నాకొత్వా లీరీతిగ నొకవిలక్షణసిద్ధాంతమునుజేసికొని తత్క్షణమే "ఈసన్యాసిని, ననుచరులను గొంపోయి చెఱసాలలో వేయుఁడు" అని తనసేవకులకాజ్ఞ యొసంగెను.

అభిరామస్వామి ఘోరవిపత్తునఁ బడియెను. చోరులవృత్తాంతము తెలియనిమ్ము. తెలియకపోనిమ్ము—పోయినవస్తువులు దొరకనిమ్ము దొరకకపోనిమ్ము— ఆతనికిప్పు డవియేవియు నక్కఱలేదు. అవకాశము చిక్కినేని పాట్నానగరమునకుఁ బోవలయును. పోయినచో సంగతు లన్నిటిని నవాబునందినికిఁ దెలిపి విహితకార్యములను జేయవచ్చును. అందువలన కొంతకాలము వ్యవధియగును పదిదినములధికముగఁ గాలవిళంబము కావచ్చును. అంతేకాలము పని యూఁగిపోవును. కాని పదిదినములు వ్యవధియైనందువలన నష్టమేమియునులేదని యాతఁడను కొనియెను.

అభిరామస్వామి కొత్వాలునితో నొకవిషయమునుగూర్చి యేమియో చెప్పఁదొడంగెను. కాని, యాతనిమాటను వినువారెవరు ? స్వామినోటనుండి మాటరాకపూర్వమే కొత్వాలు "ఈచోరులను గొనిపోయి కారాగారమునఁ ద్రోయుఁడు" అని కర్కశభావముతో నాజ్ఞయొసంగెను. అభిరామస్వామి విషదంబుధిలోఁ బడిపోయెను." అనుచరులతోఁగూడ బందీకావలసివచ్చెను

ఆచెఱసాల కసవుతో నిండి, దుర్గంధమయమై యంధకారావృతమై భయంకరముగ నుండెను అందుఁగూర్చుండి వారందరు నీరీతిగ యోచింపఁదొడంగిరి "ఇకముందు మనలనందరను వీరు ఖాజీకడకుఁ గొనిపోయెదరు. ఖాజీసాహేబు కొత్వాలుమహాశయునికంటెఁ గూడ సూక్ష్మదర్శి అందుచే మనకెల్లరకుఁ గారాగారవాసశిక్ష దప్పదు. కావున మనమెట్లయిన నిచ్చటనుండి తప్పించుకొనిపోవుటయే శ్రేయ" మని యోచించుకొనిరి. ఎట్లయినఁ బారిపోవలయునని సిద్ధాంతము చేసికొనిరి కాని, దానికేమి యుపాయమున్నది? పలాయనమై పోవలయునని

పశ్చిమముఁ జూచుకొనిన పిదప నొకఁడు "ఆగ్నిగుప్తుఁడు పంపించిన యుద్ధ [illegible] తన్మిత్ర పరిశోధించి నూతనముగా వచ్చెననియు, [illegible] సాధారణముచేసి కొని యొకపట్టు నొకజట్టు గోడపైనుండి క్రిందికి నూతనముగా వచ్చెననియు పిమ్మట [illegible] యొక్క రోకటిపై [illegible] వాటిపోవ చ్చెననియు నాలోచనము చెప్పెను. అదిసంభవమే యనుకొని యందరు [illegible] కొనిరి. మొదట నాలోచన చెప్పినవాని మాట [illegible] నూతనుఁడును దొంగగాను క్రిందటిదినమున వారి కెవరును భుజించుటకు లేదు. అగ్ని మాంద్యమున నిద్రించుచు [illegible] సన్నము లేదు. మొదట నాలోచన చెప్పినవాని మాట [illegible] విపరీతముగ [illegible] యుననుకూలముగ నుండెను. క్రమక్రమముగ [illegible] నిలుచుండి శ్రీమహారాష్ట్రము [illegible] వెలుగునిచ్చు కటికతోరవను పెద్దదిగాఁ జేసెను. నిర్విఘ్నముగా నందరు నీటిలఁ బడినచో [illegible] ముఖ్యుఁడు మరల [illegible] గ్రామమునకేగి నవాబునొద్ద జరిగిన యావ దుదంతమును దెలిపి యాతని యాజ్ఞానుసారముగ [illegible] కార్యముల నిర్వహింపవలయు ననియు, నభిరామస్వామి మిగిలిన పరివారముతో సాగ్రా నగరమునకుఁ బోయి, ఏయుపాయముచేతనైనను ఘోర మహాపరాధమునందు జిక్కియుండిన [illegible] పరిత్రాణింపవలయుననియు, మఱియు సహాయము నపేక్షించుచు [illegible] యాజ్ఞానుసారముగా, కార్యముల నిర్వహించుచుండవలె [illegible] జేసి కొనిరి. అర్ధరాత్రమున [illegible] మిగిలి [illegible] రాత్రియంతయు [illegible] నగరమునకుఁ జాలదూరము నందున్న యొక మహారణ్యమధ్యమునకు వచ్చి చేరిరి. సూర్యోదయ మునకుఁ బూర్వమే నాఁడు రెండుతెగలుగ విడిపోయి ముఖ్యుఁడు [illegible] నగరాభిముఖులై నడచిరి. అభిరామస్వామియు మఱియొద్దరును నాగాభి ముఖులై పోయిరి. అందరును భిక్షావృత్తి నవలంబించిరి. ఔరా! కాల మహిమ! తానొకటితలచిన దైవ మొకటి దలఁచెనుగదా!

పాట్నానగరాభిముఖులై పోయినవారు యథాకాలమున గమ్య స్థానమును జేరఁగలిగిరికాని వారేకార్యమునుఁ జేయలేకపోయిరి. వారు

తిన్నగా తాజఖానుని గృహమునకువచ్చి కనుఁగొనిరి నవాబువందిని బం
దీకృతుఁడైన నసీరుల్మహారాజు కారాగారమున నున్నట్లు వారికిఁ దెలియ
వచ్చెను. రామసింహుని కేమి కష్టకాలము లేదు. కారాగారవాసియైన జగత్సిం
హునిదగ్గఱ చుట్టకును వారికి శక్యముకాకపోయెను. అందుచే వారికిఁ
జేయునదిలేక నానాట్యాంతరముల నవలంబించి పొట్టపోసికొనుచు జీవ
మును నిలుపుకొనుచుండిరి.

ఇక నిచ్చట నభిరామస్వామి ప్రముఖు లరణ్యమార్గమును బట్టి యూ
గ్రాభిముఖులై తమప్రయాణమును సాగింప నారంభించిరి. మధ్యాహ్న
వేళఫలములు మొదలగు వన్యపదార్థములతోడను, నదీజలములతోడను
వారు తమక్షుత్పిపాసలను నివారణ చేసికొనుచుండిరి. రాత్రులు చెట్లపై
కొమ్మలలో సౌకర్యమునకై తమ దేహములను భద్రముగాఁ గట్టుకొని కును
కుచు గడపుచుండిరి. ఈవిధముగ రెండుదినములు గడచిపోయినవి.
మూఁడవనాటి యుదయమునకు వారలాగ్రానగరసమీపమందలి
యమునానది కుత్తరభాగమున నున్న మహారణ్యమునకు వచ్చిరి. ఆస్థల
మున కుత్తరపుదిక్కునకుండు వేఱొక ఘనారణ్యమునుండి యొక మార్గము
వచ్చి యభిరామస్వామి మొదలగువారు వచ్చినమార్గముతో నచ్చటఁ
గలిసికొనియెను. వారచ్చటకువచ్చుట కించుక పూర్వ మశ్వారోహ
కులుకొందఱామార్గమునగుండ వచ్చి వెళ్ళినట్లుఁ గన్పట్టుచుండెను. పద
చిహ్నములను బరీక్షించిచూచినచో నొకటిరెండునిమిషములకుఁ బూ
ర్వమే యశ్వములు దాటిపోయినట్లు తోఁచుచుండెను. అట్టిమహా
రణ్యమున నట్టిసమయమున నశ్వారోహకు లట్లుపోవుటకుఁ గారణ
మేమో తెలిసికొనవలయునని యభిరామస్వామి తనయనుచరులతో
వడివడిగ ముందునకు నడచిపోయెను. ఇంచుకదూరమేగునప్పటి గుఱ్ఱ
ములు దక్షిణపుదిక్కునకు మరలి వేఱుమార్గమునఁ జనినట్లుగఁగన్పట్టెను
ఆమార్గమున బోవుట కభిరామస్వామి కిష్టములేకపోయినను దనకౌతూ
హలమును దీర్చికొనుటకై తనయనుచరులతో నాతఁ డామార్గమునఁ
జనియెను.

కొంచెముదూరము పోయినపిదప నాతని కశ్వపదాంక మొక్క
టియును దృష్టిగోచరము కాలేదు. ఆపార్శ్వమందలి ఘనవనాంతర

మున నొకపరిక్క గుల్మలతాదులు తునిఁగియు వృక్షశాఖలు విఱిగియు గన్పట్టెను అచ్చట తీగెలు నాకులు మొదలగునవి తునిసిపడియుం డుటఁజూచి యట మనుష్యులెవరో తిరుగాడుచున్నారనియు, గుఱ్ఱములు మేయునప్పు డవియట్లు చెదరిపడియుండవచ్చుననియు నభిరామస్వామి యూహించి తెలిసికొనియెను. అతికుతూహలభావముతో మరికొంతదూరము ముందునకుఁబోయి తనరక్షకులలో నొకనింజూచి "మిగులజాగ్రత్తగఁబోయి విశేషములేమియో తెలిసికొని త్వరలో రాఁగలవా?" అని యభిరామస్వామియడిగెను.

అభిరామస్వామియు నొకపరిచరుఁడును నొకరహస్యస్థలమును గురుతుగానేర్పరచికొని యచ్చటఁ గూర్చుండియుండిరి రెండవవాఁ డచటనుండిబయలువెడలి ధ్వనియగుచున్న యామార్గమునుబట్టి పోయెను. ఇఁట వీరిరువురు నొకముహూర్తకాలముఁ గూర్చుండి "అతఁ డింకనురాలేదేమిచెపుమా?" అని యోచించుకొనుచు కళవళమొందు చుండిరి ఇంతలో నాతఁడు వచ్చెను.

అభి—ఏమైనఁగనఁబడియెనా?"

"ఒక్క శుభసమాచారము"

"ఏమది ?"

"మనయాఱుగుఱ్ఱములు—"

"(ఆశ్చర్యముతో) ఏమి! చెప్పుము. చెప్పుము."

"నేను బాగుగాఁ బరికించిచూచితిని. ఆయశ్వములాఱును మనవియే యగును. లేశము ననుమానములేదు."

"మనుష్యులెందఱున్నారు?.'

"పదిమందియున్నారు. మనచెంబులు మొదలగు సామానుల న్నియు వారికడనున్నవి. వానినన్నిఁటిని బాగుగాఁ జూచితిని."

"అస్త్రశస్త్రములు లేమైన నున్నవా?"

"అందఱియొద్దను గత్తి, చురియు, మొదలగు నాయుధము లున్నవి.

అభి — ఇప్పుడు తెలిసినది మనసర్వస్వమును దొంగిలించినవారు వారేయగుదురు వారినిబట్టికొనినచో మనవస్తువులన్నియు దొరక గలవు.

ఒక్కడు — ఔను అందుల కించుకంతయును సందియము లేదు. కాని యదియెట్లుసంభవమగును ?

అభి — మీరిరువురు నీయడవియందేయుండి చోరులను జూచు చుండవలయును అట్లుచేయుటను మీకేమైన సందియమున్నదా ?

ఒక్కడు — అట్లుచేయవచ్చును. కాని మీరేమిచేసెదరు ?

అభి — ఈమార్గమునకుండబోయి కొంచెము పశ్చిమముగదిరిగి నడచినచో నట యమునానదికలదు. యమునానదినిదాటినచో నాగ్రా కుబోవచ్చును. నేనాగ్రాకుబోయి యచ్చటనుండి సర్కారుసిపాయీల ను దీసికొనివచ్చెదను.

రెండవ — మనల కొత్వాలు కడకుబోయి చెప్పవలయునా యేమి ?

అభి — అవును చెప్పవలయును. కాని యన్నితావులయందును కాశపురపుమహాత్మునివంటి కార్యదక్షులును, యుక్తాయుక్త విచక్షణు లునే యుండురని తలంపవలనుపడదు ఆగ్రానగరము రాజధాని అచ్చట కుశాగ్రబుద్ధులును వివేకవంతులు నుందురు. కొత్వాలువలనఁ గార్యసిద్ధి కాకపోయినచో మనకింక వేఱుమార్గములేనే లేదని తలంపరాదు.

రెండవ — మీరు తిరిగివచ్చువరకును, లేదా మీసమాచారము మరలమాకుఁ దెలియువరకును మేమిచ్చటనేయుండి చోరులగతివిధాన మును దెలిసికొనుచుందుము. కాని దొంగలిచ్చటనుండి వెడలిపోవు చుండినచో మేమేమిచేయవలయును ?

అభి — మంచిమాటనడిగితివి మీలోనొక్కఁడు చోరులను వెం బడించి వారివెనుకనే దూరదూరముగఁ బోవుచుండవలయును. ఒక్కఁ డిక్కడనే యుండవలయును తస్కరు లిటనుండి వెడలిపోయి వేఱొక తావున విడిసినతోడనే వారివెనుకనేపోయి వారు నివసించినస్థలము. మార్గము మొదలగువానిగూర్చి తెలిసికొని యాతఁడు మరలనిక్కడకు

వచ్చి యిక్కడనున్నవానితో నావివరములనన్నిఁటిని దెల్పి మరల ముందునకు బోవుచుండవలయును.

మొదటి— మీయుద్దేశము తెలిసినది. మేమట్టికార్యములను నెరవేర్చుచుందుము. కాని యాచోరులు చాలదూరముపోయినచో వెనుకకువచ్చి మరల ముందునకుఁబోవుట కెట్లువీలుపడును? తుదకు వారియానుపానులు తెలియకుండఁ బోవునుగదా!

అభి— అదియు నాలోచింపవలసినదే. ఇప్పుడేడుగంటలైనది. నేనాగ్రికుఁ జేరునప్పటికిఁ బండ్రెండుగంటలగును. అచ్చటఁగార్యములన్నియు జక్కనగునప్పటికి రెండుగంటలకాలము పట్టవచ్చును. సాయంకాలమగునప్పటికి దప్పకుండ నేను మరల నిక్కడకువచ్చెదను.

అట్లయినచో నీకి నేమియు సంశయింపనక్కరలేదు. ఆచోరులు మూఁడుదినములనుండి నడచినడచివచ్చి యిక్కడ విడిసియున్నారు. వారెవ్వరు నంతగాకాతరము నొందుచుండుటలేదు. వారీనాడిచ్చటనే యుందురనుటకు సందియములేదు

అభి—వారిక్కడనే యుందురని నానమ్మకము వారిక్కడనే యుండి యొక్కొక్కఁడే యాగ్రాకుఁబోయి క్రమక్రమముగ నశ్వములను రత్నములను విక్రయించెదరు. వారికాయుద్దేశమే లేకపోయినచో రాజధానియగు నాగ్రిమార్గమునుబట్టి వచ్చి యింతసమీపములో విడియరు.

మొదటి—మీరుసెలవిచ్చినది సరియైయుండుననియే తోచుచున్నది.

అభి—విశేషముగ మాటలతోఁ బ్రయోజనములేదు. నేనిప్పుడేపోయెదను. సాయంకాలమునకు రాకపోయినచోఁ దుదకుఁ దెల్లవారుసరికైనను నేనొక్కఁడనైనను దప్పక వచ్చితీరెదను. సందేహము లేదు. మీరు జాగరూకులై యుండవలయును.

అభిరామస్వామి వెడలిపోయెను.

ఏడవ ప్రకరణము.

పాట్నానగరమున మానసింహమహారాజుచే నేర్పాటుచేయబడిన యొకమహాభవనమునం దయేషా సంపూర్ణస్వేచ్ఛతో నివసించియుండెను. ఊర్మిళామహారాజ్ఞియు ననేకవిధముల నామె సుఖముగా గాలముగడపుటకు సదుపాయములనన్నిటిని సరిగాఁ జేయించుచుండెను. ఆమె స్వయముగ ననేకపర్యాయము లయేషాకడకువచ్చి చూచిపోవుచుండెను. చాలసేపామెతోఁ గూర్చుండి మాటలాడుచుండును. ఈప్రపంచమున నయేషాతో మాటలాడి ప్రీతిజెందనివారెవరు? అయేషా హృదయమునందలి సద్భావములను తెలిసికొని యూర్మిళ యత్యంతము విమోహితయయ్యెను

రెండునెలలు గడచిపోయినవి. సుఖదుఃఖసమ్మిశ్రితమైన కాలము సమభావముతో గడచిపోవుచుండెను. పఠానుల పరాజయవృత్తాంతము లనుదినమును గ్రొత్తక్రొత్తగ నయేషాకుఁ దెలియవచ్చుచుండెను. స్వచ్ఛందమైన కారాగారమునందున్నను, సంతతమును మొగలాయిల విజయవృత్తాంతములును వానితోడనే యస్మాన్‌ఖానుని భయానకము లగు సంతతపరాజయోదంతములును వినవచ్చుచుండుటచే నయేషా హృదయము మిగులఁ గళవళ మొందుచుండెను. అస్మాన్‌ఖాను విపద్గ్రస్తుండై యుండెను. ఇట్టికష్టకాలమున దానొరిస్సాదేశమును వీడివచ్చుట సరికాదనియు, నిట్టిసమయమున పితృభవనమును వీడియుండుట తనకు శ్రేయస్కరముగాదనియు, నబాబగు నస్మాన్‌ఖానువిడిచి దూరముగా నుండుటుచితముకాదనియు, నామె యోచించుకొనుచుండెను. ఈ సమయమున నామె సమీపమునందున్నచో నస్మాన్‌ఖా నంతటియుత్సాహశూన్యుఁడై యుండఁడు. వివేకావివేకవిచారమునఁ దప్పుమార్గమును ద్రొక్కియుండఁడు. పఠానుల పరాజయమునకుఁ దానేకారణమని యయేషా తనమనసున భావించుకొనుచుండెను. అస్మాన్‌ఖా నయేషాయెడల నత్యంతకరుణామయుఁడు. అతిచలిత ప్రేమమయుఁడు. అట్టిసుహృద్వరున కట్టియాపదలువచ్చినప్పుడు దూరమునుండి చూచుచు

నూతనముగ ఉంచేదాని [illegible] స్వాధీనము [illegible] [illegible]
చుండెను.

ఓడిన్సదేశమున మానసింహమహారాజు సంపూర్ణవిజయము నొందినాడనియు, శత్రుసైన్యము సర్వవిషయముల చక్కపరచుటకు యధికారమంతయు తనచేతనున్నదనియు నయేషాకు [illegible] వచ్చెను అంతే [illegible] బ్రాహ్మణులతో నిలిచియున్నాడని మానము తెలిసికొనియెను. తేజస్వియు మహావీరుడగు నావీరాగ్రేసరుడు ప్రాణములతో నిలిచినాడా పాలిటికి [illegible] ఉత్కళవిజయుడైన మానసింహుడు పాట్నానగరాభిముఖుడై [illegible] నియు త్వరలోనే రాజధానికి వచ్చునియు నయేషాకు వార్త వచ్చెను.

రాజనైతికప్రయోజనార్థమై తా నవరుద్ధనైతినని యయేషా తెలిసికొనియెను. ఆమె తనచే జిక్కినదనువార్త తెలిసికొనినచో నయేషా యుద్ధముచేయక తనయధికారమున కంగీకరించునని మానసింహుడు యోచించుకొనియెను. ఈరీతియొకవిధముగ నయేషా యవరోధము మానసింహుని కార్యసిద్ధికి సాహాయ్యమే యయ్యెను. ఆయేషా [illegible] సమీపమున నుండక పోవుటచేగాక మానసింహునిచే నవరుద్ధయయ్యెనను వార్తనిని యస్నాసఖాను విచలితుడై విషయజ్ఞానరహిత [illegible] హితాహితవివేకశూన్యుడగు [illegible] కార్యములను జేసెను. అందువలన మహారాజున [illegible] లభించెను. అది యెట్లనగా [illegible] [illegible] [illegible] ప్రయోజనము [illegible] తోచుచున్నది బహుశః మానసింహమహారాజు పాట్నాకు దిరిగి వచ్చినతోడనే యయేషాను విడిచిపెట్టగలడు.

ఈ మొదలగు చింతనలతోడను, శోకములతోడను నయేషా కాలమును గడపుచుండెను మూడుగంటలవేళ సుసర్జితమైన యొకప్రాసాదమున నయేషా యొక్కతెయె కూర్చుండి ముందుజరుగబోవు తనస్థితిగతులనుగూర్చి యేమేమో యోచించుకొనుచుండెను. అంతలో బాహ్యమునందున్న ద్వారముకడ నొక పరమసుందరనారీమూర్తి యామెకు దృష్టిగోచరమయ్యెను ఆస్త్రీ లోపలకు వచ్చెను అయేషాయును సంభ్రమముతో బీఠమునుండి లేచి యాస్త్రీమూర్తి కెదురుగ

భూషణము [illegible] స్త్రీ [illegible] చే [illegible] వచ్చి యయేషా పక్క మునఁ బడియెను. ఆసుందరు లిరువురు జాలసేపు పరస్పరాలింగనము జేసికొని యట్లే నిలువఁబడియుండిరి. వారియిరువురి నేత్రముల నుండియు నశ్రుధారలు [illegible] వచ్చుచుండెను. [illegible]గా వచ్చిన యాసుందరి తిలోత్తమ.

అయేషా మొదట మాటలాడుటకు బ్రారంభించెను. "నేను నిన్ను మరలఁజూచుట సంభవించునని యెన్నఁడును ననుకొనలేదు. నీ యదృష్టము ప్రసన్నమైనది. నీవు సేనాపతిగారిగృహమునఁ దావుదొరకినదని శుభసమాచారమును విని సంతోషించితిని."

అయేషావక్షఃప్రదేశమునుండి తిలోత్తమ తనమస్తకము నెత్తి కొనియెను. అపారవివేకమును, ననుపమాన తేజస్వితను సూచించు నయేషాముఖమండలమువంక నొకసారి యామె తనదృష్టిని సారించి "అదృష్టమెట్లుప్రసన్నమైనది? ఆయన యింకను గారాగారమునందే యుండిరిగాదా!" అనియెను.

చేతులతోను ముఖముపైఁ గప్పికొని చిన్నబిడ్డవలెఁ దిలోత్తమ యేడువనారంభించెను. అయేషా యామెహస్తమును బట్టుకొని ముఖమును, నేత్రములను దుడిచి పిదప నామెను దనసమీపముననున్న పీఠముపైఁ గూర్చుండఁబెట్టికొని తానామెపార్శ్వమునఁ గూర్చుండి "విచారింపకుము. వీరపత్నులెన్నియో దుఃఖములను దుర్గతుల ననుభవింపవలసియుండును. ఎంతయోధైర్యవంతులై యుండవలయును. ఈసామాన్యవిపత్తునకే యింత కాతరమునొందుచుంటివా?" అనియెను.

తి—ఇంతటిక్లేశములోఁ గా[illegible]చెప్పుదునెట్లు? నాయీ దుఃఖమునుజెప్పుకొనుటకు నాకీప్రపంచమున నెవ్వరును లేరు. అందుచే నీకడ నాదుఃఖమును జెప్పుకొనుటకై వచ్చితిని.

అ—మంచిపనిచేసితివి. "సోదరీ! నిన్నుఁజూచుటచే నేను చాలసుఖినైతిని. నీదుఃఖదినములు త్వరలోనే పూర్ణముగా గడచి పోవును. రాజపుత్రునకు శీఘ్రకాలములోనే విముక్తి గలుగును.

తి—నీవట్లూహించుటకు గారణము లేవైనగలవా?

అ.— అభిరామస్వామి విజ్ఞాపనపత్రమును డిల్లీకిఁ గొంపోయి నాఁడు. ఆవిజ్ఞాపనము వ్యర్థము కాఁజాలదు.

తి.—ఆతఁడు డిల్లీకెప్పుడు వెళ్ళినాఁడు ?

అ.—రెండునెలలకు పైగానైనది

తి.—అయినచో నింతయాలస్యమేమి ?

అ.—మధ్య విఘ్నములుగల్గుటకు గారణమేమియుఁ గాన్పించదు పాదుషహాదర్బారునుండి యాజ్ఞాపత్రిక రావలయునన్నచోఁ గాలవిళంబము కాకమానదు. సోదరీ! రెండునెలలుగాదు—నాలుగు నెలలైనను బాధకమేమి ?

తిలోత్తమయించుక యాశ్చర్యపడి మనసులో "ఇదేమి ప్రేమపరిదర్శకమైనమాట! నేనెవనిని మనసార ప్రేమించుచుంటినో, యట్టి నాహృదయేశుఁడు శృంఖలాబద్ధుఁడై యంధకారమయమైన కారాగారమునందున్నాఁడు. ఆవిషయము తలపునఁబారినచో హృదయము వ్రక్కలైపోవుచున్నది. ఒక్కముహూర్తము—తుదకొక్క నిమిషమైనను ముందుగ నాతనికి విడుదలయయ్యెనేని, యది నాకుఁ బరమలాభముగాఁ బరిగణించుకొనెదను. నవాబునందిని రెండునెలలకు బదులుగ నాల్గునెలలను లెక్కించుచున్నదేమి ?" అని యనుకొని ప్రకాశముగా "అక్కా! సర్వమును పోఁగొట్టుకొనియైనను యువరాజు నీముహూర్తమునఁ జెఱసాలనుండి విడిపింపఁగలిగినచో నదియే మేలని నా యభిప్రాయము. రెండునెలలైనపిదప యువరాజు సకలైశ్వర్యములతోడను, గారాగారమునుండి విముక్తినొందనున్నను, నది కోరదగినది కాదని నాకుఁదోఁచుచున్నది" అనియెను.

అయేషాబిబి నగవుతో "ప్రణయమహిమచే హృదయమునకట్లు తోఁచుచుండుట నిజము" అనియెను.

తి.—అట్లయినచో నీవు వేరువిధముగాఁ దలంచుటేమి ?

అయేషా యించుకసేపధోముఖియై చింతించి పిదప నిట్లు చెప్పనారంభించెను. "రాజపుత్త్రుఁడు వీరాగ్రగణ్యుఁడని నేనెఱుంగుదును వీరులు తమదేహము తీక్ష్ణమైనకత్తిచే గాయపఱుపఁబడినను దానినించు

కంతయు యాతనగాఁ బరిగణింపరు. తమశిరస్సునొక్క పెట్టున దెగ్రివే యుట్లైన శత్రువుఖడ్గ మరుదెంచుచున్నను దానినిజూచి యించుకంత యును విచలితులుగారు. అట్టిమహాత్ములను లోహశృంఖలములుగాని యంధకారమయమయిన కారాగారముగాని లేశమాత్రమును భయజనకములుగాఁజాలవు. అజ్ఞానులగు మనవంటి యాత్మీయ జనులకది కష్టతరముగాఁదోఁచి దుఃఖించుచుందురు. ఆకష్టానుభవమునకుఁ గేవలము స్వార్థపరత్వముదక్క వేఱుకారణము లేదు. మన మనేకపర్యాయములు ప్రేమాస్పదుని హృదయమునకంటెను నాతనిశరీరమును మిక్కిలిగాఁ బ్రేమించుచుందుము. అందుచేతనే మనమాతనినిచూడఁజాలనప్పుడును, లేదా యాతఁడు మనసమీపమున లేనప్పుడును మనము మిగులవ్యాకులపడుచుందుము. అట్టియుద్వేగమువలనఁ బ్రయోజనమేమో నాకుఁ దోఁచుటలేదు.

తి——నీవు చెప్పినదంతయు సత్యము. వాస్తవముగా రాజపుత్రుని క్షణవియోగమును సైతము నేనుసహింపఁజాలను. అదిస్వార్థపరత్వముయొక్క ఫలమేమైనచో నిజముగా నేను స్వార్థపరనేయగుదును. అక్కా! నినొక్కవిషయమునుగూర్చి యడుగ సాహసించుచున్నదానను. నీవును రాజపుత్రుని యథేష్టముగాఁ బ్రేమించుచుంటివిగదా! నావలె నీవును నాతనినిమిత్తమై వ్యాకులపడుచుండుట లేదేమి?

అయేషా యవనతముఖయై తిలోత్తమహస్తమును బట్టుకొని యెను. పిదపఁ దనముఖమును వేఱుదిక్కునకుఁద్రిప్పుకొని యిట్లనియెను. "సోదరీ! నీవాక్యములను విని నేను సంతుష్టచిత్తనగుటలేదు. నేను యువరాజును బ్రేమించుచున్నాననుమాట నిశ్చయము. ఆనాప్రేమ యనంతమైనది; అపారమైనది; గంభీరమైనది. కాని, యీప్రపంచము నందావిషయము నెవ్వరు నెఱుఁగరు. ఎఱుంగవలసినసంభవమును లేదు. దైవవశమున నాహృదయమించుక విచలితావస్థయందున్నప్పుడు యువరాజు సమక్షమున నేనే దానినివ్యక్తముచేసితిని. అట్లుచేయవలసి వచ్చినందులకు నేనెంతయో సిగ్గునొందుచున్నదానను. ఆవిషయమును నీవెవరితోడను జెప్పఁదగదు. నీవు పలుమారులావిషయమును జ్ఞప్తికిఁ

దెచ్చుకొనవలదు. నీవాసంగతిని బూర్ణముగా మఱచిపోవలయును ఇదే నాప్రార్థనము.

తి — అక్కా! అదేమి? దానిని మఱచిపోఁగలవా? ఆవిష యము నితరులకేల తెలుపఁగూడదు? ప్రేమ దోషాకరమైనదికాదు. ప్రేమించినచోఁ బాపమున్నదా? అందులకు నీవేల సిగ్గుపడుచుంటివి?

అ — సోదరీ! నీకు నేఁజెప్పున దేమన,— ప్రేమ. లేక ప్రణయ మనునది ప్రాయములోఁ బ్రాణపదార్థము. అతిసావధానముగఁ బ్రయత్నపూర్వకముగ వానిని ప్రాణములలో నిముడ్చి యుంచఁదగిన పదార్థమని తెలిసికొనవలయును. దానిని బహిరంగముచేసి ప్రపంచమంతటను వెల్లడిసేయుచువచ్చితేని యదినిస్సారమైపోవును తుదకు బరిహాసాస్పదమగును. అప్పుడది లజ్జాహేతువగును.

తి — ప్రణయము ప్రాణపదార్థమను మాటయేమో నిశ్చయమే. కాని, మనమెవరిని బ్రేమించుచుంటిమో, యతనికావిషయము తెలిసినందువలన దోషమేమి? అతనికా ప్రేమ తెలియకపోయినచోఁ బ్రేమించుటవలన సుఖమేమి?

అ — సోదరీ! అట్లయినచో నది ప్రణయమును గ్రయవిక్రయ వ్యాపారమునఁ జేయుట కారంభించినట్లగును. మనమెవరిని బ్రేమించుచుంటిమో వారికా ప్రేమను దెలియఁజేయుట దలంచితిమేని మనప్రణయమునకు బదులుగ నాతనిప్రణయము నాకాంక్షించుచున్నామనుట స్పష్టము. ప్రణయమునకుఁ బ్రణయమును బడయఁగోరినప్పు డంగడియందలి యితరపదార్థములవలెనే ప్రణయముకూడ నొకవ్యాపారపదార్థముగాఁ బరిణమింపఁగలదు. నేను నీకొకపదార్థము నిచ్చినప్పుడు నీవు దానికి బదులుగ వేఱొకపదార్థమును నాకొసంగితివేని యది యంగడివ్యాపార మనిపించుకొనును. మిక్కిలిపవిత్రమైన యమూల్యమైనప్రణయమును, బదులువస్తువునుకోరి విక్రయించి యంగడిపదార్థమునుగాఁ జేయుట కేవలము లజ్జాకరమని నాయభిప్రాయము.

తిలోత్తమ తనహృదయమునఁ బ్రణయసంబంధమగు నాభావ నుతిమధురమైనదియు, నత్యుచ్ఛ్రితమైనదనుట కించుకంతయును సంది

యములేదనియెంచి పిదప "మన మెవనిని బ్రేమించుచుంటిమో యాతనిసుఖముఁ గోఱకైనను నాప్రణయము నాతనికిఁ దెలుపు టుచితము" అనియెను.

అ—ఉచితమే యగును. కాని, చూడుము! మన మెవనిని బ్రేమించుచుంటిమో యాతఁడా ప్రేమననుభవించుట కాతురపడుచున్నప్పుడును బ్రేమాభావముచే దరిద్రుఁడై యున్నప్పుడును మాత్రమే మనప్రాణములయందలి ప్రణయమును సంపూర్ణముగ నాతనికిఁ దెలుపుటుచితమగును.

తి—కాని, అక్కా! మనము స్త్రీలము. ప్రేమించుచుండుటయే మనపని. మన మెవనిని బ్రేమించుచుంటిమో యాతఁడు ప్రేమాభావముచే దరిద్రుఁడు కాకపోయినను మనము సకలాంతఃకరణములచేతను నాతని నేల ప్రేమింపఁగూడదు? నిరంతరమును బ్రణయప్రవాహమున నాతని నేల తేలునట్లు సేయుచుండఁగూడదు?

అ—ప్రేమింపఁగూడదని నేను చెప్పుటలేదు. మనసర్వాంతఃకరణములచేతను బ్రేమించుచుండుటకు మనకధికారముకలదు. కాని, మన మెవనిని బ్రేమించుచుంటిమో యాతనికి మనప్రేమను దెలియనీయరాదు.

తి—అక్కా! నీవట్లనుచున్నావేమి? పురుషునిహృదయము సముద్రమువంటిది. ఆసముద్రమునందు మన ప్రణయఘటములను ముంచి మనకుఁ గావలసినప్రణయము నేల తెచ్చుకొనఁగూడదు? మనుష్యజీవితమునందు సర్వమునకును బ్రణయము ప్రధానసుఖవిషయముగ నున్నది. వలపుచేవలచుటయును, వలపుచేవలపించుటయును ననునీ రెండును మనుష్యున కాతనిజీవితమునందు సర్వశ్రేష్ఠమైన యధికారములు. అక్కా! అయేషా! నీవు రాజపుత్రుని ప్రాణములవలె మనసార బ్రేమించుచుంటివనుమాట నిశ్చయము. అట్లయినప్పుడు నీవు ప్రకాశముగా నాతని బ్రేమించి యేలసుఖపడఁగూడదు? రాజపుత్రుని మఱియెవరైనఁ బ్రేమించినచోఁ దిలోత్తమ దుఃఖించునని నీవొకవేళ తలంచియుండవచ్చును. నీవట్లు యోచించినచో—అక్కా! ఆసంబంధ

మైన యోచన కేవలము భ్రమాత్మకమైనదని నిశ్చయముగాఁ జెప్పు
చున్నాను. నీయంతటిగుణవతియు, హితైషిణియు నగుస్త్రీ యువ
రాజును బ్రేమించినదను విషయమును స్మరించుకొనినంతమాత్రముననే
నాహృదయము ఉప్పొంగి యానందముచే నాదేహము పులకలెత్తుచుం
డెను. నీవును నేనును నొకగుత్తియందుండు రెండుపూవులవలె విక
సించియుండవలయునని నేను సదా కోరుచుందును. శోభావహమైన
యొకయుద్యానమునఁ బూవు లెన్నివిధముల వికసించుటలేదు. ఒకగిరి
హృదయమును భేదించుకొని యెన్నినిర్ఝరిణులు హృదయరంజకముగ
గలగలధ్వనులను జేయుచుఁ బ్రవహించుచుండుటలేదు? ఒక్కసాగర
మున నెన్నినదులు తమదేహముల నర్పించుకొనుటలేదు? నీవెవనిని
బ్రేమించుచుంటివో నేను నాతనినే ప్రేమించుచున్నదానను. ఇఁక
ముందు శరీరములు వేరయినను మనమిరువురము నొకేప్రాణముగలవా
రమై యొకేసహానుభూతికలవారమై యుండుటుచితము. అక్కా ! నీవు
కూడ యువరాజు వక్షఃప్రదేశమున "కోహినూరు"వలె నెందులకుఁ
బ్రకాశింపఁ గూడదు.

ఇట్లు చెప్పి తిలోత్తమ యయేషాకంఠమును గాఁగిలించుకొని
యెను. అయేషాయు నాదరభావముతో నామెగడ్డమునుబట్టుకొని
నీవంటిసరళహృదయయగుస్త్రీనోటినుండి వచ్చువాక్యములన్నియు నతి
మధురములై హృదయరంజకము సేయుచుండును. నీవంటిగుణవతియైన
సహధర్మిణి పార్శ్వవర్తినియైనప్పుడు యువరాజుజీవితమునం దొకప్పు
డును దీర్ఘనిశ్వాసమును విడువవలసిన యావశ్యకముండఁజాలదని నా
నమ్మకము. కాని, సోదరీ ! నీకొక్కభ్రమయుండెనని నాకుఁ బొడ
గట్టుచున్నది. నాప్రణయమును వేఱొకస్వతంత్రమార్గమునఁ బెట్టి నే
నత్యంతము సుఖమునొందుచున్నదానను. ప్రేమించుటను నేనెఱుం
గుదును. ప్రేమించి యమితానందమును నేననుభవించుచున్నదానను.
ప్రేమను సంపాదించుటకుఁగాని ప్రేమాడంబరమును గనపర్చుటకుఁ
గాని నాకిష్టములేదు. సోదరీ ! నావిషయమునుగూర్చి యిఁక నీవెప్పు
డును యోచింపవలదు. నేను క్లేశము నొందుచున్నానని తలంచి నీవు
విచారపడవలదు." అని యెను.

తి—(దీర్ఘనిశ్వాసమును విడిచి) ఈసారి నీప్రాణసంశయమున నెట్లు చేయఁగలదానవో నేనెఱుఁగఁజాలకున్నాను. ఈప్రపంచమునం దెవ్వరును నిన్నుఁబోలినవారు లేరు.

అ—(విషాదసూచకమగు చిఱునగవుతో) నేను పాషాణహృదయను. ఈయక్క—నీ పాషాణహృదయమున నీప్రేమలతకు స్థలము లేదు. ఆమాటల నటుండనిమ్ము. మనము చాలసేపటినుండి మనసంబంధములగు మాటలనే మాటాడుకొనుచున్నాము. రాజపుత్త్రిక కారాగారవిముక్తి విషయమును నేను సిద్ధురాలనై యున్నాను. నీవుకూడ నావిషయమున నిశ్చింతవై యుండవలసినదని నాయభిప్రాయము.

తి—ఆవిషయమున నీకు సందియము లేనప్పుడు నాకు విచారమెందులకు?

పిదప నయేషా ప్రేమభావముతోఁ దిలోత్తమను కౌఁగిలించుకొని యిట్లు చెప్పనారంభించెను. "నాయీజీవితమున మరల నిన్నుఁ జూచుభాగ్యము నాకుండదు. నాసోదరుఁడు యుద్ధమునందుఁ బరాజితుఁడైనాఁడు. మహారాజుగారియనుగ్రహమువలన నేనిటనుండి విముక్తి నొందినతోడనే యొరిస్సాదేశమునకు నాయన్నయొద్ద కేగెదను. ప్రకృతమున సంభవించిన యనేక కారణములచే నికముందుఁ బఠానులును, మొగలాయీలును సద్భావముతో నుందురను నాశ నాకు లేదు. బహుశః పఠానులు నశించిపోవుదురనియే తోఁచుచున్నది. పఠానులతోఁగూడ నయేషా పేరు విలుప్తమైపోయిననుఁ బోవచ్చును. ఒకవేళ నాకు మరణము సంభవించినచో మీకా సమాచారము తెలియుటకూడ సందేహముగాఁ దోఁచుచున్నది. నాకు నీ యీదర్శనమే తుదిసందర్శనమని నేను తలంచుచున్నదానను.

తి—అక్కా! అంతటిమాట యనఁబోకుము. చిరకాలము నిన్నుఁ జూచుచుండఁగలననెడి యాశతో నున్నాను. చిరకాలము నా సుఖదుఃఖములు నీకుఁ దెలుపుచుండెదను. ఆపదలయందు నీసాహాయ్యమును వేఁడుకొనుచుండెదను. సంపత్కాలమున నవచ్చినప్పుడు నీతో సమభాగినినై సుఖానుభోగములనందెదను. అంతటి కఠోరవాక్యములను బలికి నాయాశలన్నిటి నొక్కమారుగ నేలనిర్మూలము చేసెదవు?

అ——సోదరీ ! మానవులు తమహృదయమునం దాశాకాంక్షలు లేకుండఁజేసికొనినచో వారికది మంగళదాయకమగును ఆశాకాంక్షలను ద్రోసివేయుటకు నామనస్సునకు శక్తిలేదు. అందుచేత నేను కాతరమునొందుచుండుట లేదు నీవును నానిమిత్తమై కాతరము నొందవలదని ప్రార్థించుచున్నాను.

ఇంతలో దాసియొకర్తువచ్చి "మహారాజ్ఞిగారు మిమ్ములను దీసికొనిరమ్మని యాజ్ఞాపించినారు" అని విన్నవించెను

తోడనే తిలోత్తమ లేచి నిలుచుండి యయేషాతో "నేనిఁక నిట నుండుట కవకాశములేదు. భర్తృజననియగు నూర్మిళాదేవిగారి యనుగ్రహముచే నిన్నుఁజూచుభాగ్యము నాకుఁ లభించినది. అది యదృష్టముగా భావించుకొనుచున్నదానను కాని అక్కా— ఇందుచే నాకు సుఖముగలుగనేరదు నీదేశమునుండి వెడలిపోవుటకుఁ బూర్వ మింకొకసారి వచ్చిచూచెదను. అప్పుడు నీహృదయము వేఱుమార్గము ననుసరించుటనుజూచి సంతోషించెదను. ఇప్పుడు నాకు సెలవొసంగుము" అనియెను.

అ——ఇంకొకసారి చూడఁగలిగినచో నేనును సుఖవతి నయ్యెదను. నాహృదయము వేఱుమార్గము త్రొక్కుటను నీవు నాయీజన్మమునందు చూడఁజాలవు నీకు సర్వదా సకలసుఖములను గలుగఁజేయవలయునని యీశ్వరుని ప్రార్థించుచుండెదను. మహారాజ్ఞిగారికి నాయనంతప్రణామములను నివేదింపుము నేనీ దేశమునువిడిచి వెళ్లుటకుఁ బూర్వము మకమింకొకసారి కలిసికొనఁగలిగితిమేని చరితార్థ నయ్యెదను.

తిలోత్తమయు విషణ్ణభావముతో సెలవుఁగైకొని వెడలిపోయెను.

ఏనిమిదవప్రకరణము.

ఒరిస్సాదేశమునుజయించి మానసింహమహారాజు పాట్నానగరమునకుఁ దరిగివచ్చెను. అతఁడయేషాను సంపూర్ణముగా విడిచిపెట్టలేదు కాని, పూర్వముకంటె నధికముగ స్వాతంత్ర్యమునొసంగి యుంకకొఁది

కాలములోనే యామెను విడిచిపుచ్చెదనని చెప్పియుండెను ఇంచుకస్వా తంత్ర్యమువచ్చినతోడనే యయేషా పాట్నానగరమునందలి యాత్రి యుల సమాచారములను దెలిసికొనియెను.

రాజఖానుని కుటుంబములోనివారలయేషాను జూడవచ్చిరి. వారు చెప్పినదానినిబట్టి యభిరామస్వామిదౌత్యము నిష్ఫలమయ్యెనని యు నాతనిచేతికొసంగినవిజ్ఞాపనపత్రిము, ధనము, రత్నములు నుత్త రములు, మొదలగునవన్నియును గానపురసమీపమున దొంగలచేతిలో బడిపోయినవనియు, నచ్చటనుండి యాతనితోఁగూడ వెళ్లిన ముప్వురు రక్షకులు పాట్నాకు వెనుదిరిగి వచ్చిరనియు, మనయభిరామస్వామియును మరియిరువురును డిల్లీకేగిరనియు నయేషా తెలిసికొనియెను. ఈసంగతు లను వినినపిదప నామె తానచ్చటనుండి శీఘ్రిముగ విముక్తినొందవల యునని తొందరపడఁజొచ్చెను. తానే స్వయముగ డిల్లీకిఁ బోవలయునని యామె నిశ్చయముచేసికొనియెను

ఒకనాఁటిమధ్యాహ్నమున నయేషా యొంటరిగఁగూర్చుండి యొకయుత్తరమును వ్రాసెను. అంతవఱకును నామె కాస్వాతంత్ర్యము లేదు. ఆమె యెవరికిని నుత్తరములను వ్రాయఁగూడదు. ఎవరియొద్ద నుండియు నుత్తరములను దెప్పించుకొనఁగూడదు ఇప్పుడట్టి స్వాతం త్ర్యమామెకు లభించినది ఉత్తరము నించుకసేపటిలోనే వ్రాసిముగిం చెను. ఆయుత్తరమస్మాన్ ఖానునకు వ్రాసెను వ్రాసి యిట్లు చదువఁ దొడంగెను.

"సోదరా! అస్మాన్!

అనేకయుద్ధములలో నీకుఁ బరాజయము సంభవించినదని విని యున్నాను. కాని, నేనావార్తవలన విశేషవిచలితను గాలేదు ఏమనిన నీహృదయబలమునందు నాకు విశేషవిశ్వాసమున్నది. రణరంగమునఁ బరాజయము గలిగినను నీహృదయమును జయించువారు లెవ్వరును ప్రపం చమునందింతవఱకును పుట్టియుండలేదు

నిన్నువిడిచి చాలకాలము వచ్చియుండుటవలన నేను మిగుల నన్యాయకార్యమును జేసినదాననగుచున్నాను. స్నేహమయమైన నీ యాశ్రయమును విడిచివచ్చుటకు నాకెంచుకంతయు నధికారములేదు.

అట్టి యధికార మిప్పుడేమియు లేదు— ఇకముందుండబోదు. బాలికానీకు
వచ్చినపిదప నా యపరాధ మెంతమహోత్తరమైనదో నీవు తెలిసికొంటివి.
అందుమూలమున ననేక మాతనలకు లోనగుటయేగాక నిరంతరము నన్ను
నేనే నా దారుణకార్యము నిందించుకొనుచున్నాను. నేనా ప్రతిజ్ఞ
మును గైకొనినందువలన నీహృదయమునకుఁ జాల వ్యథఁగలుగఁజేసితినని
తలంచుచున్నాను. ఇంతేగాక, యందుమూలమున నీచిత్తస్థైర్యము కూడ
పోయియుండునని యూహించుచున్నాను నాయెడలఁ జిరకాలము నుండి
నీవు కరుణామయుఁడవై యున్నావు కావున నాయపరాధము క్షమింపఁదగినది
కాదు అందులకు సందేహము లేదు. కాని నీవు నన్నుఁ బుత్రునిగా క్షమించి
యను గ్రహించెదవని ధైర్యముతో నున్నాను నా యాధైర్యము నిష్ఫల
మగునా ?

నేనెందుకొఱకు నిన్నువిడిచి వెడలివచ్చితినో యాప్రయోజన
మును నీవు తెలిసికొనవలసిన యావశ్యకము లేదు నా యాస్తినిగూర్చిన
వ్యాపారములను జక్కఁజేసికొనుటకై కరుణామయమైన నీయాశ్రయ
మును విడిచివచ్చితినని మాయమ్మవలన నీవు వినియుందువు కాని,
తుచ్ఛములైన ధన సంపదలనాశించి, యమేయ స్నేహమయమైన నీసా
న్నిధ్యమును విడిచిరాలేదు. నీయనుగ్రహముతో నీప్రపంచమునందలి
సమస్తసంపదలను వినిమయముచేసికొనుటకిదే పాకసంభవము గాదు

అత్యవసరమైన యొకకార్యముకొఱకు నేను నీభవనమును విడిచి
వచ్చితినో యాకార్యమింక ముగియలేదు. ఆకర్తవ్యకార్యము స్వల్ప
కాలములోనే నెరవేరునని తోఁచుచున్నది.

నేనుచు శీఘ్రకాలములోనే నీకడకరుదెంచెదను నేనెప్పుడెట్టులు
వచ్చునదియు వెనుకనుండి నీపేర వ్రాసెదను.

అపారమగు నీస్నేహమువలనను, కృపవలనను సాదరమువలనను
నార్ద్రీభూతమైన నా ప్రాణము, నాదారుణాపరాధమువలనఁ గలిగిన
నీక్రోధముచే శుష్కమైనదగునా ?

నీకు సంభవించిన దశావిపర్యయమునుగూర్చి నెనెంతగా జింతిం
చుచుండుటలేదు. ఈరాజగౌరవమునన దెవరియందును జిరస్థాయిగా

సంపదకాదు. ఆవిషయమును నేను బాగుగా నెఱుంగుదును. అది వచ్చుటకును బోవుటకును విశేషకాల మావశ్యకము లేదు. కాని, హృదయ మహాత్త్వమును సౌసుశీల్యమును మఱి యెవ్వరును సులభముగాఁ బొందఁ జాలరు. వానిని బొందినవాఁడే మానవులలో ధన్యతముఁడు, నీహృదయము మసాధారణమగు గుణాశ్రయమని నేను బాగుగా నెఱుంగుదును. ఐహికములగు నైశ్వర్యసంపదలకు హానివృద్ధులు తటస్థమైనప్పు డందుమూలమున నిజమగు లాభనష్టము లేమియును లేవు.

ఈయవస్థాంతరమునందున్నప్పుడు నీకు సంభవించెడి యాతనలను, నాపదలను నీవెంత ధైర్యముతో సహించుచుందువో నేనెఱుంగుదును. నీధైర్యమును సామర్థ్యమును, నోర్పును, నసాధారణములైనవి. అవస్థాపరివర్తనము మూలమున వర్తమానకాలమున నీకు సంభవించిన కష్టములకంటె వేయిరెట్లధిక కష్టకారణమైన హృదయజ్వాలను పైకిఁగనఁబడకుండ నీవు ధైర్యముతో మౌనముగా సహించుకొనుచు వచ్చుచుండుటను నేను బాగుగా నెఱుంగుదును. అందుచే నల్పమైన యీపరిస్థితానస్థమునందు నీవు ధైర్యముచెడియుండవనియే నాదృఢవిశ్వాసము.

ఈదుస్సమయమునం దతిశీఘ్రముగా నీయొద్దకు రావలయుననియు, నవస్థాంతరమునందు నీహృదయము చెక్కుచెదరకుండఁ బర్వతమువలె స్థిరమైయుండుటను గన్నులారఁ జూడవలయుననియు, నావశ్యకమైనచో సాహాయ్యముచేసి నీకు సంతోషము గలుగఁ జేయవలయుననియు నేనెంతయో తొందరపడుచున్నదానను. స్థానాంతరమునకు వచ్చిన నేను స్వల్పవిపత్తునకు లోనైతిని. దానిని నీవు వినియేయుందువు. అందుచే నా విషయమును గూర్చి యీయుత్తరమున వ్రాయలేదు. కాని తన్మూలమున నాకేమియు నష్టముకలుగలేదు.

చాలఁగా వ్రాసితిని. నా యపరాధములను చిరకాలమునుండి క్షమించుచునే యున్నాఁడవు. అతిశాంతభావముతో మరల నాయీ యపరాధములను క్షమింపఁగలవని వేఁడుకొనుచు నుత్తరమును ముగించుచున్నదానను. సెలవిప్పుడు.

ఇట్లు
అభాగిని.
"అయేషా"

ఉత్తరమును సరిగా నస్మాన్ఖానున కంపుటకై తాజఖానుని కడకంపెను. వేరువిషయములనుగూర్చి చెప్పవలసినదంతయుఁ దాజఖానునకుఁ జెప్పుటకై నమ్మకముగలయొకమనుష్యునితోఁ జెప్పి యుత్తరమునాతని చేతికిచ్చి పంపించెను.

ఆమె యచ్చటనే కూర్చుండి చింతామగ్నయయ్యెను. తాను శీఘ్రముగా నాయకరోధమునుండి విముక్తినొందుట యావశ్యకమై యుండినను, నందునిమిత్తము మానసింహుని వేఁడుకొనుట మంచిదని యామె యోచింపలేదు.

తొ మ్మి ద వ ప్ర క ర ణ ము.

పదివదమధ్యాహ్నమున నయేషా యస్మాన్ఖానునకుత్తరము వ్రాసెనో యానాఁటి సాయంకాలమునఁ గొంచెమురాత్రియైన పిదప నూర్మిళాదేవియును మానసింహుఁడును రాజాంతఃపురమునకు రావలయునని యయేషాకు వర్తమానమంపిరి. అయేషాయును సంతుష్టచిత్తయై యచ్చటకువచ్చుట కంగీకరించెను.

అయేషా రాజనగరునకు వచ్చినదనువార్త తెలియుటతోడనే యూర్మిళాదేవి ద్వారమువఱకు నేగి యామె నత్యంతసమాదరభావముతో నెదుర్కొని గౌరవించి తీసికొనివచ్చెను. అయేషా మహారాజ్ఞితోఁగూడ విశాలమై, మనోహరమైన యొకప్రాసాదములోని కరుదెంచెను. అచ్చట నొకరత్నసింహాసనముపై మానసింహుఁడొంటరిగఁ గూర్చుండియుండెను.

అయేషా లోపలికిరుదెంచినతోడనే మానసింహమహారాజు సింహాసనమునుండి లేచి ముందునకువచ్చి యామెకూర్చుండుటకై యొక పీఠము నామెకుఁ జూపించెను. అయేషా కూర్చుండకయే యధోవదనయై మహారాజ్ఞిపార్శ్వమున నిల్చుండియుండెను. మహారాజ్ఞి యత్యాదరముతో నయేషా చేయిపట్టుకొని యటనున్న యొకపీఠము కడకుఁ దీసికొనివచ్చి దానిపై నొకప్రక్కఁ దానుగూర్చుండి యయేషాను వేరొకప్రక్కఁ గూర్చుండఁబెట్టికొనియెను.

పిదప మహారాజు తనసింహాసనముపైఁగూర్చుండి యయేషాను గూర్చి యిట్లు చెప్పఁదొడంగెను.

మా — బిడ్డా! నిన్నింతవఱకనేకకష్టములకు గుఱిచేసినందులకు నేనెంతయో సిగ్గుపడుచున్నాఁడను. ఈనిమిషము మొదలుకొని నీయిష్టమువచ్చినట్లు మెలంగవచ్చును. ఒకరాజకార్యవిషయమున నిట్టియుపాయము నవలంబించి నిన్నింతకష్టపెట్టుట గొప్పతప్పిదమేగను. నీయువకోశమును దొలఁగించి స్వాతంత్ర్యమునొసఁగితినను సంగతిని నేనేనీకెఱుక వచ్చి చెప్పవలయునని యనుకొంటిని. కాని, మహారాజ్ఞి నిన్నుఁజూడ వలయునని యాశపడుచుండుటచే నామె యభీష్టానుసారముగ నిన్నిటకు రప్పించుటకై తొందరగా సంగతుల వర్తమానముఁబంపితిని.

అ — జగన్మహారాజ్ఞి నన్నాదరించుచుండుట నాపరమసౌభాగ్యము. మహారాజుగారు నన్నియనర్థములనుండి రక్షించినందులకు నేనెంతయుఁ గృతజ్ఞురాలనై యున్నాను.

మా — అమ్మా! ఇఁకముందు నీవేమిచేసెదవు? ఎక్కడకేగెదవు? ఎచ్చటనుండవలయునని నీయభిప్రాయము?

అ — బహుశః ఢిల్లీ కేగెదను.

మా — ఢిల్లీయందుండవలెనని నీయభిప్రాయమా?

అ — అదేమి? అట్లు యోచించుచున్నారు?

మా — నీకు ఢిల్లీయందు పరిచితులనేకులున్నారని నేనెఱుంగుదును. షామహమూదు నిన్నెఱిఁగియుండునని తోఁచుచున్నది. నేనెఱింగియున్నంతవఱకు మొగలాయీలతోడనే నీకు విశేషసంబంధమున్నది.

అ — అందుచేత నేను ఢిల్లీయందుండుటయే శ్రేయస్కరమని తోఁచుచున్నదా?

మా — అంతేకాదు. భారతవర్షమున బహమనులప్రాబల్యము విలుప్తమైపోవుచున్నది. ఒకప్పుడు నీతో సంబంధముగలిగియున్న పఠానులందఱు నిప్పుడు శక్తిహీనులై వ్యగ్రతనొందియున్నవారు. అందుచే నీవు వారి యాశ్రయమును విడిచిపెట్టుట విధియై యున్నది.

అ—(కొంచెము యోచించి) ఇప్పుడు మహారాజుగారు సెల వొసంగినదంతయు వినినపిదప నేనిప్పుడు మహానులయాశ్రయమును విడువ కుండుటయే మంచిదని తోఁచుచున్నది. నాకెవ్వరు మొదటినుం డియు నాశ్రయభూతులైయుండిరో, యెవరు ప్రతిపాలకులైయుండిరో, నాయందెవరపారస్నేహకృపాదరములను గలిగియుండిరో, నాసుఖదుఃఖ ములయం దెవరు సమభాగులైయుండిరో, యట్టివా రిప్పుడు ఘటనా చక్రముయొక్క పరిభ్రమణముచే హీనావస్థనొందియున్నారని వారిని విడనాడుట న్యాయమగునా? మహానులిప్పుడు హీనస్థితియం దున్నా రుగనుకనే యవిచ్ఛిన్నముగా నేను వారితోఁగూడ నుండుట నాకత్యం తావశ్యకము. ఉచ్చదశయందున్నప్పుడు కూడనుండుగారు వేనవే లుందురు. హీనావస్థయందున్నప్పుడు కూడనుండువారే బంధువులు. కృతజ్ఞులు.

మహారాజువాక్యములను విని యించుకయప్రతిభుఁ డయ్యెను. సరియైనప్రత్యుత్తరము నొసంగుటకు సమర్థుఁడుకాకపోయెను. మహా రాజ్ఞియగు నూర్మిళాదేవి తనవిభునియవస్థ నెఱింగి యయేషాతో "నీవెచ్చటకును పోవలసినయావశ్యకము లేదు. నీవు మావస్తువవు. మాకాత్మీయవు. బిడ్డా! మాయొద్దనేల యుండఁగూడదు?" అని యెను

అ— అమ్మా! నాపై నీకుఁగల యనుగ్రహమునకు మేరలేదు. కాని, నాప్రాణాకర్షణయు, నాకర్తవ్యబుద్ధియు నేను వేఱుమార్గమును బట్టిపోవునట్లు నాకుపదేశముచేయుచున్నవి.

మా—ఒరిస్సాదేశమునకుఁ బోవలయునని నీకుద్దేశమున్నప్పుడు నీవు ఢిల్లీకిఁబోవుటెందులకు?

అ—కుమారజగత్సింహుని కారాగారమునుండి విడిపించు విష యమై యవసరములగు ప్రయత్నములు సేయుటకు.

మా—అందునిమిత్త మిదివఱకే విజ్ఞాపనపత్రమంపబడెనని విని యున్నాఁడను. ఇప్పుడు నీవు మరల నచ్చటికిఁ బోవలసిన యావశ్యక మేమి?

అ—దౌర్భాగ్యవశమున నావిజ్ఞాపనపత్రికాదులన్నియునుజోరులచే నపహరింపఁబడినవి.

మా—మరలఁగ్రొత్తవిజ్ఞాపనపత్రమును వ్రాసి దానిపై నాతని చేవ్రాలు చేయింపవలదా?

అ—అక్కఱలేదు. నేనే స్వయముగాఁబోయి దర్బారునందీవిషయమును బ్రస్తావించి ప్రయత్నముచేసినచో విజ్ఞాపనపత్రికక్కఱలేకుండఁగనే కార్యసిద్ధికాఁగలదని నానమ్మకము.

మానసింహుఁ డయేషా నుడివినతీరున కార్యసిద్ధియగుట కత్యంతరముండదని మనసునందనుకొని యిట్లనియెను.

మా—రాజాజ్ఞచే దండితుఁడైన యొకమనుష్యునకు నీవాకస్మిక సాహాయ్యమునుజేసి యతిగర్హితకార్యమును జేయుచున్నావు. నీవు స్త్రీ వగుటచే నీయపరాధము నొకసారి క్షమించినాఁడను మరల మరల నదే రీతియపరాధములు చేయుచున్నచో క్షమింపవలనుపడదు. నీవాప్రయత్నమును విడిచిపెట్టుము. నీవాప్రయత్నమును విడువకున్నచో నిన్నుఁ గూడ దండింపవలసిన వాఁడనగుచున్నాను.

అ—నన్నుదండించుటకు మీకు సంపూర్ణాధికారముకలదు. కాని, మీరెప్పుడునట్లుచేయరు.

మా—ఏమి?

అ—ప్రపంచమునం దెవ్వరును హితముచేయువారిని దండించు వారుండరు

మా—నీవు నాయధికారము నుల్లంఘించి దానికి విరుద్ధమైన కార్యములను జేయుచున్నావు. నీవు మొట్టమొదట నాకుఁ దెలియఁ జేయకుండ నాయాజ్ఞను బడయకుండ రాజదండనచే దండితుఁడైనయొక మనుష్యునకు సాహాయ్యమును జేసితివి. అందువలన నిన్ను హితముచేయు దానినిగాఁ బరిగణించుటెట్లు?

అ—మహారాజుగారు వాక్కుచే సెలవొసంగునది యంతయును సత్యమేయగును. కాని, వారిమనోభిప్రాయముమాత్ర మట్లున్నదా? నిజముచెప్పవలసివచ్చినచో యువరాజును దండించుటయనునది యపా

ర్థమైన మీరాజనీతికౌశలమును సూచించుటయే యనిచెప్పవలయును గదా! అందఱియెదుటను, విశేషించి యప్రకాశముగ మహాసభయందును మీరాజభక్తియును న్యాయనిష్ఠయును సర్వత్ర గాయమానములై స్పష్టముగా వెల్లడియగుటకై యొకసామాన్యకారణమును నెపముచేసి, మీప్రియపుత్త్రుని రాజద్రోహమునకు బందీగా నొనర్చితిరి కాదా? ఇప్పటి కనేకదినములనుండి మీహృదయమున యువరాజునకేయపాయమునుండి విముక్తి గలుగునా యనుయోచన యుదయించి నిరంతరమును మీరు వ్యాకులపడుచుందురు లేదా? అట్లు మనస్సును స్వాధీనము మీయుపకారమును జేయనుద్యమించిన నాయీబాలిక మీకు యథార్థముగా హితకారిణియగునో కాదో నిజమాలోచించి యనుగ్రహింపవలయును.

మహా—నీవు చెప్పినది సత్యమో యసత్యమో యావిచారణతో నిప్పుడు ప్రయోజనములేదు. నీవు నాయిష్టానిష్టములను దెలిసికొని యీకార్యమునందు బ్రవృత్తవుకాలేదు. నీస్వార్థముతో అను రాజ్యనిబంధలకు వ్యతిరేకముగాఁ గార్యమునుచేయఁ దొడంగితివి. అందుకొఱకు నిన్నేల దండింపఁగూడదు?

అ—నేను స్వార్థమునకే రాజపుత్త్రుని విముక్తికై ప్రయత్నించుచుండవచ్చును. కాని, యీకార్యమునందు మాత్రము నాస్వార్థపరతయును మహారాజుగారి స్వార్థపరతయును సమానములైనవి. అందుచేఁ నాప్రయత్నము మహారాజుగారికి హితకరమైనది. అట్టి సందర్భమున నన్ను మీరు దండించినచో మీహృదయమెప్పుడును సంతోషముఁ బొందఁజాలదు.

మానసింహమహారాజు మాటను సరిగామాటలాడుటకు సమకట్టిగానుండనసమర్థుఁడై యూరకుండెను. ఊర్మిళామహారాజ్ఞియు "నీవంటిగుణవతియగు కన్యను నేనెప్పుడును విడిచిపెట్టఁజాలను. నిన్నుఁ గోడలనుగా గ్రహించి సంసారమును జక్కఁగా నిర్వహించెదను." అనియెను.

అయేషాయును లజ్జచే నధోముఖియై యుండెను. ఊర్మిళాదేవి మరల నిట్లుచెప్పఁదొడంగెను. నీవు యవనకన్యవను నాక్షేపణము

మనకిసుమంతయును లేదు. మహారాజుగారిదివఱకే మాకల్యాణముల సం బంధమును జేసియున్నారు మరల నాసంబంధమభివృద్ధినొందినచో నష్ట మేమియును లేదు " అనియెను.

అయేషా యధోముఖియై కొంతసేపూరకుండెను. ఊర్మిళాదేవి మరలఁజెప్పనారంభించెను. అమ్మా! "నాయాడవేమి? నీరూపమును, గుణమును, బుద్ధియు నసమానములు. నిన్ను వివాహమాడు నదృష్టము నెవరికి కలిగి చెప్పకొందురో వారేధన్యులు; వారే సుఖులు నేనాసుఖమును ననుభ వింపఁజాలక యున్నదాన ".

అ—మీరాడు నావంటిదానియం దిట్టియనుగ్రహము నుంచ దగదు. నేను మీసేవకురాలను, కాని.

ఇట్లుచెప్పి యయేషా యూరకుండెను. ఊర్మిళ "కాని యేమంటివి? చెప్పుమమ్మీ!" అనియెను.

అ—కాని, నేనట్టియదృష్టమును బొందుటకు దగినదానను కాను. నాకర్తవ్యమును, నాజీవితముయొక్క భవితవ్యగతియును నిదివఱకే దృఢముగా నిశ్చితములై యున్నవి.

మా—నీవు ఢిల్లీకిఁ బోవుటకుఁ బూర్వము జగత్సింహుని జూడ దలంచుచుండుట లేదా? ఇష్టమున్నయెడల గారాగారమునందాతనిఁ జూచుటకు నీకిప్పుడే యాజ్ఞయొసంగెదను

అ—అందువలన నేనుప్రయోజనమును గాంచుచుండుట లేదు. దయచేసి మీరిప్పుడే నాకు సెలవొసంగవలయును రేపటియుదయము ననే బయలు దేరివెళ్లెదను. చేయవలసిన కార్యము లనేకములున్నవి.

ఊ—నీవీరాత్రి యిచ్చటనే యుండవలయును రేపుదయము నిన్ను నాకొలువొద్దకు తీసికొనిపోయెదను నీ నామమును ప్రకటించవలయును.

అయేషా సంభ్రమముతో లేచి మహారాజునకు వందనము చేసెను. మహారాజు నామెహస్తమును తనహస్తముతోఁ బట్టుకొని యామెను దీసికొనివెళ్లెను.

మానసింహుని గదినుండి యయేషా నిష్క్రమించుచు స్వాంత యమునందు "ఆశ్చర్యమాశ్చర్యము! ఈమెరూపసంపద దేవకన్యను

బోలియున్నది! ఎంతసాహసము! ఎట్టితీక్ష్ణబుద్ధి! ఎట్టివాక్పటుత్వము! ఎట్టినిర్భీకత! ఆహా! ఇంతియేకాదు. ఎంతకోమలత్వము! ఎంతసరళత! ఎంతమధురత! ఎంతలజ్జాశీలత! ఈసుకుమారి యేకులమునకుఁ గోడలగునో, యాకులము ధన్యతమమైనది. నాకంతటిమహాభాగ్యముకల్గునా?" అనియనుకొనియెను.

పదియవ ప్రకరణము.

అభిరామస్వామి మఱునాఁడుదయమగుసరికి కొత్వాలునితోడను మఱికొందఱుసిపాయిలతోడను యమునానదీపరిసరారణ్యమున కరుదెంచెను. చోరులందఱు నచ్చటనే యుండిరి. బిడారములనెత్తి యుంచక పోవుటచే వారందఱును సులముగాఁ బట్టుపడిరి వారు దొంగిలించి తీసికొనిపోయిన ధనము, రత్నములు, విజ్ఞాపనపత్త్రము, ఉత్తరములు, పాత్రలు, మున్నగుసామానులన్నియు వారియొద్దనే యుండెను. ఆ వస్తువులనేకాకుండ సశ్వములు, వస్త్రములు మొదలగువాని నన్నిఁటిని కొత్వాలుస్వాధీనముచేసికొని యింకను మిగిలినవస్తువులుసహితముగ దొంగలనుబట్టి బంధించి నగరమునకుఁ గొనితెచ్చెను. అభిరామస్వామియును దనయిరువురు సహచరులతోడను కొత్వాలు ననుసరించి నగరమునకువచ్చెను.

అన్నియును సరిగానడచినవికాని, యభిరామస్వామి యభీష్టసిద్ధి మాత్రముకాలేదు. తన ధనరత్నాదులనన్నిఁటిని దనకొసంగవలయు నని యాతఁడు కొత్వాలుతో విన్నవించుకొనియెను. వస్తువులు సహితముగాఁ జోరులు విచారణనిమిత్తము ఖాజీకడకంపఁబడిరనియు, విచారణయైనపిదప వస్తువులుగలవారి కీయవచ్చునని వారియుత్తరువు కావలసియుండుననియు, నుత్తరువైన పిదపఁగూడ నీవస్తువులు మీవైనట్లు మీరు సప్రమాణముగా రుజువుచేయవలయుండుననియు, నెప్పుడైనను మీరీవస్తువులకు పూఁచీ యీయవలసియుండుననియుఁ గొత్వాలాతనితోఁ జెప్పెను. అదివిని యభిరామస్వామి దశతాళప్రమాణముగు నీటిలో మునిఁగినట్లయిపోయెను.

అభిరామస్వామికడ నొకవిడికాసయినను లేదు. కాని, సన్యాసివేష మనేకవిషయములలో మానవునకు విశేషసాహాయ్యము చేయుచుండును. క్షుత్పిపాసానివారణార్థమాతఁడు భిక్షాటనము సేయ నిశ్చయించుకొనియెను. ఆతఁడొకయుచ్చపదస్థుఁడగు రాజపుత్రసైనికుని యొద్దకేగి తనయవస్థయును జరిగినయాపద్వృత్తాంతమును జెప్పి యేమైనద్రవ్యసాహాయ్యముఁ జేయు మనియు, మహాపదనుండి విడివడుటకు సరియైనయాలోచనను జెప్పుమనియు వేడుకొనియెను. ఆసైనికపురుషుఁడు స్వామి యవస్థనువిని యాతక్షణమే యొకరూపాయనొసంగి వస్తువులు మరల లభించెడివిషయమై విహితమైన సాహాయ్యమును శక్తికొలఁదిఁ జేసెదనని వాగ్దత్తముచేసెను.

నగరమునకుసమీపమునందున్న యమునానదీతీరమందలి యొక వృక్షచ్ఛాయయందు నభిరామస్వామియు నాతనియనుచరులును దమ జఠరజ్వాలలను కొంతవఱకు నివారణచేసికొనిరి. అచ్చటనే నివాసముగా నుండుటకు నిశ్చయించుకొని తనయనుచరులనిరువుర నటనుండ నియమించి స్వామి మరలనగరమున కేగెను. నగరమునకేగి తనకుఁ గనఁబడిన గొప్పవారితోనెల్ల తనదుఃఖసమాచారమును జెప్పుకొనఁ దొడంగెను. హిందువుఁడుగానీ మహమ్మదీయుఁడుగానీ యెవరుకనఁబడినను వారితోనెల్ల మానసింహునితనయుఁడగు జగత్సింహునకుఁ దండ్రి శిక్షవిధించుట, యాతని విడిపించుటకై తానువిజ్ఞాపనపత్రముం దెచ్చుట, యుత్తరముమూలముగ నవాబునందినియగు నయేషా సాహాయ్యముం జేయుటయేగాక ధనము, రత్నములుఁగూడ నొసంగుట, కానపురారణ్యమున సర్వమును జోరులచే దొంగలింపఁబడుట, యొకమహోపాయముచే జోరులనుగనిపెట్టి యావార్త కొత్వాలుకు విన్నవించుట, కొత్వాలువారిని పట్టిబంధించుటఁ గొత్వాలావస్తువులను దనకీయకపోవుట మొదలగు నీసంగతులనే యేకరువు పెట్టుచుండెను. అభిరామస్వామి యిట్లందఱితోడను జెప్పుచుండుటచేఁ గొలదిదినములలోనే యీయుదంతము నగరమంతటను వ్యాపించెను. అత్యల్పకాలములో నుచ్చపదస్థులైన గొప్పయధికారులకుఁ దఱకును నీసంగతులన్నియుఁ దెలియవచ్చెను. మొదటిదినమున ధనసాహాయ్యమునుజేసిన సైనికునియొద్దకుఁబోయి

ప్రతిదినము నభిరామస్వామి యామెకొఱకు నిరీక్షించుచుండెను. అతఁడును శీఘ్రకాలములోనే [illegible] యభిరామస్వామికి ధైర్యము [illegible] దెలుపు

ప్రతిదినమును రెండువేళలను దప్పకుండ నభిరామస్వామి కొత్వాలుగారి జోటు చూచుచుండెను. కొత్వాలును రోజునే సను [illegible] చెప్పుచుండెను. ఇతిచింతాకులుఁడై యున్న యభిరామస్వామి కెటువంటి ధైర్యము, సహానుభూతి, సాహ యమ్మును కొత్వాలు [illegible] నొసంగుచుం డెను. కాని, [illegible] జరుగుటలేదు. ఇంచు మించు [illegible] అయేషా యాగ్రాకు వచ్చినదని [illegible] యభిరామస్వామి తనమనోభీష్టము నెరవేరుట కనుకూలమగు [illegible] సంకల్పించెను.

అభిరామస్వామి విశేషప్రయత్నము చేసి యయేషానివసించు యింటిస్థానము తెలిసికొనెను. స్థలమును తెలిసికొనెను కాని, యా [illegible] అయేషా యాగ్రానుండివచ్చి యొక గొప్ప [illegible] భవనమున నివసించుచుండెను. అభిరామస్వామి యచ్చట ప్రవేశించుటకు మార్గములేదు. అనేక ప్రయత్నములు చేయఁగాఁ జేయఁగా [illegible] స్వామిభక్తుఁడు నవాబునందిని కెఱింగిం చెదనని చెప్పి వార్తను గొనిపోయెను; కాని, యాతఁడు తిరిగిరాలేదు. మఱియొకఁడును వచ్చి యయేషా యభిప్రాయము నభిరామస్వామికిఁ దెలుపఁజేయుదునని [illegible] యచ్చటనుండి తిరిగి వచ్చెను.

అయేషాను జూడలేకపోయినను, యామె సమాచారమేమియును నాకు తెలియకపోయినను, నభిరామస్వామి యభీష్టసిద్ధి కనుకూలములగు నేర్పాటులు వానియంతటవే సులభముగా జరుగునని యూరడించుకొనుచుండెను. [illegible] నభిరామస్వామి కొత్వా లును జూడఁబోయెను. కొత్వాలింతకుపూర్వమునకంటె హెచ్చుగౌరవ ముతో నభిరామస్వామిని జూచి "చోరుల [illegible] యుత్తరములు మొదలగునవి పంపవలయునని [illegible] ద్వారమునుండి సర్కారాజ్ఞయై

నది. ఆజ్ఞానుసారముగా నా కాగితములన్నియు నచ్చటకంపఁబడినవి. ధనము, రత్నములు, నాయొద్దనున్నవి. వాని విషయమై యుత్తరవు లేనియుఁ గాలేదు" అనియెను.

అభిరామస్వామియు నచ్చటినుండి తిరిగివచ్చి కార్యములన్నియును వక్రేషాప్రయత్నముచేఁ జక్కఁగా జరిగిపోవుచున్నవని యనుకొనియెను. తానన్నిదినములు ద్వారద్వారముకడకుఁబోయి తిరిగి విన్నవించుకొనినను సానుకూలముకాని కార్య మిప్పుడాకస్మికముగ ననుకూలముగ నుండుటకుఁ గారణమేమని యోచించుకొనియెను. అన్నిదినములైన పిదప యువరాజు విజ్ఞాపనపత్రము గమ్యస్థానముచేరినదని తెలిసికొని నిశ్చింతుఁడయ్యెను.

అభిరామస్వామియును మఱునాఁడు కొత్వాలుని జూడనేగెను. తానిఁక నాగ్రాయందుండవలసిన యావశ్యకము లేదనియు, నిష్టమున్నచో స్వదేశమునకుఁ బోవచ్చుననియుఁ దానాగ్రాకువచ్చిన కార్యమువిషయమై యథాసమయమున నుత్తరవులీయఁబడుననియు, నా యుత్తరవులు సర్కారుమూలమునఁ జేరవలసినస్థలమును జేరుననియు నభిరామస్వామి కొత్వాలువలనఁ దెలిసికొనియెను.

అభిరామస్వామి యచటనుండి తిరిగివచ్చి యెట్లయిన నయేషాను జూచిపోవలయునని తలంచి యందులకువలయుప్రయత్నము లొనర్పఁ జొచ్చెను. కాని యాప్రయత్నములవలనఁ బూర్వమువలెనే ఫల మేమియును లేకపోయెను. వర్తమానము నామెకెఱింగించుటకైన చెప్పిపంపుటకుఁ గూడ నవకాశము లేక విఫలమనోరథుఁడై తిరిగి వచ్చెను.

మఱునాఁడుదయమునఁబోయి మరలఁ గొత్వాలు దర్శనము చేసెను. స్వామియు, నాతనితోఁగూడవచ్చిన రక్షకులును, బంచుకొని పుచ్చుకొనుటకును, మార్గమధ్యమున వలసినవ్యయము చేసికొనుటకును నైదువందలస్వర్ణముద్రికల నిచ్చుటకుఁ గొత్వాలు సిద్ధముగానున్నట్లును స్వామియిఁకఁగష్టపడి యాగ్రాయందుండుటవలనఁ బ్రయోజన మేమియును లేదనియును, దొంగలకు విశేషదండన విధింపబడుననుటకు సందేహము లేదనియు, వారివిచారణకాలమునందు స్వామి యుండవల

సినయావశ్యకము లేదనియు, నవసరమున్నచో గుఱ్ఱములను స్వామి తీసి
కొనిపోవచ్చుననియు, లేదా వానినచ్చటనే విక్రయించుకొనిపోవచ్చు
ననియుఁ గొత్వాలువలన నభిరామస్వామికిఁ దెలియవచ్చెను

ఆవిషయమును గూర్చి యేమి చెప్పుటకును నభిరామస్వామి
కేమియుఁ దోఁచలేదు. మఱునాఁడు మరలఁబోయి యభిరామస్వామి
కొత్వాలుని జూచెను. అభిరామస్వామి యభీష్టసిద్ధివిషయమున నించు
కంతయును సందియము లేదనియు, దొంగలచే నెత్తుకొనిపోబడినధనము
రత్నములు మొదలగువాని విషయమున నాతఁడు చేయవలసినకార్య
మేమియును లేదనియును, నావిషయమున నాతనిసంబంధ మదివఱకే
ముగిసినదనియుఁ గొత్వాలెఱింగించెను.

యువరాజువిషయమునఁ గాబోవునాజ్ఞనుగూర్చి యేమియు నభి
రామస్వామికిఁ దెలియలేదు. దానిఛాయయైనను దెలిసినఁగాని యాత
నికి సంతుష్టిలేదు. ఆవిషయమున బిందుమాత్రమైనను నాతనికిఁ దెలి
యలేదు. కాని, యనుకూలమగునాజ్ఞ యీయఁబడునని మాత్రము
తెలిసెను. మూఁడునెలలకాల మభిరామస్వామి యెంతప్రయత్నించి
నను నొక్కరైన నావిషయమును గమనింపరైరి. అయేషా యాగ్రాకు
వచ్చినతోడనే యందఱును నావిషయమునే గమనించుటయేగాక
యాతనిస్వవిషయమునఁగూడఁ గార్యమనుకూలముగాజరిగినది. అయేషా
యెవరియవలంబనముచే నాకార్యముల నట్లు జరుపుచున్నదో యావిష
యమై యిసుమంతయు నభిరామస్వామికిఁ దెలియదు. కాని యీ
కార్యములన్నియు నయేషాప్రయత్నములవలననే చక్కఁబడినవనుట
కించుకంతయును సందియము లేదు.

అయేషాకడ సెలవుఁగైకొనిపోవలయునని యభిరామస్వామి
మఱియొకసారి యుమ్రావుమహాశయుని యింటికడకేగెను. ఆమెదర్శ
నముకాలేదు. అయేషా అభిరామస్వామికి ప్రణామపురస్సరముగా
నిట్లువర్తమానమంపెను "ఈజన్మమునందిఁక మీరు నన్నుజూడఁ
జాలరని తోఁచుచున్నది. యువరాజగు కుమారజగత్సింహుఁడాతని
స్వజనులతోఁ గుశలముగా నుండవలయునని సదా నేను కోరుచుం
దును. ఆతనినిగాని, యాతనితోఁగూడనుండువారినిగాని నేను మఱచి

వలసిన యావశ్యకము లేదు. నావిషయమై మీరెవరును వ్యాకులపడ వలదు. నాసమాచారము లేమియు నికమీఁద మీకు వచ్చుసంభవము లేదు. నాకుఁ జిరకాలమువఱకు సెలవొసంగుఁడు."

హృదయభేదకములగు నావాక్యములనువిని యభిరామస్వామి కన్నుఁ నీరుఁ బెట్టుకొనియెను. కాని, చేయునదేమియును లేదు. మఱు నాఁడు కొత్వాలుకడ కేగి ధనమును, గుఱ్ఱములను దీసికొని యిరువురు సహచరులతోఁగూడ నప్రసన్నమనస్కుఁడై వెడలిపోయెను.

పదునొకొండవ ప్రకరణము.

ఒరిస్సాదేశమునందలి కటకనగర మనేకకారణములచేఁ జరిత్రల యందుఁ బ్రసిద్ధివహించినది. శిల్పసంబంధములగు ననేక కార్యములచే నానగరము జనసమూహమునందు సుపరిచితమై యుండెను. అత్యంత శోభామయమైన యానగర మొకానొక కాలమునఁ జాలఁ బ్రతిష్ఠవహించినది. అనేక కాలములలోఁ జరిత్రకారులదృష్టి నాకర్షించు విశేష కార్యముల కానగరము రంగభూమియై ప్రకాశించుచువచ్చెను. ఆర్యులు, పఠానులు, మొగలులు, మహారాష్ట్రులు వీరందఱికాలములలో నానగరము మిక్కిలి ప్రాధాన్యము వహించినందులకు నిదర్శనము లిప్పటికి నానగరమున విరాజిల్లుచున్నవి.

కటకనగర ప్రాంతమునఁ బ్రవహించెడిది మహానది. విశాలమునందు పద్మా, మేఘనానదులతో సమానముగా కాకపోయినను నెప్పుడును నీరులేక శుష్కించిపోయియుండుటలేదు. మహానదీ నిర్మల ప్రవాహ మెప్పుడును దాల్మియు మృదుభావమునుఁగలిగి, మనోహరముగఁ బ్రవహించుచుండును. దానిమధురకల్లోలధ్వని నిరంతరమును వినువారల హృదయముల నాకర్షించుచుండును. నానాదేశములనుండి వచ్చినపడవలు విశేషముగ నానదిపై నానగరప్రాంతమునఁ దేలియాడుచుండును. ఒకపడవనుండి కూలిమనుష్యులు పణ్యద్రవ్యములను మోసికొనివచ్చి యొడ్డునఁ జేర్చుచుండిరి. ఒకపడవలోఁ గూలిమనుష్యులు విశేషాయాసముతో ననేకవిధములగువస్తువులను తీరమునుండి

కొనిపోయి వేయుచుండిరి. ఒక్కొక్కపడవనుండి పథికులు బహ్వా యాసముతో దిగి యొడ్డునకుఁ బోవుచుండిరి. స్థానాంతరగమనాభిలాషులు మఱికొందఱు అతివేగముతో నాపడవలోని కెక్కుచుండిరి. ఒక్కొక్క స్థలమున దీర్ఘకాలప్రవాసులగు కొందఱు మనుష్యులు చాలకాలమునకుఁ బునర్దర్శనభాగ్యము లభించుటచేఁ బరమానందముతోఁ దమబంధుమిత్రులఁ గలిసికొని యానందించుచుండిరి. ఒక్కొక్కస్థలమునందుఁ బ్రియజనులు విడిపోవు కాలమున హృదయములయందుఁ బొడసూపెడి వియోగచింతాసూచకములగు చేష్టలు వారివారిముఖభావములఁ బొడగట్టుచుండెను. ఒకపడవ తీరమునువిడిచి దూరమునకుఁబోయి జలములలోఁ దేలియాడుచుండెను. ఒక్కొక్కపడవ చాలసేపు నదీవక్షస్థలమున నాట్యముచేయుచుఁ జేయుచుఁ గూలమును చేరి నిట్టూర్పును విడుచుచు నిలుచుండెను.

నగరమున కఱక్రోసుదూరములో నదీతీరమున నస్మాన్ ఖాను బరిచారముఁ జేయుచుండెను. అనుచరులిద్దఱుమాత్రము సశస్త్రులై యాతనికిఁ గొంచెముదూరములో నిలుచుండియుండిరి. నవాబు నిల్చుండియున్నస్థలము జనశూన్యమై యుండెను. నవాబుమూర్తివిషణ్ణమై పరాజయము వలనను హీనావస్థచేతను విచారగ్రస్తమై యున్నట్లు గాన్పించుచుండెను. నవాబునడయాడుచు నొక్కొక్కసారి యొకచో నిల్చుచు నదివైపు చాలదూరమువఱకుఁ బరీక్షించిచూచుచుండెను. ఆతఁడు ధరించినవస్త్రము లతిసామాన్యములైనవిగ నుండెను ఒకపాయిజామా, యొకశిథిలమైన పంజాబునొక్కాయిఁ శిరస్సుపై నొకసామాన్యమైనయుష్ణీషము—అన్నియును దెల్లనివి—పరిశుభ్రమైనవి—పాదములకు జలతారుజోడు—కటిప్రదేశమునకత్తి లేదు. అతఁడు నిరస్త్రుఁడై సామాన్యములైన దుస్తులనుధరించియుండెను. స్వభావముచే సౌందర్యముకలవాఁడగుటచే నెల్లప్పుడును సకలభావములయందును మనోహరుఁడుగనే కన్పట్టుచుండును. అస్మాన్ఖానావేషముతోఁ జాలసుందరపురుషుఁడుగ గన్పట్టుచుండెను.

భాద్రపదమాసము—ప్రొద్దుతిరిగినది. అపరాహ్ణమైనను వేఁడిగాలివిసరుట లేదు. అస్మాన్ఖాను తిరుగాడుచున్నతావున ననేకములగు

గొప్పవృక్షములు చక్కగా పెరిగి విరాజిల్లుచుండెను. నవాబకిశీతలము గనున్న యావృక్షచ్ఛాయను బహిచారము సేయుచుండెను. నదిపైనుండి బయలువెడలిన నూతనమతిశీతలమై వృక్షచ్ఛాయను మఱింతచల్లబఱి నవాబుశరీరమును సోకుచుండెను. అటునిటు నడయాడుచున్న యాతఁ డాకస్మికముగ నొకసారి యచ్చోనిలువఁబడియెను. నిలువఁబడి మిక్కిలి యాత్రముతో దృష్టిపోయినంతదూరము నదివంకఁ బరీక్షించిచూచెను. పిదప నావైపునుండి తనదృష్టినిమరల్చి ముఖము నిటుత్రిప్పుకొని యుత్కంఠభావముతోఁ బాదచారణము చేయఁదొడఁగెను.

అయోమాయొక పెద్దపడవపైఁ గటకనగరమునకు వచ్చుచుండె ననివార్తవచ్చెను మార్గమధ్యమున నే యాటంకమును సంభవింపకుండు నేని యాపడవ యిప్పటికప్పుడే కటకనగరము వచ్చియుండవలసినది. ఆసంగతినెఱింగి యస్మాన్ ఖానాసమయమునకు సరిగానదీతీరమునకువచ్చి తనహృదయేశ్వరి యాగమనమును నిరీక్షించుచుండెను. నొక రావలసిన కాలము మీరిపోయి చాలసేపైనది కాని, యది యెచ్చటను గాన్పించుటలేదు. అస్మానుఖా నుద్విగ్నుఁడగుచు నచ్చటనే యుండెను

తుదకు విశేషదూరమున నదీగర్భమునందుఁ జాలపడవలు పరువెత్తుకొని వచ్చుచుండుట యాతఁడుచూచెను. నీటిపైఁదేలి చాలదూరమున వచ్చుచుండుటచే నవి పక్షులవలెఁ గన్పట్టుచుండెను. అస్మానుఖాన్ స్థిరదృష్టితో వానినిఁజూచుచుండెను. పడవలు మఱింతదగ్గరగా రాఁ బ్రారంభించెను. అందైదుపెద్దనౌకలును రెండుచిన్నపడవలును గనఁబడియెను. అన్నియును జాలవేగముతోఁ బరువెత్తుకొని వచ్చుచుండెను. అస్మానుఖాను వానివంకఁ దదేకదృష్టితో వీక్షించుచుండెను. వానియం దొకపెద్దనౌక తక్కినవానికంటె నెక్కుడుమనోహరముగ నలంకరింపఁబడియుండెను. ఆపెద్దపడవయందే నవాబునందిని యుండెనని స్థిరము చేసికొని యస్మానుఖాను తనశిరోవేష్టనమునువిప్పి పైకెత్తి విసరి యుల్లాడించుచు సంజ్ఞనుజేసెను గొప్పదైనయానౌకయందలి యొకగవాక్షద్వారము తెరువఁబడియెను ఆగవాక్షమునుండి స్వర్ణసూత్రచిత్రమైన వస్త్రరాజమొకటిజారుచు నసదృశమైనయొకకోమలహస్తముచే నదిపట్టుకొనఁబడి మెల్లగనటునిటు నాందోళనము నొందుచుండెను.

అస్మానుఖానానందపరవశుండై చంచలపదములతో మెల్లమెల్లగ నాజలయానాభిముఖుండై నడవఁజొచ్చెను పడవలు తమపాలకులతోడను శరీరరక్షకులతోడను, దాసదాసీజనముతోడను, సామగ్రిమొదలగువాని తోడను నిండినిబిడీకృతములై యుండెను. అయేషాయున్న పెద్దనౌక యందు మఱెవరును జనులున్నట్లు నవాబునకుఁ దోఁచలేదు.

అస్మానుఖాను గవాక్షముగుండ ప్రఫుల్లకమలసదృశమైన యయేషాముఖమండలమును స్పష్టముగాఁ జూచెను ఇరువురును బరస్పర మభివాదనముచేసికొనిరి. ఆనందజ్యోతిచే నిరువురివదనములును బ్రదీప్త ములయ్యెను.

అయేషాయాజ్ఞానుసారము పడవనడపువారు కష్టపడి చాలసేపు వేగముగాఁ బడవను నడపఁజొచ్చిరి. నౌకలును, జిన్నపడవలును వేగముగా ముందునకుఁ బరుగెత్తుకొనివచ్చెను. ఆయేషాయున్ననౌక శీఘ్రగమనమును వీడలేక మెల్లగావచ్చుచుండెను మిగిలినజలయానములన్నియు ముందైనవి. అయేషాయున్ననౌక వెనుకఁబడియెను ఆనౌకను నడపుసేవకులు తమయశక్తతకుఁ జాలసిగ్గువడి శక్తివంచనలేకుండ శ్రమపడుచు నౌకను నడపుచుండిరి. కాని, ఫలములేకపోయెను. ఎంతశ్రమపడినను నౌక నడచుచుండకపోవుట కాశ్చర్యపడి కళాసులందులకుఁ గలకారణము నరయఁజొచ్చిరి.

వారాకారణమును నిర్ణయించుటకుఁ బూర్వమే యస్మానుఖాన్, నౌక, నీటిపైభాగమున నెంతయుండవలయునో, యంతయుండలేదనియు నింతేగాక క్రమక్రమముగ నది నీటియందు మునుగుచుండెననియు, నీటిపైఁ దేలియున్నభాగము మిక్కిలితక్కువగనున్నదనియు గ్రహించెను పడవనడపువారి కది గోచరముకాలేదు నౌకయడుగుభాగ మంతభద్రముగాలేదని వారెఱుంగుదురు, ఇప్పుడాభాగమే మఱింతపాడైపోయినది. అడుగుభాగము దృఢముగానుండలేదనుమాట నిశ్చయము. కాని, యది కదలిపోవుననుభయము వారికిలేదు. నవాబునందిని యాజ్ఞాప్రకారము చాలతొందరగ పడవనునడపుటచే నత్యంతవేగముతోఁ గూడినజలప్రతిఘాతమువలనను, విశేషబలముజూపించి నడపుటచేఁగలిగినవిషమాందోళనమువలనను నౌకకాదుర్దశసంభవించినది.

అస్మాన్ ఖాను వ్యాకులచిత్తుఁడై యాతనితో నీటిలోనికిదుమికెను. అయేషా గవాక్షమునుండి నవాబుచేసిన కార్యమునుజూచి యుద్వేగముచేతను, నాశ్చర్యముచేతను, నిశ్చేష్టయైపోయెను, నీటదుమికిన యస్మాన్ ఖాన్ "నవాబుగారూ! శీఘ్రముగా పడవగదినుండి యీవలకు వెడలిరమ్ము—ఇంచుకంతయు నాలస్యము సేయవలదు. ఆగదియందింకను నెవరో యున్నట్లున్నది. ఈవలకు రండు" అనియెను.

అప్పు డస్మాన్ ఖానెదబంటినీటియం దుండెను. పడవయందలిగదిలో నయేషాతోఁగూడ నింకొక స్త్రీయుండెను. కారణమునడుగకుండ నయేషాయును దక్షిణమే కూడనున్న యామెతో నీవలకువచ్చిచూచెను తానున్ననౌక మునుఁగుట కింకనెంతో కాలము పట్టదని యామె తెలిసికొనియెను. పడవనడుపువారు నౌక మునింగినచో నవాబు తమప్రాణములనుండనీయఁడని యెఱుంగుదురు. మునుఁగకుండఁ గాపాడుట కుపాయమేమియుఁ గాన్పించుటలేదు. అందుచే వా రుదాసీనులైయుండిరి.

అయేషా నవాబువంకచూచి "ఏమిచేయుచున్నావు? నీటిలో దుముకుటెందులకు? అస్మాన్ తీరమునకు శీఘ్రముగాఁ బొమ్ము! ఇదియే నాప్రార్థనము" అనియెను.

అస్మాన్ ఖానంతటిలో నీదుటకారంభించి "నిన్ను పైకెత్తుకొని తీరమునకుఁబోయెదను. లేనిచో, నీతోఁగూడ—"అనియెను.

మాటపూర్తికాలేదు. ఇంతలో నౌకలోనివారు గందరగోళము చేయనారంభించిరి. అయేషాతోఁగూడ నున్న స్త్రీ యేడువఁదొడంగెను. అయేషా చేయూడించుచు నస్మాన్ ఖానును వెనుకకుదిరిగి పొమ్మని సంజ్ఞ చేసెను పడవమునిఁగిపోయెను.

నౌక మునుఁగుటతోడనే భయానకమైన సుడియొకటి బయలుదేరెను. ఘూర్ణాయమానమైన యావారిరాశిమధ్యమున మఱియొక మనుష్యుఁడు మునిఁగిపోయెను. నవాబస్మాన్ ఖానీఁదుచు నావదిపై నడవలేదు. నౌకాసేవకు లీఁదుకొని తీరమునకు వచ్చిచేరిరి మిగిలిననౌకలును బడవలు నాయావర్తమునఁ జిక్కి దానియందే గిఱ్ఱుమని తిరుగుచు నాపదకు లోనైనవి మఱియొక పడవయందలి కొందఱుమనుష్యులు వస్త్రములనువిప్పి పాఱవైచి నదిలోదుమికిరి.

అస్మాన్‌ఖాను పైకి తేలెను. కాని, మిగులకాతరుఁడై యుండెను. ప్రాణావసానసమయమున మానవుని నోటినుండి వచ్చెడిశబ్దమువలెనే యస్మాన్‌ఖాను నోటినుండి యుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములు వెడలుచుండెను. మాటాడుటకు సామర్థ్యము లేదు. చాలబరువుగలపదార్థ మొక్కటి యాతని దేహమునకుఁ గట్టిపెట్టినట్లుఁ గన్పట్టుచుండెను. అంతఁడు పైకి తేలి లోఁ డనే యొక పడవ యాతనిసమీపమునకు వచ్చెను. కాని, యా తఁడందులోని కెక్కుటకు సామర్థ్యము లేదు. అప్పుడాతఁడు మఱల మునుఁగు నట్లుండెను. పడవలోని మనుష్యులు నీటివఱకును నేర్పాటుపట్లోకవస్త్రమును విడిచి యొకప్రక్కదానిని బట్టుకొనియుండిరి. అస్మాన్‌ఖానొక చేతితో రెండవప్రక్కను బట్టుకొనియెను. చాలమంది యావస్త్రమును బట్టి మెల్లగఁ బైకిలాగిరి. కొందఱు క్రిందికివంగి యాతనిచేతిని బట్టుకొనిరి.

అనేకులుచేరి జ్ఞానశూన్యప్రాయుఁడైన యస్మానుని దేహమును పైకెగయఁ గొంచెముదూరము లాగిచూచిరి. అస్మాన్‌ఖానొక్కఁడే నీటిపై తేలలేదు. ఆతనికటిప్రదేశమునకొకబట్ట బిగించి కట్టఁబడియుండెను. ఆబట్టయొక్క మఱియొకయంచున భారమైనయొక పదార్థము కట్టఁబడి యున్నట్లు తోఁచుచుండెను. అది యచేతనప్రాయమైన యయేషాకళేబరము. ఆమెశిరోబంధము విడిపోవుటచే దానినుండి నీరోడుచుండెను. జనులందఱు నతిజాగరూకతతోఁ నిరువురను పైకిఁదీసిరి.

అస్మాన్‌ఖాను తెలివిఁదెచ్చుకొని "దానిని బ్రదికించినవారికి విశేషబహుమానమిచ్చెదను" అనియెను.

ఒక్కఁడప్పుడే యయేషాతోఁగూడవచ్చిన యామెను నీటినుండి తీసి మఱియొకపడవయందుఁ బరుండఁబెట్టెను.

అయేషాశరీరముపై వస్త్రమించుకంతయును చెదరలేదు. మనుష్యులతిజాగరూకతతోఁ సుర్మరప్రసరనిర్మితమై, సంఘటితమై యొప్పు ప్రతిమవలెనున్న నామెశరీరము నాపడవయందుఁ బెట్టిరి.

పండ్రెండవ ప్రకరణము.

అయేషా చాలసుకుమారి. ఆమెకుఁ దటస్థించినయాపద ప్రా
ణాపాయకరమైనది. అస్మానుఖానుని ప్రయత్నముమూలమునను, బరి
శ్రమమూలమునను నామె సలిలసమాధినుండి నిష్కృతిఁజెందినది.
కాని, యాదుర్ఘటనమూలమున నామెదారుణజ్వరపీడితయై బాధపడు
చుండెను. విజ్ఞులగు ననేకాయుర్వేదచికిత్సకులును, యూనానివైద్యులు
నువచ్చి విశేషకౌశలముతో నామెకు వైద్యముచేయనారంభించిరి.
నవాబుగృహమునందామె రోగముచేఁ గలిగిన యుద్వేగమునకుఁ బా
రములేదు. కటుల్ ఖానున కనేకభార్యలుండిరి. అయేషా వారందఱి
కిని ప్రేమధనమైయుండెను. వారందఱు నిప్పుడు వ్యాకులచిత్తలైయుం
డిరి. కాశ్మీరబీగము నిద్రాహారములనువీడి రాత్రింబవళు లయేషా
శయ్యాపార్శ్వమునుండి యామెకు శుశ్రూషచేయుచుండెను అ
యేషా నవాబునంతఃపురమున కలంకారమై యొప్పారుచుండెను. ఎల్ల
రకును లోచనానందదాయకమై సర్వజనప్రసాదనకారిణియై మెలంగు
చుండు నవాబునందినికి రోగము కఠినముగానుండుటనుజూచి దాసీజనము
మొదలుకొని యాభవనమునఁగలవారందఱు వ్యాకులచిత్తులై కన్నీల
వడివెట్టుకొనుచుండిరి.

సర్వదా విలాసమయుఁడై సాంసారికవ్యాపారముల యందించు
కంతయును లక్ష్యముంచకుండ నుదాసీనుఁడై యుండెడినవాబు సులే
మానుఖానుగూడ నయేషాకఠినరోగసమాచారమునువిని విచలితుఁడై
సురాపాత్రనువీడి, రూపవతులగు సుందరుల సహవాసమును ద్యజించి,
విలాసములనొల్లక యనుదినమును బదింబదిగ నయేషా సమాచారము
నత్యావేగముతోఁ జెప్పించుకొనుచుండెను.

ఇకనస్మానుఖానో! ఆతనిసంగతి నేమనిచెప్పుదుము? ఆతని
హృదయావస్థనుగూర్చి చెప్పఁబూనుట కేవలమాడంబరమని తలంచె
దము. రోగియుండెడి గదిప్రక్కనున్న యొకవసారాయందనవరతము
రాత్రింబవళు లాతడు విరామములేకుండఁ గూర్చుండుచుండెను. ఆతని

యూరాజ్యమెక్కడ ? ఆయుధములెక్కడ ? సంధియెక్కడ ? ఆతని యుత్సాహమేది ? అతనియాదురాకాంక్షయేది ? అన్నియుఁ బోయినవి. ప్రపంచమందలి వ్యాపారములన్నిఁటి నాతఁడు మఱచిపోయెను. ఇంతయేల ? ఆతని దేహమునే యాతఁడుమఱచిపోయెను. యూనానివైద్యులామెరోగమునుగూర్చి చెప్పెడివృత్తాంతముఁను బదింబదిగవినుటకై పార్శ్వమందున్న వసారాయం దధైర్యముతో నొంటరిగఁ గూర్చుండి యుండెను.

దినములు జరిగిపోవుచుండెను. భగవంతుఁడు తనకృపాకటాక్ష విలాసము నొక్కింతయుఁటు బఱపెను. రోగికి క్రమక్రమముగ నొక్కించుక గుణము కనఁబడజొచ్చెను. చికిత్సకులు ధైర్యవంతులై ధైర్యమును జెప్పుచుండిరి నవాబునకుఁ బోయినప్రాణము వచ్చినట్లయ్యెను. యూనానివైద్యులును నాయుర్వేదభిషజ్మణులును ననేకులచే బహుమతులను బడయసాగిరి. అనేకవిధములుగ విశేషధనము వ్యయమగుచుండెను. అనేకదానధర్మములు, దరిద్రులకు భోజనములు పుణ్యకార్యములు, దేవతాపూజలు, మొదలగునవెన్నియో నడచుచుండెను. నవాబుగారి నగరమున నందఱు నానందజనకకార్యములయందుఁ బ్రవృత్తులై యుండిరి. క్రమముగా నవాబునందినియు నారోగ్యమునొందెను పథ్యము సేయుటవలనను, నౌషధసేవవలనను, గ్రమముగా నామెశరీరమున రక్తముపట్టి శక్తియభివృద్ధికాఁ జొచ్చెను. రోగముచే నవగతమైపోయిన యామెపూర్వ మనోహరకాంతి మరలఁ గనుపట్టనారంభించెను.

అస్మానుఖా ననవరతమును నయేషాగదిప్రక్క వసారాలోఁ గూర్చుండుటమాని, యనుదినమును బదింబదిగవచ్చుచుఁ బోవుచు రోగమునుండి క్రమక్రమముగ విముక్తయగుచున్న యయేషా సమాచారమును స్వయముగఁ దెలిసికొనుచుండెను. ఆమెకు స్వాస్థ్య మభివృద్ధియైనకొలఁదిని నస్మానుఖానుని రాకపోకలు, క్రమక్రమముగఁ దగ్గిపోవుచుండెను. తుదకొకటి రెండుదినముల కొకమాఱువచ్చి యాతఁడయేషానుజూచి పోవుచుండెను.

అయేషాతల్లి యంతవఱకును ననన్యవ్రతయై సదా కుమార్తె పార్శ్వముననే గూర్చుండుచువచ్చెను. అయేషా శయ్యనుండిలేచి

యటునిటు తిరుగాడుచుండుట కారంభించెను అందుచే నెప్పుడు నామె కుఁ బరిచర్యసేయుటకై పార్శ్వముననే యుండవలసిన యావశ్యకము తల్లికి లేకపోయెను. ఒకనాఁటి మధ్యాహ్నకాలమున నయేషా యొక్క-తెయు మంచముపైఁ గూర్చుండియుండెను. పరిచారిక లెవ్వరు నా సమీపమున లేరు; నవాబునందినియు ననేకవిధములగు విచారములలో నిమగ్నయై యుండెను "ఇప్పుడేమి జరిగినది? పఠానులదైన్యావస్థకుఁ దానే కపాత్రకారణమా? ప్రయత్నముచేసినచోఁ బ్రస్తుతమున సంభవమైయున్న యాయవస్థ నన్యథాచేయవలనుపడదా?" ఈ మొదలగు ననేకాలోచనలలో నయేషా మునిఁగిపోయియుండెను.

ఇంతలో ద్వారముకడనుండి "అయేషా! ఎట్లున్నది?" అని యస్మాన్ ఖానడిగెను.

అయే — నెమ్మదిగనున్నది; అస్మాన్! లోపలకురమ్ము

అస్మాన్ — (వెనుకముందుచూచుచు) అయేషా! నీవొక్క-తెవే కూరుచుంటివేమి? నేనిప్పుడు రాఁజాలను. మఱొకసమయమున వచ్చి నిన్నుఁ జూచెదను.

అయేషా తానొక్క-తెయే యుండుటనుజూచి యస్మానుఖాను లోపలకు వచ్చుటకు సంశయించుచున్నాఁడని తెలిసికొని, లేచి ద్వారముకడకుబోయి "అస్మాన్! లోపలకురమ్ము. నీతో మాటలాడవలయునని యున్నది." అనియెను.

అస్మాన్ ఖాను మాఱుమాటాడక యామె యున్నగదిలోనికి వచ్చెను.

అయే — నిలుచుంటివేమి? ఇచ్చటనే కూర్చుండవచ్చును.

కూర్చుండుటకచ్చట శయ్యతక్క- వేరుస్థలములేదు.

అస్మా — నీవుకూర్చుండుము. నేను నిలిచియుండెదను. నాకు బాధకమేమియులేదు.

అయే — సంకోచపడవలసిన యావశ్యకమేమియునులేదు. నేను చెప్పినపిదప నిస్సంశయముగా నీవీశయ్యపైఁ గూర్చుండవచ్చును.

అస్తానుఖానామంచముపై నొకతట్టునఁ గూర్చుండెను. అయేషా యు నామంచముపై వేఱొకతట్టునఁ గూర్చుండుటనుజూచి యస్తానుఖా నాశ్చర్యనిమగ్నుఁడయ్యెను.

అయే—నేను నీసాన్నిధ్యమునువీడి కొంచెముకాలము చాల దూరము పోయియుంటిని. తిరిగి వచ్చినతోడనే జబ్బుచేయుటచే నీతోఁగలసి విశేషముగ మాటలాడుట కవకాశము లేకపోయినది. నే నబలను; నీశాసనాధీనమునందుండుట నాకుఁగర్తవ్యము. అట్లు నేయ కుండుట గొప్పయపరాధమగును. నాయపరాధమును క్షమింపవలయు నని నిన్ను వేఁడుకొనుచున్నదానను.

అస్తాన్—క్షమింపుమని వేఁడుకొనుటెందులకు ? నాకేమైన నీపై గోపమున్నదా? నీవు మరల దయయుంచి నవాబునగరమునకు వచ్చుటచే మృతప్రాయమైన నాకళేబరమునకు జీవనకళ వచ్చినట్లయి నది. నీవపరాధమునుజేసితివని నేనెన్నఁడు ననుకొనలేదు. అందుచే నీవు క్షమాపణమును వేఁడుకొనుటెందులకు?

అయే—నేనిచ్చట లేనిసమయమున మనభాగ్యమంతయు ననేక విధములుగాఁ బరివర్తనమైపోయినది. సోదరా! అందుకొఱకు నీవు హృదయమున నేమైనవిచారించుచున్నావా?

అస్తా—అదృష్టమునందు విషమపరివర్తనమైనదనుమాట నిశ్చ యము. అందునిమిత్తమై నాహృదయ మవసన్నము కాలేదని చెప్పఁ గలను. నీవపరాధమునుగూర్చి చెప్పితివికదా? ఈ మనభాగ్యపరి వర్తనమునకు నిజముగా నీవే కారణమవు నీవస్తానుఖానుని బాహు వులయందు బలమును, హృదయమందు సాహసమును, మనస్సునందు బుద్ధియు, కార్యములయం దుత్సాహమునై యున్నావు. అస్తానుని యాబలమును, సాహసమును, బుద్ధియును, నుత్సాహము నపహరిం చుకొని నీవెచ్చటికో పోయియుంటివి. ఇఁక నదృష్టమెట్లునిలుచును ? అది యును బరివర్తనమైపోయినది. దురదృష్టము సంభవమైనది.

అయే—ఔనట్లె జరిగినది కాని, యిప్పుడందుల కుపాయ మేమి యును లేదా ?

అస్మా—లేకేమి? ఉపాయములకేమికొదవ? నీవీనగరమునకు మంగళమయమైన యధిష్ఠాత్రివి. నీవు నాశుభమునుగోరుటలో సదా నీనతను వహింపవేని సర్వమును శుభమగును.

అయే—అన్నా! అస్మాన్! అట్లనెదవేల? నీయిష్టానిష్టములతో నాసుఖదుఃఖములు జడితములైయున్నవనుసంగతి నీవెఱుంగవా?

అస్మా—నేనాసంగతి నెఱుంగుదును. ఎఱింగియుంటినిగనుకనే యింతవఱకును మేనఁ బ్రాణములు నిలుపఁగలిగితిని. కాని, యొక్క విషయమును విన్నడిగి తెలిసికొనుటమేలని తోఁచుచున్నది. నీవు సర్వదా నాహితమును గోరుదానవైయుండియు నాకుఁ గష్టకాలము సంప్రాప్తమైనప్పుడు నీవు నన్నువిడిచి యేలవెళ్ళిపోయితివి? అయేషా! దారుణములైన యీనాదుర్దినములలో నీవు నన్నెట్లువిడిచిపోఁగలిగితివి?

అయే—(చాలసేపుయోచించి పిదప) నాయీజీవితమునందలి కార్యములయందొక్కటియైన నెవనికిఁ దెలియకుండనుండదో. యట్టివాని కడ నావిషయమును దాచిపుచ్చుటెందులకు? విషయమేమో నీకుఁ గష్టదాయకమైనదగును నీవు దానినిగూర్చి నన్ను బ్రశ్నింపకయుండినచో నేనావిషయమును నీతోఁ జెప్పకయేయుందును. నేను యువరాజగుజగత్సింహుని జెఱనుండి విడిపింపవలయుననునభిప్రాయముతోఁ బాట్నానగరమునకును బిదప నచ్చటనుండి యాగ్రాపట్టణమునకును వెళ్ళితిని.

అస్మా—నాకాసమాచారము తెలియనే తెలియదు. అదృష్టవంతుఁడగు జగత్సింహుఁడు నీహృదయరాజ్యమునకు రాజనువిషయమును నీవు గోపనముచేయుచుంటుటలేదు అందుచే నాతనిని జెఱనుండి విడిపింపవలయునను కోర్కెయు నసంగతముకానేరదు. నీయాకార్యమువలనఁ బ్రకారాంతరముగా నాయిష్టార్థముకూడ నాకుఁ జేకూరినట్లయినది.

అయే—అదెట్లు?

అస్మా—జగత్సింహుఁడు నాకువధ్యుఁడు ఆతనిని వధించుటకొఱకే నేనింకను జీవించియున్నాఁడను. ఆతఁడు యావజ్జీవమును గారా

గారమునందే యున్నచో నేనాతనిని నాశనమొందించుట కవకాశమె లేకపోవును. నీవాతనిని జెఱనుండి విడిపింప బ్రయత్నించుటవలన నాకు మహోపకారమైనది.

అయేషా తనవదనమును మఱియొకవంకకుఁ ద్రిప్పికొని యాలోచింపఁదొడంగెను.

అస్మా—మాటాడుటలేదెందువలన? అయేషా! నా వాక్యముల వలన నీహృదయమున కేమైనఁ గష్టముకలిగినదా యేమి?

అయే—లేదు

అస్మా—అట్లయిన యోచించుచున్నావేమి?

అయే—నేను యోచించుచున్న దేమంటివా? నావంటియభాగిని నీప్రపంచమున సృష్టించినందువలన విధాతకుఁగలిగిన లాభమేమి? నేను ప్రపంచమున కేయుపకారమును జేయుటకును వచ్చినదాననుగాను నావలన నొకరికిని హితముకలుగుచుండుటలేదు. నానిమిత్తము కేవలము కలహాద్వేషప్రవాహమే యవ్యాఘాతముగా బ్రవహించుచున్నది. నీవంటిమహాపురుషుఁడు నా నిమిత్తమై నిరంతరము నాంతరికజ్వాలలచే దగ్ధుఁడైపోవలసివచ్చినదికదా?

అస్మా—అనంతమైన యాజ్వాలననుభవించుటకు నేనెప్పుడును వెనుదీయను. ఆమహాజ్వాలను హృదయమున భద్రముగా నిడికొని సహించుటకు సమర్థుఁడనై యున్నాఁడను. అట్లునిరంతరమును సహించుకొనుచు వచ్చుచున్నాను. అయేషా! నాకాజ్వాలవలనఁ గలిగెడి సుఖమునకుఁ బారములేదు. నిజముగా నట్లుకాదేని నాజ్వాల నణఁగించుట నేను ప్రయత్నపడుటలేదేమి? మఱియు, నట్లుకాదేని, యెవరి నిమిత్తము నాజ్వాలయుదయించినదో, యట్టి నీవుసృష్టిపథమునుండి దాటిపోయినప్పుడు ప్రపంచమే శూన్యమైనట్లుఁ గన్పట్టుచుండుటేమి? సత్యముగా నాజ్వాలవలన సుఖమే కలుగుచున్నది. అట్లుకాదేని నిన్ను మఱచిపోవుటకై దయామయుఁడైన భగవంతుని పాదపద్మములను బ్రార్థించుటకు నాహృదయము ప్రయత్నింపదేమి? అట్లుకాదేని, నా జ్వాల కెవ్వరుకారణమో?, యామె యేభవనమున నివసించియుం

డునో, యీదేశభవనమున వేఱొకప్రక్క వాసముసేయుటకు నాకవ కాశము చిక్కనేని యెంతయోసుఖ మనుభవించుచున్నట్లు నాహృద యమునకు సంతుష్టికలుగుటేమి? అట్లేకాదేని నీహృదయమునం దించు కంతయును నాకు. దావు లేదని స్పష్టముగాఁ దెలిసికొనియుండియు నా హృదయ మహర్నిశమును నీయందే నివిష్టమైయుండుటేమి ? అట్లేకా దేని, ప్రపంచమునందలి సర్వపదార్థములకంటె నాజ్వాలయునయుంపఁ జేసెడిపదార్థమే సర్వోత్కృష్టమైనదిగాఁ దోఁచుచుండుటేమి? అయేషా ఆజ్వాల సర్వదా నాకానందదాయకము సుఖదాయకము.

అయో ఆజ్వాలనిట్లనుభవింపుమని భగవంతుఁడు నీకు విధిం చినట్లు తోఁచుచున్నది. సర్వగుణాధారుఁడవగు నీవంటిమహాత్మున కిట్టిచిరకాలయాతన తటస్థించుట కీయభాగినియే కారణము అస్మాన్ ! నీవిపిశాచమును మాటిమాటికి మృత్యుముఖమునుండి రక్షించెద వెం దులకు?

అస్మా—అయేషా ! ప్రపంచమున దేనిని బ్రణయమని చెప్పు చుందురో, దానిని నీవు బాగుగా నెఱుంగుదువు? జగత్సింహుఁడు కారాగారమునందు బద్ధుఁడై యున్నాఁడనువార్తను వినినంతనే పితృ భవనమునువీడి దేశాంతరమున కెందుల కేగితివి ? సామాన్యమైన కారాగారవాసమునుగూర్చి వినినప్పుడే నీవు సహింపఁజాలకపోయి నప్పుడు, నీకు మరణము సంభవించుపట్ల నేనున్మాదుఁడను గాకుండ నుండు టెట్లు?

అయే—అస్మాన్ ! నేను కాతరముతో వేఁడుకొనుచున్న దానను. నీహృదయమును వెనుకకు మరలించి ప్రస్తుతకార్యాసక్త మగునట్లు చేయుము. నీవు వీరుఁడవు—సాహసివి—విశేషించి రణ కోవిదుఁడవు. రణక్షేత్రమునఁ గీర్తినిసంపాదించుటయందును, సామ్రా జ్యసంపాదనమునందును బ్రమత్తుఁడవుకమ్ము. అంతటిసుఖసౌభాగ్యము లేమహాత్మునకుఁ దంగేటిజున్నవలెనుండునో యట్టిమహానుభావుఁడ వగు నీవొకసామాన్యస్త్రీ విషయికమగుచింతచే నయోగ్యయగు నొక యభాగిని ప్రేమపిపాసచే నీమహత్తరములైన యాకాంక్షలను, నాదర్శ ములను సంపూర్ణముగఁ ద్యజించి, ప్రవర్తించుట నీకుఁ గర్తవ్యమేనా?

అస్మా—నేను నాహృదయమును బ్రికృతిస్థముచేసియున్నాను. నేనెంతవఱకుఁ బ్రికృతిస్థముచేసినదియు నీవువినినచో స్తంభితవై నివ్వెఱ పడుదువు. నేనిప్పుడు నిన్నుఁ బొందఁజాలనని తెలిసికొనియున్నను నాప్రాణమింకను దేహమున నిలుపుకొనియున్నాఁడను. నేనిప్పుడు నిన్నుఁ బొందఁజాలనని తెలిసికొనియున్నను, నా హృదయము కార్యాసక్తమైఁ ప్రియత్నములను జేయుచునేయున్నది నీతో నాకుసమప్రాణత లేదని తెలిసియున్నను నాహృదయము జయపరాజయములచేఁ గలిగిన సుఖదుఃఖముల ననుభవించుప్రివృత్తిలోనున్నది. ఇంతకంటె విశేషాశ్చర్యమును గలుగఁజేయునది వేఱేదియు లేదు. అయేషా! రణరంగమున నప్రిమత్తుఁడవుకమ్మని కాదా చెప్పితివి నా ప్రికృతావస్థయందదియొక్కటియేనాకుఁ గర్తవ్యమైయున్నది. ఆమార్గమే యిప్పుడు ముఖ్యముగ నవలంబనీయమైనది కాని, అయేషా! నాదొక్కవిన్నపమున్నది. నా హృదయమును నేను పూర్ణముగా ప్రికృతవ్యాపారములకు మరలించు కొనెదను దానికి సందేహము లేదు. కాని నాయందుదుర్బలత్వమొకటి సంపూర్ణముగానున్నది నీవు నాకులభింపకపోయినను నేనిఁకఁ గాతరము నొందను. నీవెవరిదానవైనను నాయోచనమువలన నేను వ్యాకులుఁడను గాను. కాని దూరమునుండియైన నొక్కసారి నిన్నుఁ జూచుచుండవలయునను నాశను నేనింకను విడువ జాలకున్నాఁడను. ఒక్కసారి నీతో నొకటి రెండుమాటలు మాటలాడవలయుననునాశను దృజించుట కింకను సమర్థుఁడను గాఁజాలకున్నాఁడను. నీవేభవనమున నివసించుచుందువో యాభవనమున వాసముసేయుగౌరవమును బరిత్యజించుటకింకను శక్తుఁడను గానేరకున్నాఁడను. నీకుశలమునందు సుఖమును నీకష్టమునందు దుఃఖమును బొందకుండనుండుటకు నేనింకను సమర్థుఁడను గాఁజాలను. అయేషా! నిర్భాగ్యుఁడగు నీదీనునియాశలన్నియును ద్రోసివేయ బడినవి. నీవు నాయీచిన్నికోరికలనుగూడ నసంగతములైనవి గనే యోచించెదవా? భిక్షుకునకు రత్నములవలెనున్న నాయీయభిలాషలను నిరర్థకముగా జేయుటయే నీయభిప్రాయమా?

అయే—కాదు. అస్మాన్! జీవితమునందును మరణమునందును నీతోఁగూడ నెప్పుడునుండెదను. వివాహరూపమైన శాశ్వతబంధము

మః యదృష్టమందు లేదు. కాని యందువలన బాధకమేమి? నాయీ దేహమును నీచరణపద్మములయం దుత్సర్గముసేయుటకు నాకు స్వాధీనముకాకపోయినను, విధివిధానముచే నీసేవయందు నాయాత్మ సమర్పణముఁగావించుకొనుటకు నాకధికారము లేకపోయినను, నందువలన బాధకమేమి? అస్మా! మనము సుఖమునందును, దుఃఖమునందును, సంపదయందును, విపత్తునందును, సహానుభూతులమై యేలయుండరాదు? మనము సర్వదము నొకేహృదయముతోఁ గష్టసుఖములయం దొక్కటిగ నుండి, యొకేప్రాణముతోఁ గార్యసాగరమునఁబడి యీఁదులాడుచు జీవితమును గర్మమయముగ నేలచేయరాదు? అస్మాన్! నేను చావుబ్రదుకులయెడ నిన్నెడబాయకుండ సదా చరించుచుండెదను. నీకు సంతోషదాయకములగు కార్యముల నొనర్చుటయే నాకు వ్రతము.

అస్మా— అయేషా! ఈనిర్భాగ్యునిజీవితము నిప్పుడీవు సుఖమయముగను, నానందమయముగను జేసితివి. నీయీయపారకృపాకటాక్షము నన్ను ధన్యతముఁగాఁ జేసినది. ఈభిక్షుకుఁడు మఱి దేనిసిగావలయునని కోరుటలేదు. అయేషా నాకవిచలితహితైషిణి. అయేషా నాసుఖదుఃఖములలో సహానుభూతి. అయేషాయాజ్ఞచేఁ బాలితుఁడనై కార్యసాధనముకొఱకు నియుక్తుఁడనైనాఁడను. అదియే నాకుఁ బరమగౌరవము. మఱియు నదియే పరమానందదాయకము. ఇంతకంటె నాకు విశేషప్రార్థన మేమియును లేదు.

అయే— ఆమాటలవలనఁ బ్రయోజన మించుకంతయును లేదు. మనమిప్పు డేయుపాయముచే నపహృతమైపోయిన మనరాజ్యమును మరల సంపాదింపఁగలమో, యాయుపాయము నారయుట మనకుఁ గర్తవ్యము.

అస్మా— అందుకొఱ కంతగాఁ జింతింపవలసినయావశ్యకము లేదు. ఇఁకముందు రణరంగమున నాపరాక్రమమును జూచి మానవసమాజము విస్మయావహముగాకపోదు. జయముపై జయమువచ్చి నన్ను సాదరభావముతో నాలింగనము చేసికొనును. మంగళమయమైన యయేషాప్రసన్నతకును, నాకార్యసూత్రమందలి సఫలతకును నిత్యసంబంధమున్నది.

అయేషాజనని ద్వారము కడనిలుచుండి "తల్లీ! ఔషధమును సేవించువేళయైనది" అనియెను.

అయే—అమ్మా! లోపలకురమ్ము! ఔషధమును బుచ్చుకొనక పోయినను బాధకము గాన్పించుటలేదు.

అయేషాయును నస్మానుఖానును మంచముపైనుండి లేచిరి బీగము గదిలోపలకువచ్చి యువతీయువకుల వదనప్రసన్నతాలక్షణము జూచి పరమానందము నొందెను. వారియాభావ మత్యంతశుభసూచకమని యామె యనుకొనియెను.

పదమూడవ ప్రకరణము.

జగత్సింహుం డంధకారమయమైన కారాగారమునందు లోహశృంఖలాబద్ధుండై యతికష్టముతోం గాలమునుగడపుచుండెను. ఆదారుణ దుఃఖదినము లెప్పటికిని గడచునవా? మరల నాతండు స్వతంత్రుండై తోడిమానవకోటింజేరి సుఖమయములైన కార్యములయందు జీవితమును వినియోగింపంజాలండా? ఆతనియాశయును, సుఖానందములును సంపూర్ణముగం గారాగృహమునందు దీర్ఘనిశ్వాసములతోం బర్యవసితములై పోవలసినదేనా?

అభిరామస్వామి స్వయముగాం జెఱసాలకువచ్చి విజ్ఞాపనపత్రము పైం జేవ్రాలుంపించి దానిని దీసికొనివెళ్ళియున్నాండు. నవాబునందిని యుం జెఱనుండి విడిపించుటకై వ్యాకులపడుచున్నది. ఆమె స్వజనులను వీడి యొరిస్సాదేశమునుండి పాట్నానగరమున కిందునిమిత్తము వచ్చియున్నది. వారియందఱి ప్రయత్నములును, వ్యర్థములు గాంజాలవు. కాని, చాలకాలము గడచిపోయినది అయినను, శుభసమాచారమేమి యు నింకను రాలేదు. ఏమిచెప్పుమా! ఈధైర్యవిశ్వాసములు వ్యర్థముగా నంత మొందవలసినదేనా?

కారాగారమునందు జగత్సింహుం డొంటరిగం గూర్చుండి యీరీతిగ యోచించుకొని, పిదప నయేషావిషయమున ననేకవిధములుగ

యోచింపఁదొడంగెను. అంతటి స్నేహమును, యంతటి హితైషిణి యెన్న
టను గానరాదు. ఆమె సాహాయ్యముం బడసిన యాతఁడే మానవులలో
ధన్యుఁడు. ఆయమను మనుష్యస్త్రీగాఁ జెప్పినచో నన్యాయము చేసిన
ట్లగును. స్వర్గమునందుఁగూడ నట్టి దేవి యుండదు. కాని, అహో! అంతటి
పూజనీయురాలగు నా పతివ్రతారత్నము తనయపామాస్యప్రేరణమున నొక
యమోఘస్త్రీయందుంచి చిరవిషాదమును దెచ్చిపెట్టుకొనినదికదా!
ఆమెపడుచుండు యాతనల కన్నిటికిని నీదురదృష్టవంతుఁడే యేకమాత్ర
కారణము. ఈయదృష్టహీనుఁడా దుర్దృష్టిపథమునఁ బడకుండెనేని యా
దేవి యీప్రపంచమున సర్వసుఖములకు నధికారిణియై యుండునుగదా!
అసదృశమైన యారత్నము నిజముగాఁ బ్రేమమూర్తియైన పురుషశ్రేష్ఠుఁడు
సహోదరభావముతోఁ దనవక్షస్థలమున ధరించి యనంతసుఖభోగముల
ననుభవించుటకంటె నీప్రపంచమునఁ గావలసిన దేది? నిజముగా సౌభా
గ్యమయమైన యాప్రసూన మాదరము లేమి, మలినమై శుష్కించిపోవుట
కంటె దుఃఖకరమేమున్నది? కృతఘ్నుఁడగు నీనరాధముఁడు దేవదుర్ల
భమైన యాప్రణయమునకుఁ బ్రతిదానము జేయనశక్తుఁడుగ నున్నాఁడు
అట్టినానిపైఁగూడ నాకరుణామయి యనుగ్రహమా! ఆహా! ఈజీవిత
మునందు జగత్సింహుఁడామె నొక్కసారి చూడఁగలఁడా? లేక, తన
కృతజ్ఞత నామెకుఁ దెలుపుటకవకాశమే లేకుండఁబోవునా?

తిలోత్తమ యతికష్టముతోఁ గాతరయై కాలము నెట్లో గడపు
చుండెనని యభిరామస్వామి చెప్పియున్నాఁడు. అంత్యమువేళ యాత
నల ననుభవించుటచే. కోమలమైన యాప్రాణ మిదివఱకుఁ బోవకుండ
నింకను నిలిచియుండునా? ఆమె యింకను జీవములతో నుండునా?
ఆప్రేమమయి జీవించియుండఁగాఁ జూచుభాగ్యము జగత్సింహునకు
లభించునా? ఆమెతోఁ దనమనోవ్యథలనుగూర్చి మాటలాడుకొనుట
కెప్పుడైన నీతని కవకాశముకలుగునా?

కర్తవ్యమును జేయనందులకై తనతండ్రి తన్నుఁ గారాగృహ
మున కంపినాఁడు. కాని, కుమారుని యాదుర్దశను స్మరించుకొని తండ్రి
హృదయ మించుకంతయును విచలితముకాలేదా? పాట్నానగరమునం
దున్న తనసవతితల్లులెవరును దన్ను చెఱనుండి విడిపించుటకై వ్యాకుల

పడుచుండుటలేదా? అట్టి స్వజనులున్నను జగత్సింహుఁడీరీతిగ నియుంధకారమువనే కాలము గడపవలయునా?

ఆకష్టము సహింపశక్యముగానిది. లోహశృంఖలములను సహించుటకష్టముగాదు. అంధకారమందుండుటయుఁ గష్టముకాదు. బంధనము వలనను గష్టములేదు ఒక్కసారి—ఒక్కసారిమాత్రమే—కారము నుండి—ప్రాణమునకుఁ బరమప్రియమైన యామనోహరాకృతిని జూడ గల్గినచో నీకష్టముఁను సహింపవచ్చునని తోఁచుచున్నది. కారము నుండియైన నొక్కసారి—ఒక్కసారిమాత్రమే తిలోత్తమనుఁజూచు నుపాయ మేమియునులేదా?

జగత్సింహుఁడీరీతిగఁ బరిపరివిధములఁ జింతించుచు "నొక్కమారుగఁ దనకాలుచేతులకున్న సంకెలలనూడఁ బెరికిపాఱవైచి శక్తికొలది యాకారాగారపుటినుపతలుపుఁను బ్రద్దలుకొట్టి మందారణ దుర్గాభిముఖముగఁ బారిపోయినచో—" అని యనుకొనియెను

ఇంతలో నాకారాగృహసింహద్వారము వికటమగుఘుర్ఘరశబ్దముతోఁ దెఱవఁబడియెను. తెఱచినయాద్వారమునుండి చల్లనిగాలివచ్చి జగత్సింహున కించుక వినోదమునుగలిగించెను. ఆద్వారమునుండి కారాగారాధ్యక్షుఁడును, నొకయొక పరిచరుఁడును లోపలకువచ్చిరి అనుచరునిచేతియందు వివిధవస్త్రాలంకారములుండెను.

కారాగృహరక్షకుఁ డెదురుగవచ్చి నిలుచుండి విశేషసన్మానముతో యువరాజునకు బ్రణామముచేసెను.

జగ—సమాచారమేమి?

కారా—(వినయముతో) యువరాజుగారికి విముక్తి కలిగినది.

యువరాజాశుభవార్తను దాల్మితోవిని కారారక్షకునితో నిట్లనియెను—

జగ—నీమాట నిజమనినమ్ముటకు నిదర్శనములేమైన నీయొద్దనున్నవా? నిదర్శనము లేకుండఁ జెఱసాలనుండి యవ్వలకువచ్చితి నేని రాజద్రోహినిగాఁ బరిగణింపఁబడవచ్చును.

కారా—నాయొద్ద నట్టినిదర్శనము లేవియులేవు. ఆగ్రానుండి పాదుషహావారిపేరుతో ముద్రాంకితమైనయొకయాజ్ఞాపత్రికను దీసి

కొనివచ్చి సిపాయి యొకఁడు మహారాజుగారిచేతికిచ్చినాఁడు. మహా రాజుగారిస్వంత సేవకుఁడొకఁడు వారియాజ్ఞను నాకెఱింగించినాఁడు. మహారాజు గారిసైనికు లనేకులు యువరాజునిక్కడనుండి తీసికొనిపోవు టకై వచ్చి ద్వారముకడ నిలుచుండియున్నారు.

యువ—నీమాటయందు నాకవిశ్వాసము లేదు కాని, నీవు కార్యమును సరిగాఁ జేసియుండలేదు సిపాయితోఁగూడ మహా రాజుగారి యుంగరముఁగాని, లేదా వారిముద్రింకితమైయున్న యాజ్ఞా పత్రికఁగాని తీసికొనివచ్చినచో సరిగానుండును. నీవుదానినిఁజూచి నన్ను విడిపించుటకు వచ్చియుంటివేని నీకర్తవ్యమును నీవు సరిగాఁ జేసినట్లగును.

కారా—(కొంచెము యోచించి పిదప) చిత్తము. ఏలిక న్యాయ ముగా నాజ్ఞయొసంగినారు. ఆనందాతిశయముచే నేను చేయవలసిన పనిని మఱచిపోయితిని. ఇప్పుడేమియాజ్ఞ?

జగ—నీవుపోయి యాసైనికాధికారితో "మహారాజుగారియాజ్ఞ గాని, లేదా ఘాదుషవారియాజ్ఞగాని పడయనిదే చెఱసాలనుండి యివ్వ లకు వచ్చుటకు యువరాజంగీకరింపలేదనియు, హుజూరు కచ్చేరీకిఁబోయి యట్టినిదర్శనమును దీసికొనిరావలసినిదనియుఁ జెప్పి నీవుతిరిగిరమ్ము అంతవఱకును శృంఖలావిమోచనమును వేషపరివర్తనము ననావశ్య కములు.

కారాగృహరక్షకుఁడు యువరాజుబుద్ధిస్థైర్యమును సావధానత యును జూచి విస్మితుడై మఱియేమాటయును జెప్పకుండ "ఆజ్ఞా ప్రకారమన్నే." అని యటనుండి వెడలిపోయెను. పోవునప్పుడా కారాగృహముయొక్కతలుపు వేసిపోవలేదు. యువరాజును జెఱనుండి విడిపింపవలయుననివచ్చిన యాజ్ఞావిషయమున నాతనికించుకంతయు ననుమానము లేదు

ఒకించుక సేపటిలోనే కారాగృహరక్షకునితోఁగూడ మధురా సింహుఁడు కారాగారములోపలఁ బ్రవేశించి సన్మానముతో యువ రాజున కిట్లువిన్నవించెను. "యువరాజా! మందారణదుర్గసమీపమున

నీసేవకుఁ డేయుంగరమును యువరాజునకుఁజూపి మహారాజుగారి యాజ్ఞను నివేదించెనో, యదేయుంగరమిప్పుడీదాసునియొద్ద నున్నది. ఏలికకు విముక్తి గలిగెనుగదా యనుసానందముతో దానిపెట్టెలో జూపమఱచితిని. దాసునియపరాధమును క్షమింపవలయును" అని విన్నవించి మధురాసింహుఁడు తనయుష్ణీషమునందున్న ముద్రికనుదీసి యువరాజురాజుసమ్ముఖమునఁ బెట్టెను. యువరాజాముద్రికను సన్మానించి కారాగృహాధ్యక్షునితో "నాశృంఖలములను దీసివేయుము" అనియెను.

కారాగారాధ్యక్షుఁడు పరమానందముతో జగత్సింహుని కాలు సేతులయందున్న సంకెలలను దీసివేసెను. మధురాసింహుఁ డనుచరుని చేతియందున్నవస్త్రాలంకారములనుదానుతీసికొని యువరాజు కాలుచేతులును మొగమును గడుగుకొనుటకై యుదకమును దెమ్మని యనుచరున కాజ్ఞాపించెను. నీరువచ్చినపిదప జగత్సింహుఁడు తనవదనమును గాలు చేతులను గడిగికొని యసహ్యములగు కారాగృహమందలి దుస్తులను దీసివేసి మధురాసింహునిచేతనున్న యమూల్యవస్త్రాలంకారములను ధరించెను. మస్తకమున వజ్రఖచితమగు నుష్ణీషము, కర్ణములయందు రత్నకుండలములు, కంఠమున ముత్యాలహారము మొదలగు నాభరణములచే నలంకృతుఁడయ్యెను. కటియందు కత్తి— పాదములయందు రత్నఖచితములగు పాదుకలు ధరించెను. చాలకాల మంధకారమయమగు కారాగారవాసము, దారుణదుశ్చింత, మొదలగు కారణములచే జగత్సింహునిమూర్తి మలినమైయుండెను. అయినను నాతని స్వభావసిద్ధమైన యాకాంతి రాజవస్త్రధారణముచే మిగుల శోభాయమానమై ప్రకాశించుచుండెను.

సమస్తయాతనానిలయస్వరూపమై నరకసదృశమగు కారాగారమునుండి జగత్సింహుఁడు విడివడియెను. అనేకవిధములగు దుశ్చింతలతోడను, భయవిచారములతోడను బ్రిపీడితుఁడై జగత్సింహుఁ డెచ్చట బహుకాలమతికష్టముతోఁ దనజీవితమును గడపెనో, యాస్థానముతోడి సంబంధ మిప్పు డాతనికిఁ దొలగిపోయినది. ముందు మధురాసింహుఁడు—నాతనివెనుక యువరాజు—ఆతనివెనుక కారాగారరక్షకుఁడు—అనుచరులు—ఈరీతిగ నందఱు నిష్క్రమింపఁ దొరకరు దెంచిరి. జగత్సింహుఁడు చాల

కాలమునకుఁ బ్రపంచములోనికి వచ్చెను. అవ్యాహతమైన వాయు సముద్రమునకువచ్చి యాతఁడు క్రొత్తజీవనమును బొందెను. క్రొత్త ప్రపంచమునకువచ్చిన ట్లాతఁ డనుకొనియెను.

మధురాసింహాసనాధీనమున నేయేఁబదిమంది సిపాయీలు జగత్సింహుని బందీగాఁ జేసికొనిపోవుటకుఁ బూర్వము వచ్చియుండిరో, యా యేఁబదిమంది సిపాయీలే మరలఁ గారాగారమునుండి యాతనిని తీసికొనివెళ్లుటకై వచ్చి యాప్రాంతమున నిలిచియుండిరి. జగత్సింహుని శ్వేతాశ్వము సుసజ్జితమై చాలకాలమునకు మరలఁ దనప్రభువునెక్కించుకొని తీసుకొని వెళ్లుటకై యచ్చటకువచ్చియుండెను. అశ్వసమీపమున ఛత్రధారుఁడొకఁడు ముత్యములజాలరుచే నలంకృతమైయున్న విశాల శ్వేతఛత్రమును జేతఁ బూని నిలుచుండియుండెను. కిన్ ఖాబ్ వస్త్రముతో నంచువేసికుట్టఁబడిన యొక పీవనను జేతఁదాల్చి యొక మనుష్యుఁడు ఛత్రధారిప్రక్క నిలుచుండియుండెను.

యువరాజునుజూచుటతోడనే యాయేఁబదిమంది సైనికులును తమకత్తులనెత్తి ప్రణామమును జేసి సమస్వరముతో "జయము! జయము! యువరాజు జగత్సింహునకు జయమగుఁగాక!" అని జయఘోషములను జేసిరి.

యువరాజుకూడ నదేరీతిగఁ గత్తిచే వారికిఁ బ్రతివందనముచేసి "జయము! అక్బరుపాదుషాకు జయమగుఁగాక! జయము! మానసింహ మహారాజునకు జయమగుఁగాక!" అనియెను

జగత్సింహుఁ డశ్వము నధిష్ఠించెను. చాలకాలమైనపిదపఁ దనప్రభుసందర్శనమగుటచేఁ బరమానందముతో నశ్వము నృత్యముసేయుచు ననేకవిధములఁ దన యానందమును సూచించుచుండెను. కారారక్షకుఁడు వచ్చి యువరాజునకుఁ బ్రణామమును జేసెను. జగత్సింహుఁ డాతనితో "కారాగారము నందు నేనున్నకాలమున నీవు నావిషయమునఁ జక్కఁగాఁ బ్రవర్తించితివి. నీప్రవర్తనము వలన నేను మిగుల సంతుష్టచిత్తుఁడనైనాఁడను. నీవు మఱియొకప్పుడువచ్చి నన్నుఁ జూచినచో నీకు సన్మానమును జేసెదను" అనియెను.

కారాగృహరక్షకుఁడు యువరాజునకు మరలఁ బ్రణామముచేసె ను. సైనికులలో నిరువదియైదుగురు గుఱ్ఱపురౌతులు యువరాజునకు ముందు నడచుచుండిరి. మిగిలిన యిరువదియైదుగురును నాతనికి వెనుక వచ్చుచుండిరి. మధురాసింహుఁడు పూర్వమువలె యువరాజుపార్శ్వము నందుండక తనసైన్యమునకుముందు నడచుచుండెను. ఛత్రధరుఁడును, వ్యజకుఁడును యువరాజున కుభయపార్శ్వములయందు నడచుచుండిరి. పిదప మధురాసింహుఁ డుచ్చైస్స్వరముతో "జయము! జయము! యువ రాజు కుమారజగత్సింహునకు జయమగుఁగాక" అనియెను.

ముందునడచుచున్న యిరువదియైదుగురును పురుషులు నా వాక్యములనే యనుచు జయఘోషములను జేసిరి. వెనుకనున్న యిరు వదియైదుగురు నదేరీతిగ మరల "జయము! జయము! యువరాజగు కుమారజగత్సింహునకు జయమగుఁగాక" యని జయజయధ్వానము లను జేసిరి.

ఆస్వరము తరతరముగ లేచి యాకాశమార్గమునఁ జాలసేపము వ్యాప్తమయ్యెను. వారందఱును మెల్లమెల్లగ ముందునకు నడచుచుఁ గ్రమక్రమముగ నగరములోఁ బ్రవేశించిరి. నగరముసందలి రాజ వీధులన్నియుఁ దోరణములచేతనుఁ బతాకాదులచేతను, బత్రపుష్పాదు లతోడను నలంకృతములై యొప్పారుచుండెను. రాజమార్గమున కిరు పార్శ్వములయందు నున్నసౌధములమీఁదను, వసారాలలోను, వాతా యనములయందును నన్ని యెడల నౌత్సుక్యభావములతోఁ బురుషులును స్త్రీలును గుంపులుగుంపులుగఁ జేరి నిల్చుండియుండిరి. అట్టాలకము లన్నియు రంజితవస్త్రములతోడను, పుష్పమాలికలతోడను, కేతనముల తోడను, బరిశోభితములైయుండెను. అపూట కన్నములేని బీదవారి పటనోన్ముఖకుటీరములయందును యథోచితముగ శృంగారము చేయఁ బడియెను. ప్రతిగృహము యొక్క ముంగిలివాకిలియందును వారి పూర్ణ కలశములుంపఁబడెను. కదళీవృక్షములు స్థాపితములైయుండెను.

యువరాజు మొదలగువారు నగరమునఁ బ్రవేశించినతోడనే యుచ్చైస్స్వరముతో "జయము! జయము! యువరాజు జగత్సింహునకు జయమగుఁగాక" యను జయధ్వానములు బయలువెడలెను.

ఐక్యకంఠ్యముగా వచ్చుచున్నయాశబ్దము పాట్నానగరమునం
దంతటను వ్యాపించెను. రాజవీధిగుండ రాజపుత్రాదులు మెల్లగ
నడచుచుండిరి. పురాంగనలు గవాక్షములగుండ రాజపుత్రునిపై
నక్షతలు, లాజలు, పుష్పములు, చల్లనారంభించిరి. వివిధములగుమంగళ
వాద్యధ్వనులతో దిఙ్మండలము ప్రతిధ్వనించుచుండెను. జగత్సింహుఁ
డవనతమస్తకముతో నందఱిశుభాశీర్వాదములను గ్రహించుచు నడచు
చుండెను.

క్రమముగా వారందఱును మానసింహమహారాజు కొలువుకూ
టముకడకు వచ్చిరి. ఆకొలువునందే కుమారుని నేరములను విచారణచేసి
మహారాజు కారాగారశిక్ష విధించియుండెను. కుమారజగత్సింహుఁడా
దర్బారుగృహముకడ నశ్వావరోహణముచేసెను. తోడనే పండ్రెండు
గురు రాజపుత్ర మొగలాయిసైన్యాధిపతులు వచ్చియాతని కవనతమస్త
కములతోఁ బ్రణామముచేసి సమాదరభావముతో నాతనినిగూడఁ దీసి
కొనివెళ్లి సభామండపమునఁ బ్రవేశించిరి.

పదునాల్గవ ప్రకరణము.

ఏసభయందు సర్వజనసమక్షమున శృంఖలాబద్ధుఁడై కారాగారపు
వస్త్రములనుధరించి జగత్సింహుఁడు దండితుఁడయ్యెనో, యాసభ
యందు మరల విశేషసన్మానముతో రాజవేషమును దాల్చి యాతఁడు
ప్రవేశించెను. ఎత్తుగనున్న యాభద్రాసనమునందే మానసింహమహా
రాజతిగంభీరభావముతోఁ గూర్చుండియుండెను. వెనుకప్రతిహారివరులు,
సభాసదులే యిప్పుడును; కొంచెము తగ్గియున్న పీఠములపైగూర్చుండి
యుండిరి. సైనికులతోడను, రాజసేవకులతోడను, సాధారణజనసమూ
హముతోడను, గొలువుకూటము పరిపూర్ణముగా నిండియుండెను. పూ
ర్వమువలెనే సాధారణజనులు దర్బారునకువచ్చుట కెట్టియభ్యంతరము
ను లేదు. జగత్సింహుని శుభాగమనమును సందర్శింపవలయునని వీథివీథి
యందును జేరినజనులందఱు తండోపతండములుగ దర్బారుమహాలునకు
రానారంభించిరి.

సభామధ్యమున జగత్సింహుఁడు ప్రవేశించినమాత్రముననే యుచ్చైస్వరముతో "జయము! జయము! యువరాజుజగత్సింహునకు జయమగుఁగాక!" అని జయధ్వానములుచేసిరి.

జగత్సింహుఁడును వెంటనే "జయము! జయము! అక్బరుషాదుషహాకు జయమగుఁగాక! జయము! జయము! మానసింహమహారాజునకు జయమగు గాక!" యనియెను.

జగత్సింహుఁడు ముందునకునడచి క్రమముగా మానసింహ మహారాజుకూర్చుండి యున్న భద్రాసనమును సమీపించెను భద్రాసన మెత్తుగనున్నయొకగద్దెపై స్థాపింపఁబడియుండెను జగత్సింహుఁడాసమీపమున నిలుచుండి తనయుష్ణీషమును శిరసునుండితీసి మహారాజుపాదము కడనర్పించి చేతులుజోడించి "మహాపరాధియగు తనయుఁడు కాతర భావముతో మహారాజుగారిని క్షమాభిక్షను వేడుకొనుచున్నవాఁడు" అనియెను

మహారాజు—(గంభీరస్వరముతో) వత్సా! నీయపరాధము లన్నియుఁ దొలఁగిపోయినవి. అక్బరుపాదుషహావారు స్వయముగామహానుగ్రహముతో నీయపరాధములనన్నిఁటిని క్షమించినారు. ఇంతేగాక కారాగారమునుండి నిన్నువిముక్తుఁ జేసినారు.

సభవారందఱు నైకకంఠ్యముగా "జయము! జయము! అక్బరుషాదుమహాకు జయమగుఁగాక!" యను జయఘోషములను జేయసాగిరి.

జగ—షాదుమహావారియనుగ్రహము నాకు శిరసావహింపఁదగినది. కాని, యెవరునాకీజగత్తునందుఁ బరమగురువులో, యెవరునాకిహపరములయందుఁ బ్రత్యక్షదేవతాస్వరూపులో, యట్టిపిత్రుదేవతానుగ్రహమును బొందినఁగాని నా జీవితమంతయు వ్యర్థమైపోఁగలదు. తండ్రీ! మీమనోభావమునెఱుంగఁగోరి యధముఁడగు నీతనయుఁడు కాతరభావముతో నిటనిలుచుండియున్నాఁడు.

మాన—వత్సా! నీయపరాధములనన్నిఁటిని సరళహృదయముతో నేనుక్షమించితిని. నీవు నాయుష్ణీషమునుదీసికొని శిరస్సునందు

ధరింపుము. నీవుకర్తవ్యపరాయణుఁడవై కీర్తిని సంపాదింతువుగాకయని యిదెయాశీర్వదించుచున్నాను

సభాసదులమధ్యమునుండి జయము! జయము! మానసింహ మహారాజునకు జయమగుఁగాక!" అనుజయధ్వానములు వెలువడియెను.

జగత్సింహుఁడు తండ్రిపాదములకడనున్న యుష్ణీషమును దీసి శిరస్సున ధరించుకొనియెను.

జగ—ఇప్పుడు నాజీవితము సార్థకమైనది. తండ్రిగారియనుగ్రహభారమును దలపైనిడుకొని జీవించుటకంటెఁ గౌరవమున మరణమే మంగళకరమైనది. నేనింతవఱకును జీవించియున్నను మృతప్రాయుఁడనే దయామయుఁడవగు నో తండ్రీ! నాయపరాధము లనేకములు. నాయపరాధములయందు డేయపరాధములు క్షమింపఁబడినవి? మరియేయపరాధములచే నేనింకను నపరాధిగా నున్నాఁడను? అడుగనర్హతకలదేని దయచేసి సెలవిండు

మాన—ప్రియకుమారా! పారివారిక సంబంధమైనట్టియు, రాజనీతిసంబంధమయినట్టియు నీనేరములన్నియును బూర్ణముగా క్షమింపబడినవి నవాబునందినియగు నయేషా హృదయమునందుఁ బ్రేమానలమును బ్రజ్వలింపఁజేయుటకు నీవెట్టిప్రయత్నములును జేసి యుండ లేదనియు, అందుల కేవిధమగుసాహాయ్యమును నీవొసర్చియుండ లేదనియు నాకు స్పష్టముగాఁ దెలిసినది ఒరిస్సానవాబగు నస్మానుఖాను స్వయముగా వచ్చి యీవిషయములను నాకెఱింగించినాఁడు. అందుచే నావిషయమున నిన్నపరాధిగా దలంచుట యసంగతము.

జగ—(అవనతమస్తకుఁడై) నాయపరాధములింకను జాలగలవు.

మాన—వీరేంద్రసింహునితనయను నీవు పరిణయమాడుటచే నీవొకమహాపరాధమును జేసితివనియే నిశ్చయింపఁదగియున్నది. అయిన నొక్కటి యున్నది రూపమునందును విశేషించి గుణమునందును వీరేంద్రునితనయతో సరిపోలినవారెచ్చటను లేరు. తిలోత్తమ నిజముగా రాజలక్ష్మీస్వరూపురాలు. అందుచే నామెను బరిణయమాడుటచేఁ జేసిన మహాపరాధము క్షమార్హమైనది.

జగత్సింహునిహృదయ మానందముచే నుప్పొంగుచుండ దొడంగెను.

మాన — రాజకార్యమునందు నీవు గావించిన మహోపకారములు భూమండలాధిపతియే స్వయముగా గుర్తించినాడు దానిని గూర్చి యే యభిప్రాయమునైనను వెల్లడిచేయుటకుఁ బ్రయత్నింప బూనుట మహాపరాధమగును. నీవిప్పుడు పాదుషహావారియెడల సంపూర్ణముగా సిద్ధోష్మినైతివి.

సభాసదులందఱు నైక్యకంఠ్యముగా "యువరాజునకు జయమగుగాక!" అని జయజయధ్వనులను జేసిరి

జగ — నావిషయమున నిప్పుడు మహారాజువారి యాజ్ఞయేమి? ఏకార్యమును జేసి మహారాజుగారి యనుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడను గావలయును?

మహారాజు పారిషదునకొకనికి సంజ్ఞచేసెను. ఆతఁడు లేచివచ్చి జగత్సింహునిచేతియం దొకయాజ్ఞాపత్రిక (సనదు)ను బెట్టెను.

మాన — యువరాజా! జగత్సింహా! చక్రవర్తిగారికృపచే నీవిప్పుడొరిస్సావంగవిహార దేశములకు రాష్ట్రపరిపాలకుఁడవైనాఁడవు నీకులభించిన యీమహాభాగ్యము సామాన్యమనుష్యునియదృష్టము నందుకుఁగి యుంపదు నేను నిన్నాశీర్వదించుచున్నాఁడను కర్తవ్యపరాయణతయందును, న్యాయనిష్ఠయందును సాహసమునందును సువిచారమునందును నసదృశుఁడవై చిరస్థాయియగుకీర్తిని నీవు సంపాదింతువుగాక!

సభాసదులందఱు నుచ్చస్వరముతో "జయము అక్బరుపాదుషహాకు జయమగుగాక! జయము మానసింహమహారాజునకు జయమగుగాక! జయము! కుమారజగత్సింహునకు జయమగుఁగాక!" అని జయఘోషములను జేసిరి.

సభయందున్న గొప్పసభాసదులును పారిషదులును దమతమ పీఠములనుండి లేచి సంభ్రమముతో జగత్సింహునకుఁ బ్రణామమును జేసిరి. వారిలోనొక్కఁడు ముందునకువచ్చి "మేము నవీనరాష్ట్రపరిపాలకుని యధికారము నంగీకరించుచున్నాము. మేమాతనికి వశ్యులమై

యుందుము అవిచలితచిత్తులమై మేమాతనియాజ్ఞలను శిరసావహిం చుట కంగీకరించెదము మేము మనఃపూర్వకముగ నాతని శుభ మును సదాగోరుచుందుము. ప్రస్తుతమున నాతని కీయున్నతపదవిలభించి నందులకై సర్వాంతఃకరణములచేతను మేమానందించుచున్నాము. మేము మనోవాక్కాయములచే నాతనికి సంపూర్ణసన్మానముజు జూపు చుందుము. ఉత్సాహపూర్ణహృదయములతో మేమాతనికి సర్వదాజయ జయధ్వానములు జేయుచుందుము." అనియెను.

జగత్సింహుఁ డాశ్చర్యాన్వితుఁడయ్యెను. అంధకారావృతమైన కారాగృహమునందు లోహశృంఖలనిబద్ధుఁడై యున్న యాయవస్థ యె క్కడ? ఒరిస్సా, బీహారు, వంగదేశములకు సుబేదారుపదప్రాప్తి యె క్కడ? దీనికిని, దానికిని గలయంతరము కల్పనాతీతమైనది. ఈయవస్థా ద్వయమునకుఁ గలభేదము నాలోచించిచూచినచో శరీరము కంపమొం దెను. ఈపరివర్తన మాకస్మికముగ నప్రార్థితమై యెన్నఁడు ననుకొ ననిదై వచ్చియుండుటచే దానిరహస్యమును దెలిసికొన నసమర్థుఁడై జగత్సింహుఁడు ముగ్ధుఁడై యుండెను.

మాన — కుమారజగత్సింహా! నీవిప్పుడే కార్యభారమును వహింపవలయును. ఇప్పటినుండియు నేనీకార్యమునుండి విడివడ వల యును.

జగ — అదేమి?

మాన — చక్రవర్తిగారి యాజ్ఞ యట్లైనది. ఈయుత్తరవు చేరిన తోడనే నన్ను పాట్నానగరమునువిడిచి రావలయునని యాజ్ఞాపించి నారు. ఒకవిశేషకార్యార్థ మాలస్యముచేయకుండఁ బోయి యాగ్రా యందుండవలయును. అచ్చటనుండి డిల్లీకిని డిల్లీనుండి, అజ్మీరునకును వెళ్ళవలసియున్నది. అచ్చటనుండి మఱియేకార్యములకొఱ కెచ్చటకుఁ బోవలయునో యింకను స్థిరపడలేదు నేనిచ్చటనుండని సమయము నందు నిన్నొరిస్సావంగవిహారదేశములకు సుబేదారుగా చక్రవర్తి నియ మించినాఁడు. అదియంతయు భూమండలాధిపతి స్వయముగాఁ జేసినది. దానికి నేఁజేయవలసిన దేమియును లేదు.

అంతసేపటికి జగత్సింహుఁడు తనప్రకృతావస్థను గ్రహించెను. పిదప నేలపై మోకాళ్లూని "రాజాధిరాజుగారియాజ్ఞను శిరసావహించుటకీసేవకుఁడు చిరబాధ్యుఁడై యున్నాఁడు. మహారాజుగారి యాజ్ఞాపరిపాలన మీదాసునకుఁ బరమధర్మమైయున్నది. నాపైఁజూపిన యీ మహానుగ్రహమునకుఁ జక్రవర్తిగారియెడలను మహారాజుగారి పాదపద్మములయెడలను సదాకృతజ్ఞుఁడనై మెలంగెదను" అనియెను.

పిదప మానసింహుఁడు సింహాసనమునుండి దిగి జగత్సింహుని కడకువచ్చి యాతనిహస్తమునుబట్టుకొని "వత్సా! రమ్ము వచ్చిసింహాసనముపైఁ గూర్చుండుము నీకు నేను జనకుఁడనైనను నీశాసనాధికారమునకు లోఁబడినప్రజలలో నేనొకఁడను. ఏముహూర్తమునఁ జక్రవర్తిగారియాజ్ఞాపత్రము నీచేతికందినచో యాముహూర్తము మొదలుకొని వంగవిహారములకును నొరిస్సాదేశమునకును నీవు సుబేదారుఁడవైనాఁడవు నిన్నుసుబేదారుసింహాసనముపైఁ గూర్చుండఁబెట్టుట నాకుఁ గర్తవ్యము" అనియెను.

జగత్సింహుఁడు తండ్రిపాదములకు వందనముఁజేసి యాతనిపాదధూళిని శిరస్సునందు ధరించెను. పిదప మానసింహుఁడు తనయుని హస్తమునుబట్టుకొని సభాసదులవంకఁజూచి యుచ్చైస్స్వరముతో "నేను రాజాధిరాజుగారియాజ్ఞానుసారముగ సర్వజనసమక్షమున నీసభయందు యువరాజగు జగత్సింహుని నొరిస్సావంగవిహారరాష్ట్రపరిపాలక సింహాసనమునఁ గూర్చుండఁబెట్టుచున్నాను. ఈనవీనరాష్ట్రపరిపాలకుని యధికారకాలమున నీతనిపరిపాలనమునకు లోఁబడినదేశములయందు శాంతి సదా విరాజిల్లుచుండుననియుఁ బ్రజలుసర్వవిధములచేతను నిరుపద్రవులై యుందురనియుఁ యుద్ధములయం దకారణముగ రక్తపాతము లేకుండనుండుననియు నమ్ముచున్నాఁడను" అనియెను.

క్రొత్తసుబేదారు— నా సర్వప్రయత్నములచేతను పాదుషహావారి యభీష్టమును నెరవేర్చుచుందును. పరిపాలనావిషయమున నా తండ్రిగారవలంబించిన పద్ధతులనే యనుసరించుట కించుకంతయు శక్తివంచనము లేకుండఁ బ్రయత్నించెదను. సర్వవిధములచేతను నాయధికారముక్రిందనున్నప్రజల కనురంజనమగులాగునఁ బరిపాలించెదను.

మాన—జయము! జయము! క్రొత్తసుబేదారునకు జయమగుగాక!

దాని ననుసరించి సభాసదులందఱును "జయము! జయము! క్రొత్తసుబేదారునకు జయమగుగాక!" అని జయఘోషలను జేసిరి.

మిగిలినసైనికులును జూడవచ్చినవారందఱును సమస్వరముతో నవేకసారి జయధ్వానములను సల్పిరి. పిదప సభముగిసెను.

పదునైదవ ప్రకరణము.

ఒరిస్సా వంగవిహారదేశముల సుబేదారగు కుమారజగత్సింహుడు తండ్రితోఁగూడ సభనుండి వెడలిపోయెను. తండ్రికొడుకు లిరువురు నొకేయంతఃపురమున కేగిరి. అచ్చట మహారాజు కుమారునితో "నీవేగి మీతల్లులను జూచిరమ్ము" అనిచెప్పి యాతఁ డింకొకతావునకుఁ బోయెను.

యువరాజు మొట్టమొదట నూర్మిళాదేవిసదనమున కేగెను అచ్చట నాతనిసవతితల్లులు మువ్వురుండిరి. భక్తిభావముతో నాతఁడు వారందఱిచరణములకు మ్రొక్కెను. వారు జగత్సింహునకు శుభాశీర్వాదములను జేసి పిదప జరగిపోయినక్లేశవృత్తాంతము నెత్తి తమ లేమహృదయములలోనుండెడిదుఃఖమును దెలియజేసిరి

ఊఁ—బిడ్డా! ఆఁకలిఁగొనియున్నావుకాఁబోలును. విశ్రాంతి యావశ్యకమని తోఁచుచున్నది. నీతోడ మాటలాడవలసిన సుఖదుఃఖసమాచారము లనేకములున్నవి. కాలాంతరమునందు వానిని గూర్చి మాటాడుకొనవచ్చును. నీవిప్పుడు నాతోఁగూడరమ్ము.

జగత్సింహుఁడు మాటాడకుండ నూర్మిళాదేవితోఁగూడ నేగెను. కొంచెముదూర మేగినపిదప నచ్చటనున్న యొకగదిగుమ్మముకడ నిలుచుండి యూర్మిళ "నీవీగదియందు విశ్రమింపుము. నేనువెళ్ళి నీభోజనమువిషయమున నన్నియు సిద్ధముచేసెదను" అనియెను.

జగత్సింహుఁ డాగదిలోఁ బ్రవేశించెను తోడనే పార్శ్వము నుండి సాశ్రునయనయైనసుందరి యొక్కర్తు శీఘ్రముగవచ్చి యాతని వక్షమునఁబడియెను. ఆసుందరి తిలోత్తమ.

యువరాజు నిశ్చేష్టుఁడై యేమియు మాటలాడలేకపోయెను. ఇదేమిస్వప్నమా ? లేక నిజముగా జరుగుచున్నదియా? ప్రేతా విష్టుఁడైన మనుష్యునివలె నిప్పుడాతనికన్నియు భ్రాంతిమయముగా కన్పట్టుచుండెను ఆకస్మికముగఁ దనకున్మాదరోగము జనించి బుద్ధి భ్రంశమయినదని భయపడియెను. కాని, నిజముగా నశ్రుపూర్ణ నయనయైన యాసుందరి తనప్రాణముకంటెఁ బ్రాణమైన తిలోత్తమయే గాని మఱియెవరునుగారు. నిజముగా నాతనిహృదయ వినోదినియే యాతని వక్షస్థలమున నశ్రువులఁ గురియించుచుండెను. మానవున కాకస్మికముగ నీరీతిగ నదృష్టమునఁ బరివర్తనము సంభవించునా ? విశేషయాతనమువలనఁ గలిగినదుశ్చింతలచేఁ గొట్టఁబడినసిమ్మట నాక స్మికముగ నిట్లు పూర్వసుఖసంపద లొక్కమారుగఁ జేరుట యెచ్చట నైన సంభవించునా ? అదియెచ్చట నసంభవముకాకపోయినను, నీసం దర్భమున నట్లుసంఘటితమైనది అందులకు సందేహములేదు.

తిలోత్తమకు నయనములయందునీరు—అధరమునందు నగవు అత్యద్భుతసమావేశము ! జగత్సింహుఁ డాప్రేమపుత్తలిని గాఢాలింగన ముజేసికొని యాశ్చర్యముతో “తిలోత్తమా? నీవిచ్చట కెట్లువచ్చితివి” అని యడిగెను.

తిలోత్తమ నవ్వుచునవ్వుచు “నన్ను తిలోత్తమాయని సంబో ధించి మీరు తిలోత్తమకుఁ జాల నన్యాయముచేసిన వారగుచున్నారు. భువనవిఖ్యాతుఁడగు నంబరేశ్వరుని కొడలును, నారిస్సానంగవిహార దేశములకొత్తసుబేదారునకు ధర్మపత్నియునైననన్ను పేరుపెట్టిపిలు చుట కెవరికిధైర్యమున్నది ?” అనియెను.

జగ—సరిగా మాటలాడని యపరాధమున్నకె తరువాత నీవు విధించెడిశిక్షను గ్రహించెదను. కాని, దయచేసి నీవిప్పుడిక్కడ కెట్లు వచ్చితివో చెప్పుము?

తిలోత్తమ మరలఁ జిఱునగవుతోఁ గూడిన మొగముతో "స్వామిగారిగృహమునకు, భర్తయాశ్రయమునకు నెట్లువచ్చితివని మీరడుగుచుంటిరా? అట్లడుగవచ్చునా? నాయంతట నేనేవచ్చి నాస్థానాధికారమును గైకొంటిని" అనియెను.

జగత్సింహుఁడా సుందరివదనమును చుంబనమాడి "నిజముగాఁ జెప్పుము అదియంతయు నెట్లుజరిగినది?" అనియెను.

తిలోత్తమ నవ్వుచు జగత్సింహుని సమీపముననున్న సింహాసనముపైఁగూర్చుండఁబెట్టి "మీరు చాలశ్రమపడియున్నారు భోజనాదికమైనపిదప సమస్తమును జెప్పెదను" అనియెను.

జగ——ఇప్పుడు సంభవించిన యపూర్వఘటనా విశేషములన్నిటివలనను నాబుద్ధి భ్రమసిపోయినది. దీనిని స్పష్టముగాఁ దెలిసికొనినఁగాని నాబుద్ధి స్థిరముగానుండదు.

తిలోత్తమ వీవనను గైకొని యువరాజునకు వీవఁదొడంగెను. యువరాజామె చేతివీవనను పీసికొని "అంబరేశ్వరునికడ లెక్కనేకపరిచారికలుకలరు. వారువచ్చి విసరెదరు. దయచేసి మొదట నాసంభ్రమమును నివారణచేసి నామనస్సును స్థిరముచేయుము" అనియెను

జగత్సింహుఁడత్యాదరముతోఁ దిలోత్తమను దగ్గరదీసికొని తొడపైఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొనియెను రాకొమరుని బందీగాఁజేయుటకు బూర్వపుదినమున సాయంకాలమైనపిదప మందారణదుర్గమందలి సౌధముపైఁ దిలోత్తమ యేభావముతో జగత్సింహునివక్షస్థలమునఁ దనమస్తకము నుంచుకొనియెనో చాలకాలమునకుఁ దరువాత నిప్పుడుమరల నదేరీతిగ, నదేసుఖోపధానముపైఁ దిలోత్తమ మస్తకము నిడికొనియెను. కాని, యప్పటికి నిప్పటికి నెంతభేదమున్నది! అప్పుడెంతభయానకమైన యాశంకయెంతభయవిశిష్టమైన విషాదము! ఇప్పుడో; అసదృశమైన యెంతయానందము! ఎంతటిసుఖము!

ఆరీతిగఁగూర్చుండి తిలోత్తమ యాపదుదంతమును గ్రమక్రమముగ నాతనికెఱింగించెను. మానసింహమహారాజు యాత్రాగ్రము (శ్రీ క్షేత్రమునకు విచ్చేయుటయు, తాను తనసవతితల్లియగు విమలతోఁగూడ

నచ్చుటి ఊర్మిళామహారాజ్ఞికడకు వచ్చుట, కరుణామయియగు మహారాజ్ఞి సాహాయ్యమునుబడయుట, యామెయనుగ్రహముచే మహారాజునకుఁ బరిచయమగుట, తానుచేసినసేవకు మహారాజు మెచ్చుకొనుట, మహారాజ్ఞియొక్క కౌశలముచే మహారాజుక్షమించి తన్ను కోడలనుగా గ్రహించుట, మొదలగుసంగతులనన్నిఁటిని దిలోత్తమ మెల్లగ సంక్షిప్తముచేసి మధురములైన మాటలతో జగత్సింహునకుఁ దెలియఁజెప్పెను.

జగ — (సంగతుఁ నన్నిఁటిని వినినపిదప) నాకిప్పుడు తెలిసినది. తిలోత్తమా! నీబుద్ధికౌశలముచేతనే నాకీభాగ్యము లభించినది? నీప్రేమయందు ముగ్ధుడై నీదాసత్వమునంగీకరించిన మహారాజు తనమనోభిప్రాయమును నీకేమని తెలియఁజెప్పినాఁడు? ఏమిచెప్పియగాతనికృతజ్ఞతను నీకడవెల్లడిచేసినాఁడు? నన్నుఁ జెఱనుండి విడిపించుటకుఁగూడ నీకౌశలమే కారణమైనదని తోఁచుచున్నది

తి — మీరు ప్రేమాంధులు. అందుచేఁ బ్రకృతవ్యాపారములను దెలియఁజాలరు. నేను ప్రయత్నముచేసి నాస్థానాధికారమును బొందితిని అజ్ఞాతముగ హీనభావమునందు నా జీవితము వ్యర్థ మగుచుండ న్యాయసంగతమైన నాస్థానమును నేనుపొందితిని నావలననైనదింతియే. అందువలన నాకు విశేషగౌరవమేమియు లేదు మిమ్ముఁ జెఱ విడిపించువిషయమున నేనేప్రయత్నములను జేసియుండలేదు ఆవిషయమునఁ బ్రయత్నముచేయుటకు నాకు సాధ్యమగునా? నవాబునందినియగునయేషా, శక్తియందును, బుద్ధియందును, కౌశలమునందును, నద్వితీయ ఆమె స్వయముగా నాగారికువెళ్లి మిమ్ములనువిడిపించినది. మీకులభించినయున్నతపదవికూడ నామెప్రయత్నఫలమేయని తోఁచుచున్నది. మీరు వినియున్నారో లేదో, నాకుఁ దెలియదు. నాకుసంవత్సరమునకు లక్షస్వర్ణముద్రికలయాదాయమువచ్చుజాగీరు నిచ్చితిమని చక్రవర్తి యాజ్ఞనంపినాఁడు. దానిని నిజముగా నవాబునందినియే చేసినది. కల్పనాతీతములైన మనయీసుఖోదయముల కన్నిఁటికి నామెయనుగ్రహమే కారణము. ఈయుపకారమునకు మనము కృతజ్ఞతఁజూపఁదలంచితిమేని సర్వ

శక్తినుండి యగు నాయయేషాహ మనకు యావజ్జీవమును దాసులమై యుండవలయును.

జగ.— అంశములకు లేశమును సందేహములేదు ఆ దేవిఋణము నించుకయైన నెట్లు తీర్పంగలమో నాకుం దెలియుటలేదు.

తి.— (సాదరముగ జగత్సింహుని కంఠాలింగనమును జేసికొని) ఆయుపాయమును నేనెఱుంగుదును మీరీదాసిమాటల నాదరింతురా ?

జగ.— అట్లనెదవేమి? తిలోత్తమా ! నీమాట కన్యథా యెన్నఁడైన జరుగునా? న్యాయసంగతమైన నీవాక్యమును విని యసాధ్యమైన దానిని జేయవలసివచ్చినను నేనట్లుచేయుటకు వెనుకండవేయను.

తిలోత్తమ జగత్సింహుని రెండుచేతులను బట్టుకొని "మీరయేషాను పత్నీభావముతో గ్రహింపవలయును" అని బ్రతిమాలుకొనియెను.

జగ.— ప్రాణేశ్వరీ! నీయీప్రస్తావమును విని నీసరళస్వభావమును నుదారతను, సహృదయతను మిక్కిలి కొనియాడుచున్నాఁడను. కాని యొక్కవిచారముమాత్రముమున్నది. నీబుద్ధినిగూర్చి ప్రశంససేయఁజాలను. కేవలము కృతజ్ఞతను వ్యక్తముచేయుటకు పొందిన యుపకారమునకుఁ బ్రత్యుపకారముసేయుటకు, ఋణవిముక్తి చేసికొనవలయునను నాశతో నే స్త్రీమణియొక స్త్రీని సవతిగా గ్రహించుటకిష్టపడియెనో, యట్టియబల హృదయము చాలఁ బవిత్రమైనదనుట కించుకంతయును సందియము లేదు. నేను నీహృదయమహత్త్వమును మోదించి మానసదముతో, బదింబదిగ నిన్నుఁ గొనియాడుచున్నాను

తి.— కొనియాడినచోఁ గొనియాడవచ్చును. లేదా మానవచ్చును. కాని, నన్ను నిందించుటెందులకు?

జగ.— నిందించుటలేదు. అయేషాను పత్నీభావముతో గ్రహింపుమని నీవుచేసినప్రస్తావమునకై నీబుద్ధిని ప్రశంసింపఁజాలకున్నాను.

తి.— అదేమి ? మహారాజునకును మహారాజ్ఞికిని గూడ నిదే యాశ! వారిరువురును బదింబదిగ నీవిషయమునుగూర్చి యయేషాతోఁ బ్రస్తావించియున్నారు. ఆమె యంగీకరింపలేదు. కాని, మీమనో

భిప్రాయమును దెల్పినచో నామెహృదయమును ద్రిప్పనిచ్చునని నా
నమ్మకము.

జగ—మీనమ్మకము మిగులఁ దప్పైనదియే అయేషాహృద
యసముద్రమందలి యొకతరంగమునైనను మీరెవరును జూచియుండ
లేదు. మహారాజును, మహారాజ్ఞియును, వివాహము చేసినచో
భార్యకాఁగలదనియు, ప్రేమించినచో నదయే పరిణయమనియుఁ దలం
చుచున్నారు. కాని, ప్రేమతత్త్వమును బూర్ణముగ నెఱింగిన యయేషా
యట్లనుకొనుటలేదు. ఆమెయభిప్రాయము నేఁడు హృదయవినిమయ
ములేకుండ వేయిమంది పురోహితులుచేరి మన యిప్పటిపురోహితులవలె
నసందర్భముగాఁ గర్ణకఠోరములైన తప్పుమంత్రముల నేకరువుపెట్టక
సుస్వరముతోఁ గ్రమముతప్పక సరియైనమంత్రముల నన్నిటిని జెప్పి పరిణ
యముచేసినను నది పరిణయముకాదనియు, నేపరిణయము తనంతట నది
యుదయించి మనసునసమృద్ధిఁజెంది ప్రాణమును దేహముఁజాలదో, యట్టిపరిణ
యము పరిణయముకాఁజాలదనియు, నామెయభిప్రాయము. అయే
షాకు వివాహముకాదు. నాయీక్షేత్రమునందు హృదయవినిమయ
ము గలుగునను ధైర్యములేదు. అయేషా తనహృదయమున నాకొఱ
కగాధపరిణయమును బోషించుచున్నదని నేనెఱుంగుదును. కాని నా
హృదయతంత్రి యాప్రణయస్వరము నాలాపించు టెఱుంగదు. నే
నయేషాను మిక్కిలిగఁ బ్రేమించుచున్నాననుమాట నిశ్చయము. కాని
యాప్రేమ యయేషాప్రేమ కనురూపమైయుండలేదు అందుచే నే
నామెను బత్నిభావముతో గ్రహింపఁజాలను. ఆమెయు నాకుఁ బత్ని
యగుట కంగీకరింపదు.

తిలో—మీరు మీహృదయము నయేషా కెందులకీయఁజాలరు?
ఆమెవలెనే మీరు నామె నేల ప్రేమింపఁజాలరు?

జగ—ఇది మిగులమంచిప్రశ్న; పిల్లలడిగినట్లే యడిగితివి? ఇం
కను గొన్నిప్రశ్నలను నీవడుగవచ్చును. పగలు రాత్రియగుటలేదేమి?
రాత్రిపగలగుటలేదేమి? నీటియందగ్ని యేలయుండదు? అగ్నియందు
నీరేలయుండదు? ఇట్టిప్రశ్నలనేక మడుగవచ్చును. కోమలీ! ఏది

యెట్లు కావలయునో యట్లుజరగును. ఎందుకొఱకేదిసృష్టింపబడినదో యదియా కార్యములను జేయుచుండును.

తిలో — అట్లయ్యెను, బ్రియత్నములవలనను బ్రియాసమువలనను బ్రిబలమైనయనురాగమువలనను ననేకవిషయములలో ననేకపరివర్తనములు జరుగుచుండవచ్చును. మీరు ప్రియత్నించినచో మీ హృదయమును నవశ్యముగఁ ద్రిప్పవచ్చును. నిజముగా మీహృదయతంత్రి యామెహృదయరాగము నాలాపనచేయఁగలదు.

జగ — హృదయమనునది యిష్టమువచ్చినప్పు డిష్టమువచ్చిన వారికొసంగుట కవకాశములేనిది. నీయేకఛత్రాధికారమునకు లోఁబడియున్న యీహృదయమునందు మఱియొవరికిని స్థలము దొరకదు. ఒకయాకాశమున వేలకొలఁది నక్షత్రములుండవచ్చును. కాని యిరువురు సూర్యులకుఁగాని, యిరువురుచంద్రులకుఁగాని యట స్థలముండదు. నీప్రణయరాగము నాలాపించుట నాహృదయతంత్రికిఁ దెలియును. అది మఱియేరాగము నెఱుఁగదు. అయేషా, యాకాశమున నొకప్రక్క మిణుకుమిణుకుమనుచుండెడి యొకసామాన్యనక్షత్రము వంటిదికాదు. అయేషాప్రణయవిశిష్టమగురాగము నాలాపించుటకు నాహృదయతంత్రికాస్వరములేదు.

తిలోత్తమచాలసే పథోముఖియై చింతించెను రాజపుత్త్రుని వాక్యములయందలి మర్మమును దెలిసికొనలేక నిట్టూర్పువిడిచి "అట్లయినచో శోభామయమైన యాపుష్పము దానియంతట నదియే ముకుళించిపోవలసిదేనా? అనర్హముగుచోటనుంచిన ప్రణయ సంబంధమగు తీవ్రజ్వాల ననుభవించుచు ననదృశమైనయాజ్యోతి తనంతట తానుహరించిపోవలసినదేనా?" అనియెను.

జగ — విధాత్రుని నియమమేమో నేనెఱుఁగను. కాని నీవుచెప్పినదే మయేషానుదుట వ్రాసినట్లుతోఁచుచున్నది. నేనామె నతిశయముగఁ బ్రేమించుచున్నాఁడను. ఆమెగుణములయం దత్యంతము ముగ్ధుడనై యున్నాఁడను. ఆమెరూప మసదృశమైనదని నేనెఱుఁగుదును. నేనామెకు విశేషముగ ఋణపడియున్నాఁడను. ఆమె నిమిత్తము ప్రాణములనర్పించుమన్న నందులకు సిద్ధముగా నున్నాఁడను. కాని దేనిని

నీరు పెట్టుకొనుటనుజూచి కూడనున్నవారనేకులు మిగులవ్యాకులచిత్తులైరి. జగత్సింహుఁడొక్కఁడే పాట్నాయందున్నచో నాతనికి గష్టముగనుండునని యోచించి మానసింహమహారాజు తన రెండవతనయుఁడగు మహాసింహుని జగత్సింహునకుఁ బాసటగఁ బాట్నాయందుంచిపోయెను. మహాసింహుఁ డతిసమర్థుఁడగు సేనాపతియు, సాహసియు, రణకుశలుఁడును పేరొందిన పాదుషహావారిసేవకుఁడునై యుండెను. మహాసింహుఁడువయసునందు జగత్సింహునికంటె రెండుసంవత్సరములు చిన్నవాఁడు

జగత్సింహుని యాత్మీయులందఱును పాట్నానుండి వెడలిపోయిరి కాని, తిలోత్తమ యాత్మీయులలోఁ జాలమంది పాట్నానగరమునకు వచ్చియుండిరి దీర్ఘకాలవ్యాప్తియైనదుర్దశ జరిగిపోయినపిదప యువరాజునుజూడవలయునని విమలయాతురతపడుచుండెను కాని, యాసమయమునఁ బాట్నానగరమునువీడి మందారణదుర్గమునకు వచ్చుట జగత్సింహున కుచితముగాదని తలంచి తనయను, నలునిఁ జూచుకొనుటకు విమలయే పాట్నానగరమునకు వచ్చెను. ఆమెతోఁగూడ నాస్మానీయునువచ్చెను. ఆస్మాని ప్రయాణమగుచుండుటనుజూచి [illegible] దనమాటనుగట్టెను వారినందఱఁ దీసికొని యభిరామస్వామి పాట్నానగరమునకు విచ్చేసెను. గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడును పాట్నానగరమును జూడవలయుననునాశను విడువలేకపోయెను. వీరేకాకుండ దాసదాసీజనులును, నితరజనులును, వారితోఁగూడవచ్చిరి

విమల యల్లుని యింటియందుండదు. అందుచే గంగాతీరమునందొక పెద్దసౌధమున నామెకు నివాసమేర్పఱుపఁబడియెను. ఆమెతోఁగూడ వచ్చినపురుషులందఱు వేఱుగృహమున నివసించియుండిరి. జగత్సింహుని యనుమతిఁబడసి తిలోత్తమ సవతితల్లికడకు వచ్చియుండెను చెవిని బట్టుకొనినచో శిరసుగూడవచ్చునుగదా! కుమార జగత్సింహుఁడుగూడఁ దనప్రాసాదమునువీడివచ్చి గంగాతీరమునందలి యాసౌధమునందే కాలముగడపుచుండెను. అంతయు బరమానందముగనుండెను. చూచుచుండగనే రెండునెలలు గడచిపోయినవి.

ఒకనాఁటియుదయమున నాసౌధమునందొకగదియం దభిరామస్వామియును విమలయుఁ గూర్చుండి మాటలాడుచుండిరి.

విమల—కావలసినదంతయు నైనది. అసహనీయమైన మహాజ్వాల నింతవఱకును మాటలాడకుండ సహించితిని. ముందును నిట్లే సహించుచుండుటవలనఁ బ్రయోజనమున్నట్లు కాన్పింపదు. తిలోత్తమ యిప్పుడు సర్వసుఖములకు నధికారిణియైనది. మానసింహమహారాజామెను తనయునకు దాసిగానైన నొప్పుకొనుటను మాటయు గూడ నక్కఱలేకుండ మహాయదృష్టముచే నామెను మహాదరముతోఁ గోడలుగా గ్రహించినాఁడు. ఆమెభర్త పదవియందును ధనమునందును గౌరవమునందును నగ్రస్థానము వహించినాఁడు.

అభి—నీయవివేకముచేతనే మనకిన్ని దుర్దశలును దుర్ఘటనలును సంభవమైనవని నిన్నొకప్పుడు తిరస్కరించియున్నాఁడను. ఇప్పుడైనచో, నీబుద్ధిని, సద్వివేచనను గూర్చి శ్లాఘింపవలసియున్నది. మహారాజ్ఞియగు నూర్మిళాదేవి చిరకాలమునుండి నీపైఁ జాలదయ గలిగియున్నది. ఆమె యాశ్రయమునఁ జాలకాలము నీవు సుఖమనుభవించితివి. ఆమెయనుగ్రహమువలననే నీభర్త మానసింహునిరోషాగ్నినుండి రక్షింపఁబడినాఁడు. ఆమెయనుగ్రహమువలననే నీవు వరించినపురుషుని నీవుపతిగాఁ బడయఁగలిగితివి. ఆమహారాజ్ఞి పురుషోత్తమనగరమునకు వచ్చినదని తెలిసికొనిపోయి తిలోత్తమనామెకు శరణాగతగాఁ జేసినావు. అందుమూలముననే నీ యుక్తాయుక్తవివేచనాజ్ఞానము వ్యక్తమగుచున్నది. ఆమహారాజ్ఞి బుద్ధికౌశలమువలననే తిలోత్తమకిప్పుడు సంభవాతీతమగు మహాభాగ్యము లభించినది.

విమల—ఆమహారాజ్ఞి పాదపద్మములకు నేను నిత్యమును వందనములను జేయుచుందును. భగవంతుఁడామెకు సదా సర్వసుఖములు నొసంగి రక్షించుచుండుఁగాక! ఆమహారాజ్ఞియనుగ్రహముచే నిప్పుడు నాసకలాభీప్సితములును నెరవేరినవి. తండ్రీ! ఇఁకముందు నేనీ ప్రపంచమునందుండు టెందులకు?

అభి—ఏమిచేయవలయునని యాలోచించుచున్నావు?

విమల—ఎవనికొఱకీజీవితము ధరించితినో యాతఁడీప్రపంచమున లేఁడు. నేనీప్రాణము నిఁకనిలుపు టెందులకు?

అభి—ప్రాణపరిత్యాగమువలన విశేషపాపము కలుగును. అందువలన నభీష్టసిద్ధి యిసుమంతయుఁ గానేరదు. వత్సా! నాయుపదేశమును వినుము. నీవు జీవన్మృతవుగమ్ము. దానివలన సకలశుభములును గలుగును. జీవితమానందమయమగును. సమస్తాశలను ద్రోసివేసి పూర్ణానందమున కధికారిణివగుట కభ్యాసమును జేయుము. ఇదియే నాయుపదేశము.

విమల—మీయుపదేశము శిరసావహింపఁదగినది. కాని యీ విషమహృదయజ్వాలానివృత్తికి వేఱి యేమియు నుపాయము లేదా?

అభి—ఉన్నది. సుఖదుఃఖములను సమముగాఁజూచు జ్ఞానమును సంపాదించితివేని యాతనలన్నియు నశించిపోవును.

విమల—ఆజ్ఞానము లభించు టెట్లు? సుఖదుఃఖములు రెండును సమానమని తెలిసికొనఁగలిగినచోఁ గష్టములు నశించిపోవుననుమాట నిజము. కాని, యాజ్ఞానమును బడయుటకుపాయ మేమున్నది?

అభి—బిడ్డా! జ్ఞానసంపాదనమున కుపదేశమును సాధనము నావశ్యకములు. ఏకారణములచే నేనిచ్చట బద్ధుడనై యుంటినో యవి యన్నియు ముగిసిపోయినవి. ఇక నీకు సాధనవిధానముల నుపదేశించి వెడలిపోయెదను మనము మరల. బాటాన్నగరమునకు రావలసిన యావశ్యకము లేదు. నీవొక నెలదినములు కుమారియొద్దను, వల్లుని యొద్దనుండి యానందముననుభవింపుము.' దీర్ఘమగు నీలౌకికానందము నందు సుఖము లేదని నీవు తెలిసికొనియుండవచ్చునని తోఁచుచున్నది. వ్యర్థమై, నిర్మలానందరహితమైన యీయానందమువలనఁ బ్రయోజన మేమి? బిడ్డా! అక్షయమై యనంతమైన యానందమునుబడయుటకు నీకు మార్గమునుజూపఁ బ్రయత్నించుచున్నాడను. ఇప్పుడే యీస్థలమును విడిచిపోవుట కుచితములగు నేర్పాటులను జేయరాదా?

విమల—ఆజ్ఞాప్రకారమట్లే. మొదట తిలోత్తమతోడను బిదప రాజపుత్రునితోడను నీవిషయమునుగూర్చి ప్రస్తావించెదను. రాజపుత్రుఁ డిప్పుడే యింటనుండి వెడలిపోయినాఁడు. సాయంకాలమువఱకును నాతని జూచుట కవకాశముండదు. ఈలోపుగఁ దిలోత్తమతో నీవిషయమును గూర్చి ప్రస్తావించి నిర్ధారణచేసెదను.

విమలయు నభిరామస్వామియుఁ గూర్చుండి మాటలాడుచున్న గదిసమీపమున నతికౌతుకావహమగు కార్యమొకటి జరుగుచుండెను. గజపతి విద్యాదిగ్గజుఁడు గృహపార్శ్వమందలి యొకవృక్షచ్ఛాయను లక్ష్మణి పాదములనుబట్టుకొని యేడ్చుచుండెను ఆతఁడట్లు యేడ్చుచుండెనో తెలుపవలయుననిన నంతకుఁబూర్వవృత్తాంతము నించుక మీకు ముందుగఁ దెలుపవలసియుండును.

గజపతి విద్యాదిగ్గజుఁడు చాలమర్మపీడితుఁడై యుండెను. ఎవతె పేరునందు మొదటియక్షరము "ఆ" యును నంత్యాక్షరము "ని" యు నుండెనో యామె తనప్రణయినియని తెలిసికొనియుండెను. అదియొక్క దైవజ్ఞునివచనము. ఇంతేకాదు ఆతనిలలాటలిపికూడ నట్లేయున్నది. అందుచే నామాట యసత్యముకానేరదు. ఒకప్పుడభిరామస్వామికడ నుండి విమలకొకయుత్తరమును దీసికొని పాట్నానగరమునకుఁ బయలుదేరెను. ఆసంగతిపాఠకులకు జ్ఞప్తియందుండవచ్చును. అప్పుడు మథురాసింహుని సైన్యములోని పూర్వపరిచితుఁడును, హాస్యప్రియుఁడును జ్యోతిశ్శాస్త్రవిదుఁడునైన సైనికుఁడొకఁడు దైవవశమున నీగజపతినిజూచెను. గజపతి యాతని నానవాలు పట్టలేకపోయినను, సైనికుడు గజపతిని సులభముగా నానవాలుపట్టెను. విశేషామోదముగ నుండుననియోచించి యాసైనికుఁడు తన గురువనిచెప్ప వేఱొక సైనికుని గజపతియొద్దకుఁ దీసికొనివచ్చెను. ఆగురువుగజపతివిద్యాదిగ్గజునిలలాటముఁజూచి "ఎవతె నామాక్షరములలో మొదటియక్షరము "ఆ" యును, నంత్యాక్షరము "ని" యుండునో యామె నీప్రణయినియని స్పష్టముగా వ్రాసియున్నది" అనిచెప్పెను ఆలలాటలిపి నిస్సందేహముగాఁ దెలిసినపిదప గజపతి విద్యాదిగ్గజుఁడు మిగుల సంతుష్టచిత్తుఁడయ్యెను. కాని దానివలననైన దేమి? ఘటనమాతనికిఁ బ్రతికూలమే కాఁదొడంగెను.

అభిరామస్వామి ప్రస్తావవశమున విమలతో "గజపతివిద్యాదిగ్గజునితోఁ బరిహాసమాడుచుండు టనుచితమని నుడివియుండెను. అప్పుడచ్చట నాపాప్మ్రనీకూడనుండెను. అదిమొదలుకొని విమలయు నాపాప్మ్రనీయును నావిషయమునఁ జాలజాగరూకులై యుండిరి. ఆపాప్మ్రనీ గజపతికెదురుగఁబోవదు పోయినను మాటలాడదు. మరియొకదిక్కునకుఁ

దొంల. గిపోవుచుండును సూర్యచంద్రుల తేశాస్త్రమునకు సాక్షులో మా
శాస్త్రమసత్యమేనా ?

గజపతివిద్యాదిగ్గజు డాప్మాసిచేసెను న్యాయమైన యత్యాచా
రమునుగూర్చి యూహింపై నభియోగమును దెచ్చుటకు దనకధికారము
గలవని స్థిరపరుచుకొనియెను. దేశమునకంతకు నధిపతియైన యువరాజత
నికి విశేషపరిచయుడు. అందుచే నాతనికడ "ఫిర్యాదు" చేయుటావశ్య
కము. జగత్సింహుడు గంగాతీరమునందున్న సౌధమునకు వచ్చుసమయ
మునందు గజపతియునువచ్చి సింహద్వారముకడ కాచినిలుచుండె జగ
త్సింహుని యాగమననిర్గమనములను జూచుచుండెను కాని, రాజపుత్త్రు
నకెదురుగఁబోయి నిల్చుండుటకు, నాతనితో మాటలాడుటకు గజపతికి
ధైర్యము లేకపోయెను. రాజపుత్త్రునితోఁగూడ నెనుకముందును విచ్చు
కత్తులతో రక్షకులుండుటను జూచి గజపతికి జేతులుకాళ్ళువడంకె "తల
యెగిరిపోవునేమో" యనుయోచన హెచ్చయ్యెను. అభియోగమును
గూర్చినయోచన యెక్కడనో యదృశ్యమైపోయెను

ఒకానొకనాఁడు గజపతి లక్ష్మణికనుపడెను. యువరాజు
వచ్చుటనుజూచి దిగ్గజుఁడొక వృక్షచ్ఛాయకుఁబోయి నిలుచుండియుం
డెను. యువరాజుసౌధమునుండి తిరిగివెళ్లినపిదప గజపతియు నాస్థలము
నుండి యీవలకువచ్చెను. ఎక్కడనుండియో నచ్చుటకు వచ్చినలక్ష్మణి
యాతనిహస్తమును బట్టుకొనియెను గజపతితోఁ బరిహాసమాడు టభి
రామస్వామికిఁ గోపహేతువని యామె యెఱుంగదు. అందుచే నామె
గజపతితో నించుకపరిహాసమాడవలయుననితలంచి ముఖమును జిట్లించు
కొనుట నభినయించి క్రోధభావమును గనఁబరుచుచు నాతనిహస్తమును
బట్టుకొనియెను.

దిగ్గజున కిప్పుడా మొదటి వేషములేదు. కటియందు ధోవతిని
ధరించి భుజముపై నామావళియున్న వస్త్రమును వేసికొని, కంఠము
నందు తులసిమాల నలంకరించుకొనియెను లలాటమునందును నాసా
గ్రమునందును దిలకముండెను. శుద్ధమైన యావేషముతోనున్న యా
నాగరికుని హస్తమునుబట్టుకొని లక్ష్మణి "ఆహా! దొంగచిక్కినాఁడు
చాలఁగా వెదకి వెదకి తుదకుఁ బట్టుకొంటిని" అనియెను.

లక్ష్మీదేవి నాకస్మికముగఁ జూచినను గజపతి భయపడక మనస్సునందెట్లు తర్కముచేసికొన దొడంగెను. "యత్రధూమోతత్రవహ్నిః" లక్ష్మీరూపమేఘము వచ్చుటనుండునో, ఆస్మానీరూపజల మచ్చుట వర్షించును. మొదటమాత్ర నిశ్చితమైనది లక్ష్మీదేవి నాకృష్ణామేఘము—జలములేదు శ్రీరాధాపాదపద్మనూపురధ్వనులున్నవి—శ్రీరాధిక లేదు. హారమందున్న కుసుమసౌరభ మిటనున్నది—కుసుమములేదు. ఆగతశీలుఁడై నవరపతియొక్క పరివారపదజనితధూళి యున్నది—నరపతిలేడు" ఈవిధముగాఁ దనలో వితర్కించుకొనుచుండుటచే లక్ష్మీదేవినిజూచి గజపతి పూర్ణానందమునొందకపోయినను, నాతని కానందముగనేయుండెను. కొంతసేపటికి ధైర్యముఁదెచ్చికొని "నీవు లక్ష్మీదేవివైనచో నీయాస్మానీ యేది ?" అనియెను

ల—ఆస్మానీ యెచ్చటనున్నదో నేనెఱుఁగుదునా ? నన్నుజూచిన నీకుఁజాలదా? ఈవిధముగాఁ గాల్లిచేఁదన్నుకొనిపోవువాఁడవు, నన్నెందులకు వ్యామోహపెట్టితివి ?

నేను నీనిమిత్తమై చాలగ నలసియున్నానని నీహృదయమునందొక్కమారైనఁదోచకపోయెనా ?

దిగ్గజు—ఆసంగతిని నేను బాగుగా నెఱుంగుదును. నేనును నీనిమిత్తము నిజముగఁ బిచ్చివాఁడనైపోయితిని. కాని, యావిషయము బాగుగా నీకుఁ దెలియలేదు. ఆస్మానీతో నాకుఁ జాల పనియున్నది. అనేకదినములనుండియున్న ప్రణయము; తటాలున నామెను విడనాడ వీలులేదు నీవుదయచేసి యామె నొక్కమారు తీసికొనివచ్చెదవా?

ల—నాకేమి యగత్యము ? తమశత్రువును దామే తీసికొని వచ్చి పాలుద్రాకించువారుందురా ? నేనామెనెప్పుడును దీసికొనిరాను. నేను నిన్నింక విడువను. నావాఁడవగుదువో, లేదో చెప్పుము.

దిగ్గ—నిజముగా నీవాఁడనయ్యెదను. కాని, సుందరీ ! ఆస్మానీని విడిచి నీతోఁగూడవచ్చుటకు; బూర్వమొక్కసారి యామెను గడసారి చూచి యామెకడ సెలవు గైకొనుటుచితముకాదా? నాతోడు! అందులకేదైనఁ దగినయుపాయ మాలోచింపుము.

ల—అదెప్పుడును జరుగదు. నిన్నాషష్మ్రీతో మాటలాడ నీయను. నీవామెను దూరమునుండియుఁ జూడఁగూడదు. ఆషష్మ్రీయును నీవును నొక్కచోనుండగా నెప్పుడైన నేను జూచుటతటస్థించెనేని నీక్షణముననే సమ్మార్జనీప్రాయశ్చిత్తము తప్పక సిద్ధించును.

విషమసమస్య—దిగ్గజుఁడు చాలసేపుయోచించి పిదప "అట్లయినచో నీజన్మమున నింక నాషష్మ్రీని జూడఁగూడదా ?" అనియెను.

ల—ఎప్పుడును జూడఁగూడదు.

దిగ్గజుఁడేడ్చుచు లక్ష్మణిపాదములను బట్టుకొని "సుందరీ! అట్లయినచో నేను చచ్చిపోయెదను. నన్నుఁజంపుటవలన నీకులాభమేమి?" అనియెను.

లక్ష్మణియు మిగులఁగష్టముమీఁద నగవుఁజాపుకొని "నీవుచచ్చిపోయినను మంచిదే. నిన్ను యమసదనమునకైన పంపించెదను గాని, యాషష్మ్రీవాఁడవగుట కామెయొద్దకుఁ బంపుట కొప్పుకొనను" అనియెను

గజపతి విద్యాదిగ్గజుఁడు రోదనముచేయుచు లక్ష్మణిపాదములనుబట్టుకొనియుండఁగా నభిరామస్వామి యచ్చటకువచ్చెను ఆతనిని జూచినతోడనే లక్ష్మణి పారిపోయెను. పారిపోవుటకు శక్తియు నిష్టమునుగలవాఁడైనను దిగ్గజుఁడు పారిపోవలేదు అధోముఖుఁడై యచ్చటనే నిలుచుండియుండెను.

అభి—మూర్ఖా! ఆస్త్రీలందఱు నిన్నుఁ బరిహాసముసేయుచున్నారు. ఆసంగతి తెలిసికొనుటకు నీకు బుద్ధిలేదా ? నీలలాటమునందే పరిణయము వ్రాసియున్నదని యెవఁడనియెనో యాతఁడు నిన్నుఁ బరిహాసముచేయుటకై యట్లుచెప్పినాఁడు. అది యసత్యపుమాట, నేను జ్యోతిషమునందు బాగుగా గణితముచేసి చూచినాఁడను. నీలలాటమునందట్టిదేదియు వ్రాయఁబడియుండలేదు. నీవు నాయనుగ్రహమును గోరుచుంటివేని, యాకుత్సితవ్యాపారములనన్నిఁటిని విడిచిపెట్టుము. నాతోఁగూడరమ్ము.

చేయునదిలేక గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁ డధోముఖుఁడై గురువు ననుసరించి వెడలిపోయెను.

పదునేడవ ప్రకరణము.

జగత్సింహుని రాజ్యప్రారంభమునందు విశాలమైనయాప్రదేశ మునం దెచ్చటను నెట్టియశాంతియుఁ గనుపట్టలేదు. సర్వత్ర ప్రకృతి పుంజము నిరుపద్రవమై నిశ్చింతతో నెమ్మదిగనుండెను భిన్నభిన్నము లుగానున్న యామూఁడుదేశములందును నసంతోషమనునది లేదు. విద్రోహావహ్నిప్రధూమము లెగయుచుండెనని యెడివార్త లెచ్చటను లేవు స్వాతంత్ర్యభావముతోఁ బ్రేమమయియైన హృదయేశ్వరినిగూడి నూతనముగ సంపాదించిన పదగౌరవములననుభవించుచు జగత్సింహుడు పరమానందముతోఁ గాలమును గడపుచుండెను.

కాని, ప్రపంచమునందెచ్చటను నానందము చిరస్థాయియై యుండఁజాలదని తోఁచుచున్నది ఆనందకుసుమము వికసింప గనే నిరానందకీట కమలత్వ్యభావముతో వచ్చి దానినాక్రమించుకొని, దానిశోభాసౌందర్యములను హరించి, దానినివికృతముగను విరూపముగను జేసి వేయును. ఆకస్మికముగ నోరిస్సానుండి రామచంద్రదేవమహారాజు— నవాబగునస్మానుఖాను విశేషసైన్యములను సంగ్రహించుచున్నాఁడని యు, యుద్ధమునకు సన్నద్ధుఁడగునట్లు తోఁచుచున్నదనియు శీఘ్రకాలములోనే యొరిస్సాదేశమున నశాంతికలుగుననియు జగత్సింహునకు వర్తమానమంపెను.

ఆవార్తనువిని జగత్సింహుఁడు మిగులఁ జంచలచిత్తుఁడయ్యెను.

కుమారమహాసింహునితో నాలోచించి యేమిచేయవలసినదని యు, నిర్ధారణముసేయవలయునని నిశ్చయించుకొనియెను. యుద్ధమును జేయుటయే కర్తవ్యమని నిశ్చయించి యప్పుడే తాముకూడ రణసన్నద్ధులుకావలయునని యన్నదమ్ములిరువురు నాలోచించుకొనిరి. మొగలాయీలపక్షమున నాలోచన లారంభమయ్యెను

కొలఁదిదినములలోనే యొరిస్సాదేశపుఁబఠానుల నవాబగు నస్మాన్ ఖాను స్వయముగా సైన్యములనుదీసికొనివచ్చి చాలనల్లరి చేయుచున్నాఁడనియు, పూరిపట్టణమును మరల నాక్రమించుకొని తమకైవశమున నుంచుకొన్నాఁడనియు, రామచంద్రదేవరాజు వేఱుదుర్గము నాశ్రయి

ముగాఁ జేసికొనియున్నాఁడనియు దుర్గము పఠానులవశమగు ననుభయ ముగలుగుచున్నదనియు సమాచారమువచ్చెను.

పఠానులను నాశనముసేయవలయునను నుత్సాహముతోఁ గుమార మహాసింహుఁడు గొప్ప సైన్యమునుదీసికొని యొరిస్సాకుఁ బయనమైపో యెను. భద్రికుసమీపమందలి యొకస్థలమున నాతఁడు శత్రుసైన్యము లనుజూచి యచ్చటనే యుద్ధమునకుఁ బ్రారంభించెను. అస్మానుఖాను స్వయముగా సైన్యముల నడపుచు నత్యంతోత్సాహముతో రణమొనర్చు చుండెను. యుద్ధమునందు జయలక్ష్మి యస్మాన్‌ఖాను నాశ్రయించెను. మొగలాయీల కతిలజ్జాకరమైన పరాజయమయ్యెను. మహాసింహుని సైన్యము చాలవఱకు మృత్యుముఖమునఁ బడిపోయెను. హతశేషులగు సైనికులు ప్రాణభయముచే బలాయనులైపోయిరి. తుదకు మహాసింహు డును రణక్షేత్రమునుండి వెనుదిరుగవలసివచ్చెను.

పఠానులు మరల నొరిస్సాదేశమునంతను జయించి తమస్వాధీ నములోనికిఁ దీసికొనిరి. కాని, యుత్సాహశీలుఁడును నయేషామూల మునఁ గలిగినక్రొత్త బలముచే మిగులధైర్యమును జెందిన సాహసుఁడు నగునస్మానుఖానున కొరిస్సాదేశముతోఁ దృప్తికలుగలేదు. వంగ దేశమునుగూడ జయింపవలెనను నుద్దేశముతో నాదేశమున కభిముఖ ముగ సైన్యమును తీసికొనివెళ్లెను. మహాసింహుఁ డెంతయో ప్రయ త్నించియు నామహాప్రవాహము నాపలేకపోయెను.

జగత్సింహుఁడుగూడ రణరంగమునకు వచ్చిచేరెను. అప్పటి కప్పుడే పఠానులు వంగదేశమునఁ జాలభాగము తమవశముచేసికొని రాజ్యపాలనము సేయుచుండిరి. అత్యల్పకాలములోనే పఠానులు మేదినీ పురము మల్లభూమి కోల్హానులను సంపూర్ణముగాను, వీరభూమి వర్ధ మానములయందుఁ జాలభాగమును దమవశము జేసికొనిరి. ప్రతియుద్ధ మునందును నస్మానుఖానునకే జయముగలుగుచుండెను. ఆతని శక్తి సాహసాదులనుజూచి శత్రుపక్షమువారు ముగ్ధులగుచుండిరి. ఆతని బాహువులయం దెప్పుడును జూడనిశక్తియు, నాతని హృదయమునం దనంతమైన యుత్సాహోద్యమములును వర్ధిల్లుచుండుటఁజూడ జయలక్ష్మి యాతనికి నిత్యసంగినియేమోయనునట్లు తోఁచుచుండెను. ఒరిస్సా

దేశము మొగలాయీలచేతినుండి వదలిపోయినదనియు, వంగవిహార దేశములుకూడ గొలదికాలములోనే మొగలాయీలనుండివీడి యస్మానుఖానుని యధికారపాశమున బద్ధములైపోవుట కవకాశము స్తకములతో నిలుచుండియున్నవనియు నందఱు ననుకొనఁజొచ్చిరి.

అస్మాన్ ఖానుని యీజయోల్లాసమునుజూచి యయేషాహృదయ మానందమునకు మితిలేకుండెను. కేవలము శస్త్రధారణముచేసి రణక్షేత్రమునందవతరింపకపోయినను నాదేవియే యీసమరవ్యాపారమునఁ బ్రధానాధిపత్యమును వహించియుండెను. ఆమె యనేకయుద్ధములలో దనదాసీజనసహితముగ నేగి యస్మానుఖానునితోఁగూడ నుండుచు వచ్చెను. అనేకయుద్ధములలో రణవిరతిసమయమున నస్మానుఖానయే షాపటకుటీరమునకువచ్చి యామెతో నాలోచనము సేయుచుండెను. అయేషా మంత్రిత్వముచేతను బుద్ధికౌశలముచేతను సులభముగా నస్మానుఖాను ప్రతి యుద్ధమునందును జయమును బొంద నారంభించెను. రోగమునుండి విముక్తయైనపిదప నయేషా యస్మానుఖానును జేయవలసిన దానినిగూర్చి యేమేమిమాటలాడిరో యదియంతయు నిప్పుడు సఫలమగుచువచ్చెను. అస్మానుఖానుని యుత్సాహమునకుఁ బారములేదు. రణరంగమునకు జగత్సింహుఁడు వచ్చినను నస్మాన్ ఖానునకుఁ బరాజయము గలుగుటలేదు. తుదకు జగత్సింహుఁడు సమ్ముఖమున యుద్ధము చేయుటనువీడి కౌశలముచే నస్మానుఖానుని వినాశనమునకు వలయు నుపాయముల వెదకఁదొడంగెను. వెంటనే యందుల కవకాశమును దొరకెను.

అస్మానుఖాను వర్ధమానమును జయించినచో బంగాళాదేశాధిపత్యము సంపూర్ణముగా, దనకుఁ గరగతమగునని యూహించి యట్లు చేయ స్థిరముచేసికొనియెను. వర్ధమానమును జయించునిమిత్త మాతడు మొట్టమొదట మందారణదుర్గము నాక్రమించుకొన వలసి యున్నదని తలంచెను. మందారణదుర్గము పఠానులవశమై యచ్చట వారి సైన్యము నుంచుకొనుట కనుకూలమయ్యెనేని వర్ధమాన మతి సులభముగా వారికి జిక్కఁగలదు ఈయభిప్రాయమును మనమున నిడికొని యస్మానుఖాను తనసైనికులలోఁ బేరొందినవారిని మందారణ

దుర్గాభిముఖముగ నేగ నియమించెను. జగత్సింహుఁ డప్పుడు వర్ధ
మానమునందుండెను. ఆసంగతి యస్మానుఖా నెఱింగియుండెను. జగ
త్సింహుఁ డొకొక్కప్పుడు వర్ధమానమునుండి మందారణదుర్గము
నకు వచ్చుచుండవచ్చునని యూహించి మందారదుర్గ సమీపా
రణ్యములలో నచ్చటచ్చట నెవ్వరికిని గనఁబడకుండ దాఁగియుండి
యాతఁ డెప్పుడైన నత్తవారింటికి వచ్చునేమో చూచుచుండుఁడని
యు వీలైనచో నాతని బ్రాణముఁతో బందీగాఁజేసి తీసికొనిరావలసి
నదనియు నట్లుసాధ్యపడనిచో నాతనిని వధింపవచ్చుననియు, దానుస
రిగా సమయమునకువచ్చి స్వర్గస్థుఁడైన వీరేంద్రసింహుని దుర్గము నాక్ర
మించుకొని యుద్ధముచేయుమార్గమును జెప్పెదననియు నస్మాన్‌ఖాను
తనసైనికులకుఁ జెప్పిపంపెను.

సైనికులుపదేశానుసారముగ మందారణ దుర్గసమీపారణ్యమున
దాగియుండి జగత్సింహుని యాగమనమును నిరీక్షించుచుండిరి. జగత్సిం
హుఁ డొక్కసారియైనను మందారణదుర్గముకడకు రాలేదు. అతఁడు వర్ధ
మానమునుండి యల్పసంఖ్యగల సైనికులనుగూడఁ దీసికొని యొరిస్సా
భిముఖముగ బయలుదేరెను. ఎవరును సంచారముచేయని యొక కాలి
మార్గముగుండ నేగి యస్మానుఖానుని జుట్టుముట్టవలయునని యాతని యభి
ప్రాయము. యోధులిరువురు నొకేరీతి యాలోచనతోఁ బరస్పరజయాభి
లాషులై పోవుచుండిరి. వారిరువురును గొంచెముకొంచెముగ సైనికులను
దీసికొని ప్రచ్ఛన్నభావముతోఁ బోవుచుండిరి.

సువర్ణరేఖానదీతీరమున కత్యల్పదూరమున నస్మానుఖానునిపక్ష
మువారు విడిసియుండిరని జగత్సింహునకు వార్త వచ్చెను. జగత్సింహు
డస్మానుఖానుని బట్టుకొనుట కిదేయదనని యెంచి తత్ప్రయత్నముతో
నచ్చటకు వచ్చుచుండ నస్మానుఖాను శత్రుని యభిప్రాయమునుగ్ర
హించి యుద్ధవిరతిసూచకమైన యొకపతాకము నొకదూతచేతికిచ్చి జగ
త్సింహునియొద్ద కంపించెను.

దూత యువరాజుసమక్షమునకువచ్చి వినీతభావముతో నిట్లు
విజ్ఞాపనము చేసికొనియెను.

"నే.ట్టియుద్ధమునం దుభయపక్షములవారికిని లక్ష్యమొకటే యే యని తోఁచుచున్నది. అస్మానుఖాను నంత మొందింపవలయునని యువ రాజుగారియభిప్రాయము యువరాజుగారి నంతమొందింపవలయునని నవాబుగారియభిప్రాయము. ప్రకృతమునసంభవించిన యీఖండయుద్ధ మువలన నింతకంటె వేఱుద్దేశముండునని తలంచుట కవకాశములేదు. అట్లైయైనచో నకారణముగా నరహత్యలను జేయకుండ యువరాజును, నవాబును ద్వంద్వయుద్ధము చేసినచో సులభముగా నుభయపక్షముల వారి యుద్దేశములును సఫలములగును ఈవిషయమున యువరాజుగారి యభిప్రాయమేమి ?"

జగత్సింహుఁడు యుద్ధోద్యమమును నిలుపుచేయవలసినదని సైని కులకాజ్ఞయొసంగి యాదూతతో "నేనావిషయమున నంగీకారమొసం గుచున్నాఁడను. నీవు నవాబునకుఁ దెలుపుము. నేను యుద్ధమునకు సిద్ధ ముగ నున్నాఁడను. నవాబు యుద్ధమునకువచ్చుట కాలస్యమయ్యేనేని నాకాసమాచారమును దెలియఁజేయుమని నేను వేఁడుకొనుచున్నట్లు మీప్రభువుతో విన్నవింపుము" అనియెను. దూతయభివాదనముచేసి వెడలిపోయెను దూత తిన్నగ నస్మానుఖానుని శిబిరములోనికిఁ బోవు టను జగత్సింహుఁడును నాతనిసైనికులును దూరమునుండిచూచిరి. పిదపఁ గొంచెముసేపటిలోనే యస్మానుఖాను సశస్త్రుఁడై బయలువెడలి జగత్సింహున కభిముఖముగ వచ్చుచుండెను. యువరాజు సమీపమున నాతనియశ్వము సుసజ్జితమై నిలుచుండియుండెను. కాని యస్మాను ఖాను నడచివచ్చుచుండుటనుజూచి జగత్సింహుఁడును నశ్వము నధిష్టిం పక యత్యుత్సాహముతో నస్మానున కభిముఖముగఁ గొంతదూరము ముందునకుఁబోయెను.

వీరాగ్రగణ్యు లిరువురును సమీపించినతోడనే జగత్సింహుఁడు మీసందర్శన మప్పుడొకసారియైనది. మరల నిదియొకమారు— ఈసందర్శనమే మనకిరువురకును దుదిసందర్శనమని నానమ్మకము. ఈ స్థలమునుండి మనయిరువురిలో నొకఁడుమాత్రమే వెనుదిరిగిపోవుట సంభవించును" అనియెను.

అస్మాన్ — మనయిరువురకును మున్ను జరిగిన ద్వంద్వయుద్ధము యముననందైన సందర్శనమే కడసందర్శనమనుకొనుడు. ఇప్పుడు మన మిరువురము నాద్వంద్వయుద్ధముఁ గొఱకే యిచ్చటికి జేరితిమి. మీరు నాకుఁ బరమశత్రువులు నాశత్రువును నాస్వహస్తముతో [illegible] కడ తేర్పవలయునని నాశతో నీద్వంద్వయుద్ధముఁ నేర్పఱచితిని ఈసారి నాయాశ సఫలముకాఁగలదనియే నానమ్మకము.

జగ — వ్యర్థముగా వాగ్వ్యయముఁ జేయుటకై మనమిచ్చటకు రాలేదు. మీరు యుద్ధమునకు సంసిద్ధులైయుండవలయును.

అస్మా — (గర్వముతో) నేను సిద్ధముగా నున్నాఁడను మీరు ప్రాణములను రక్షించుకొనుట కుపాయమును వెదకుకొనవలయును.

తుములయుద్ధమున కారంభమయ్యెను. ఉభయపక్షములయం దలివీరులును దూరముననిలుచుండి చింతాకులులై భయానకమైన యీ యుద్ధమును బ్రత్యక్షముగాఁ జూచుచుండిరి. ఇరువురి నైపుణ్యమును హస్తలాఘవమునుజూచి దర్శకు లాశ్చర్యమునొందుచుండిరి. ఇంతలో నస్మానుఖానునికత్తి జగత్సింహుని కత్తిదెబ్బచేఁ జూర్ణమైపోయెను. అస్మానుఖాన్ భల్లమునుదీసికొని రాజపుత్త్రునిఁ గొట్టవలయునని యత్నించెను. జగత్సింహుఁడును గత్తినివిడిచి భల్లమును గైకొనియెను.

అస్మానుఖాన్ వేసినభల్లము యువరాజుకంఠమునకుఁదగిలి యించుకచర్మమను రాచికొనిపోయెను. ఆశ్చర్యకరమైన శిక్షాకౌశలముచే నస్మానుఖాను శరవేగముతోఁబోయి తనభల్లమును దీసికొనియెను. రాజపుత్త్రుఁడు వైచినభల్ల మస్మానుఖానుని శిరమునకుఁ దగిలెను. ఆయాఘాతముచే నాతనియుష్ణీషము దూరముగఁ బడిపోయెను. కాని, తలకువిశేషముగ దెబ్బతగులలేదు. విచిత్రదక్షతతో రాజపుత్త్రుఁడు తనభల్లమును మరలఁ దీసికొనియెను. కాని, యాతఁడు దానిని దీసికొనుటకుఁబూర్వ మస్మానుఖానువేసిన భల్లము జగత్సింహునిపార్శ్వమునకుఁ దగిలెను. జగత్సింహుఁడు దానిని మరలఁబుచ్చుకొనుట కస్మానుఖానునకు సావకాశమీయకుండ దానినిఁగూడఁ దానేతీసికొని యస్మానుఖానునితలకుఁ గుఱిపెట్టి బలముగా విసరివైచెను. అది ప్రచండవేగముతోఁబోయి యస్మానునితలకుఁదగిలెను. మొదడునుగదపివైచిన యా

యస్త్రాఘాతముచే నస్మానునకుఁ గన్నులు చీకట్లుగ్రమ్మెను. నాల్గు దిక్కులును ధూమాకారముగాఁ గనుపట్ట నించుకసేపాతఁడు నిశ్చేష్టుఁడై నేలుచుండియుండెను

జగత్సింహుఁడాసమయమునఁ గొంచెముదూరము దగ్గరకువచ్చి యస్మానుని వక్షస్థలమునకు సరిగాగురిపెట్టి బలముకొలఁదిని భల్లమును విసరివైచెను. అప్పుడస్మానుఖా నాత్మసంరక్షణముచేసికొనుట కశక్తుఁడై యుండెను. ప్రేక్షకులందఱును రాజపుత్త్రుని యాభల్లముచే నస్మానునిప్రాణములు పోయినవనితలంచిరి. జగత్సింహుఁడు తనబలము కొలఁది నాభల్లమును విసరివైచెను. ఆక్షణమున భూమినిజీల్చుకొని యుద్భవించినట్లొక స్త్రీ యటఁబ్రత్యక్షమయ్యెను.

ఆసుందరి మానసికచింతవలె నతిసూక్ష్మగామినియై యెప్పపాటు కాలములో రాజపుత్త్రునిచేతినుండి వచ్చుభల్లమునకును, నస్మానుఖానునకును నడుమవచ్చి నిలుచుండెను. చూచువారందఱు నేమియుఁ దోఁచక యూరకుండిరి. వారినోటినుండి యాతనాసూచకమైన "ఓ హో!' అనుశబ్దముబయలువెడలెను. అస్మాన్‌ఖానుని నిమిషమాత్రా జ్ఞానావస్థ యప్పటికి వదలిపోయెను. జగత్సింహుఁడు శరీరము వడకుచుండ నార్తభావముతోఁ దనరెండుచేతులను బైకెత్తెను. ఆతనిహస్తమునుండి వెడలిన యాభల్ల మాసుందరి వెన్నును భేదించుకొనిపోయెను తోడనే యాస్త్రీ యస్మానునివక్షస్థలముపైఁబడి బిగ్గఱగా "గుణమయ సోదరా ! అస్మాన్ ! నాజీవితము నీకు శేషయాతనలకుఁ గారణమైనది. జన్మాంతరమునందు నేను నీదుఃఖమునకుఁ గారణముగా నుండకుండ వలయునని ప్రార్థించుచున్నాను" అనియెను.

ఆసుందరి, అయేషా ! అప్పుడిఁక యుద్ధసంబంధములగు యోచన లెవ్వరికిని లేవు అస్మానుఖానాసుందరిని వక్షమునఁజేర్చుకొని భల్లము నామెవక్షమునుండి పెరికివైచెను. జగత్సింహుఁడు చేతితోఁ దలను మోదుకొనుచు "అయ్యో! జగత్తునందలిసారరత్న మీవిధముగా నాభల్లముచేఁబడిపోయినది. నాకుఁ బరమహితైషిణియైనదేవి మహాప్రస్థానమును జేయుచున్నది ! అస్మానునియస్త్రాఘాతముచే నీకృపకుఘ్నని

ప్రాణమింతకుముందే నష్టమైపోయినచో నింతటిదారుణము సంభవించి
యుండదుకదా!" అని వాపోవఁజొచ్చెను.

అయేషా—రాజపుత్రా! సమీపమునకు రమ్ము—ప్రేమమ
యుఁడవగునోసోదరా! అస్మాన్! నాకికఁగాలము లేదు చెప్పవలసిన
దియు విశేషముగ లేదు రాజపుత్రుఁడు బుద్ధిపూర్వకముగ నాపై
భల్లమును విసరలేదు. అందుచే నాతఁడు దోషియని తలంపఁగూడదు.
అదృష్టదోషమువలన నాహృదయముపైనాకుఁ గలయధికారమును బోఁ
గొట్టుకొని యావజ్జీవమును దుఃఖమునకు లోనైతిని నిన్నును దుఃఖ
సాగరమునందు ముంచివైచితిని అభిన్నహృదయసోదరా! నీవుప్రేమ
మయుఁడవు. నీప్రేమమున లవలేశమునొందఁగలిగినను జనులుధన్యు
లగుదురు. స్వర్గమునందును నంతటిప్రేమయుండదు. జన్మాంతరము
నందును నీయీయలౌకికప్రేమ ననుభవించు నధికారమునుండి వంచి
తముగాకుండునట్లు నాకాశీర్వాద మొసంగుము" అనియెను.

శిబిరమునుండి వైద్యులువచ్చి నిలుచుండిరి.

అయేషా—వైద్యులవలనఁ బ్రయోజనమేమియును లేదు. ఈ
యాఘాతమునకుఁ బ్రతీకారము లేదు. రాజపుత్రా! నేను నిన్నత్యం
తముఁ బ్రేమించుచున్నాను. ప్రతిదానమును బడయవలెనను నాశ
లేకుండ నాప్రాణములయందలి ప్రణయమునంతను నీపాదపద్మముల కడ
నర్పించితిని. అర్పించినదానిని వెనుకకుఁదీసికొనుటకు నాకుసాధ్యము
కాదు. వేఱొకప్రక్క నానిమిత్తముప్రణయసాగరము సిద్ధమైయున్నది.
నేను దానినిఁజూచియుఁ జూడనిదానివలె నున్నాను అందునిమిత్తమై
నేననేకులహృదయములను దుఃఖసాగరమునముంచి చిరకాలము సెలవు
గైకొనుచున్నదానను. రాజపుత్రా! నన్ను క్షమింపవలయును. నే
నీజన్మమునందు మరలనిన్నుఁజూడకుందునని యనుకొనియుంటిని. కాని,
నాజీవనమునకు జీవనమైన యస్మానుఖానునివక్షమున భల్లముగ్రుచ్చు
కొనునని యెడిభయముచే నేనిప్పుడు కనఁబడవలసివచ్చినది. అయేషా
దురదృష్టవంతురాలు. ఆమెజీవనము శీఘ్రముగఁ బోయినచోఁ బరమ
మంగళమగును.

జగ—ఏ దేవికీజీవితము చిరఋణబద్ధమై యున్నదో; యెవ్వరియం
దీజీవిత మసంఖ్యోపకారములచే బద్ధమైయున్నదో, యెవరికిసమానమీ
ప్రపంచమునందేమియును లేదో, యెవరియెడల నాకృతజ్ఞత యనం
తమైయున్నదో, యట్టి యయేషాను గరుణామయిని, నిష్కారణ
ముగ నాహస్తములతో నంతమొందించితిని. అసహనీయమైనయీదుఃఖ
మాజన్మాంతమును నాహృదయమును వీడిపోవునది కాదు. ఈకృతఘ్ను
డిందులకే ప్రాణాంతములగు ననేకాపదలనుండి విడివడియెఁగాఁబోలు !
హా! దైవమా!

అయేషా—యువరాజా! మఱచిపొమ్ము. విషమయమైన యయే
షాజీవితమునందలి విషయములనన్నిఁటిని మఱచిపొమ్ము. నీవు సుఖముగా
గాలముగడపవలయునని ప్రార్థించుచున్నాను. నాసోదరి తిలోత్తమ కీవ
ర్తమానమున దెలియనీయకుము నాకు సెలవొసంగుము. పోయెదను.

రాజపుత్త్రి దఖోమ ఖుద్దై రోదనముచేయఁదొడఁగెను. అయే
షాశరీరమందలిగాయమునుండి రక్తము ప్రవహింపనారంభించెను. ఆమె
కంఠస్వరము మిగులసంక్షుబ్ధమైపోయెను. అతికష్టముతో నామె యిట్లు
చెప్పఁదొడఁగెను "అస్మాన్! ప్రేమమయా! నీముఖమునిపుడు బాగుగా
జూడఁజాలను ఇకనావకాశములేనట్లు తోఁచుచున్నది. ఈజీవితము
నందు నీకనేకయాతనలను గలుగఁజేసితిని. నీకిప్పుడు కడసారికష్టమును
గలిగించి వెడలిపోవుచున్నదానను. అన్నా! అస్మాన్! ఈయంతిమ
సమయమున నాసకలాపరాధములను క్షమించి నాకుఁ సెలవొసంగుము"

అస్మాన్ ఖానుని నేత్రములయందు నీరులేదు. హృదయమున
నిట్టూర్పును లేదు. నోటినుండి మాటయును లేదు యోధవస్త్రములను
ధరించి యున్నయావీరుఁడు పాషాణవిగ్రహమువలె నిశ్చలభావముతోఁ
గూర్చుండియుండెను ఆతనియంకపీఠముపై శోణితనిషిక్తయు, మృత్యు
కబళితయు నగునాభువనమోహినియుండెను.

జగత్సింహుఁడు కాతరభావముతో "నవాబుసాహెబ్! నవాబు
నందని మీకడ సెలవు గైకొనుచున్నది" అనియెను.

అస్మాన్—(ఆశ్చర్యముతో) ప్రాణేశ్వరీ! సెలవుఁగైకొనుచుం
టివని చెప్పుచుంటివా? ఏరమణీమణిని ముహూర్తకాలము చూడకపో

యినచో భువనమే యంధకారమయముగఁ గన్పట్టుచుండునో, యేదేవి ప్రసన్నతను లక్ష్యమునందుంచుకొని నేనీజీవితమునందలి సమస్తకార్యములను చేయుచుంటినో, యట్టియామెకు సెలవొసంగుటయా? ప్రాణేశ్వరీ! నీవు కొంచెముముందుగఁ బోఁదలఁచుకొంటివా? నీయస్త్వాను నీ వెనువెంటనేవచ్చును.

అ—మాటాడలేను. చెప్పవలసినది ముగిసినది నాతల్లి—దుఃఖితయైన నాతల్లిని సమాధానపెట్టుము. నీవు నాయెడలఁ జిరకరుణామయుఁడవని నేనెఱుంగుదును—నీయంకపీఠముపై మరణము—చాల సుఖముగానున్నది—అస్మాన్—ఎంతశోభ! నీవును నేనును—స్వర్గరథమునందు—సోదరీ సోదరులము—ఎంత మాధుర్యము—ఆహా! పోవుదము—అస్మాన్.

అయేషానోటినుండి యిఁకమాటలేదు. సముజ్జ్వలమైన యావ యాకస్మికముగ నారిపోయినదనియు, సౌందర్యశోభాయుక్తమైన పుష్పమకాలమున రాలిపోయినదనియు నందఱు ననుకొనిరి.

ఉపసంహారము

అతిరమణీయప్రదేశమందలి యొకనిభృతస్థలమున నయేషావదనపు ను సమాధిచేసిరి. ప్రతిదినమున నుదయమునను సాయంతనమునను నొకపురుషుఁ డాసమాధికడకువచ్చి సమాధిపై శిరసుంచి హానిమై యశ్రువర్షమును గురియించుచుండుట ననేకులు చూచుచుండిరి. ఆ మనుష్యుఁ డస్మాన్ఖాను.

ఆదురవస్థ సంభవించినపిదప నుత్సాహమును, బలమును నస్మాన్ ఖానుని విడిచిపోయినవి. ఏనారీమణిబలముచే నస్మానుఖాను బలిష్ఠుఁ డయ్యెనో, యామె యాతనిని విడిచిపోయినది. మరల నొకటిరెండు యుద్ధములయందు సులభముగా నస్మానుఖానోడిపోయెను. పఠానుల సమస్తాధికారములును మొగలాయీలవశమైపోయినవి. అందుకొఱ కస్మానుఖానొక నిట్టూర్పైనను విడువలేదు. ఒరిస్సాదేశమునఁ బఠానుల యాధిపత్యము సమాప్తమైపోయెను.

ఘటనాఘటనసమర్థుఁడగు విధివిధానము లాశ్చర్యజనకములు ! కాశ్మీరబీగముసోదరునితనయయగు నయేషాయెక్కడ? కటుల్ ఖానుని యింటఁ బెరుగుటెక్కడ? ఢిల్లీలో మొగలాయీలకడ సేవకుఁడుగనున్న పఠానుని తనయుఁడెక్కడ? ఆఱేండ్లవయసున మాతృవియోగము తటస్థింప బంధువని కటుల్ ఖానునియింట నభివృద్ధిఁ జెందుటెక్కడ? ఆతని సుగుణసంపత్తిని, శౌర్యసాహసములంజూచి కటుల్ ఖాను తనపుత్రునిగ నెంచి సంరక్షించుచు సర్వసేనాధిపత్యమునొసంగు టెక్కడ? మానసింహమహారాజు తనయుఁడెక్కడ? బందీయై కటుల్ ఖాను భవనమునఁ జేరి యయేషాప్రేమకు నిలయమగుటెక్కడ ? ఈఘటనముకంటె విచిత్రమేమికలదు? సంతతభోగపరాయణుఁడగు జ్యేష్ఠపుత్రుని మూలమునఁ బఠానురాజ్యమున కేమైన భంగమువచ్చునేమోయని తలంచి

యస్మానుఖానుని రెండవతనయునిగాగ్రహించి రాజ్యాధికారమొసంగ యతనిమూలమునఁ బఠానులరాజ్యమంతయు వృద్ధిలోనికి వచ్చునను కొనిన కటుల్‌ఖానుని యుద్దేశమేమైనది? భారతవర్షమునఁ బఠానుల యౌన్నత్యము మొదలంట నిర్మూలమైపోయినది. విధినిర్దేశము లవిలంఘ్యములుకదా.

అస్మానునిజీవితాంతమున నాతని యిచ్ఛానుసారముగా నయేషాసమాధి పార్శ్వమున నాతనినశ్వరకళేబరము సంరక్షితము సేయఁబడియెను.

సమాప్తము.

కాకినాడ : జార్జిప్రెస్‌యందు ముద్రింపబడియె —1949. (1,000 కాపీలు)

స్థూలపాదుడు — బోదకాలు గలవాడు.
స్త్రీరంజనం — తాంబూలం.
స్నాయువులు — శరీరంలో వున్న మాంసం అస్థులు మేదస్సు — వీటిని అన్యోన్యం బంధించి వుంచే సన్నని నరాలకు స్నాయువు లని పేరు.
స్నిగ్ధం — చమురుగలది.
స్నేహం — చమురు. ఇది ఘృతం, తైలం, వస, మజ్జ అని నాలుగు విధాలు. మరిన్నీ, ఇది, స్థావరం జంగమం అనిన్నీ రెండు విధాలు. వీటిలో తైలం స్థావరం. ఘృతం జంగమం.
స్నేహచతుష్టయం — ఘృతం, తైలం, వస, మజ్జ.
స్నేహద్వితయం — స్థావరాలనీ జంగమా లనీ చమురులు రెండురకాలు. నువ్వులు, పిస్తాగింజలు, తాండ్రగింజలు, ఆముదపుగింజలు, ఇప్ప గింజలు, ఆవాలు, కుసుముగింజలు, మారేడుగింజలు, ముల్లంగి గింజలు, అవిసెగింజలు, ఊడుగుగింజలు, కానుగుగింజలు, మునగ గింజలు — ఇవి స్థావరాలైన చెట్లవల్ల లభించేవి. కనక, వీటినుంచి పుట్టిన చమురులు స్థావరాలు. చేపలు, మృగాలు, పక్షులు — ఇత్యాదులు జంగమాలు. వీటివల్ల లభించే చమురులు జంగమాలు. పెరుగు, పాలు, నెయ్యి, మాంసం, వస, మజ్జ - ఇవిన్నీ చమురులే.
స్నేహనం — ఇది బృంహణం కలిగించే ఒక ధూమపాన విశేషం.
స్నేహభువు — కఫం.
స్నేహయోనులు — అంటే చమురుగలవి. స్థావరాలు, జంగమాలున్న.
స్నేహవర్గం — నెయ్యి, నూనె, వస, మజ్జ. ఇవి పాన వస్తి అభ్యంగ నశ్యకర్మలలో వాడవచ్చు.
స్నేహాశ్రయాలు — చమురులు గలవి, స్థావరజంగమాలు.
స్నేహోపగవర్గం — ద్రాక్షపండు, యష్టిమధుకం, తిప్పతీగ, మేద, నేల గుమ్ముడు, కాకోళి, క్షీరకాకోళి, జీవకం, పాలకూర, ముయ్యాకుపొన్న.

స్నైహికగండూషం — స్నిగ్ధాలూ, ఉష్ణాలూ అయిన కషాయాదులు పుక్కిలించడం. ఇది వాతవ్యాధులలో హితకరం.

స్నైహికధూమం — వస, నెయ్యి, మైనం మొదలైన స్నేహద్రవ్యాలతోనూ, జీవకం, ఋషభకం మొదలైన ఉత్తమ మూలికలతోనూ చేసిన ధూమవర్తి. ఇది ధూమ యంత్రంలోవుంచి నిప్పు ముట్టించి పొగపీల్చేది.

స్మరాసవం — తాటికల్లు.

స్మృతి — అనుభూతమైన సంగతి జ్ఞాపకం చేసుకోడం.

స్రోతస్సులు — చెవులు, కళ్లు, నోరు, నాసికారంధ్రాలు, గుదం, మేఢ్రం- ఈ తొమ్మిదీ పురుషులకు ఊర్ధ్వముఖ స్రోతస్సులు. ఇవిగాక స్త్రీలకు మరోమూడు స్రోతస్సు లున్నాయి. అవి రెండు స్తనాలూ, రక్తవహానాడీన్నీ.

స్వపనం — నిద్ర.

స్వప్నం — నిద్ర.

స్వప్నదోషం — స్వప్నంలో రేతస్ఖలనం కావడం.

స్వరసం — పచ్చివస్తువు నూరి పిండిన రసం.

స్వాదుత్రిఫలాలు — ద్రాక్ష పండు, ఖర్జూర పండు, పెన్నేరుదున్నూ. రెండోత్రిఫలాలనిన్నీ వీటికి పేరు.

స్వాపం — నిద్ర. స్పర్శజ్ఞానం లేకపోవడం.

స్వాపాశ్రయం — శయ్య.

స్వామ్యుపకారకం — గుర్రం.

స్వాస్థ్యం — ఆరోగ్యం.

స్వేదం — చెమట. ఇది తాపంవల్లా, ఉక్కవల్లా పుడుతుంది. ద్రవంతోనూ, ఉపనాహంతోనూ సాధించవచ్చు. ఈ స్వేదకర్మ పదమూడు విధాలు. అవి - ౧ సంకర స్వేదం. ౨ ప్రస్తర స్వేదం.

౩ నాడీస్వేదం. ౪ పరిషేకస్వేదం. ౫ అవగాహాస్వేదం. ౬ జేంతాక స్వేదం. ౭ అశ్మఘనస్వేదం. ౮ కర్షూస్వేదం. ౯ కుటీస్వేదం. ౧౦ భూస్వేదం. ౧౧ కుంభిస్వేదం. ౧౨ కూపస్వేదం. ౧౩ హాలాల స్వేదం. అని. ఇవన్నీ అగ్నిగుణ సంబంధంతో చేసేవి. ఇవికాక- వ్యాయామం, ఉష్ణసదనం, దట్టమైన కంబళ్ళు మొదలైనవి కప్పు కోడం, ఆకలి, మిక్కిలీ మద్యపానం చెయ్యడం, భయం, క్రోధం, ఉపనాహం, ఎండ, మల్లయుద్ధం - వీటివల్ల కూడా చెమట పుడు తుంది. ఇవి అగ్ని సంబంధం లేనివి.

స్వేదనం - రససంస్కారాలలో ఇదొకటి.

స్వేదనయంత్రం — రసస్వేదనయంత్రం.

స్వేదనాశం — గాలి.

స్వేదని — సుర తయారుచేసే ఒక విధమైన పాత్ర.

స్వేదమాత — శరీరంలోవుండే రసధాతువు.

స్వేదాప్రవర్తనం — చెమట పట్టకపోవడం.

స్వేదోపగవర్గం — మునగ, ఆముదపుచెట్టు, జిల్లేడు, తెల్లగలిజేరు, గలి జేరు, యవలు, నువ్వులు, ఉలవలు, మినుములు, రేగున్న.

స్వేద్యద్రవ్యాలు — నువ్వులు, మినుములు, ఉలవలు - ఇవి పుల్లని గంజి, నెయ్యి, నూనె, మాంసం, అన్నం, పాయసం, కృసరం — వీటితో రుబ్బి ముద్దచేసి వాడుకునేది.

హ

హంసపాకయంత్రం — ఔషధాల వంటకుపయోగించే ఒక యంత్రం.

హంసపాకాగ్ని — హంసపాకయంత్రంతో ఔషధాల వంట కుపయో గించే ఒకానొక అగ్ని.

హంసాభిముఖ్యం — వెండి.

హంసోదకం — అంశూదకం.

హారిద్రాదిగణం — పసుపు, మానుపసుపు, యష్టిమధుకం, పృశ్నిపర్ణి, కొండిశపాల విత్తులున్నూ.

హారిద్రాద్వయం — పసుపు, మానుపసుపు.

హారిద్రాపంచకం — పసుపు, మానుపసుపు, ఆమ్రహరిద్ర, కచ్చూరాలు, మేడి.

హాసంతిక — కుంపటి.

హస్తిదంతం — ముల్లంగిదుంప.

హితం — పథ్యమైనది.

హిమవిధి — అంటే శీతకషాయం చేసే విధి.

హీనయోగం — శ్రోత్రం మొదలైన యింద్రియాలకు శబ్దం మొదలైన విషయాలకు స్వల్పసంబంధం వుంటే హీనయోగం.

హృద్యం — హృదయానికి మేలు చేసేది.

హృద్యవర్గం — మామిడి, కొండమామిడి, నిమ్మకాయ, వాకపండు, చింతపండు, అమ్లవేతసం, పెద్దరేగు, పిన్నరేగు, దానిమ్మ, మాదీఫలమున్నూ.

హేమమిత్రం — పటిక.

హేమశోధిని — పటిక.

హైయంగవీనం — అప్పుడు కాచిన నెయ్యి.

హోలాక స్వేదం — స్వేదకర్మలలో ఇదొకరకం. ఆవు, గుర్రం, ఏనుగు, గాడిద, లొట్టిపిట్ట — వీటిలద్దె ఎండబెట్టి, మంచమంత పొడుగున పేర్చి, నిప్పుపెట్టి, మంట తగ్గిపోయిన తరవాత దానిమీద నులక మంచం వేసి, పక్కకూడా వేసి, రోగిని వాతహరతైలంపూసి దానిమీద పడుకోబెట్టి, బట్టకప్పి వుంచితే చక్కగా చెమట పట్టుతుంది. ఇది హోలాక స్వేదం.

హ్రాదం — అంటే మడుగు. ఇది ఒకరు నిర్మించినది కాదు. సహజంగా ఏర్పడ్డది.

హ్రస్వపంచమూలం — లఘుపంచమూలం.

హ్లాది — ఆహ్లాదకరం.

క్ష

క్షారం — మోదుగుపట్ట మొదలైనవి కాల్చి, ఆ బూడిదతో తయారు చేసే లవణవిశేషం. క్షారకల్పన చూసుకునేది.

క్షారకర్మ — క్షారంతో చేసే దాహక్రియ.

క్షారకల్పన — క్షారవృక్షం కర్రలు బాగా ఎండబెట్టి కాల్చి బూడిద చెయ్యాలి. ఈకాల్చడంలో ఇతరకర్రల సంబంధం వుండకూడదు. అంటే ఇతరబూడిద అందులో కలియకూడదు. ఆబూడిద ఇనప పాత్రలో వుంచి దానికి నాలుగురెట్లు నీళ్ళు పోసి బాగా కలిపి ఒక రాత్రి వుంచాలి. తెల్లవారిన తరవాత స్వచ్ఛంగా తేరివున్న జలం తీసుకోవాలి. మడ్డి యెంతమాత్రమూ కలవకూడదు. ఆనీరు ఇగిరి పోయేవరకూ కాచాలి. అలా కాస్తే పాత్రలో ఉప్పు మిగులుతుంది. అదే క్షారం.

క్షారత్రయం — సర్జక్షారం, యవక్షారం, టంకణక్షారం.

క్షారదశకం — పది రకాల క్షారాలు. అవి — శిగ్రు, మునగ, ముల్లంగి, మోదుగు, చుక్రిక, చిత్రమూలం, అల్లం, వేప, చెరుకు, ఉత్తరేణి, అరటిదుంపలతో చేసినవి.

క్షారద్వయం — సర్జిక్షారం, యవక్షారం.

క్షారపంచకం — యవక్షారం, ముష్కకక్షారం, సర్జిక్షారం, పలాశ క్షారం, తిలనాళక్షారమున్నూ.

క్షారవర్గం — సర్జిక్షారం, యవక్షారం, టంకణక్షారం.

క్షారషట్కం — నువ్వుక్షారం, మోదుగుక్షారం, ఉత్తరేణిక్షారం, వనక్షారం, కొడిశపాలక్షారం, ముష్కకక్షారం.

క్షారసప్తకం — టంకణక్షారం, సర్జిక్షారం, యవక్షారం, మోదుగు క్షారం, ఉత్తరేణిక్షారం, సూరేకారం, సౌవర్చలవణమున్ను.

క్షారసారాలు — తెగడ, చిత్రమూలం, జెముడు, కానుగు, ఎర్ర గలిజేరు, తెల్లగలిజేరు, చవ్యం, అడ్డసరం, దుండిగం, పాదిరి, వేము, నేపాళం, వాకుడు, ములుమోదుగు, మోదుగు, పావర, గంబెన, అడవిపెసర, వావిలి, ఉష్పి, పసుపు, నీలి, మొగలి, బోడతరం, ఉత్తరేణి, అడవివాయింట, తెల్లజిల్లేడు, వాయింట, కుక్క వాయింట, నువ్వులు, నీరుగొబ్బి, నీరుప్రబ్బలి, శింశపావృక్షం, మద్ది, దేవదారు, మునగ, మొక్కపుచెట్టు, కామంచి — ఇవన్నీ క్షారసారాలు. అంటే ఇవి కాల్చి క్షారం చేసేది.

క్షారాచ్ఛం — సముద్రలవణం.

క్షారాష్టకం — మోదుగు, ఉత్తరేణి, ఇరుగుడు, నువ్వు, యవక్షారం, వేగిస, వెలిగారం, సర్జిక్షారమున్ను.

క్షితితలవిధి — పాతాళయంత్రం.

క్షీరకోష్టం — స్వేదకర్మలలో ఇదొకరకం. అవగాహనస్వేదంలో వాడే తొట్టె కషాయంతో కాక పాలతో నింపేది. ఇంతే భేదం.

క్షీరజలం — పాలు కలిసిన నీరు.

క్షీరదోషాలు — ఈ దోషాలు ఎనిమిది. ౧. వైవర్ణ్యం (రంగు మారి పోవడం) ౨. వైగంధ్యం (వాసనచెడడం) ౩. వైరస్యం (రుచిచెడడం) ౪. పైచ్ఛిల్యం (జిగటగా వుండడం) ౫. ఫేనసంఘాతం (నురగతో గడ్డకట్టి వుండడం) ౬. రౌక్ష్యం (జిడ్డుతగ్గిపోడం) ౭. గౌరవం. (బరువుఎక్కడం) ౮. అతిస్నేహం (మిక్కిలి జిడ్డుగా వుండడం).

క్షీరవర్గం — క్షీరాష్టకం చూడు.

క్షీరసారం — వెన్న.

క్షీరసారాలు — పాలే సారంగాగల చెట్లు. త్రిబిల్వం, జీడి, పెద్దజెముడు,

[illegible] [illegible] [illegible] రావి, మర్రి, అత్తి, జువ్వి,
కలజువ్వి, [illegible].

క్షీ[illegible] — [illegible].

క్షీ[illegible] — [illegible] [illegible], [illegible], [illegible] [illegible], పనుగు, [illegible],
[illegible] — [illegible].

క్షీరవృక్షాలు — [illegible] [illegible]. [illegible] - మర్రి, [illegible] [illegible] జువ్వి,
కలజువ్వి[illegible].

క్షవథం — అంటే తుమ్ము. హృదయంలో వుండే ప్రాణ వాయువూ,
కంఠంలోవుండే ఉదానవాయువూ ఏకమయి శిరస్సున ప్రవేశించి
ముందు స్రోతోమార్గాన్ని అడ్డగిస్తాయి. క్షణకాలం అక్కడ స్థిరంగా
వుంటాయి. తరవాత అతివేగంగా ముక్కునుంచి బయటికి వస్తాయి.
అప్పుడు పెద్దధ్వని పుట్టుతుంది. అదే తుమ్ము.

క్షుపం — సన్నంగా పొట్టిగావుండే చెట్టు.

క్షుద్రపంచకం — స్వల్పపంచ మూలం.

క్షేత్రియం — అసాధ్యరోగం.

క్షేత్రీకరణం — రసాయనౌషధాలు వాడడానికి ముందు దేహానికి
రసాయనయోగ్యత సిద్ధించడానికి పంచకర్మలు చెయ్యడం.

సమాప్తం

సరస్వతీ, రాజమండ్రి. 1948 / 5043